

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

JO. AUG. ERNESTI
O P U S C U L A
O R A T O R I A,
ORATIONES, PROLUSIONES
ET ELOGIA.

Accessit

N A R R A T I O
D E
JO. MATTHIA GESNERO
A D
DAVIDEM RUHNKENIUM V. C.

8° 7 187. B.S.

LUGDUNI BATAVORUM,
Apud SAMUELEM ET JOHANNEM LUCHTMANS,
Academiae Typographos, 1762.

THE NEW YORK

LIBRARY

OF THE CITY OF NEW YORK

AND THE UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

OF THE CITY OF NEW YORK

AND THE UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

OF THE CITY OF NEW YORK

AND THE UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

OF THE CITY OF NEW YORK

OF THE CITY OF NEW YORK

AND THE UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

OF THE CITY OF NEW YORK

JO. AUGUSTUS ERNESTI
A E Q U O L E C T O R I

S. D.

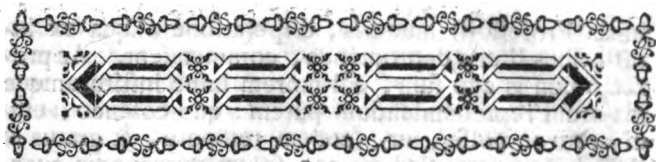
Non adeo mea mihi placent, ut multum interesse putem literarum & studiosorum, parvas illas schedas, quas per varias occasiones edidi, volumine uno comprehensas latius propagari, atque ita iis etiam a communi talium libellorum fato caveri. Itaque si haec una res potuisset hanc vim habere, ut consilium hujus editionis injiceret, nihil tale mihi erat in mentem venturum. Ac verissime possum dicere, nulla alia de re minus unquam a me cogitatum esse, quam de his opusculis tali modo vulgandis, satisque mihi gloriosum visum, si quidem in tam parva re magnum gloriae nomen usurpare licet, quod ea audieram a multis non invitis lecta, quaedam etiam formulis typographicis esse repetita. Possum etiam nominare, qui non modo se obtulerint redemptores, si potestatem sibi facerem, ea in unum volumen congesta repetere, sed etiam, ut hoc sibi per me liceret, rogaverint, nec tamen id a me potuerint impetrare. Sed cum mihi demonstratum esset, non neminem hoc agere, ut ea ederet universa, sive in eo se putaret gratum mi-

P R A E F A T I O.

hi facturum, sive alia de causa; minus alienus esse coepi a consilio talium opusculorum in unum quasi corpus colligendorum. Itaque si quae putabam me diligentius scripsisse in genere eo, quod ad eloquentiam pertineret, ea per otium retractavi; & castigatiora reddere tentavi. Ceterum, ne nihil novi in hoc volumine esset, addidi nonnulla nondum vulgata, Orationes aliquot, & Narrationem de *Jō. Matthia Gesnero*, hanc quidem etiam de voluntate eorum, qui a me potissimum vellent aliquid de hujus viri vita scribi, qui ingenium ejus & bona cetera maxime & cognoverim & amarim. Additurus eram similem de *Christiano Ludovico Stiglitio* Narrationem; nisi ea, & majus, quam hoc tempore erat, otium, & meliora tempora postularet. Non ita me disertum arbitror, ut his edendis exemplum bene scribendi proponi posse putem studiosis eloquentiae Latinae: studium quidem ejus me his legendis commovere voluisse, non negaverim. In quo me nihil spero cogitasse, quod sit ab his temporibus alienum, quibus doctissimi literatores, & studiosissimi quique literarum humaniorum tantum doctrinae famam petunt, eloquentiae parvam rationem ducunt, cujus facultatem illi principes literarum, qui ante haec duo secula fuerunt, ut Veteres taceam, omnium maxime expetendam, ejusque laudem ceteris docti hominis laudibus longe anteponendam judicabant. Quodsi cui, vel in hanc, vel in aliam quam partem, horum opusculorum lectio profuerit, hunc quoque qualemcumque laborem a nobis bene collocatum existimabimus. Vale. Scripsi Lipsiae a. d. xxiv. Martii.

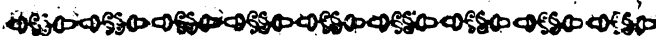
JO. AUG. ERNESTI
ORATIONES
ET
ACROASES.

INTERNATIONAL
SCHOOL OF
THE
ARTS AND SCIENCES

O R A T I O
PROFESSIONIS
HUMANIORUM LITERARUM
EXTRAORDINARIAE
ADEUNDÆ CAUSSA
RECITATA

A. D. IX. APRIL. A. MDIJCCLII.

RECTOR ACADEMIAE
MAGNIFICE

VIRI DIVINAE HUMANAQUE
SAPIENTIAE CONSULTISSIMI

COMMILITONES HUMANISSIMI,

Est haec nobis a majoribus tradita, & doctissimo cuique usurpata consuetudo, ut, qui, Principis beneficio, publice in hac Universitate literaria docendi potestatem sunt consecuti, adeundi muneris causa, orationem ex hoc loco habeant eam, qua non solum gratos se pro beneficio probent, sed etiam

initia Professorii muneris, disputatione aliqua ex interioribus literis depromenda, commendent. Ac profecto non is ego sum, qui morem hunc institutumque majorum reprehendendum putem: quo colendo, effici arbitror posse, ut, eodem tempore, & gratus & doctus reperiare. Sed me non solum verecundia quaedam ab hoc consilio avocet, & is, quem mea mihi natura attribuit, pudor, alienus ille fortasse ab hoc tempore, sed justus tamen, & vestrae, Patres, eruditioni debitus: verum etiam retinet atque impedit honoris mihi habiti, beneficiique tributi gratia: qua plenus jam ac redundans animus, nullius praeterea rei cogitationi, neque locum relinquit, neque aditum omnino concedit. Quare date mihi hanc veniam, Auditores, ut mihi liceat omnem ex hac oratione subtiliorem disputationem circumscribere ac tollere: quam & vestra, Patres, eruditio supervacuam facit, & vos, humanissimi Commilitones, hoc tempore non magnopere desideratis, sed ad eas potius differri vultis horas, quibus ad ejusmodi disputationes audiendas conveniri solet. Concedat jam differendi subtilitas pietati. Non tam doctus vobis videri cupio, quam gratus: neque ullus esse locus ostendendae doctrinae potest, ubi pietas omnia occupavit. Nam, quid ego aliunde materiam dicendi petam? cum eam ita copiosam mihi suppeditet ipsa, quae me ad dicendum impulit, causa, ut ea vix longissima oratione consumi posse videatur? Quod si quid forte de me dicam, quamquam hoc modice ac parcissime fiet, rogo vos, Auditores, ne id arrogantiae potius vanitati, a qua longissime meus me movet pudor, condonatum, quam officii necessitati concessum putetis. Nam, cum is demum vere gratus dici haberique possit, qui omnem beneficii vim ac magnitudinem & animo & oratione amplectitur: quomodo satis gratus potero videri, si, in quo beneficii, haud scio an maxima, pars est posita, &, quod mihi in eo proprium est ac praecipuum, id, arrogantiae suspicionem fugiendo, tacitus praeterire velim?

Ita per se jucundum & est, & habetur, alios docere, ut, quo quis se doctiorem ceteris putet, eo magis gaudeat, vel honoris causa, alios voce literisque eru-

erudire, & cum iis aliquid de suo communicare. Neque hoc fit vanitate quadam & levitate animi, ut maligni quidam naturae interpretes judicarunt, quod, qui alios doceat, hoc ipso, plus iis scire ac sapere videatur, quam ipsius naturae quodam instinctu saluari. Videmus enim hoc in infantibus, in quibus, tanquam in speculis, vera & nulla dum vanitate fucata naturae species & imago cernitur, cum fabulam aliquam, vel quamcunque rem sibi inauditam antea invitatamve didicerunt, audiverunt, viderunt, quomodo aliquem anquirant, cui narrare possint: quomodo angantur tacere iussi: denique, ubi sapientiam suam apud aliquem effudere, ut sibi veluti respirasse, & opere quodam levati videantur. Atque hoc natura quae omnes actiones ad vitam bene tuendam maxime necessarias suavitate quadam commendavit, sapienti quodam consilio sic est in homine machinata: ut, quoniam plurimae maximaeque humanitatis partes disciplina continentur, eo plures essent, qui hac decendi dulcedine deliniti & capti, eum laborem, quem forte necessario suscepissent, etiam libenter susceperent, eumque sibi imponi adeo gauderent. Sed, ut est ad suavitatem fructuosum, docere, ita ad laudem honorificum habetur: non imperitorum & vulgi opinione, sed rationis iudicio integre incorrupteque iudicantis. Est enim hoc a natura sic constitutum, ut omnis laus honosque, inter homines, ingenio, sapientiae virtutique pateret. In quam possessionem etsi invadunt, & iustos dominos ex ea, per imperitorum factionem, saepe dejiciunt divitiae, genus, honores: tamen & rationis lege aeternam illi auctoritatem obtinent, & iustis posteritatis vindiciis in legitimam possessionem restituntur. Nonne videtis, eos viros, quorum a nobis ingenium, sapientia, virtusque literarum monumentis praedita, spectatur, ut admiramur, ut amamus, nihil quaerentes, quam divites illi fuerint, quam nobiles, quam honorati? Jacent divites Crassi, nobiles Antonii, purpurati Rufini: in coelo sunt Homeri & Platonis, Cicerones & Virgilii, Aristides & Cato. Est enim hoc insitum in animis, penitusque infixum in sensibus nostris, ut omnis laus & honos penes ingenium virtutemque sit, neque ad ejus com-

munitionem fortuna admittatur. Quare, quomodo potest non honorificum, nisi videri, tamen esse, si quis hoc est consecutus ingenio, studio, diligentia & exercitatione, ut alios bonis artibus erudire, eorumque ingenia fingere possit, & existimetur posse. Etsi enim praeclare scio, inter militares aulicosque in primis homines multos & olim fuisse, & cum maxime esse, quibus totum hoc docere obscurum & parum honorificum videatur; tamen idem etiam illud, & ratione intelligo, & auctoritate summorum hominum, multumque in republ. versatorum impulsus credo, in ea opinione plus levitatem aliquam & errorem popularem, quam gravitatem & rectum iudicium valere. Nam, cum nihil vile esse & contemtibile possit, quod cum utilitate publica sit conjunctum, qua vel sola rerum humanarum praestantiam metimur, quae vel sola actionibus nostris pretium facit; quo tandem jure hic docendi labor poterit contemni, quo nihil ad utilitatem publicam neque majus esse, neque uberius potest? Itaque Cicero, cum, post bellum civile, & literis, & voce, philosophiae eloquentiaeque praecepta traderet, etsi ridebatur a nobilibus hominibus, qui hoc docendi studium obscurum neque dignum ejus persona putabant: tamen, ea re nullum se majus reipublicae munus praestare posse, judicabat. Quare, qui possum non, in egregii beneficii loco, impositum mihi docendi munus habere, quod nobis & suavitate quadam natura commendavit, & utilitas publica honorificum fecit: praesertim in hac Academia, quae ex omnibus, per omnem Germaniam, Scholis, & celebritate frequentissima, & literis affluentissima, & fama nobilissima, humanitate denique cultissima censetur. In felicitatis parte ponitur, in hac urbe tolerabili conditione vivere, in primis inter eruditos: quod nulla alia urbs ita omni eruditionis supellectili & instrumentis abundat. Et ego mihi non ducam honori, quod in hujus urbis celeberrima Academia publice docere jussus sum, in qua etiam honorificum putatur, privatim bonas literas docentem audiri, & doctis hominibus probari? Quid? quale illud esse de me iudicium dicam, quod humaniorum literarum publicus magister sum constitutus? quod omnium earum artium, quarum maxi-

maxima vis ad ingenium humanum conformandum putatur, disciplina mihi est commissa? Equidem doctus homini, qui dignum se praestare liberali doctrina velit, longissime rationes suas ab eorum vanitate & arrogantia sejungendas semper judicavi, &, ut meae se junctae essent, laboravi, qui, ad quameunque doctrinae partem eos, sive naturae quidam impetus convertit, sive consilium judiciumque deduxit, sive casus denique detulit, eam tanquam pulchellam filiolam exosculantur, eam unam extollunt, eam solam sapientiam esse, & credunt, & jactant. Semper hoc ego & mihimet ipsi & aliis voce literisque fuasi, ut illam eruditam popularitatem amplexarentur, quam Cicero in Attico, elegantissimo homine, amabat, qui nullius disciplinae quamvis tenuem praeceptionem contemnebat. Est aliquis, sive suo, sive aliorum judicio, egregius philosophus? Per me doctus homo & laude dignissimus esse poterit. Ipse ego, nominis hujus pulchritudine a pueritia captus, ut philosophiam non ignorarem, laboravi: etiamsi illam summam subtilitatem, quam quidam delicati homines barbariem & garrulitatem, male fortasse, vocant, nunquam assequi potui. Sit ergo doctus ille & honestus: modo ne theologos & ceterarum magnarum artium magistros contemnat, & rationis expertes judicet, qui suam disciplinam, ad hanc novam & formulariam philosophandi subtilitatem, conformare nollunt: modo ne literatores & criticos fungos esse stipitesque putet, & omnibus modis ad contemptum adducere student. Est aliquis, qui vernaculae linguae disciplinam perceperit, in eaque majorem ceteris facultatem sit consecutus? honestus, per me, & laudatus erit. Quomodo enim ejus rei facultas jure poterit contemni, quam & usus necessariam facit, & ipse patriae amor commendat? modo ne Graecas Latinasque literas nimis prae vernacula lingua contemnat, illisque tractandis ita corrumpi ingenia delerique dicat, ut, quo quis magis earum scientia excelluerit, eo minus, vel de syllogismo, judicare potuisse criminetur. Omnium artium ac disciplinarum quaedam est inter se conjunctio, & altera alterius auxilio indiget. Omnibus suum est pretium, sua dignitas, suos honos. Ament ergo se

Invicem artes & colant, mutuoque amore nihil sibi honestius esse putent. Procul habeant odium, invidiam, obtrectationem, easque non minus sibi, quam fororibus, turpes esse arbitrentur. Sed idem ille ego, qui omnium artium ac disciplinarum magnus semper & fautor & admirator fui, tamen illud, & usu sensuque edoctus scio, & pace, opinor, vestra, affirmo, ejus disciplinae, quae humanitatis nomine praedicatur, quamque profitentur hi, qui grammatici critique appellantur, ejus, inquam, disciplinae esse, non praecipuam aliquam dignitatem, sed praecipuam quandam difficultatem. Nam, cum ea sit omnium veterum scriptorum interpretes ac iudex: cum ejus sit, sensus obscuros aperire, corrupta emendare, a spuris genuina discernere, quid recte, acute, magnifice, suaviter dictum, secusve, sit, judicare: id autem, sine scientia & verborum & rerum, fieri non possit: quis non intelligit, verum esse, quod Sextus, philosophus, judicavit: eum, qui hujus disciplinae vim perceptam habere velit, non modo verborum prope infinitam vim & copiam tenere, sed etiam nullius prope liberalis artis rudem esse oportere. Itaque, si quis, in hoc genere doctrinae ad laudem, vel mediocrem, adspirat, is, ut nihil de ingenio dicam, studium certe diligentiamque tantam in ea debet consumere, ut sibi, non solum honestas voluptates, sed etiam propemodum necessitates, debeat negare. Haec tanta difficultas facit, ut, his in primis temporibus, quae tantopere ad mollietatem & remissius vivendi genus incubuere, ita, uti corvos albos, adspiciamus homines, paullo longius in hac humanitatis disciplina profectos. Itaque, si quis putatur is esse, cui literarum humaniorum docendarum munus recte committi possit, ei, si nihil aliud, diligentiae tamen permagnae testimonium tributum videtur. Quare, cum hoc de me iudicium factum sit, ut mihi publica humanitatis disciplina mandaretur: siue, quod is sum, qui hoc munus recte sustinere possit, siue, quod ita tantum existimatum est, magnum sane qualiscunque studii mei capio & per jucundum fructum. Et, cum mihi suave esse, & honorificum videri tale de me iudicium deberet, si quemcunque haberet, non plane contemnendum, aucto-

ORATIONES ET ACROASES. 69

auctorem: quale mihi tandem, quamque amplum debet videri, cum auctorem habeat AUGUSTUM Regem? quam gloriosum, cum sapientissimum & bonarum literarum amantissimum Principem? quam amabile denique, cum optimum patriae Patrem? Quid? quale illud existimare debeo, quod in hanc de me sententiam, suffragationibus summorum virorum est adductus: qui ea sapientia prudentiaque sunt, ut de dignitatibus hominum acutissime possint judicare, eo autem in bonas literas & hanc Universitatem literariam animo, ut cujusque disciplinae tradendae munus in loco cupiant poni. Est haec quoque de plurimis maximisque Saxonicae Domus laudibus, quod ea, inde ab instauratarum bonarum literarum tempore, tam enixe, his in primis humanioribus literis, favit, ut hoc tanto ejus favore invitatae Musae in his terris sedem suam libentissimis animis fixerint. Quis nescit, quid Georgius Barbatus ille, pro his literis fecerit? quid Mauritius? quid ceteri deinceps Principes? Hic ipse AUGUSTUS noster, quantum, inde a prima aetate, his literis tribuit? qui etiam tum, cum in Italia peregrinaretur, iis, qui in hoc genere excellebant, nominatimque Averanio, elegantissimo homini, non raro hoc honoris habuit, ut ad eos audientes veniret. Quare, cum, in beneficiis ponderandis, momentum haud parvum faciat, si, quod nobis tributum est, ei carum esse constat, qui tribuit: haec sane cogitatio, quod eas literas, in quibus docendis opera mea versabitur, beneficii auctori ipsi caras & jucundas esse scio; tantum, apud me, beneficii gratiam augeat, ut vere hoc possim dicere, nullum alium usquam esse Principem, a quo aequè libenter hoc munere velim ornari. Sed haec omnia, quantamcunque, ad augendam beneficii gratiam, vim habeant, quae habent profecto permagnam, tamen multis communia reperietis. Illud autem mihi proprium est, quod ita creatus sum, ut, multis abhinc annis, mei ordinis nemo. Nam, cum hoc, & lege esset sancitum, & alio praeterea modo videretur cautum, ne, qui in Schola Senatoria literas doceret, idem simul posset publicas in Academia scholas habere, isque adeo, quem hodie adii, locus omni modo septus mei ordinis hominibus & obvallatus

A 5

ros videretur: tamen aditum ad hunc locum mihi aperire, gratia legis facta, placuit, & exemplum prode in posterum, ne cujusquam diligentia, desperatione hujus loci simul obtinendi, retardaretur: ut mihi videantur ista propterea sic fuisse constituta, ut, si cui aliquid praecipui tribueretur, beneficium eo majorem gratiam haberet, & eo acrius animo, ad laudis studium, calcar admoveret.

Quem ergo mihi esse animum, in hoc tanto beneficio, quantamque mihi curam & sollicitudinem putatis esse injectam, quomodo tantum tam insignis de me iudicii beneficiique onus sustinere, atque efficere possim, ut ei satis videar respondere? Ejus autem rei haec una mihi relicta ratio videtur, si, quantum ingenio, studio, diligentiaque potero consequi, effecero, ut eae artes, quibus haec humanitatis disciplina continetur, vobis, humanissimi Commilitones, per me fiant notiores, sique vos in justam earum consuetudinem adduxero. Cujus rei studio cum antea, sua sponte, animus flagrarit, nunc profecto, his novis alimentis subjectis, multo est inflammatus magis. Itaque id diligenter a me, publicis privatisque scholis, agetur. Hoc tempore satis habebo, si, quemadmodum veteres Romani, in publicarum privatarumque rerum initis, aliquid, auspiciandi causa, ut loquebantur, agebant, quod ad eas res pertinere videretur, ita nunc ego, boni ominis causa, aliquam muneris mei partem decerpam atque delibem, hoc est, si, quod unum oratione effici videtur posse, aliquam vobis cupiditatem injiciam, hujus humanioris disciplinae percipiendae. Quod dum facere instituo, non vereor profecto, ne mihi eveniat id, quod his solet, qui, nuptias falsis laudibus conciliando, malam ab utraque parte ineunt gratiam. Neque vos ii estis, humanissimi Commilitones, quorum connubium istae nostrae artes aspernentur: neque artes nostrae sunt eae, quibuscum, si semel apud eas habitare coeperitis, non, per omnem vitam, suaviter vivere possitis. Atque utinam, quas illecebras illae, quae incantamenta & quasi veneficia habent, ea, oratione mea, omnia complecti possem! Efficerem profecto, ut nemo vestrum mihi, nisi earum captus irretitusque amore,
hinc

hinc discederet. Sed, quoniam ea res non cadit in hanc ingenii mei orationisque tenuitatem, illud unum, atque id ipsum quam paucissimis, agam, ut, quae nonnulli minus rectas de his literis opiniones fortasse susceperunt, funditus, si possim, evellam, ne quis in se, ab earum consuetudine petenda, deterri patiatur.

Saepe enim ad aures meas veniunt eorum sermones, qui ita de his, & in circulis, & in adolescentum conventibus loquuntur, ut eas in solis verbis, in minutis quaestiunculis, in syllabis, ac singulis paene literis interpunctionibusque verborum, in erroribus denique veterum librariorum, versari, ac nihil omnino ad vitam humanam, ad rempublicam, pacem belloque, administrandam, ad majores denique disciplinas prodesse dicant, &, quantum in ipsis est, in summum contemptum adducant. Atque ego saepe a doctis hominibus audiui, hujusmodi sermones his causis commoveri: si quis, propter earum literarum ignorantiam, tarpiter se dederit: si eos, qui in his literis aliquid possunt, sibi non adeo multum tribuere suspicetur, aut ab iis vel reprehensus esset, vel, ne reprehendatur, timeat, & propterea e re sua putet, se adversus eos superbia munire & contemptu armare. Sed horum nihil omnium in quemquam confero. Bona fide, & de vera animi sententia iudicioque ista disputari, nihilque, nisi, ut lenissime dicam, aliquem errorem undecunque ortum in ea re versari credo. Neque etiam illud negavero, hujusmodi sermonibus, qui non nostris demum temporibus nati sunt, quorundam vel inscitiam vel perveritatem locum fecisse. Scio enim fuisse, eosque ex numero in primis eorum, quorum absurdae voci cum plebejæ mulierculæ aures fatigandas nollent permittere, inscitiae eorum liberales pueri ingenia delenda tradere cogerentur, qui, verbis nimis persequendis, res ipsas, quarum causa verba discuntur, relinquerent: qui humanorum literarum scientiam hanc existimarent esse, si, quae verba, quae formulae loquendi bonae notae essent, quae minus, tenerent, atque ab his se in dicendo scribendoque abstinerent: si de veteribus fabulis, & ritibus Graecis Romanisque possent differere. Fateor etiam, quosdam extitisse, qui ad minutias,

tias, quarum, ut in omnibus disciplinis, ita etiam in hac nostra, satis magna copia est, ita studium suum conferrent, quasi in iis omnis humanitas inesset, iisque captandis investigandisque, res maximas praetermitterent: quos ego si reprehendendos esse ridendosque negem, stultus sim. Sed, quae ista iniquitas est, eorum hominum imprudentia & jejunitate ipsam humanitatis disciplinam metiri, &, qui illis debebatur contemptus, ad hunc omnes humaniorum literarum magistros, cum sua disciplina, vocare? Quod si philosophi ii, qui totam vitam in metaphysicis subtilitatibus, in barbaris verbis fingendis crepandisque, & in minutis inutilibusque quaestiunculis consumere, nunquam hoc potuerunt perficere, ut propterea ipsa philosophia, non magistra vitae, & esset, & haberetur: quid est, quare hanc tantam humanitatis disciplina indignitatem experiatur, ut ineptorum hominum culpam sustinere ipsa cogatur? Neque enim iis quos illorum hominum inscitia inique constituit, finibus humaniores literae continentur. Major, credite mihi, hic fundus est. Latius regnat humanitatis disciplina, multoque est, quam illi opinantur, & rerum magnitudine amplior, & utilitate uberior. Nam ea veros illos & pueros omnis sapientiae, eloquentiae, poëseos, historiarumque fontes, interpretando aperit, a corruptelarum sordibus judicando purgat, ac denique omnium rerum pulchrarum gustum quandam & intelligentiam affert. Haec docet, quid ii, quos omnis aetas sapientissimos judicavit, de rebus divinis & humanis praeceperint: haec res, pace belloque, a summis hominibus gestas, tradit, & suis quasque locis temporibusque adsignat: haec eloquentiam, rerum humanarum pulcherrimam, amplectitur, & rebus obscuris lucem dare, incredibilibusque fidem facere, animis denique hominum dominari dicendo, docet: haec poëtarum suavissimis cantibus, & cum sensu audiendis aures animosque, & recte scienterque imitandis ingenia adfacit. Haec qui parva, haec qui inutilia, haec qui contemnenda ducit, eum ego sane, non modo iniquissimum judico, sed prope indignum humanitatis nomine puto.

Quod si nulla alia humaniorum literarum vis esset, quam,

quam, ut recte, eleganter, & suaviter, de singulis rebus, dicendi facultatem largirentur: tamen eas vobis, humanissimi Commilitones, hoc nomine amplectendas ac diligendas putarem. Nam, quemadmodum verba, quamvis bona, sine bonis sententiis, non sunt probanda: quod, Cicerone auctore, nihil est tam furiosum, quam verborum inanis strepitus, nulla probabili sententia subjecta: ita rerum, quamvis bonarum, scientia, sine elegantia verborum, utilitatem aliquam fortasse potest habere, dignitatem quidem, in homine liberali, & laudem, in erudito homine, nullo modo. Habet hoc natura universa, habent omnes egregiae artes, habent illiberalia opificia, habet totus humanae vitae cultus, ut cum rerum necessitate & utilitate, si non insignis quaedam pulchritudo, honesta tamen species & dignitas conjungatur. Obite animis omnem terram: circumspicite omnes ejus partes: omnia animalium, plantarum, fructuum, metallorum, lapidum, conchyliorum denique genera lustrate: nullum ita destitutum a natura & abjectum videbitis, ut non convenientem aliquam speciem ab ea ornatumque acceperit. Nulla est in corpore humano pars, quae non insignem aliquam, vel necessitatem, vel utilitatem, habeat: sed non magis ullam reperietis, quae non aliqua siue dignitate, siue venustate luceat. Necessitas dedit, unde aleremur, vestiremur, & muniremur: quo famem, sitim, frigus, omnemque vim aeris pelleri possemus. Ecce, comitem ei se praebuit, & adjunxit venustas, & eas res omnes, vel figurarum colorumque suavitate, vel odoris saporisque dulcedine, vel tactus laevitate, sensibus nostris commendavit. Illud ipsum gramen, illae ipsae herbae, quas pedibus calcamus, quibus bestiae nutriuntur, tam pulchrum jucundumque adspectum habent, ut ridere nobis videantur. Hanc tantam naturae, in rebus etiam vilissimis exornandis, incredibilem diligentiam, nos, qui summam sapientiam esse didicimus, naturam ducem sequi, in nobilissimis disciplinis non imitandum putabimus? Non videtis, artifices, atque ii, qui illiberalibus opificiis exercondis vitam sustinent, quanto studio pulchritudinem sequantur? Aedes necessitas invenit: statim necessitatem venustas est consecuta.

Ho.

Horologia describendi temporis utilitas reperit: statim ornatus utilitati est adjunctus. Vestes, calcei, & omnes cultus partes, propter necessitatem primum comparatae sunt: mox in iis tantum elegantiae pulchritudinique tributum est, ut ornatus causa repertae viderentur. Et nos, in liberalissimis artibus, quae, ingenii excolendi ornandique causa, repertae sunt, munditiam ornatumque negligemus? In cibis iis, quibus hoc mortale corpusculum alitur, parandis apponendisque, munditiei & elegantiae ratio habebitur? & illum ingeniorum animorumque pastum, hunc quasi humanitatis cibum, immundum fordidumque, & esse patiemur, & sumere sustinebimus? Dicit fortasse aliquis: ego vero nudam veritatem malo: per se satis pulchra est, neque isto adsciticio ornatu indiget. Hoc quoque concedam. Si bene vestita tibi displicet, nudam habeto. Modo veritas ita sit nuda, uti in Caesaris Commentariis, in Ciceronis de officio libris, spectatur, & non ei etiam sanguis & succus omnis detrahatur, & caro resecetur, & tota barbariei sordibus oppleatur.

Sed, si nihil vos, isto suo bono, humaniores literae movent: si nihil apud vos orationis pulchritudo, nihil suavitas, nihil munditiae valent: at utilitatis magnitudine, & ad eas magnificiendas commoveri, & ad amandas allici debetis. Nam, si recte, quales sint hae literae, considerabitis, eas, & per se fructuosissimas, & ad ceteras artes ornandas, uberrimas reperietis. Ut enim a sapientia initium faciam, quae rerum divinarum humanarumque scientia recte appellatur: quam, & ad cognoscendum utile, & ad superbiam, quae, nescio quomodo, philosophis maxime insidiari creditur, opprimendam efficax putatis, Gradibus Latinisque philosophis legendis, discere, non modo, quantum illi in his rebus viderint, & quam prope nihil novae philosophiae reliquum foret, si illi suas res repetitum venirent, quas recentiores philosophi verbis, tamquam signis rerum surreptarum, in deteriorius mutatis, pro suis venditant, sed etiam, in quot quantosque errores, summis ingeniis, & incredibili studio, homines inciderint, & ex eo, quanta sit humani ingenii imbecillitas, quanta tenebrae sint,

videre. Mihi sane peranguste videntur philosophari, qui, veluti illa Ennii terrigena, herbigrada, domiporta, sanguine cassa cochlea, ita in illa suae disciplinae angusta domuncula abditi latent, ita nusquam pedem inde efferunt, ut eam tandem unam in terris domum putent. Quid dicam de historia antiqua, qua nulla est, neque exemplis magnis illustrior, neque causis rerum explicandis solertior, atque, eam ipsam ob causam, nec ad prudentiam, vel pace utilem vel bello, comparandam, fructuosior. Ea enim non ab his est scripta, qui longissime a republica, domi forisque administranda, remoti, in scholarum tenebris consenuerant; sed qui earum, quas prodiderunt, rerum, aut partes magnae ipsi fuerant, aut, multo rerum civilium & bellicarum usu, magnam, in utroque genere, prudentiam sibi comparaverant, eamque ob causam, & res ipsas, & rerum causas, consiliorum vitia, hominum peccata, & incommodorum remedia, aliaque ejus generis, verissime tradere potuerunt. An vero eam historiam rerum pace belloque gestarum, quam nobis summi Imperatores & belli duces, viri in aulis Regum, & in maximis civitatibus regendis versati, Thucydides, Xenophon, Polybius, Caesar, Livius, Sallustius, Tacitus, prodiderunt, non praeferemus huic, quae nobis ex obscuris monachis, e jejunis annalibus, aut mercenariorum, saltem privatorum hominum, commentariolis traditur? Xenophontem non ponebat de manibus Scipio Africanus is, qui Polybium secum habere, & de maximis, in bello, rebus consulere solebat; hujus ipsius Polybii historia legenda, noctes in castris transigebat Brutus: Thucydidem, qui primus historiae ad usum civilem scribendae exemplum proposuit, lectitabat Pompejus: atque, ut e nostris aliquem nominem, Julium Caesarem in deliciis habebat Eugenius: Tacitum denique omnes, qui aliquid judicare possunt, prudentiae civilis optimum magistrum dicunt. Quin ergo, quorum virtutes, sapientiam, & res gestas admirandas putatis, eorum studia imitamini, o! vos generosi adolescentes, patriae communis olim vel gubernatores, vel defensores futuri? Convertite, quaeso, studium vestrum ad hanc

hanc humanitatis disciplinam, quae scriptoribus antiquis intelligendis maxime continetur. Inde artes, vel paci decoras, vel bello, discetis: inde prudentiam civilem militaremque haurietis, & sic demum, historiam esse usus & experientiae vicariam, intelligetis. Hos viros, si eorum vos consuetudini dederitis, in aula principum; hos in castris, vel comites jucundos, vel consiliarios fidos habebitis. Neque enim cum quaeritis, opinor, bellum utrum sit de mundo, an in mundo optimo? an sint duo sclopeta perfecte similia? & si sint, quae ratio sit sufficiens, quare alteram huic militi datum sit, non illi? granulo pulveris tormentarii quot millia monadum inesse possint? aut alia ejus generis. Procul ista tunc vobis erunt, & nisi sapientiae, utilitatis tamen inanissima reperientur.

Jam, quid ego vobis demonstrem, divinae sapientiae consecrata pectora, quantum ab his humanioribus literis vel adjumenti, vel ornamenti sperare possitis? Non enim ignoratis, opinor, cum antiquos, tum recentiores theologos celeberrimos quosque, Clementem Alexandrinum, Origenem, Eusebium, Theodoretum, Gregorium Nazianzenum, Augustinum, Hieronymum, Chrysostomum, eosdem in hoc genere literarum magnos homines extitisse, & , sine earum scientia, ad illam tantam gloriam perventuros non fuisse. An vero non audistis, quantam Christianis injuriam fieri, quantam pestem parari, crediderint sanctissimi Patres, cum Julianus Imperator cavisset lege, ne Christianae juventuti liceret, scriptorum eorum, ex quibus hae literae discuntur, Interpretes audire, aut illos omnino legere? Quid tandem erat, quare tam aegre hoc edictum ferrent, si Graecarum Latinarumque literarum studium, non modo nihil religioni prodest, sed etiam, ut quidam infesti bonis literis homines criminantur, pietatem extinguit? Non laetari potius & gratias agere Juliano debebant, qui sibi, rei non modo inutilis, sed etiam noxae copiam ademisset? Sed melius illi, quid his literis ad religionem inesset boni, intelligebant, cum iis abundarent ipsi, easque utilitatis, usu sibi cognitae, magnitudine metirentur. Witembergae cum aliquis extitisset, qui

qui has literas in contemptum adducere velle, & prae philosophia hac nova, nimis contemnere videretur, memini; praeceptorem meum Wernsdorfium, acutum & petelegantem Theologum, cum in scholis, tum in templo, eam sententiam graviter reprehendere, & erudite demonstrare, quantum his literis religio deberet: cum hoc satis, diceret, constare, dominationis superstitionisque Romanae infringendae dejiciendaeque primos auctores Grammaticos & Criticos fuisse, & ii si non, barbaria philosophica ad contemptum adducenda; & literis Graecis Latinisque reducendis, Lutheri conatibus prolusissent, eum ad effectum suscepti operis venturum vix fuisse: Itaque verendum esse, ne, si omnia philosophiae, in primis barbarae, & ab elegantiorum literarum studio se junctae, tribuere inciperemus, literis Graecis & Latinis, nihil, paullatim sub illud jugum & ad illas tenebras revocaremur, cum ab iisdem initiis illam superiorum seculorum perniciem & religionis pestem esse profectam sciremus. Cui loco, quantum in vobis est, ô! carissima pectora, cavete. Credite eos, qui jam maxime vobis; atque universae Ecclesiae nostrae timendi sunt adversarii, illam formulariam philosophandi subtilitatem minime timere: amplexantur potius, laudant, ejus auctoribus favent, eorum libros legunt, & legi cupiunt. Lutheros timent, Melanchthonas, Chemnitios, Casaubonos, Dallaeos, Cyprianos, verbo, omnes hos, qui copias suas, adversus eos, e Graecis Latinisque literis, ex historiarum antiquis monumentis comparant. Huc, huc ergo, ad hos fontes cursum flectite: ex his salubres liquores ducite, ex his ingenia & pectora irrigate. Ad quos, cum alios summos duces, tum me quoque fidelem sive ducem, sive comitem habebitis.

Jam quid vobis, attinet, utilitatem humaniorum literarum demonstrare, legum jurisque studiosi Com-militones: cum sciatis, omnis vestri Juris intelligentiam a Latinis literis; ab historia, & antiquitate Romana duci, & sine earum scientia, neminem Juris Civilis libros legere posse: cum sciatis, Juri vestro barbariei sordes ab his esse deterfas, qui harum literarum magna scientia pectus inundatum habebant; & eorum, qui prudentiam juris, cum literarum elegantia conjun-

B

gant,

gant, maxima inter Jure Consultos esse nomina. Cave, ne triste illud, & miserum Juris Scientiae, tempus redeat, quo, ut Ammianus prodidit, si quis antiquus Jure Consultus nominabatur, si quod antiquum Juris verbum audiebatur, piscis aut edulii peregrinum vocabulum commemorari, boni Jure Consulti putabant.

Neque vos, artis salutaris studiosi Commilitones, hic vocis meae auctoritatem desiderare potestis, quando exemplis eorum, qui vos hic docent, omni demonstratione verborum potentioribus, intelligitis, quantum praesidii ornamentique, ad artem vestram, in Latinis, in primisque Graecis literis positum putare debeatis. Omnino nullus est eruditorum ordo, in quo tam multi, inde ab instauratis bonis literis, excellentes in hoc literarum genere homines extiterint, quam in vestro scimus fuisse. Quod profecto, non debetis, temere casuve factum existimare, sed, quod illi, aut ita ab idoneis auctoribus acceperant, aut re ipsa cognoverant, ad excellentem artis suae scientiam, sine magno harum literarum apparatu, perveniri non posse. Et cum illis pulchrum & gloriosum fuerit, hoc decus ordini vestro parasse: quam vobis turpe putatis fore, si hoc dicatur, hoc ad posteros propagetur, hujus gloriae tam veterem possessionem ab Ordine vestro per vos conservari non potuisse?

Quare, quoniam tantum, carissima pectora, ab his humanitatis studiis, & utilitatis expectare potestis, & ornamenti sperare: dedite vos, quaeso, huic doctrinae: amabiliorem indies cognoscetis, ejusque studium vobis & utile, & jucundum, & gloriosum reperietis. Ecce, ipsa haec Academia, haec communis mater nostra, per me vos hortatur, ne, his literis negligendis, committatis, ut, vestra culpa, magnam antiquae gloriae partem amittat. Ego, inquit, prima, in his terris, transeuntes in Germaniam ex Italia literas humaniores excepi, alui, omnibusque modis, ad hoc usque tempus, fovi. Hic Buschii, hic Helti, hic Croci, hic Borneri, hic Mosellani, hic Camerarii, hic Bersmanni, hic Godof. Olearii, hic Boernerii doctissimae suavissimaeque voces personaverunt. Haec lumina mea fuere, haec ornamenta.

Ho-

Horum ego partim imagines, hic consecravi: omnium nomina aeternitate donavi. In hos, o! filii, intuemini: horum vestigiis insistite, ad horum exempla vos conformate. Defendite, quaeso, hanc a me ignominiam, ut in hac mea sede, aut impune, & cum favore, audiantur bonas literas contemnentium & irridentium voces, aut inopia eorum sit, qui eas vel docere possint, vel discere velint. His sanctissimis amantissimisque Matri vocibus non studio vestro respondebitis, Commilitones? nec precibus ejus movebimini? Movemini vero, video, movemini, & vos commotos esse, rebus ostendetis.

Summe deus, tuae ego potestatis in his terris vicario jussus, novam hic literarum scholas aperio. Te supplex veneror atque oro, ut omnibus meis institutis, dictis, factis, numen tuum annuas, meaeque disciplinae successus prosperos, celerimos, quis. Serva, Pater, Regem, **FRIDERICUM AUGUSTUM**, patriae patrem optimum, cum universa regia domo, eique prosperam valetudinem, vitam longissimam, felicitatem, victoriam concede. Serva universam Saxoniam domum, opes ei, potentiam, aeternitatem praesta. Tuere in omne tempus, hanc tui spiritus, sapientiae, bonae mentis officinam, & ei incolumitatem, otium, incrementa largire. Amplectere etiam hujus Academiae Magistratum & universum Professorum Collegium, eisque tranquillitatem, concordiam, salutem tribue. Suscipe denique hanc succrescentem patriae spem, eamque indies lactiusadolescere jube. Has tu, Pater, preces ita ratas habeto, uti omnis sapientiae auctor es, utique tuus te nobis filius morte sua placavit.

aut impudens in accipiendo, videatur. Quae res, quantopere me, apud vos dicere incipientem, conturbet animo atque debilitet, magis equidem sentio, quam quisquam existimare, aut ipse verbis demonstrare queam. Accedit quaedam vestra de me, & mea in hoc genere facultate; spes atque opinio, quae multis per hoc tempus significationibus perspicue declarata est, magis illa ab vestro quodam in me, atque in humaniores literas, favore, quam ab re & veritate orta: quam, nullo modo video, quomodo aut ingenii mei tenuitas sustinere, aut dicendi insolentia exaequare possit. In his aliisque molestis cogitationibus una haec occurrit consolatio, quod, si minus dicendo praestiterim, quam aut suscepti muneris ratio postulare putetur, aut vestra opinio mihi tribuerit, non tam ego aequis iudicibus videri debeo expectationem de me vestram fefellisse, quam vos de me, & facultate mea, nimis benigne iudicasse, omninoque bene ornatique dicendi facultatem majus quid, quam quod in hoc ingenium, atque in hanc vitae meae consuetudinem cadere posset, existimare debuisse.

Est nimirum majus quid ac difficilius eloquentia, quam quis existimet, qui non ipse ejus comparandae periculum ita fecit, ut sibi per summorum in eo genere hominum, Isocratis, Demosthenis, Ciceronisque, vestigia ad eam laudem contendendum putaret; ac nescio an majus ac difficilius ipsa sapientia, rerum humanarum pulcherrima atque utilissima. Nam dicendi ars illam ipsam sapientiam assumit; sine qua vana loquacitas, & inanis garrulitas, & quidvis potius, quam eloquentia sit: & habet praeterea multa propria, quae sapientia sibi neque audeat arrogare, nec cupiat vindicare; in his quaedam aut non in potestate cujusque posita, aut incredibili vel observandi diligentia, vel exercendi labore, quaerenda. Ceterarum quidem magnarum artium ac doctrinarum facultas maxime tenetur, vel ingenii celeritate, vel cognoscendi cogitandique diligentia, vel judicandi quadam prudentia, vel denique exercitationis assiduitate: eloquentia autem his rebus ita omnibus pariter opus habet, ut, si una absit, aut non sit permagna, consistere ipsa, aut tota & perfecta contingere nullo mo-

do possit. Ego autem me fateor, a pueritia hujus tantæ tamque gloriosæ facultatis admiratione caprum, & cupiditate incensum atque inflammatum fuisse. Sed dum in præsidiiis ejus adjumentisque comparandis, in sapientiæ studiis, in præceptis artis, & in exemplis, ad quæ imitationis curam dirigerem, accurate cognoscendis laboro, ita me his ipsis in rebus implicatum sensi, ut progredi, quo volueram, non possem: acciditque mihi, quod peregrinatoribus iis, qui viæ vel longinquitate defessi, vel amoenitate retenti, ad finem itineris suscepti atque instituti non perveniunt, sed illis ipsis viæ amoenitatibus atque deliciis contenti subsistunt. Atque etiam ipsis bene dicendi veris præceptis cognoscendis, ac multo magis exemplis magnis intuentis, & penitus animo hauriendis, intellexi, gravius & altius esse id, quod spectassem, quam quod consequi meum ingenium posset, in eoque expetendo exercitationis tantam assiduitatem, & constantiam, & molestiam esse subeundam, quantam nec natura mea, nec consuetudo vitæ ejus, ad quam me illa ipsa eloquentiæ studia deduxissent, posset perferre. Itaque nihil aliud mihi consequi licuit, quam eorum, quibus vera eloquentia pararetur, scientiam, & quoddam de iis rebus judicium, quibus bene dicendi laus teneretur, nec quicquam de me, in hoc quidem genere, possum profiteri, aut polliceri, quam, ut me ducem non ignarum veræ viæ, & comitem itineris non inutilem offeram eloquentiæ studiosis: quod si mihi assumo, quoniam in eo tot annos elaboravi, atque me exercui, adeo non vereor, ut arrogans cuiquam videar, ut etiam, si aliter facerem, male modesti, & vani dissimulatores notam mihi subeundam putarem. Quæ cum ita sint, A. A. nolite jam expectare orationem eam, quæ Oratoris nomen ac laudem tueatur, sed quæ illam ipsam viam, cuius me ducem comitemque profiteor, clare demonstrat, & ad eam ingrediendam vos, Commilitones humanissimi, & strenue persequendam, amanter cohortetur: hoc est, disputationem potius, vestris studiis aptam, & ab novi muneris ratione non alienam, quam disertam & ornatam orationem: quæ, si vere velimus judicare, in rebus, ad alienius disciplinæ

que scientiam pertinentibus, ne locum quidem potest habere.

Ego autem, A. A. quo diutius ac diligentius & praecepta bene dicendi, a maximis viris tradita, eorumque causas, vim, usumque in dicendo, & vero multo magis optima quaeque, vetustatis in primis Graecae & Latinae, exempla consideravi, hoc magis intellexi, verissimum esse Quintiliani iudicium, qui veram eloquentiam ab animi sanctitate & magnitudine derivari, & pectus esse, quod disertos faceret, pronuntiavit: idque qui penitus imbiberit animo, eoque vel docendi prudentiam, vel discendi curam direxerit, eum plurimum ad bene docendum discendumve profecisse decrevi. Qui iter ingrediuntur, praesertim longum, & nondum usu norum, etsi multarum rerum opus habent notitia & copia, ne in itinere faciendo aut retardentur, aut aberrant recta viarum regione: tamen ea frustra contigerint omnia, sine recta valetudine, & sine quodam corporis robore & alacritate, quibus etiam ceterarum rerum vel inopia vel difficultas vinci ac superari potest. Hoc autem eloquentiae studium plurimorum sane scientiam accuratam usumque desiderat, in quibus vel explicandis versatur, aut quibus ordo rerum & modus tractandi cernitur, aut denique quibus elocutionis puritas, elegantia, & ornatus continetur: quae nisi plurimum ad bene dicendum valere fatear, nihil utique viderim. Sed qui in his putet esse omnia, eaque ubi compareant, ibi statim eloquentiam agnoscat, is vero se, eloquentiae vim nullo modo assecutum esse, ostenderit. Immo in istis rebus inest modo quaedam bona, eaque bene structa materia, & velut hominis bene vestitum corpus, sed quod nullo mentis vigore animetur ac moveatur. Huic autem si vita & spiritus accesserit, qui per totum illud e bona materia bene structum ac vestitum corpus fundatur, tum vero existit ea, quam quaerimus, quam in magnis viris admiramur, eloquentia, quam, ab illa ipsa vi infusa, vim dicendi Latinorum consuetudo appellat. Sed haec vis proficisci nisi a pectore ipso non potest: ex hoc illa fonte manat: hinc generosas origines ducit: hoc, hoc est, quod disertos, quod vere eloquentes facit.

Id ut plane vobis appareat, quid aliud mihi facien-
dum putem, quam ut illud ipsum Oratoris praeclari
pectus vobis aperiā, ejus naturam, sensus, vim,
motusque omnes demonstrē, atque eodem tempore vos
rei longe pulcherrimae spectaculo delectem. Etenim si
nemo potest cordis ejus, quo corpusculum hoc mortale
moveretur, structuram, vim, & motus perennes, per to-
tum corpus propagatos, sine admiratione quadam, plena
cujusdam humanissimae delectationis, spectare & cogi-
tare: illius profecto pectoris, quo magni oratores ci-
entur, vim, & motus, tanto magis animos volupta-
te explebunt, quanto pulchriores & admirabiliores ani-
morum immortales motus, mortalibus corporum agi-
tationibus debent videri.

Ac primum, ut in corde corporeo, sic in illo, quod
describimus, inest quaedam non modo teneritas ac mol-
litas, omnem honestatis ac turpitudinis, rerum bo-
narum malarumque sensum facile ac celeriter arripiens,
sed etiam firmitas quaedam ac robur, adversus fortunae
utriusque vim, adversus voluptatum illecebras, divi-
tiarum denique & laudis vanae delinimenta. Sensus do-
loris inest acerrimus in malis alienis ac publicis, in
suis levis: felicitatis alienae, in primis publicae, stu-
dium ardens: virtutum omnium amor, vitiorum odi-
um, religionis super omnes alias res reverentia;
utilitatis communis perpetua cura, suae contem-
tus.

Ab tali autem pectore, quis non videt, primum,
aequum esse, ut omnis oratio ducatur? deinde, si ab
eo profecta sit, longe praestantissimam & admiratione
dignissimam, denique efficacissimam esse. Omnis ora-
tio natura nascitur a mente atque a ratione, estque tum
dum vere humana, cum sensum animumque homi-
nis ita perspicue declarat, ut nihil aliud, quam mens
ipsa per verba prodiens foras, & cum verborum sonis,
tamquam cum corpore quodam suo, conjuncta videat-
ur. Nam oratio nullam sententiam complexa, non
magis oratio est, quam corpus mente cassum homo:
& quae non verum dicentis sensum, mentem ani-
mumque exprimit, sed omnia alia, ea vero nihil nisi
histrionis persona & vestis est, pulchram illa fortasse
speciem arte effictam habens, sed histrionem tamen
te-

regens: quod ipsum non fieri ita callide & constantes potest, ut non interdum histrio pelluceat, atque curiosis prudentium oculis pateat. Sed si a mente atque a pectore promanavit, non optima & pulcherrima erit, si a tali pectore fluxit, quale ante descripsimus, cujus non potest non bona & virtutes referre? Atque etiam si sit minus arte culta, minus laute & exquirit ornata verbis, tamen naturalem aliquam pulchritudinem, quasi ab animi quodam spiritu adflatam, habebit, quae capiat, atque admiratione quadam expleat animos omnium, quos non vel a natura insitus, vel a vitiis & rerum humilium sordidarumque amore offusus stupor ad talis pulchritudinis sensum hebetavit atque induravit. Quod si magno animo elatorum virorum interdum etiam silentium quavis oratione disertius est: quidni oratio quaecunque diserta & sit & habeatur? Nam illud quidem concedi nullo modo potest, ut disertior sit humilis & sordidarum cupiditatum coenoblici ac demersi animi oratio, quamvis bonis & ornatis verbis vestita, sive potius fucata. Ego quidem, quamquam & studium meum & docendi professio ita fert, ut verborum bonorum & ipse in dicendo studiosus sim, eorumque curam commendem, & laudem, & defendam: tamen me, fateor, malle in dicendo habere Tullii animum sine verbis ejus, quam verba omnia sine animo, malle Paulli illud ardens pro Dei gloria, & veritate atque virtute, pectus, cum omnibus Hebraïsmis, & si ita placet, barbarismis etiam atque soloecismis, quam languentem illam ac prope dormientem Isocratis orationem, quamvis venustam, quamvis dulcem. Sed pietatis in Deum, honestatis, virtutisque amore integro plenum, & altis sensibus praeditum pectus, nunquam, ut sententiarum optimarum inventio, sic oratio probabilis deficit: nam haec est ipsa sapientia & prudentia, quae nec sterilis, nec infans & muta esse potest: nec ullo modo indiserum est, quod a magna pietate & virtute venit, quod magno & elato animo dicitur. Quod si tamen etiam apta & digna tantis rebus ornamenta acceperint, tum profecto existit ea, quam veram & perfectam eloquentiam dicere possimus.

Sed pressius agamus, & quomodo a tali pectore elo-

quentia vera nascatur, brevi demonstramus. Ea igitur duabus rebus constat, verbis ad cuiusque rei magnitudinem accommodatis, & sententiis rerum, non his, quae in quovis disciplinae genere, e compendiis doctrinae vulgaribus discuntur, quae sunt tironis potius quam oratoris, memoriae mediocris, non pectoris generosi, atque animi celsi, sed iis, a quibus majestas, & gravitas, venustas deinde, & suavitas nascitur in dicendo, quae vel admirationem vel delectationem habeant: quod genus sententiarum proprium est oratori. Sed cum principatum sine dubitatione teneant sententiae, in his ipsis autem eae, quae magnitudine & generositate sua permovent audientium animos: quis non sua sponte intelligit, e quo illae fonte sint hauriendae? Longinus quidem, magnae & sublimis orationis magister praeclarus, cum demonstrat, sublimitatem, quoad a rebus veniat, esse vel a felici quadam in sententiis audacia & insolentia, vel a magno & quasi divinitus concitato animi motu atque affectu, utrumque nasci docet a magnitudine animi, ejusque esse quasi echo, & imaginem. Animus humilis, & abjectus, & sordidis cupiditatibus gravatus, nihil alte sentire, nullam rerum magnarum gravem cogitationem suscipere, ac sustinere, nullo modo ad eloquentiae altitudinem niti atque ascendere potest. Qui parva & humilia sectatur, quomodo alta & magna cogitare atque appetere? & qui servilia curat, quomodo generosi quid parere ex sese atque edere potest? Quomodo autem generoso animi sensu ac motu agitari atque inflammari, eumque transfundere in animos audientium possunt, quos nihil movet, nisi suum lucrum, sua laus, sua voluptas: nihil angit atque sollicitat, nisi alienum commodum, aliena gloria, res ab aliis bene gestae? Praeclare & magnifice Paullus: Quis vestrum adfligitur, quocum ego non pariter adfligar? quis vestrum ab aliorum vel errore vel exemplo noxam trahit, ut ego non dolore incendar? Etiam si me haud pari amore redametis, tamen, tamen vitam pro vobis profundere paratus sum. Adeo ille alienis bonis malisque omnibus plus quam suis commoveretur! Sed unde praeclari illi motus? unde illi magni sensus, in oratione omni eminentes? Amor Christi

Christi tenet nos, inquit. Non mihi met ipse placeo: non vestra expeto, sed vos: non haec caduca speſco, sed futura illa immortalia. Hinc, hinc magnitudo iſta & ſublimitas, non ab arte ulla aut artis praeceptis, quae ille cum ignariſſimis ignorabat. Quicquid Demosthenes, quicquid Cicero in ſententiis admirabile, & magnificum, & vehemens habent, id, qui attendit, ſemper reperiet ab animo magno, communis utilitatis cupido, ſuae negligente, virtutis & ſapientiae admiratore, periculorum & rerum humanarum omnium contemptore, & ab aliquo huius talis animi vi concitato, gravi motu proſectum fuiſſe. Poetas, cum altius & magnificentius loquerentur, divinus quidam ſpiritus adſtare credebatur: qui nullus erat: ſed inſidens pectoribus vis, nata ab admiratione rerum magnarum, & per magnas & ſublimes ſententias proſuſa, enthuſiaſmi nomine conſecrata eſt. Homines humiles, ſordidi, & improbi, etiam ubi cupiditatis pravae levitate, & affectus alicuius temeritate, impelluntur, tamen fortius & gravius, interdum etiam ſententias loquuntur, & ſe repente e lyto ſuo erigere videntur: quid futurum putamus, ſi rerum divinarum admiratione, virtutis amore, vitiiſque odio exarſerit magnanimus vir? Non divina magis oracula fundere, quam humano more loqui videbitur? Concionatorem quendam ſe audiviſſe narrat Erasmus, de familia Domini, in primis gravem & vehementem in dicendo, & copioſum ſententiis magnis. Ex eo cum quaſiſſet, unde ipſi tanta vis in dicendo & copia eſſet, reſponſiſſe: hoc ſibi eſſe inſtitutum, ut, cum concionandum eſſet, daret ſe ad legendas Pauli epistoſas: quarum lectione cum ſentiret pectus ſibi incaluiſſe, tum, poſito libro, tota mente contueri id, de quo ſibi dicendum foret: iſſque cogitationibus plenus ubi in concionem prodiſſet, nunquam ſibi nec res ac ſententias, nec motum animi deeſſe. Hic proſecto vidit id, quod nos demonſtramus, a pectoris motu originem ducere veram & efficacem eloquentiam debere.

Quid autem? an in ſententiis modo valebit vis honeſti & magni pectoris, non etiam in verbis? Proſecto etiam in his plurimum. Etiam imperitis de plebe hominibus non deeſſe ſolent verba, cum de rebus ſuis concitato

tato animo loquuntur. Et homini docto, & prudenti, & rerum optimarum cogitatione ac sensu elato & incenso, ea defutura, non iniussa sub linguam ventura putabimur? Immo vero, sicut sanctus ille & coelestis pectoris magni calor sententias parit, sic etiam non incitat modo verba, sed etiam pulchra gignit, interdum etiam in illis ipsis, qui vix mediocriter verborum scientiae operam dederunt, nedum in his, qui etiam horum elegantiam & copiam sunt consecrati. Ego quidem me, fator, non dubitare, idque, plurimis rebus inductus, credo, maximam partem pulcherrimorum troporum, & efficacissimarum loquendi formarum, quibus, in praecclaris scriptoribus legendis, capimur & movemur, quaeque maxime adjuvant sententiarum magnitudinem & gravitatem, non arte & cogitationis cura esse inventam, sed praecclaris viris, mente & animo concitatis, non quaerentibus ab illo ipso pectoris motu sua sponte suggestam & suppeditatam fuisse. Mihi adeo ipsi interdum in scribendo, cum animi quodam, etiam placido motu incitarer, excidere memini formas dicendi, quas nunquam ante lectas aut auditas agnoscerem, neque tamen non probas & efficaces.

Sed si pulcherrima est eloquentia, & sola perfecta, quae a pectore profecta est, eadem certe sola efficax est, & ad animos audientium permanat, & aculeos relinquit, & ea efficit miracula, quae literis monumentisque prodita miramur. Haec est, qua Pericles fulgurabat, tonabat, Graeciam universam permiscebat, propter quam Suada in labiis ejus sedere visa est: haec est, qua Demosthenes Athenas tamdiu praestitit invictas, quam Philippus unam timuit, prae qua sibi omnes Atticorum exercitus, classes, munimenta nugae videri dixit, qua Aeschinem perculit atque ejecit: haec Cicero Catilinam oppressit atque ejecit, plebem lege Agraria, h. e. alimentis suis, privavit, legi Rosciae placavit, Ligarium Caesari invito eripuit, Antonii furorem compressit, populum ad libertatis studium revocavit, in curia, in foro, in concionibus multos annos regnavit. Quicumque tandem Graecus aut Romanus, quicumque etiam Christianus valuit dicendo; qui fuere non pauci, eos omnes eloquentiam ex eodem, hoc est, pectoris sancti & magno quodam spiritu ani-

animati ac redondantis hausisse fonte reperitis: nec ulla est, aut fuit unquam vera eloquentia; quae non ab huius fontis beatissima efficacissimaque ubertate promanarit.

Quod si ita est: esse autem ita, dubitare vos non audent ea, quae diximus: intelligitur id, quod maxime intelligi volo, studium eloquentiae verae, esse idem studium sapientiae atque virtutis: quale esse voluerat Demosthenes; quem Philippus dicebat, eloquentiam sibi sumsisse *ὑπομαθήτων φιλοσοφίας*, exercitationem sapientiae atque virtutis: neque aliam viam ad eloquentiam veram patere, quam quae per illud ipsum sapientiae & virtutis acerrimum studium ducat. Ab his seminibus nasci, ab his radicibus succum & alimenta trahere debet. Nam primum magni & alti de rebus divinis & humanis sensus, quibus animari pectus Oratoris volumus, ab nulla alia re ingenerari possunt, nisi ab sapientia, hoc est, rerum divinarum & humanarum scientia ea, quae Dei operumque divinorum admirabilem magnitudinem pulchritudinemque, rerum earum, quas homines vulgo vel admirantur & appetunt, vel timent atque fugiunt, vanitatem & contentibilem levitatem, virtutis autem amabilem praestantiam plane intelligere, ac mente sensuque comprehendere docet. Motus autem illi praeclari, quibus animos in dicendo volumus cieri, a qua vi possunt imprimi atque perennare, nisi pietatis in Deum atque virtutis amore, quod nihil est in permovendis animis efficacius & potentius, denique etiam perennius.

Quanto igitur in errore versantur ii, qui aut propter incitiam sibi, aut per invidiam aliis persuadent, eloquentiam totam esse in verborum cura, & qui in his puritatem conservare, & troporum figurarumque concinnarum flosculis conspergere orationem possit, eum bene dicere, ei oratoris nomen concedendum est. Est profecto nulla, sine verborum bonorum copia, delectu, ornatuque, vera & perfecta eloquentia, ipso nomine verborum curam desiderante: nisi erravit magnus ille Caesar, cum in delectu verborum eloquentiae originem esse dicebat, aut non plurimum Ciceronis eloquentiae decessurum putamus, si, conservatis sententiis omnibus, verba ejus horridis & barbaris philo-

Josephorum vocabulis commutarem. Addo etiam hoc: quae est apud rhetores in praecipiendo ultima, elocutio, eam in discendo debere esse primam, in eaque puerilem ac juvenilem aetatem legendo scribendoque maxime exerceri debere. Nam haec aetas valet memoria, & aegeritate sua facile vincit molestiam, quae in rebus tam saepe minutis proponitur, denique ne sustinere quidem potest rerum gravitatem. Quod Aristoteles recte iudicavit: qui in Ethicorum principio, quamquam explicans locum philosophiae maxime omnium facilem & planum, tamen procul abesse jubet adolescentes, & aliunde sibi, quae discant, praetatis viribus, petere ac comparare. Sed in verbis, quamvis bonis, & suavis, & grandibus, quamvis denique apte collocatis, omnia aut summa esse, id vero nullo modo concedi potest per ea, quae ante sunt disputata.

Dicet aliquis: quid igitur faciendum erit rhetori, qui nullos alios nisi adolescentes habet discipulos, si huic aetati verba magis conveniunt, quam res? quomodo ad eam, quam tu solam veram & perfectam dicis, eloquentiam poterit quemquam adducere? In quo, primum fateor, miseram quodammodo esse hodie eorum, qui eloquentiam profiteantur, siue ipsius potius eloquentiae, conditionem, in eo, quod sola ista aetas eorum institutis utitur, quo tempore autem Graeci Romanique maxime utebantur rhetoribus, hoc est, aetate corroborata, & quo eorum opera maxime potest prodesse, eo vel se jam oratores putant, vel non possunt istius disciplinae exercitationibus apud magistros uti. Sed aliquid tamen, idque non contemnendum, relinquitur eloquentiae magistro, si sapiat, ac non ipse stultis opinionibus impeditus teneatur, quo possit adolescentibus ad illam eloquentiam, de qua dixi, comparandam plurimum prodesse. Id quale sit, paucis demonstrabo.

Bene & sapienter sic est, ante aliquot secula, constitutum, ut puerilis juvenilisque disciplina maxime contineretur librorum veterum, Graecorum & Latinorum, interpretatione, & per horum lectionem aditus hominibus fieret ad sapientiam, & ad bene dicendi ac scribendi intelligentiam atque facultatem: idque e quo tem-

tempore est institutum, barbaries, superstitio, & multae ac maximae religionis, doctrinae atque vitae humanae corruptelae fugerunt, &, ut de hac una dicam, vera eloquentia per omnes terras est restituta, quae illius disciplinae formam probavissent: habuitque illa aetas, quae eam prima constitutam vidit, ita praeclaros oratores, ut altera aetas aurea appelletur. Sed multum refert, quomodo magistri in his libris tractandis versentur. Neque enim ignoro, non paucos, qui multos annos in iis vel praelegendis, vel cognoscendis consumserint, tamen & in intelligendo, & in dicendo ac scribendo reperiri tales, ut eos nunquam attigisse videantur: quod, fatis scio, non tam fieri ingeniorum tarditate ac stupore, quam perversitate quadam eorum librorum tractandorum. Si quis igitur nihil in illis libris vel videt ipse, vel aliis demonstrat, quam verba & formulas dicendi, e rebus autem solos ritus antiquos & historias, in iisque illustrandis maxime occupatur, is sane eruditionis, nec in jucundae, nec inutilis comparandae facultatem dederit, ad eloquentiam illam veram nihil admodum profuerit studiosis. Quid igitur aliud aget? Nempe interpretationem scriptorum Graecorum & Latinorum, in primis eorum, qui sint cum eloquentia conjunctiores, referet etiam ad illa, quibus intelligendis ac percipiendis ingenia ad altitudinem sentiendi & cogitandi attolli, & animi ad magnitudinem augeri, fortitudinemque firmari & roborari, denique amore rerum divinarum virtutisque incendi posse videantur. In quo primum erit hoc, ut propius admoveat animis discendum ea, in quibus insunt alti & magnifici sensus, de rebus divinis & virtute, aut motus praeclari, hoc est, a virtutis amore & vitii odio nati, efficiatque, ut sentiant vim sententiarum, earumque altitudine quodammodo & ipsi attollantur, utque motu scribentis pariter moveantur, ament, oderint, indignentur, laetentur, doleant una. Et altitudinem quidem sensuum assequantur, & paulatim eorum admiratione afficiantur juvenes, si causas magnitudinis explicabit magister, & fontes patefaciet, & quasi quasdam mensuras cujusque talis magnitudinis tradet, easque exercitatione assidua adfuefaciet in promptu habere, & ad eas omnia dicta & facta exigere.

Pro-

Proderit etiam, si subinde jufferit animadvertere in talibus locis, & interrogare animum, an aliquid sentiat, quomodo afficiatur, &, quid sit, quod sentiat, indagare, denique, quale sit, & unde eam vim habeat, quaerere. Sed in primis efficax erit ad excitandam hanc animi vim, & inspirandum vel virtutis amorem & admirationem, vel vitii odium, & in improbe factis indignationem generosam, si in omnibus dictis & factis, quae habent perspicuam virtutis alicujus aut vitii significationem, eorum judicium permittas juvenibus, qualia quaeque videantur, quomodo placeant, requiras, recteque judicantes, praesertim cum aliqua significatione animi, vel praestantia virtutis, vel foeditate improbitatis commoti, probes atque laudes. Verbo, in omni interpretatione oratorum, historicorum, & vero etiam poetarum, referenda omnia erunt ad bonam mentem: ea excitanda, alenda, roboranda, quantum potest. Et quando pleni sunt isti libri pulcherrimarum acutissimarumque sententiarum de Deo rebusque divinis, de omni virtute, de natura rerum humanarum omnium, cum publicarum tum privatarum, sine quarum magna & parata copia bene copioseque dicendi facultas contingere nemini potest, huc quoque cura docendi debet dirigi, ut hae a discipulis animadvertantur, gustentur, ac penitus imbibantur animis, atque ingenia hoc quasi humanitatis cibo alantur. Denique omnia, quantum potest, comparate oportet cum literis divinis, & quanto ibi majora illa sint omnia, & luculentiora, & certiora, admonere, & sic eorum etiam vim augere. Sed ut ille ait, si vis me flere, flendum tibi prius est ipsi: ita altius descendant omnia in animos, & majorem vim exferent, si in persequendis divinae sapientiae, bonitatis, justitiae, totius denique providentiae vestigiis, in admiratione virtutis, magnitudinis animi, & praeclare factorum, in detestatione vitiorum & scelerum, eo sono vocis, eo vultu loquaris, ut te quoque commotum esse appareat, hoc est, si ipse omnibus iis sensibus ac motibus plenum pectus habeas, quos imprimere aliis velis.

Haec est illa vetus disciplina, qua Philippum Melanchthonem & Camerarium usos esse, ex eorum li-

libris, in primisque praefationibus Graecorum & Latinorum scriptorum, intellexi: per quos viros, quis nescit, omnium bonarum artium, atque etiam eloquentiae studia in his terris esse fundata? quae si conservata constanter fuisset, etiam nunc haberemus sat multos, quorum laude veterem illam Saxoniae & Germaniae gloriam, per hos duumviros partam, tueremur: haec qui utetur, is in veram & rectam viam deducet studiosos, in qua si velint strenue postea pergere, haud dubie ad veram eloquentiam perveniant. Atque haec est illa ipsa disciplina, qua ipse per tot annos in veteribus libris interpretandis usus sum, neque sine meo, ut satis scio, nec sine aliorum, ut spero, fructu, utarque, quoad in hoc curriculo decurrendum erit. Sed cum antea in hac eloquentiae omniumque bonarum artium disciplina multis, & magnis, & suavis causis incitarer: religione primum officii, qua nihil honesto & Christiano viro debet esse gravius, incredibili ipsarum literarum, & vero etiam discere cupientium amore, favore porro multorum tum illusterrimorum virorum, tum eruditissimorum, & in hae urbe, ac patria, & apud externos hominum, studiis denique juventutis nostrae acerrimis: his igitur rebus, aliisque, cum antea ita incitarer, ut nullus me labor frangeret, nulla molestia debilitaret, nihil eorum, quae hominum eruditorum studia, praesertim in hoc genere, refrigerare atque extinguere solent, retardaret, existimaremque, in eo studio & industria nullum esse incremento locum relictum: tamen nunc vel ea accessio facta est, ut superius illud studium leve fuisse videatur, vel ea commendatio accessit, ut id multo mihi jucundius sit factum, postquam illud ipsum studium meum honorificentissimo AUGUSTI Regis, patriae patris optimi, iudicio ac decreto est ornatum, quod mihi eloquentiae nominatim docendae munus mandavit. In eo honore etsi beneficium est permagnum, & ad fructum animi mei tantum, ut nulla alia commendatione indigeat: tamen longe amabilius & suavius est factum, cum id mihi traditum est per manus summorum virorum, quorum splendor, immortalia in patriam merita, adversus bonas literas verissimus & intelligentissimus favor, incredibilis de-

C

piqu

nique humanitas, quicquid bene cuiquam fecerint, quamvis per se leve ac tenue, tamen & gravissimum, & maximum, denique jucundissimum facit: quorum in me retinendo ornandoque studium extitit tantum, ut non tam tenuem hunc hominem, quam ipsas bonas literas ornare, & sic quoque eas vestris, humanissimi Commilitones, studiis commendare voluisse videantur. Hoc ergo beneficium, si ego jam dicendo ornare, ejusque gratiam verbis demonstrare, & sic me gratum probare instituerem, oratio profecto mihi deesse non posset. Ac si ullus est locus, in quo, quam faciat pectus disertos homines, re demonstrare possem, hic profecto est: quem ego non dimitterem, nisi vererem, ne interdum meus me pudor debilitaret, & pios pectoris motus cohiberet. Atque etiam hoc est genus dicendi, in quo me, fateor, omnium minime esse exercitatum. In docendo, monendo, suadendo, hortando, ut non indifertus essem, laboravi: in officio persolvendo, magis rem quam orationem exercere consuevi: animo & factis semper gratus esse malui, quam lingua & verbis. Illos adeo ipsos, quibus talis debetur oratio, ea esse animi magnitudine & prudentia scio, ut eam nullo modo desiderare videantur. Magnus & excelsus animus beneficia tribuit, ut bene faciat, non ut ab eo, cui tribuit, bene audiat: & ut quisque est prudentior, ita in omni re sibi factis mavult satisfieri, quam verbis. Quare sic potius me comparabo, ut beneficium ipsum pietate animi sempiterna colam, & quibus rebus est tributum, in iis non modo nihil remittam postea, sed eas etiam auctiores cumulatioresque reddam.

Neque alio animo esse confido vos, Patres ac Professores venerandi, quibus cum jam arctiori quodam collegii vinculo conjungor. Non arbitror vos disertam & verbosam officii promissionem expectare, ac requirere: in qua qui verbis sunt copiosissimi, factis plerumque sunt parcissimi. Si non vita mea antea probat, me talem posthac fore, qualem maxime vultis: dicendo id vincere, etiam si possim, tamen nolum. In docendo esse assiduam, laboriosam, ac fideliem, utilitati literarum atque hujus Academiae communi suum commodum postponere, ejusque gloriae &

& famae pro viribus consulere, hae sunt boni Professoris partes: his, opinor, in primis bonum collegam censetis: his a multis annis vobis satisfacere studui: his in posterum etiam ut satisfaciam, curabo. Atque etiam alia quaedam ab humanae divinaeque sapientiae studio bona habeo, quibus me spero commodum collegam fore. Nihil facilius fero, quam dissensum in opinionibus & consiliis, & mihi habeo persuasum, nunquam me ad eam sapientiam perventurum, ut aequum existimare possim, omnes idem mecum statuere ac velle. Omnibus non modo artibus, sed etiam hominibus, qui in aliquo genere excellenter versari cupiunt, impense faveo, & eorum laudes & utilitates paene ducor meas. Si cui possim prodesse, etiam non rogatus: magis ejus causa laborare possum, quam mea: & si cui profui, ignaro in primis, & non animadvertenti, vehementer & sincere gaudeo. Interdum non bonam gratiam retuli: nec tamen poenituit: neque enim eam spectaram. Alienissimus sum a suspicionibus, & facile credo, mihi omnes esse amicos. Subinde deceptus sum, a quibus non putaram: tamen animum hunc non mutabo. Malo centies in hanc partem decipi, quam semel in alteram. Prudentiam scio existimari, non facile credere hominibus, praesertim de nobis. Sed ego ad eam sapientiam ut pervenirem, nunquam laboravi: & istius prudentiae tormento etiam posthaec libenter carebo. His studiis nostris, si velimus docere assidue, & discere, quae restant; (restant autem semper infinita) & scribere aliquid, quod profit ijs, qui nos audire non possunt, nec dedecori sit nomini nostro, & huic Academiae, sed veterem ejus gloriam defendat: haec, inquam, si velimus, ut debemus certe, facere pariter, tranquillitate opus est animi atque vitae, ut toti ijs rebus vacemus. Sed nihil est tam occupatum, tam distractum, tam variis affectibus concisum atque laceratum, quam animus suspiciosae isti prudentiae deditus. His igitur rebus si potero Collega placere: & quidni possim talibus viris? haud dubie placebo: aliis artibus placere nondum didici.

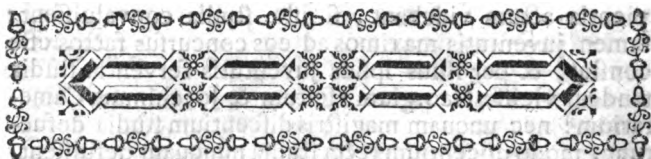
Quid autem possum, humanissimi Commilitones, aut vobis promittere, quod non speretis, aut a vobis
C 2 spe-

sperare, quod non dudum abunde praestiteritis? Non dicam, quantum vestrum erga me studium multis rebus cognoverim: quod etiam haec vestra frequentia significat, qua novi muneris initia, in hac tanta tempestatis foeditate, honestastis. Quae ad meum proprie honorem pertinent, etsi non sunt ingrata, praesertim a vobis, tamen non magnopere a me requiruntur: quae ad vestram laudem & utilitatem, & hujus Academiae gloriam, pertinent, longe sunt, uti debent, jucundiora. Quis ergo ignorat, quanta vestra semper frequentia fuerit in me audiendo, cum ex hoc loco, aut domi, Ciceronem, aliosve scriptores Graecos & Latinos interpretarer, aut ad librorum sacrorum intelligentiam aditum per literarum antiquarum praesidia facerem? Quod non mea causa dico. Neque enim istam gloriam meam possum putare; qui sciam, saepe majores me in hoc genere viros in aliis Academiis prope solos in cathedris relictos fuisse, atque in tali solitudine etiam num quosdam versari. Immo vestra ista laus est, Academiae nostrae ista gloria est. Non existimabitis, ut spero, me hoc auribus vestris dare. Non assentatorem me vobis datum esse scio, sed doctorem. Possum vobis sancte affirmare, saepe viros doctissimos ex aliis Academiis, qui istos vestros concursus vel vidissent, vel audissent, felicem me praedicasse, cum juventutem hic haberem eam, quae gustum, ita loquebantur, humaniorum literarum caperet, cum in aliis plerisque Academiis, juvenus istas res pro verbis contemnere, & quandam verborum barbariem pro rebus sectari, & doceretur & disceret.

Quidni ergo sperem, hunc vos amorem istarum literarum conservaturos esse? aut quid ego vos ad earum studium cohorter, quo vos vestra sponte video esse incensos. Nempe haec est veterrima hujus Academiae gloria, habere juventutem istarum literarum amantem ac studiosam, si quis eam vel mediocriter excitet ac sustentet: est ipsius urbis, quae quadam sibi propria elegantia amorem humanitatis & elegantiorum literarum videtur inspirare. Qui primi literarum bonarum scholas hic aperuere, Herm. Buschius, Jo. Rhagius Aesticampianus, etsi brevi tempore a Theologistis & Sophistis barbaris sunt ejecti, qui de se & de sua sapien-

piencia actum videbant, si ista studia convaluissent: tamen juventutis maximos ad eos concursus factos esse constat, & per illius ipsius juventutis ferventia studia tandem vicisse Georgium Heltum & Joachimum Camerarium: nec unquam magistris discipulorum studia defuerunt, modo docentium recta studia nunquam defuissent. Quare tenete hoc, tam vobis honestum, atque etiam haud dubie utile futurum studium, neque ab eo vos ullius vocibus abstrahi sinite. Ego vero vobis polliceor, me studiis vestris nunquam defuturum, sed etiam cum incommodo & molestia mea, si aliter fieri non possit, inserviturum esse.

Vos autem, A. A. mecum vota facite, ut Deus O. M. cujus beneficio & res Saxonica universa, & haec Academia per tot secula stetit, primum AUGUSTUM Regem, patriae patrem optimum, cum Augusta conjugē, & celsissimum filium heredem, bonarum literarum grande praesidium, cum celsissima uxore, celsissimisque filiis, totam denique regiam domum, omni regali felicitate beet: eos porro quorum consilio, prudentia, cura, vigiliisque, res Saxonicae administrantur, felici consiliorum & rerum omnium successu, dignis denique meritorum praemiis ornet: ut hanc Academiam usque ad finem rerum humanarum incorruptae Christi doctrinae, & omnis verae sapientiae fœdem esse jubeat: urbem autem ipsam, quae ei pulcherrimum & saluberrimum domicilium praebet, omni bonarum rerum copia affluentem reddat: uti omnes, qui in divinarum humanarumque artium studiis, vel docendo vel discendo versantur vero & integro animo, laboris studiique fructus uberrimos capere sinat: denique etiam omnibus meis institutis ac coeptis prosperos & constantes successus largiatur.

O R A T I O
DE
INSTITUTIS CRITICORUM
IN STUDIIS THEOLOGIAE IMITANDIS
DICTA
PROFESSIONIS THEOLOGICAE
ADEUNDAE CAUSSA

PRID. KAL. MAJ. A. C. CIOIO CELIX.

philosophus de Socratis schola, A. A. cum ei unguentum esset oblatum, delinitus odoris suavitate, coepit male precari effeminatis hominibus, qui unguentis ad mollitiem abutendis commississent, ut res tam jucunda infamiam contraheret, & ab honestorum atque gravium virorum usu removen-
da putaretur. Vix digna videatur philosophi gravitate tam vehemens in tanta rei levitate indignatio: & tamen etiam Alexandrino Clementi, acerrimo voluptatis & deliciarum inanium insectatori, bene utilitatis moderationem ab abusus intemperantia videtur secrevisse. Quod si philosopho licuit irasci mollitiae illorum, qui rem levem ac voluptariam abusu corrupissent, atque infamem reddidissent: profecto vix satis odisse poterimus temeritatem, audaciam atque improbitatem eorum, qui res pulcherrimas saluberrimasque pervertendo, & quantum in ipsis fuit, ad perniciem trahendo,

do, vel suspectas bonis, vel invisas imperitis atque propemodum infames reddidere. Enimvero, quam multa sunt vel in studiis doctrinarum, vel in bonis vitae humanae, quae per licentiam humanam in hoc saepe adducta sunt discrimen, ut iis etiam de honestate sua & de fama esset dimicandum. Ut nihil dicam de rebus iis, quae nullam habent conjunctionem cum studiis doctrinarum; pulcherrima profecto & generi humano utilissima est philosophia, quae ingenium ad verum videndum praecipiendo ac docendo fingit, & rerum divinarum humanarumque scientia locupletat, quae cupiditatum omnium coercendarum refrenandarumque rationem ac modum demonstrat, animum ad virtutis studium praeceptis suis institutisque adducit, vitam denique omnem humanitate imbuunt. An vero est quisquam, qui nesciat, quantas invidiae tempestates saepe subierit, quantaque infamia adpersa sit, per temeritatem atque licentiam eorum, qui vel ipsam stultissimis, & religioni, virtuti, vitaeque humanae noxiis opinionibus contaminarent atque corrumpere, vel ejus subtilitate, ad labefactandam veritatem literis divinis traditam abuterentur? At huic tamen, in tali incommodo ac periculo, ad se tuendum & ad statum dignitatemque obtinendam hoc contigit percommode, quod in iis, qui se ad quamcunque partem doctrinae conferrent, permagnus semper numerus fuit eorum, qui sibi philosophiam, non modo ipsius causa, sed etiam ut necessarium & magnum ad doctrinas omnes bene percipiendas tractandasque adjumentum assumendam putarent. Longe dispar fuit Criticae, in pari incommodo, fortuna; de qua cum antiquis temporibus ita judicatum esset, ut in ea fastigium & perfectio doctrinae liberalis poneretur, cumque ante duo secula plurimum adjumenti attulisset, & ad restituendam doctrinae sacrae integritatem, & ad debellandam superstitionem, fraudem, dominationemque Romanam: repente ita conversa sunt omnia, ut non modo de dignitate retinenda, sed etiam de salute conservanda cogitare cogeretur. Etenim ejus pulchro nomine cum non modo illi, qui ad scriptores humanos, Graecos & Latinos, conjecturis suis corrumpendos se contulerant, ad ornandam temeritatem suam abusi essent, sed etiam ad

occultandam arrogantem impietatem atque infœcitiam hi, qui sacros libros vel auctoritate divina privare, vel detrahendo, interpolando, corrigendo depravare, atque ita cum erroribus suis in concordiam cogere conarentur: non modo illi inanes iudicio Critici indoctae atque impiae licentiae notam tulerunt, sed ipsius Criticae nomen longe lateque coepit gravi invidia ac propemodum infamia laborare. Neque enim facile est maximae hominum parti, singulorum culpam segregare ab innocentia universorum: primumque est natura ingenium humanum, ad vicia hominum cum rebus communicanda. Et potuisset facilius hanc a se labem depellere, si multos habuisset disciplinae suae bonos & probatos alumnos, quos testes innocentiae suae & quasi cognitores daret. Sed Critica paucorum semper hominum fuit; sive quod ipsa contenta esset colentium paucitate, & multitudinem a sua consuetudine segregaret; sive quod longe maxima studiosorum pars, rerum discendarum prope innumerabili multitudine, ac discendi exercendique difficultate ac diuturnitate ab ejus disciplina se deterreri paterentur. Itaque scio hoc interdum accidisse viris probis atque doctis, praesertim ex ordine Theologorum, ut ad ejus nomen, tanquam ad malum omen ac paene prodigium, expavescerent, quod serio detestarentur, longeque a se cuperent amoveri.

Quae cum ita sint, miretur fortasse aliquis fiduciam animi mei, qui in his Professionis Theologicae auspiciis nomen Criticae usurpare audeam, quo in partem meliorem commemorando malum omen facere videar. At ego, primum, verba facio in conventu virorum doctissimorum & bonarum literarum, quarum domina est Critica, amantissimorum, & audiente juventute ea, quae artes eas amet ac sequatur, denique in Academia Lipsiensi, cui in hoc genere artium ac disciplinarum, e quarum exquisita scientia Critica efflorescit sua sponte, omnium aliarum concessu principatus tribuitur. Neque vero ipsam Criticam laudabo, ne quis timeat, aut in Theologia assumendam demonstrabo: quod si facere luberet, oratio mihi deesse non posset. Etenim, ut cetera ejus bene merita de literis sacris, de antiquitate & historia ecclesiastica, de ipsa Eccle-

Ecclesia nostra, tacerem, si ejus judicio subtraherem libros divinos, eique nihil in eos juris relinquerem, quod ea sibi profecto numquam arrogavit: magna tamen ei laus relinqueretur haec, quod corruptelas, fraudesque ingenii humani & impietatis profanae prostrahit in lucem, atque idoneis argumentis convictas repellit. Mali enim & corrupti judicis pravum judicium refelli, nisi ab alio peritiori & justiori judice non potest. Nec me ad hoc laudandi consilium impellit meae artis & facultatis amor. Non enim ipse sum Criticus, ne quis erreret: non ita valeo, neque ingenio, neque doctrina. Sed quoniam vitae meae & muneris ante suscepti rationes ita tulerunt, ut mihi plurimus esset usus cum scriptoribus Graecis & Latinis, eorumque interpretibus, in primis iis, qui criticae facultatis laude excellerent, videor mihi hoc consecutus esse, ut instituta bonorum Criticorum virtutesque penitus nossem, & ad ea rationes meas, non modo in eodem genere literarum, sed etiam in aliis doctrinis, quae similitudinem & conjunctionem cum illis haberent, dirigere utcunque possem. Quem ego illius studii fructum semper judicavi permagnum, & simillimum ei, quem e philosophicarum & mathematicarum doctrinarum usu cepi; certe maxime capere volui. Sunt enim hae artes omnes ejusmodi, ut non tam profint, ubi perceptae sint, scientia rerum, quamquam hoc quoque, quam cum percipiuntur, disciplinae modo & exercitatione quadam ingenii, per quam celeritas intelligendi & veri videndi atque judicandi, denique elegantia quaedam & dexteritas rerum omnium, in primis similium, tractandarum venit. Itaque non alienum, arbitror, me, neque ab hujus orationis consilio, neque a persona mea, facturum, si quid earum artium atque institutorum, quibus critica disciplina maxime continetur, scientia, atque in studiis Theologiae imitatio, vel mihi profuerit, vel prodesse cuicunque possit, breviter demonstrare. Nam ita facillime, unde veniam, quo tendam, quid & quomodo non tantum egerim, sed etiam acturus sim, intelligetur. Quod dum facio, rogo vos, A. A. ut me, sicut adhuc fecistis, benigne atque diligenter audiat.

Jam primum, quoniam Critici, quos vulgo & maxi-

me dicimus, ingenii solertiam & cogitandi diligentiam in primis collocae in rebus iis, quae de Graecis & Latinis scriptoribus ducuntur, in sapientia antiqua, in antiquis ritibus ac moribus, in rebus gestis, in artibus recte, copiose, ornateque dicendi, propterea summam artis ac disciplinae suae ponunt in hoc, ut fontes earum rerum adeant, ex iisque vel solis, vel maxime, eas res sibi petendas & hauriendas putent. Atque ut hanc sibi met ipsis legem eas res discendi faciunt, ita disciplinae suae alumni hanc primam legem proponunt, ad hanc discere omnia, hac proficere volunt; ceteros denique omnes, qui easdem res vel tractare, vel didicisse videri volunt, ex ea lege severissime iudicant, nec ullo in numero habent, qui alios sibi magistros ac doctores fecerit. Itaque nihil saepius ex iis audias, quam laudes veterum, qui cui soli placeant, eum se profecisse plurimum, jubent existimare. Atque adeo contentim solent de recentiorum scriptis loqui. Lege veteres, dictum est Grotii, sperne recentiores, & eris noster: non, quo plane contemnant, quae viri docti, praesertim, quos ex ipsis fontibus sua hausisse constat, scripserint; neque enim sua quoque contemni volunt: sed quod incipere quemque a veteribus, in recentioribus desinere, in illis robur copiarum, in his tantum subsidiarias copias esse volunt, in illis habitare quemque, apud hos tantum deversari, de illis maxime intelligendis laborare, in eo labore, ubi haerent, ab his audire volunt, quid ad illos bene intelligendos adferre possint. Sed in primis de compendiis antiquitatum, historiae, aliarumque artium, quae ex scriptoribus veteribus ducuntur, multum detrahere solent: neque, si quis tale compendium aut ipse undecunque congestum ac compilatum ediderit, aut lectionibus scholasticis saepe adolescentibus praelegerit, eum antiquarium, aut historicum, aut rhetorem, aut philologum agnoscunt. Necessitati ista concedunt puerilis ac juvenilis aetatis, ut cognoscant universa doctrinae cujusque capita, sciantque, quid discendum sit, quo intendendus animus in legendis antiquis, denique ut, quae ex genere quoque reperrerint, ea referre ad certa capita & facilius tenere possint: ipsam veram scientiam earum rerum & eruditionem,

nem, dignam viro docto, in iis esse pernegant. Itaque non in iis esse in acquiescendum praecipunt, ut talibus compendii, vel lectione, vel in scholis alicujus Professoris cognitis, eam partem doctrinae se jam bene tenere putent, apud omnem aetatem in eorum angustiis conterant, sed cum tirociniis abjici, & velut crepundia puerilia, casulas chartaceas, & arundines longas, relinqui jubent.

Haec ergo disciplinae atque institutorum pars non vobis videtur in studiis Theologicis tanto magis & Theologis ipsis praecipiendo, & studiosis discendo imitanda, quanto majores sunt libri ipsi, quos in fontium Theologiae numero ducimus? Nam Graeca illa & Latina scripta, in quibus Criticorum studium consumitur, quamquam excellentia, tamen sunt non minus humana, quam cetera recentiorum: at hi nostri Theologiae fontes de coelo scaturiunt, ex ipsis divinitatis sanctissimis recessibus ad nos per Dominum nostrum Jesum Christum, filium Dei, qui in gremio Patris est, & Spiritum Sanctum, qui abdita divinitatis rimatur, ad nos sunt propagati. Hi soli habent hoc juris, ut errent nusquam; hi soli praestant hoc, ut qui eos solos sequatur auctores atque magistros vero & integro animo, nunquam erret aut labatur. Non ergo hi soli audiendi studioso doctrinae sacrae, in iisque intelligendis omne studium, omnis opera debet consumi? praesertim cum alumni Lutheranae disciplinae sint ii, qui solas Scripturas Sacras, solum Jesum Christum cum Prophetis suis & Apostolis, audiendum profiteantur, atque acerrime defendant adversus eos, qui divinae auctoritati humanam adjungi velint? Dicit aliquis: Quid ergo? non hoc faciunt, qui se ad doctrinae sacrae studium contulerunt? Scio sane esse, qui hoc faciant, scio esse, & fuisse, praesertim in hac Academia, doctores, qui & ipsi libros sacros lectionibus publicis privatisque interpretarentur, & exemplo, praeceptis, cohortationibusque ad eorum per linguarum subsidia recte & accurate cognoscendorum studium incenderent. Sed quam paucos semper, & hic, & aliis in locis, fuisse putemus, qui faciles his praeceptis aures praeberent? Immo, non docuit hoc usus, plerisque in compendiis doctrinae & dictatis magistrorum ita

ita acquievissē, ut in his se satis Theologiae ex Academia auferre putarent, nec postea de libris sacris assidue legendis & excutiendis, & augenda literarum earum scientia, laborarent, per quam aditus ad interiores eorum recessus munitur? Non videmus, quanta permultis injiciatur trepidatio, cum per supplicationum publicarum occasiones proponuntur dicta sacrorum librorum pro concione explicanda, & ad exercitationes pietatis & poenitentiae illis diebus aptas conferenda? quam cupide emanantur libelli, quibus in ea re possint adjuvari, qui interpretationes & dicendi materiam suppeditent? An vero hoc posset accidere, an his talibus libellis opus esset, si literas sacras ita amplecteremur, ut Critici, eorumque discipuli Graecos & Latinos libros: quibus cum est de aliqua parte antiquitatis, historiae, dicendum aut scribendum, non opus est compendiis, quae plerique ne attigerunt quidem, nec erat necesse, sed ex assidua illorum lectione facile occurrit, quid recte ac bene dici possit. Pudere profecto debet Ecclesiam nostram talium libellorum. Quid enim putamus dicturos adversarios nostros in Ecclesia Romana, si talibus libellis opus esse videant his, qui sibi sacrarum literarum contemptum exprobrent, & de earum auctoritate & sufficientia tam magnifice doceant? Sed quomodo Critici in illis suis Graecis & Latinis libris tractandis versentur, & an inde quoque aliquid utilis admonitionis peti a studiosis possit, videamus.

Ac primum videte, quanta reverentia atque religione in ea re utantur. Nam primum, quoniam iis legendis viderunt, quanto ingenio, quanta doctrina homines, quanta in rebus omnibus & cognoscendis & oratione exprimendis cura ac diligentia fuerint, si quid occurrit ejusmodi, quod aut sensu abhorre videatur a veritate, aut verbo ab accurata elegantia, quomodo laborant, ut id vel cum veritate componant, vel ratione quadam emolliant, vel denique interpretando defendant, citiusque eo descendunt, ut se non satis rem aut verba intelligere fateantur, aut verba a librariorum incuria aliquid vitii traxisse existiment, quam auctores ipsos, praesertim principes illos, quos classici appellant, peccasse, prae-

praesertim graviter, concedant. Eo autem cum res deducta est, non levibus conjecturis agendum putant, quas etiam ridere & vituperare solent, sed libros scriptos eosque antiquos & bonos, aut qui ex iis diligenter editi sint, in consilium vocant, si hi destituant, ad conjecturas quidem interdum confugiunt, sed hac cum modestia, ut eas non in textum inferant, sed eruditis judicandas, & libris fortasse aliquando melioribus confirmandas, quod saepe contingit, relinquunt: in praeceptis autem omni modo reprimunt pruritus, & ut appellant subinde, scabiem corrigendi, quae quis non statim intelligat, & ut quisque ab ea est remotior, ita saniores Criticum judicant.

Quid igitur? A. A. an meliorem disciplinam praescribere possumus his, qui sacros libros tractent, qui in iis tractandis etiam Critici esse viderique velint? Non, si quis haec instituta imitetur, & propter exercitationes in illorum scholis susceptas, imitari possit, non, inquam, hunc bonum & probandum Criticum putetis? Non similes illis esse debent, qui in Scripturis Sacris Critici esse instituerint? Non haec ratio ac disciplina docet, primum, quam insanierint hi, qui, ut primum aliquid in Scripturis Sacris repererant, quod non satis caperent, quod vel cum philosophorum decretis, vel cum historiis, vel cum aliis eorumdem librorum locis non convenire videretur, id ad contemptum & irrisiorem librorum ipsorum traxerunt, & ad eripiendam iis auctoritatem divinam converterunt: & quod honoris habetur libris humanis, propterea, quod per plura secula apud humanitate cultos populos in tanta dignitate & laude fuerunt, id his non tribuerunt, cum multo esset tribuendum magis, qui per tot secula divinitatis auctoritatem habuerunt, divinitatisque illius tot tam claris signis lucent? Non porro eadem nos Criticorum instituta docent, quam impudentes sint hi atque dementes Critici, ut se appellari gaudent, sacri; id est, ut bene Latini loquuntur, cum de hominibus dicunt, detestabiles, qui tam proni sunt ad corrigendum vel Hebraicum vel Graecum textum, nec modo de auctoritate unius aut alterius Codicis, interdum non boni, ut Beza subinde
fecit

fecit in Graeco, etiam Erasmus sed etiam de conjectura, & saepe non aliqua gravi aut necessaria de causa, sed ut melius ipsi intelligant, ut Spiritus Sanctus magis secum & cum suis opinionibus consentiat? Vere hoc possum dicere, quod diligenter indagando cognovi, quicumque sint ex ista ratione, eos nunquam disciplinam & vera instituta Criticorum in tractandis auctoribus Graecis & Latinis cognovisse, multoque minus usu & exercitatione severa in aliquo genere scriptorum vel Latino vel Graeco consecutos esse, ut iis recte uti possent. Clericus, cujus notissima est in eo genere temeritas, etsi librum edidit, quam Artis Criticae nomine per summam impudentiam honestavit, tamen nihil minus ille egerat unquam. In Latinis vix mediocriter doctus, & plane destitutus erat accurata scientia: in Graecis autem, quam saepe e participiis, & adjectivis nomina propria, ex integris populis singulos homines, e genitivis nominativos, e quolibet quilibet fecit *. Unde ergo homini tanta confidentia? primum a fame, quae etiam corvos cogit humanas voces tentare, deinde a compendio philosophiae, quod scripserat, in primis & Dialectica, quam ex Arnaldo compilaverat, in cujus admirabilis ac divinae doctrinae potestate scilicet sunt omnia. Quid? Wetstenius ille nuperus Novi Testamenti editor e critico genere, quo tempore ad illius operis suscipiendi consilium accessit, an lege severa in Criticorum scholis profecerat, ut ad eam rationem se posset componere? Nullo modo, ut audiivi ex iis, qui cum eo Basileae notitiam quandam habuerant: & si quid postea expulsus e patria profecit legendis praeclaris scriptoribus Graecis, id ille tamen omne ad susceptas semel de certorum locorum lectionibus opiniones fucandas retulit, nec in toto opere diligentiae & eruditionis criticae laudem tenere potuit,

* Si quis ita esse dubitet, adeat vel fragmenta Hesiodae, in quibus reperiet p. 332. *Αελίαν Lelegon* pro *Lelegum*, *αίλας, Αλεας*, pro *crebros, multos*. p. 338. *Θεοράματος*, *Theosamenus*, pro *reveritus, honorans*. &c. quae Robinsonus, editor Britannicus, omnia servavit.

taut, ut alio tempore specimenibus satis perspicuis docui. Quare si quis est inter vos ita erecti & elegantis ingenii, ut artes criticas in libris divinis tractandis attingere, aut de iis prudenter judicare posse cupiat, ei auctor sim, ut ante in humanis libris discat eas recte cognoscere, & ad usum conferre, ubi etiam minus periculose peccatur, ut rem per se difficilem non modo curiose, sed etiam reverenter ac religiose tractare discat: atque ita antiquis illis Ecclesiis Christianae Criticis, Origeni, Gregoriis, Basilio, Chrysostomo, Theodoro & Hieronymo similis reperitur.

Jam qua oratione potero satis exprimere severitatem disciplinae criticae in interpretando, quae est tanta, ut eam perpauci subire ac sustinere velint ac possint, malintque sequi lenitatem & indulgentiam philosophiae novitiae, quae compendia viarum demonstrat ea, per quae possit juvenis mediocriter studiosus ac diligens unius aut duorum annorum spatio, & parvo unius aut alterius libelli sumtu, ita decurrere, ut mox ipse doctorem philosophiae agere, & praeceptorem etiam dubitationibus vexare possit: Cujus rei dulcedo memet ipsum adolescentem propemodum decepit. Qualis ergo est ista severitas, & quibus in rebus cernitur? Dicam, quam brevissime potero. Primum, quia omnis interpretatio vera & certa ducitur maxime ab intelligentia verborum, quam docent Grammatici, non modo praeceptis, nec iis solis, quae in vulgaribus libellis grammaticis reperiuntur, sed etiam observationibus, quas ab aliis acceptas augere etiam novis licet: propterea nihil prius aut magis exigunt, quam earum praeceptionum & observationum scientiam, quae non modo sit accurata in intelligendo, sed etiam tenax in retinendo, & facilis ac prompta in reddendo. Itaque in primis urgent exercitationem, cujus assiduitate efficiatur, ut familiaritas iusta cum istis rebus omnibus contrahatur, propter quam eae se efficinas praestent, ut praesto sint, quoties earum opera uti possimus. In quo quantum laboris, curae ac molestiae proponatur, facile vel ex ipsa rerum prope infinita multitudine intelligitur. In ea porro scientia comparanda statim usum adiungunt, quo prope uno

artes

artes omnes maxime constant. In illo autem interpretandi usu non dant hanc tam expetitam vulgo, tam opportunam ignaviae pariter atque inscitiae licentiam, ut e verbis utcunque primo adspectu intellectis, sensum possint fingere, non abhorrentem a re, aut contextu, aut suis opinionibus: nam ea ratione nihil didicerunt esse fallacius: sed omnia cogunt diligenter revocare ad praeceptorum subtilitatem, & observationum veritatem, ut ad verum sensum, & verbis, & rebus, & contextu consentientem, pervenias. In quo credi vix potest, quam aegre in potestatem artis ac disciplinae tam severae ac rigidae, redigatur, non dicam ignavia juvenilis, sed alacritas ingenii & quasi lascivia impatiens talis tarditatis, & semper elabi & expedire se aliquo saltu cupiens. Sed illi usque iis instant, & in hac quasi arena fatigant, donec penitus subacti, recte atque ordine, & vero etiam innoxia & secunda celeritate, progredi possint. Ad easdem rationes examinare consuefaciunt aliorum interpretationes, nec quicquam tribuere cujusquam auctoritati, nisi hactenus, ut diligentiam & modestiam quaerendi augere jubeant propter auctoris claritatem.

Jam, ut ego non dicam, haec instituta Criticorum bonorum esse dignissima imitatione in libris sacris interpretandis, non vos ipsi vestra sponte intelligatis, ac fateamini? Immo vero injuriam me facturum putem vestrae eruditioni & sapientiae, & adversus libros sacros reverentiae, nisi existimem, vos, dum ista audiretis, etiam vota fecisse, ut illius rationis imitatores se permulti praeberent, & eos optimos interpretes sacrorum librorum fore, tacite judicasse, qui illo modo ad interpretandi facultatem sint eruditi, & consuefactione adducti. Sed illius generis interpretes non admodum frequentes esse in Ecclesia nostra, non mea querimonia, sed multorum de Theologis nostris admonitio, sive ingenua confessio est. Neque vero eam rem cum Richardo Simonio ad contemptum Commentariorum traxerim, quos a nostris Theologis, praesertim antiquioribus, scriptos habemus. Est sane fatendum, eos magis locos theologicos tractasse per occasiones, quas verba scripturarum obtulissent, quam verborum accuratam interpretationem curasse, qualis hodie

hodie desideratur, & animadversiones criticas; cujus generis est Lutheri in Genesin merito laudatissimus olim Commentarius: sed ea res primo excusationem habet hanc, quod illis temporibus ars interpretandi & Critica nondum ea praesidia habuit, quibus nunc est instructa; deinde Commentarii illi fere nati sunt e lectionibus Academicis, quae tum erant dissimiles institutis nostris. Lutherus, quod ego sciam, nunquam, nisi forte extremis temporibus, iisdem lectionibus universa Theologiae capita, certo ordine inter se nexa, explicavit: sed aut commentatus est in libros Codicis sacri singulos, aut capita doctrinae ea, quae tum maxime dabant materiam disputandi, accurate & copiose illustravit. Itaque non poterat non disputationes theologicas inferere Commentariis, more institutoque Patrum ecclesiae, quae ne nunc quidem a Theologo interprete in lectionibus Academicis possunt omitti. Et nescio quomodo illae disputationes de locis theologicis in talibus Commentariis sunt illustriores, & copiosiores atque hilariores, quam in ipsis corporibus doctrinae, nec ullo modo contemnendae. Ego quidem fateor, me quondam plus ad rerum theologicarum scientiam profecisse ex Harmonia Chemnitiana, per Gerhardum & Lyserum locupletata, quam ex omnibus Collegiis theticis vel audiendo vel legendo profeceram. Sed hae disputationes felicius procedunt, si ab accurata & severa Interpretatione proficiscuntur, nec propter illas haec negligenda aut contemnenda est: ad quod multi sunt hoc procliviores, quod in hac, quam Critici commendant, est major difficultas proposita. Enimvero, non turpe Theologo foret, in libris divinis eas difficultates refugere, quas ceteri tam cupide suscipiunt in humanis; & in opere uno detrectare, quod illi non recusant in tam multis? quos adeo tanta diligentia excutiunt, ut etiam modum excedere non nullis videantur. Sed nulla diligentia nimia est, quae in rebus bonis consumitur.

Quamquam in hoc genere facilius putem excedere modum eos, qui Philologiam sacram tractant, quam qui alteram, quae ad interpretationem Graecorum & Latinorum confertur: nec male facturos illius studiosos, si in hoc quoque magistros hujus sequantur aucto-

D

res.

res. Etenim, quicunque Philologiam illam sacram tractant, non subacti Criticorum disciplina & institutis, saepe profecto nimis vexant verba atque torquent, cum longis ea disputationibus obruunt, congerendis omnibus, quae reperiri possint, ut ex uno interdum tropo fiat liber: quae ratio nullam profecto ad bene intelligendum atque interpretandum vim habet. Boni Critici existimant, interpretationem omnem comparari ad res traditas bene intelligendas: sed rerum perspicientiam impediri longis disputationibus de verbis singulis, adjuvari apta brevitate. Itaque hac brevitate utuntur in illuminandis scriptoribus Graecis & Latinis, quoad verbis continentur. Quod tanto magis debemus in libris sacris imitari, quanto res ibi traditae sunt majores atque praestantiores.

Sed quoniam multi hac sunt opinione imbuti, ut putent, Criticos tantum verbis occupari, res ipsas negligere aut ignorare, idque ad invidiam eorum, aut contemptum artis criticae conferunt; hic error minuendus, atque paucis ostendendum est, in rebus quoque & scriptoribus quibusque discendis atque docendis ratione uti Criticos bonos ea, quae sit Theologiae studiosis in primis imitanda. Sunt autem rerum, quae in libris Graecis & Latinis discuntur, duo genera. Primum est, quod pertinet ad aliquam partem doctrinae, velut ad philosophiam, ad historiam, antiquitatisque omnis scientiam. Hic jam supra dixi, Criticos non admodum delectari Compendiis aut Corporibus earum doctrinarum, tironibus ea comparata esse, aut fortasse ad memoriam adjuvandam prodesse posse, si quis cupiat interdum omnia doctrinae capita animo & cogitatione percensere. In quo magnum adstipulatorem habent Baconem Verulamium, qui in omni disciplina caveri vult a compendiis & a praecocitate doctrinae; quam ex compendiorum usu venire, & juvenes implere opinione doctrinae accuratae & plenae, cum ab ea longissime absint. Accuratiorem & copiosorem rerum scientiam ipsis fontibus assidue legendis boni Critici quaerunt, atque ita veluti inundant pectus suum doctrina, ut, quicquid opus est, expromere inde sine haesitatione ac difficultate liberaliter possint, nec certis locis ac testimoniis uti cogantur, sed quae ex re-

cen-

sentissimis lectionibus occurrant. Atque hoc est, quod mihi in studiis theologicis in primis imitandum, in primis utile ad copiam in differendo atque in concionando videtur, ne semper idem dicere cogamur, nempe quod e Compendio & dictatis didicimus, ne inopia appareat, non decora oratori, ne in disputando, si forte ea, quae testimonii causa prolata sunt, in dubitationem vocentur, destituamur. Qui libros sacros assidue legit, atque ita scrutatur, ut quid in quibusque dictis sit, quid inde colligi possit, ad quod caput doctrinae referenda sint, cogitet, ei nunquam argumenta deesse possunt, semper nova, saepe etiam clariora reperiet. Haec est illa ratio, qua usus sum semper in lectionibus, quibus Novi Testamenti libros Criticorum more interpretatus sum: haec est, quam in Theologia olim desiderabat idem ille Baco Verulamius, in praestantissimo de Incrementis doctrinarum opere; qui has emanationes scripturarum vocabat, & curiosioribus atque subtilioribus dogmaticorum disputationibus & enucleationibus verborum scripturae longe praeferebat. Recte profecto ac sapienter. Nam ut vina, quae sub primam uvarum calcationem leniter defluunt, molliora & suaviora sunt iis, quae torcularis vi & pressu eliciuntur; quod in illis purus uvae succus est, haec ex acinis & e cute uvae aliquid trahunt: sic suaviora, salubriora & efficaciora sunt, quae e scripturis leniter quasi pressis effluunt, quam quae artis & subtilitatis vi exprimuntur: praesertim in concionibus habendis, ad quarum tamen usum maxime comparata esse theologiae scientia debet. Brevis enim & parvus doctrinae fructus est, qui scholae angustiis ac tenebris continetur: unus maximus & pulcherrimus est, qui in Ecclesiae luce apparet.

Atque ad ejus usum pertinet maxime genus alterum rerum, in quibus cognoscendis tractandisque, Criticorum instituta saluberrime ad imitationem trahi posse contendo. Etenim Critica versatur, ut ante dixi, non modo in verborum integritate, sententia, bonitate, pulchritudine judicanda, sed etiam, & prope magis, in sententiarum earum judicio, quae non quidem ad aliquam partem doctrinae scholasticae referuntur, sed tamen interiorem indolem naturae divinae, quoad

habet cum homine conjunctionem, animorum porro humanorum, & rerum humanarum omnium expriment cum quadam novitate, gravitate, cum quodam grato & perspicuo acumine, denique etiam cum quadam suavitate. Has sententias boni Critici curiose notant in omni genere scriptorum, atque requirunt, unde ductae sint, quae sit causa gravitatis, magnificentiae, suavitatis, indagant atque explicant: comparant etiam inter se similes, & varietate ingeniorum variatas, & illius ipsius varietatis modum considerant. Atque id faciunt non modo propterea, quia in iis est permagna & prope dicam maxima pars sapientiae, quae ad vitam publice privatimque prodest plurimum; antiquissimis quidem temporibus haec una sapientia fuit: sed etiam, quia in earum copia & usu maxima pars est oratorii ornatus, atque etiam maxima in dicendo vis: nec ullo modo in oratorum, qui proprie dicuntur, numero haberi potest, qui non e talibus sententiis enthymemata, argumentationesque necere didicerit, per quae argumenta alantur, roborentur, atque ad animos audientium contorqueantur. Enimvero, quia tales sententiae non saepe faciunt ad fidei dogmata, & morum praecepta, quae in arte & schola tractantur, propterea, si non negliguntur, certe non ea diligentia a sacrarum literarum studiosis tractantur, qua & scriptorum Graecorum & Latinorum interpretes e genere critico solent. In quo mihi non parum videtur peccari, & magna opportunitas bene in coetu Christianorum dicendi praetermitti. Etenim tantus est in libris sacris numerus pulcherrimarum, acutissimarum & gravissimarum sententiarum, quae vim & ornatum orationi possint addere, quanta est in nullo Graecorum & Latinorum scriptorum. Pleni enim sunt Psalmi Davidici, pleni disputatorum in historia Jobi sermones, pleni Salomonis libri omnes, in quibus is nominatim, qui Proverbiorum titulum habet, nihil est aliud, quam liber Sententiarum. Atque etiam illud dico, quod fortasse mirum videbitur nonnullis, sed mihi profecto potest credi, qui omnes libros Graecos & Latinos, in quibus hic ornatus sententiarum laudatur, poetas, philosophos de Socratis schola, historicos, oratores assidue legi, & id genus sententiarum diligenter notavi, atque

que tractavi, credi mihi igitur potest, non modo communes habere libros sacros permultas ac paene dicam plerasque, sed etiam plurimas praecipuas ac proprias, easque & sensus & verborum pondera gravissimas. In his igitur cognoscendis, ponderandis, & ad eloquentiae ecclesiasticae usum conferendis, velim se curiosum praestet saerarum literarum studiosus, & hoc sancto & divino cibo alat ingenium ac pectus ad bene & graviter in concione dicendi facultatem, ne necesse habeat, cum concionetur, nihil aliud quam particulam Collegii thetici aut moralis, & in eodem argumento semper eandem proferre, & templorum amplitudinem in scholae angustias cogere.

His commemorandis ac demonstrandis planum me fecisse arbitror, quam multa bene instituta sint in bonorum Criticorum disciplina, quae bene ac salubriter ad imitationem vocari in tractandis Theologiae, in primisque saerarum literarum studiis, possint? Haec autem mihi demonstranda sumsi in his novae Professionis auspiciis, ut intelligeretur, qualis disciplina nostra futura sit in parte ea, quae ad saerarum literarum interpretationem pertinet: in qua profecto est rei theologiae caput & summa, initium & finis. Itaque cum in omni parte disciplinae bene mihi succedere coepta & instituta cupiam, non mea causa, (neque enim mea causa doceo), sed studiosorum, & Academiae, & Ecclesiae, tum vero maxime in hac id mihi contingere opto. Et magnam spem habeo, me nec temere hoc, nec frustra optare: non quo dignus sim tanto beneficio divino: immo vero me & hoc & ceteris omnibus indignum iudico, quibus me Deus a pueris ad hanc usque aetatem, supra quam mihi in mentem venit optare, cumulavit: sed me sacrae literae, quibus credo, docuerunt, Deum non deserere, sed benigne adjuvare eos, qui vero & integro animo laborare, & utilitati publicae literarum & Ecclesiae consulere cupiant; cujus talis animi sum mihi liquido conscius. Non ego ullum laborem timeo aut recuso, ne inimicitias quidem & pericula, & fortunarum iacturam, pro veritate & utilitate publica; prae qua omnia, memet ipsum, verissime contemno. Paratus sum, ore, calamo, depugnare cum hostibus veritatis Evangelicae

omnibus, in primis cum dominationis Romanae mancipiis, & disciplinae meae alumnos odio eorum acerrimo implere. Auget spem etiam hoc, quod nutu divino ad hanc disciplinam suscipiendam veni. Et didici usu, bene procedere, quae ita suscipiantur. A puero me destinaram Theologiae: literarum humaniorum studium assumeram, ut adjumentum Theologiae bene discendae ac docendae. Ita eram institutus a patre, Theologo veteris & orthodoxae disciplinae, qui hoc praeceptum se accepisse a praeceptoribus suis, a Calovio, Bebelio, Walthero, & usu verum compertisse, dicebat. Ecce annuit mihi Deus per Stiglium, aeternum hujus urbis decus, (quo erat mihi etiam nutus ille amabilior) ut literas humaniores docerem. Parui. Factum est vitae genus, quod alius vitae generis adjumentum fore speraveram. Optime mihi successit omnibus partibus, quod ita susceperam. Interea nunquam dimisi, quod ante egeram. Scrutatus sum Scripturas. Legi Patres Ecclesiae, in primis Graecos, in hisque maxime, qui vel religionem Christianam defenderent, vel Scripturas interpretarentur, vel historiam Ecclesiae traderent: in quo etiam literis humanioribus plurimum adjuvabar. Mitto alia. Coepi ante duodecim amplius annos proferre ista studia ad utilitatem studiosorum interpretandis libris Apostolorum, etiam hac de causa, ut eos ad amorem literarum humaniorum magis accenderem: scripsi etiam parvos libellos ad eam partem, atque ad controversias pertinentes. Probavi operam, & potitus sum consilio. Nunquam antea cupidiores bonarum literarum studiosos cognovi. Repente autem vocor ad Theologiam docendam. Etsi aetas, locus, & alia dubitationem adferebant, tamen parere decrevi: praesertim eum me etiam tacitus quidam stimulus impelleret. Etenim, ut hoc unum commemorem, senseram, quoties inter sacra publica viderem aliquem ad concionandum prodire, pectus mihi moveri, pulsus cordis incitari, tanquam cupientis in talem locum progredi, nec post tantum intervallum motus ille potuit opprimi & extinguui. Itaque etiam, cum primum post viginti amplius annos, ad concionandum processi, tanta alacritate me elatum sensi, tanta cum fiducia dixi, quod

quod etiam alii se sensisse dicebant, tamquam per totam vitam hoc egissem. Quomodo ergo dubitem, bene eventurum, quod agere decrevi, quod nunc in hac Academia agere instituo? praesertim cum mihi liceat confidere, vos etiam, Viri venerandi, quibus aggregor, hujus mei studii & consilii fautores & adutores, vel propter veterem amicitiam, vel utilitatis communis causa, futuros. Pro qua humanitate & benivolentia ego vos vicissim, omni ratione colam, nec ulla in re officium meum patiar desiderari. Brevis est & parum ornata promissio: sed agendo curabo, ut luculentissima & ornatissima reperiatur.

Vos, ceteri Collegae excellentissimi, nova promissa arbitror non exspectare. Quae ante vobis ex hoc loco promisi de meo in vos & Academiam nostram animo, ea omnia iterum dicta & promissa existimate. Nec alius in vos ero, quam ante fui, carissimi Commilitones. Immo vero augebo indies studium assidue & fideliter docendo vobis consulendi, & de omnibus vestris commodis cogitandi. Non modo hoc me putate in vos esse animo, ut si, quicquid per tam multos annos magno labore didici, possem una hora vobis totum tradere, id non modo libentissime facerem, sed summa etiam me felicitate potitum putarem. Neque vero unquam recusabo, praesertim in hac temporum iniquitate, pro vobis vota facere, deprecari, laborare. Atque hanc rationem mihi maxime constitui grati animi demonstrandi, primum erga Regem ac Dominum nostrum, patriae patrem optimum, deinde erga potestatis ejus in gubernanda Academia administratos illustrissimos atque excellentissimos: quod ad superiorem eloquentiae professionem etiam hanc Theologiae & sacrarum literarum addiderunt. Nam pietatem, fidem, obsequium, & quicquid hujusmodi promitti potest, dudum debui, & libenter debui, &, ut bona fide praestarem, curavi: nec aliam scio gratiam desiderari, nisi quae munere credito bene & fideliter administrando cernatur.

Te, Deus, Pater Domini nostri Jesu Christi, supplex veneror atque oro, ut mihi servo tuo, etiam in hoc novo munere benignus atque propitius adsis, ut mentem meam Spiritus tui lumine impleas, & in omni-

nibus rebus ad veritatem tuam dirigas. Serva hunc mihi animum, ut in ea quaerenda, ac tuenda nunquam me defatigari sinam; denique disciplinam meam ecclesiae, Academiae & juventuti nostrae saluberrimam redde. Noli oblivisci servum tuum, nec ego tui, tuae veritatis, tuorumque praeceptorum obliviscar. Sed multo magis respice, Domine ac pater optime, Regem nostrum & universam domum regiam, in hac tanta afflictione sua. Redde nobis patrem, redde ipsi decus, majestatem, gloriam, & fac, ut mox vero & laeto ore dicat: *Deprimendo me, Domine, exaltasti me.* Respice etiam ministros potestatis regiae, qui vel vi hostili a patria communi distracti sunt, vel praesentes malis publicis ingemiscunt. Respice patriam nostram, propter sanctum Evangelium tuum, quod in his terris primum in lucem e tenebris protractum alias terras lumine suo implevit, nec sine hostes veritatis Evangelicae hanc laetitiam capere, ut hanc terram videant vallatam ab iis, qui se Evangelii defensores profitentur. *Excita, Domine, potentiam tuam, ut salvos facias nos: & revoca dispersos in terram tuam, in hanc patriam suam: ut salvos facias nos.* Memento hujus Academiae & urbis totius, quae ei hospitium praebet: respice miseriae utriusque, & iis celerrime ita medere, ut earum nullum vestigium tristius relinquitur. Integritatem ei, veritatem tuam coelestem conserva, & eam studiis sapientiae & virtutis magis indies efflorescere jube. Has tu, Pater, preces ita ratas habe, uti tu unus verus Deus es, a quo omnis sapientia, omne auxilium venit, utique te nobis filius tuus Jesus Christus morte sua placavit, & nos tibi gratiosos fecit!

O R A T I O

D I C T A I N C R E A T I O N E

E T

I N A U G U R A T I O N E

M A G I S T R O R U M P H I L O S O P H I A E .

A. C. CIO IO CCLIX.

eterrima est opinio philosophorum, cum ipsa propemodum philosophia nata, & in clarissimarum scholarum placitis celebrata; res corporeas & sensibiles omnes assiduo motu agitari, continenterque labi & fluere, nec ullum certum statum tenere: unum Deum esse immobilem, unum nullis commutationum vicissitudinibus jactari & variari, unum status sui aeternitate nulla seculorum multitudine terminanda potiri. Ab hujus porro mente profecta, & ad humanam intelligentiam propagata rerum intelligibilium incorporea simulacra in communionem divinae constantiae ac perpetuitatis & veluti hereditatem venire, & pariter immortalitatem quandam obtinere. Sed rerum corporearum ac sensibilibus inconstantiam imitantur res humanae omnes, opiniones in primis ac mores, & tanto quaeque magis, quanto majorem habent cum corporeis ac sensibilibus conjunctionem, per quam vicissitudinis quodam veluti contagio adficiuntur. Non videmus, quanta sit eodem tempore morum atque opinionum de rebus bonis, pulcris,

D 5

expe-

expetendis diverſitas, non modo gentium ac populorum multitudine, ſed etiam prope ſingulorum hominum paucitate variata? Quis autem eſt adeo rerum humanarum imperitus, ut, ſi non legendo cognoverit, at ſando audierit, in eadem civitate quam varii mores fuerint, variaque de rebus omnibus humanis opiniones? quam celeriter boni mores lapſi ſint, quam parva re impulſi ierint praecipites? opiniones autem de rebus laudandis atque expetendis quam inſtabiles fuerint, quam ſaepe, quam repente, in contrarium verſae? Non aëris fluxus tantam ventorum viciffitudinem, non freti ullius, non Euripi anguſtiae tot tam celeres motus, tantas ac tam varias habent agitationes aquarum, quantas viciffitudines & quaſi aeſtus habet ratio morum atque opinionum humanarum. Unus annus, quid dico annum, una ſaepe dies, detrahit rebus decus, pulchritudinem, ſuavitatem, quam iis opinionis vanitas adjunxerat: fit repente contemtibile, deforme, quod honeſtum decorumque viſum erat, & quod ſumma cupiditate, magno ſaepe ſumtu, expetitur erat, id ſaſtiditur ſubito & repudiatur. Nempe nihil firmum eſt ac certum, non ſua vi nixum; nihil perpetuum ac ſtabile, quod non certae rationis & immutabilis virtutis radicibus haereat. Opiniones autem moresque humani a ſenſibus & cupiditatibus originem ducunt, quorum perenni motu atque agitatione ipſi quoque neceſſario moventur & labefactantur.

Quam vero eſt dolendum, pulcherrimas artes ac doctrinarum diſciplinas, etſi propriam quandam pulchritudinem habent, non a ſenſibus & cupiditatibus commodatam, tamen, quoniam ab hominibus fere tractantur, qui ſenſibus & cupiditatibus, & opinionibus temere ſuſceptis, ducuntur, in ſocietatem iltius inſtantiae cogi ac trahi! nec magis in veſtitu, in cibis, in ſupelleſtili repente ac ſaepe commutari opiniones moresque, quam in ſtudiis artium atque doctrinae. Quam ſaepe pulcherrime fundata philoſophiae, eloquentiae & ceterarum bonarum artium diſciplina ita concuſſa eſt & labefactata repentino aliquo motu, ut ſe vix teneret? quam ſaepe inductis ſtultis opinionibus ita convulſa & deſecta eſt, ut per multos annos reſtitui non poſſet? Neque apud univerſas modo gentes,

tes, ut Graecam olim & Romanam, has vicissitudines habuit vera & incorrupta artium doctrina: ne in singulis quidem urbibus ac scholis statum suum perpetuo tenere potuerunt. Testis est haec ipsa nostra literarum & doctrinarum Universitas: in qua nunquam tam bene actum est cum bonis literis, & vera atque incorrupta earum disciplina, ut constantem ac certam dignitatem tenuerint. Diu barbaries locum sapientiae tenuit, infantia eloquentiae, stupor doctrinae: saepe barbaries & inscitia loco pulsa redire conata est, saepe recipere prope totas veteres possessiones: saepe dignitas philosophiae ingenuae, & a barbariae sordibus purae, eloquentiae, & omnium humaniorum literarum obscurata latuit, saepe ita abjecta jacuit, saepe ita agitata est, ut vix parvo loco haerere posset: saepe eloquentia vera, hoc est, bene loquens sapientia pro verbis contempta, saepe barbara verba pro sapientia valere.

Non arbitror alienum fore ab hujus conventus solennitate, si de ea re pauca ad vos verba faciam. Sed ne ea oratio aut parum auspicata & grata, aut nimia longitudine molesta sit, ita eam temperabo ac moderabor, ut eloquentiam & artes bene dicendi solas complectar, nec modo adversae fortunae tristitiam, sed etiam secundae laetitiam auribus mentibusque vestris proponam, & harum conversionum causas indagem, quibus cognoscendis & nosmet ipsi, qui bonas artes profiteamur, earumque studia regimus, sed multo magis alumni disciplinae nostrae, & hi Candidati nostri, juvenes ornatissimi, admoneantur, quid sibi sequendum, quid cavendum putent. Quam orationem dum recito, rogo vos, A. A. ut me, sicut adhuc fecistis, benigne ac patienter audiat.

Jam primum satis constat, initia hujus Academiae incidisse in ea tempora, quae tota barbariae tenebris demersa jacerent: quibus non modo sacra contaminata essent foeda superstitione, sed etiam sapientiae humanae partes omnes verborum barbarorum immensa mole obrutae atque oppressae. Dominabatur, non verus Aristoteles, sed commentitius, aut primum per abhorrentes versiones misere deformatus, deinde per multo absurdiores interpretes atque commentatores di-

distortus ac plane depravatus. Nullus hic eloquentiae & artium dicendi honos, cuius vix nomen ad aures accidebat. Praecepta & exempla eloquentiae verae, libris veterum Romanorum prodita, passim erant per Germaniam sparsa: sed latebant in bibliothecarum monachalium, in turrium tenebris, ubi cum pulvere, sordibus, carie & blattis pugnabant. Satis constat inde extracta posthaec esse, & Poggium Florentinum cum per Germaniam iter faceret, in turri aliqua reperisse laceratas Orationes septem Ciceronis, atque ita perniciiei eripuisse. Quae cum ita essent, non poterant profecto huic Academiae contingere doctores verae eloquentiae. Sed erat tamen illis temporibus insita animis hominum haec opinio, ut nihil magis in disciplina publica curandum existimarent, quam ut linguae juvenum, studia aemulantium, acuerentur in dicendo ac differendo. Itaque ut prope quotidianae erant vel privatim, vel in communibus conventibus exercitationes disputandi, ita omnis occasio quaerebatur orationum habendarum, & in petitione honorum nostrorum hoc primum quaerebatur, an quis utroque genere exercitationis esset ex publicae disciplinae legibus usus: quorum institutorum nunc vix umbra tenuis apparet. Ex quo intelligi potest, illis temporibus non tam studium hominibus, quam facultatem discendi defuisse.

Sed ex tantis tenebris bona repente lux coepit affulgere Academiae, exacto propemodum seculo, cum unus & item alter, nullius invitatu, sed sua sponte celebritate urbis allekti, quae jam tum pulchra appellabatur, huc se contulisset, qui artes dicendi, e veteribus scriptoribus haustas, communicare cum Lipsiensi juventute vellent, viri admirabili doctrina & facundia, Herm. Buschius primo, deinde Jo. Rhagius, Aesticampianus. Quid ergo? quomodo nova horum disciplina accepta, quo in pretio fuit? Nempe accidit etiam tum, quod solet in rebus novis, ut diversa essent inter se multumque distracta studia hominum & iudicia; sed ita, ut rectius & incorruptius iudicaret discipuli, quam magistri. Etenim ita avide auditi sunt novi doctores, tanti ad illam novam dicendi ac differendi rationem, quae e Romanis scriptoribus traderetur, cognoscendam, concursus facti, ut locus saepe non caperet

peret multitudinem. Sed deerant exempla librorum, quae enarrarentur. Ecce paratae juvenum manus ad describendum: parata memoria, ad partem eam, quam audissent, ediscendam, parati mox librarii, qui typis describerent: estque vix credibile iis, qui non vident, quam multi Latini libri illis temporibus hic sint per typographorum formulas vulgati. Quid autem magistris nostri? qui jam illis cernentibus talia sensus? Parum abfuit, quin rumperentur invidia & odio in hos novitios magistros, quos nihil nisi verba habere clamabant, cum penes se rerum copia esset. Sed surdas aures pulsabant juvenum, toto impetu ad novae disciplinae elegantiam ruentium. Ergo itum est in bellum, & arma expedita in illos viros omnia, quae arrogantia, invidia, odium posset ministrare? nec prius finis factus, quam illi certaminibus fatigati ac victi ex urbe discederent. Adeo etiam tum, & in illo genere, verum repertum est, quod Cicero demonstrat in Oratore, indoctos, hoc est, expertes artis plerumque verius & rectius de eloquentia judicare, quam doctos. Nam illi fere de sensu pectoris incorrupto judicant, ad quem maxime spectat eloquentia, hi fastum suum, invidiam, etiam quaestum in consilium adhibent, quorum corruptissimum est judicium. Quamquam nescio, an etiam ipse Buschii & Rhagii quaedam culpa intercesserit. Etenim Buschium reperio ferocioris & turbulentioris ingenii fuisse, certe linguae petulantioris: Rhagium autem in vituperandis sophistis vehementiorem, ut qui ea de causa ante Colonia ejectus esset: quod fuit alienum in ista disciplinae rectae novitate, cujus invidia erat modestia, lenitate & obsequio minuenda. Omnino primi illi, in primis in Italia instauratores bonarum literarum huic licentiae nimis videntur indulgisse, etiam Erasmus, qui se, fatetur ipse, praeiorum ad dictoria, eaque re impedimento potius bonis literis, quam adjumento fuisse. Nunquam bene consultur bonae causae, neque per convicia, neque per mordacia & ad risum excogitata dictoria. Plus proficias ferendo iniqua judicia, tacite contemnendo indignitates leves & injurias, perpetiundo, & sensum earum occultando. Nam hoc ipsum mordet vehementius quovis vel dictorio, vel maledicto, & tamen paul-

paullatim vel pudorem inficit, vel odium frangit atque coërcet.

Quantos autem triumphos cecinisse putatis sophistas barbaros, victis & abjectis duobus deinceps eloquentiae novae magistris? Non Hannibalem plus victoria ad Trasimenum & ad Cannas gloriatum crediderim. Sed illa laetitia ad irritum recidit. Nam semina doctrinae elegantis & disertae a tot ingeniiis accepta, & fota, germinare coeperunt, & messem efferre non parvam. Sed tamen iis iusta auctoritas deerat, nec poterant publice convalescere, exclusi ab stipendiis & beneficiis publicis, quae, nimia indulgentia Principum, in potestate sophistarum erant, quidam, in his egregius ille Ge. Heltus, Camerarii praeceptor, ne ausi quidem sunt prae se ferre suum de iis iudicium, ne odium incurrerent adversae partis, & rebus suis aliquid incommodi adjungerent. Majori aliqua vi opus erat ad fundanda eloquentiae studia: quae mox iis se praebere coepit. Nam Georgius, Saxoniae dux, Princeps, nisi quod veteri superstitioni, vel sua sponte, vel incitatus ab improbis hominibus, addictior, & causae Evangelii inimicior fuit, profecto admirabilis, adversus bonas quidem literas incredibili studio & favore praeditus: hic ergo Georgius literas & dicendi artes fovere sua auctoritate & liberalitate, & earum studia constituere aggressus, perfecit, ut eae jam caput in hac Academia tuto erigere possent. In quo usus est Petri Mosellani ingenio & doctrina, quem, inscientibus atque invitis sophistis, lauto, ut tum erant tempora, stipendio conduxit, ut bonas artes, in primisque Graecas literas doceret, in quo ipso magnum eloquentiae studiis adjumentum est adjunctum. Atque ille non minus erat invisus magistris nostris, quam Buschius & Rhagius: sed cum mitioris esset ingenii, & auctoritate atque favore Principis sustentaretur, qui pro gravitate & severitate sua coërcerat acerrimis edictis invidos & malevolos, etiam coram in arce Plissica objurgabatur, facile vicit adversarios, & cum magna dignitate in maximo juvenum conventu docuit, gratus apud Principem, & carus omnibus, a quibus audiretur. Nam nobilissimi juvenes ad eum audiendum in primis ventitabant, in his duo maximi postea viri, Julius Pflugius &

& Christoph. Carolovicius, quorum ille Mosellanum etiam monumento in aede S. Nicolai posito decoravit, quod nunc quoque extat, alter tantam bene dicendi facultatem adeptus est, ut merito suo quemadmodum inter prudentissimos illius aetatis, sic inter doctissimos numeraretur. In quo intelligi potest, primum, quanta sit vis ad recta studia commendanda & stabilienda in favore & auctoritate Principis prudentis & gravis, & quam sit optabile, ut Principes ipsi hanc curam suscipiant potius, quam aliis permittant: deinde quam praeclara tum indoles fuerit juventutis Academicæ, etiam generosioris, quæ tanta cupiditate amplecteretur illa eloquentiæ studia. Etenim memoræ proditum est, illum Mosellanum fuisse non modo tam parva statura, ut iis, qui non nossent, contemptum afferret adpectu, voce autem tam tenui, ut parum jucunda esset audientibus. Et tamen eum amabant juvenes vehementer, & audiebant summo studio. Videbant enim rerum potius, quas traderet, dignitatem & pulchritudinem, neque tam, quem, quam quid audirent, cogitabant.

Sed ne sic quidem constituta satis eloquentiæ studia fuissent, nisi post in hanc Academiam, commendante Philippo Melanchthone, & juvantibus Bornero, Facklo & Camiciano, qui novum Academiae patrimonium ab Mauritio acceptum, curabant, ab immortalis memorie Princeps, Mauricio, vocatus fuisset Joachimus Camerarius. Hic enim vir est, cujus ingenio, doctrina, labore ita effloruere studia bene dicendi, ut jam Lipsia principatum in eo genere dubium redderet Wittembergæ vicinæ, ut Saxonia jam esset prima sedes ut puræ religionis, ita omnis sapientiæ, doctrinæ & veræ eloquentiæ, unde aliae scholæ atque Academiae peterent doctores bonarum artium & eloquentiæ, seque felices prædicarent, si disciplinæ vel Philippicæ vel Camerarianæ alumnum nancisci possent. Haec, haec fuit patriæ nostræ atque huius Academiae vere aurea aetas, haec felicissima, ut ceteris, ita dicendi artibus tempora.

Sed quam misere hoc comparatum est, quod felicissima quæque in rebus humanis fere sunt brevissima. Etenim vivo adhuc Camerario, & vidente, & per mul-

multas occasiones frustra querente, ac gemente, facta tanta rerum conversio, ut haec recta bene dicendi studia vilescerent, & in contemptum atque etiam odium venirent: ut ille magnus Camerarius, cujus schola olim tanto juvenum concursu celebrata fuisset, qui gratia apud Principes paene omnes, auctoritate ac dignitate apud exterarum nationes, & ubicunque honos aliquis literis esset, maxime floreret, ut ille, inquam, paullatim vilesceret, & ad extremum non modo prope solus relinqueretur in schola, sed etiam ob illa ipsa studia oneraretur invidia: quod profecto etiam Philippo Witembergae accidisset, nisi in tempore substractus rebus humanis fuisset. Cujus mali causa fuit non modo in ingenii humani inconstantia, cui nunquam optima studia diu placere, sed etiam in infaustris certaminibus, quae in his terris de religione nata sunt: per quae, dum medius esse Camerarius vult, dum mitiora suadet, & concordiam, in invidiam & odium incurrit, cujus proferendi occasio forte diu quaesita erat ab his, qui splendorem nominis ejus ferre non possent, & se ubique primos esse vellent. Quae res magno argumento esse potest, quam parum aptae sint his humanitatis & eloquentiae studiis concertationes omnes, in primis de religione, quam adversae potius atque inimicae. Atque ut facilius e summo gradu ad imum dejicitur aliquid, quam dejectum restituitur in pristinum locum: ita tum labefactata & praecipitata studia ista nunquam potuerunt ad illum pristinum gradum rursus eniti: nec quisquam postea extitit, qui ad illorum duumvirum vel gloriam, vel in docendo felicitatem posset accedere. Rediit rursus magna pars pristinae barbariae, scholasticae tenebrae rursus sapientiae studiis offusae, doctores eloquentiae & humaniorum literarum satis beati visi, si a paucis expeterentur, cum omnia alia potiora his studiis viderentur.

Neque tamen plane extincta sunt haec studia. Quamquam pauci semper, tamen fuerunt, qui, nisi apud suos, tamen apud externos clari essent: & mansit opinio, hanc esse urbem, ubi fortunam facere possent, qui in istis literis egregie profecissent. In quo profecto plurimum valuit senatus urbani prudentia, qui etiam primis illis temporibus semper fovit humanitatis doc-

tores, eoque nomine eorum literis praedicabatur, quem non modo ipsum, si recordari voletis, semper habuisse reperietis, atque etiamnum habere Senatores, qui in hoc genere doctrinae excellerent, & gloriae essent urbi & Academiae literarum causa, eamque enixissime juvarent, sed qui etiam curavit, ut in sacerdotum urbanorum Collegio, in Scholis suis haberet, qui istis artibus bene ornati & clari essent, easque docendo, scribendoque tuerentur: ut ei profecto & hoc & aliis nominibus plurimum se debere Academia, si grata esse velit, fateri necesse habeat.

Nunc sunt ea tempora, quibus vel maxime convalescere atque efflorescere haec studia posse videantur. Habemus principem optimum, mitissimum, indulgentissimum, & omnium bonarum & pulchrarum rerum & intelligentissimum & amantissimum: principem juventutis autem & paterni principatus heredem, qui studia doctrinae, in primis elegantioris, & artes bene differendi & dicendi vehementer amet, & omni ratione fovere paratus sit: Ministros porro potestatis principalis & antistites Academiae nostrae, intelligentissimos amantissimosque omnis elegantis doctrinae: In hac ipsa urbe & Academia ab omnibus ordinibus impense favetur studiis humanitatis & dicendi artibus, & si qui sunt, qui malo sint in ebs animo, vix hiscere contra audent, si audeant, contemnuntur, & iudiciis omnium, qui non plane desipiunt, reprehenduntur: ipsa juvenus nostra non est aliena ab his studiis, sed ea sectatur studiosius & acrius, quam in ulla alia Academia. His tot ac tantis opportunitatibus, non est committendum nobis, qui studiis doctrinae praesumus, ut ipsi deesse videamur. Utendum est felici facultate, urgenda occasio, & agenda omnia, ut laetius indies efflorescant haec pulchra, haec etiam salutaria verae religioni & sapientiae studia, quibuscum olim veritas doctrinae divinae & puritas e tenebris superstitionis & barbariae protracta & in plena luce collocata est, quibus vel oppugnandis vel contemnendis ac negligendis periculum creatur veritati religionis, & via munitur redire cupienti superstitioni, errori, & dominationi Romanae. In quo paulo post vestrae etiam quaedam partes erunt, Candidati humanissimi, cum Doctores bonarum artium, eritis creati:

E

creati: vestrum quoque erit commendare haec studia & juvare docendo ac scribendo, quas antea amastis & coluistis, non adjungere vos iis, qui propter superbiam contemnunt ea, quae vel propter ignaviam, vel propter ingenii humilitatem, abhorrentem a talium studiorum elegantia, non didicerunt. Atque ejus rei spem nobis injecistis non levem, nec, ut opinor, fallacem vita antea, & in examinibus, per quae studiorum vestrorum ratio nobis explorata est. Ea spes ne nos, ne hos omnes, quibuscum eam nunc communicamus, fallat, etiam atque etiam cavebitis. Atque hac fretus spe, e decreto Ordinis nostri, Ego Jo. A. E. Pro-cancellarius creandis philosophiae & bonarum artium Magistris, vobis [*hic nomina eorum recitata sunt*] hanc licentiam do, atque tribuo, ut summos philosophiae honores capeffere atque adire possitis: in nomine Dei Patris, Filii & Spiritus Sancti.

Salvete vero, Licentiati philosophiae, & bonarum artium doctissimi, amici optimi, & iterum salvete, nacti, quod petistis, h. e. potestatem capeffendi gradum doctoris, rem profecto majorem, quam pro aestimatione vulgi, & suaviorem, quam illiberales animi sentire possint. Quid enim est docere alios, nisi ingeniis animisque hominum praeesse & quasi imperare: & imperare non per vim & metum, res alienissimas ab humano ingenio & libertate, qua nihil hominibus datum est dignius excellentia naturae suae, sed ratione explicanda, & consilio impertiendo, cui parere & dignum libertate, & ipsa libertas est. Quod si omne imperium pulchrum est, nec quicquam majus expetunt homines; quam praeclarum putatis, imperare ingeniis, ea regere praecipiendo, & ad humanitatem fingere docendo? Nec ejus imperii vis modo pertinet ad eos, quos docemus, sed etiam ad post futuros: ad quos disciplinae nostrae vis propagatur per eos, qui a nobis doctrinae cultum acceperunt. Quid porro potest esse praeclarior ac pulchrior rebus iis, in quibus tradendis versari debet doctrina vestra? Quid enim majus est humana sapientia, illa omnium rerum humanarum verissima ac dignissima domina? Quid admirabilius eloquentia, quae sapienter dicendo tenet, flectatque mentes humanas, quo velit, & reflectat, unde

unde velit? quid uberius historia, quae prudentia largienda consulit vitae humanae, & rei publicae? quid suavius poetica & omnibus aliis liberalibus disciplinis, in quibus est verissimus humanitatis cibus? Enimvero harum tot ac tantarum rerum omnium doctrina vobis traditur ac creditur: harum omnium Doctores mox creabimini. Quod si nondum experti nescitis, quanta in docendo inest suavitas, credite nobis, per multos annos prope quotidie expertis. Nam & ipsa cogitatio rerum earum, quas tradimus discipulis, jucunda est, & illud ipsum docere habet aliquam naturalem commendationem. Non videmus in pueris, in quibus optime perspicitur incorrupta vis naturae, quam sint cupidi ea aliis tradendi, quae audiverunt, viderunt, didicerunt? quod multo magis est in adultis, & tantum in quoque magis, quanto magis sapere, quanto doctior sibi videatur. Ac mihi videtur hoc natura sapienter esse machinata, ut quae res plurimas maximasque utilitates afferret generi humano, ad eam suscipiendam homines alliceret, & molestiam laboris, quae & in comparanda doctrina sapientiae, & in tradenda capitur, illius cupiditatis dulcedine leniret. Hujus igitur tam praeclarae, tam jucundae rei facultatem cum nacti eritis, non magis accessionem factam ad felicitatem vestram putabitis? Ego quidem fateor, me malle hanc quamquam laboriosam docendi per multas quotidie horas provinciam, quam otium ejusmodi, in quo mihi ab omni laboris molestia sejuncto paratissimis voluptatibus assidue vesci liceret.

Sed illa naturalis docendi dulcedo, quae est ita in quoque maxima, ut ipse est liberalis maxime, sicut extinguitur saepe vitio hominum, ita alitur atque acuitur prudentia. Nam ei profecto nullo modo potest esse jucunda docendi provincia, qui ipse parum didicit, quod aliis tradere velit, quem non justae doctrinae conscientia, & amor juventutis, sed lucri cupido ad eam expetendam suscipiendamque adduxit, qui vel reprehensionem inscitiae suae timere, & omnia suspecta habere cogitur, vel ad singulas horas circa libros trepidare & commentarios, ut ante subito discat, quam ad alios erudiendos descendat. Sed nulla major

est in docendo & efficacior ad suavitatem commendatio, quam ab doctrina prompta & parata: quae ita est in potestate doctoris, ut ex ea, quid & quantum velit, aut opus sit, quolibet loco ac tempore proferre & aliis tradere possit. Ea autem non est res repentina, nec sine labore ac veluti per lusum paratur. Immo est, ut in utendo facillima & expeditissima, ita in comparando laboriosissima, praesertim si versetur in iis rebus, quae sint numero prope infinitae, genere autem ita vel variae vel parvae ac minutae, ut eas vix unius hominis ingenium capere, nedum satis percursas & notatas habere posse videatur. Sed omnes difficultates vincit, non ita longo tempore, exercitationis assiduitas & constantia; cujus in omnibus rebus tanta vis est, ut ipsam rerum animorumque humanorum naturam mutare, ut omnia efficere, omnia expugnare posse videatur. Hanc, hanc igitur in subsidium vobis vocandam existimate, L. D. hanc vobis ut fidam adjungite sociam, per quam vobis non modo Doctoris nomen honestius, verum etiam munus docendi jucundius fiat. Atque ego non ignoro, hanc esse maculam ac labem temporum nostrorum, quod pauci severa lege proficere volunt, per omnia amoena omnes ire ad doctrinam eamque audiendo modo, ad summum legendo, consequi: in quo plerumque mera voluptas spectatur, a pulchritudine, a varietate rerum, quibus cognoscendis tempus suaviter falli cupimus. Vos autem L. C. non sic a nobis instituti estis, non ita vos prae buistis, non ita spectati estis, ut ea vos quoque labe contaminatos existimare cogamur. Quod si quae ejus contagio vos in superioris aetatis infirmitate attingit, exigendum est ex animo atque e tota vita penitus, quicquid ab ea traxistis, & tota vita ab omni alia re ad studium & exercitationes doctrinarum optimarum legendo, cogitando, commentando, docendo ac scribendo transferenda. Quod facite, quaeso, carissima capita, & cum Doctoris & Magistri nomine & honoribus capeffite hunc animum, unum dignum isto nomine & gradu, ut in studio doctrinae vel augendae & exaggerandae, vel etiam bene dictis & scriptis proferendae, nullius vos neque otii & voluptatis delinimentis avocari, neque laboris molestia retar-

tardari finatis. Atque, videte, quo me provehat, & insitus omnis honestae doctrinae amor, & integerrima in vos benivolentia, vos tales fore, tales vos praestituros, quales descripsi, huic tali Conventui promitto, atque hoc etiam vinculo vos adstringo, quod vobis non tam mea, quamquam hoc quoque, quam vestra ipsorum causa debet esse sanctissimum. Te vero, doctissime Weissi, te nominatim appello. Venit enim mihi in mentem patris tui, amici quondam nostri, versaturque ob oculos imago ejus, jubentis me, cum ipse non possit, in hunc animum te omni ratione impellere. Hic vir fuit, qui severissimi parentis sub disciplina adultus, praeter modum laboriosus in omni genere reperiretur; ad extremum sub illa mole laborum succumberet, cum mallet brevem vitam, sed cum utilitate Ecclesiae & Academiae laboriosam, quam cum otio inutili longam. Hujus tu nominis & laudis unus heres, mox, cum te huc ascendere jussero, stabis in ipsis ejus vestigiis. Quae cum calcabis, fac animum dignum tali patre capias, immo fac ut posthaec ostendas: & ostendes profecto, nisi omnia me fallunt, quibus ingenia juvenilia judicamus. Sed ne benigne magis quam vere de vobis promississe videar in posterum, agite specimina jam legitima edite, quibus fides dictis meis concilietur.

Ita ergo commendati, admoniti, atque etiam spectati, adscendite e loco eo, ubi audistis ac didicistis, in hunc superiorem, unde dicatis postea, differatis ac doceatis.

Salvete primum in hac constituti cathedra: & mementote, sedem hanc non esse otii & ignaviae, sed industriae & laboris: in qua qui sedeant, vel sint, vel esse debeant magis exerciti laboribus, quam qui in studiorum curriculo decurrant; quae sit eadem sedes doctrinae & sapientiae, quae se hic conspicuam fieri velit docendo ac differendo; quae nunc vos ornet, posthaec a vobis velit ornari. Accipite vero jam insignia, quibus cum ornati eritis, doctores vos rite appellem.

Primum capitibus addo Insigne Pilei, qui vos donatos ostendat libertate, per quam liberi sitis ab exercitationibus scholasticis, quibus discantes contineri

solent: sed qui idem vos admoneat, immunes jam vos esse debere ab omnibus, quae libertatem talem dedecorent, operamque dare, ut libertatem hanc vobis merito tributam factis ostendatis. Mercurii insigne pileus est, interpretis Deorum, cui linguis sacra fiunt, quia facundiae Deus est. Facite, ut veri Dei, (nam isti sunt commentitii & nugatorii) ut veri Dei, itemque sapientiae omnis interpretes, sed disertos & facundos vos probetis.

Habete porro dextris annuli aurei insigne: in quo facite vobis in mentem veniat illius Demosthenici annuli, quem ille τὸ πρῶτον ἰαδικήριον vocabat, pignus libertatis, quo se eripere posset servitutis periculo: sed multo magis illorum Cyni apud Xenophontem militum, qui se pignus libertatis non modo in manibus, i. e. gladium, sed multo magis in animis gestare dicebant, h. e. fortitudinem. Ut sine hac frustra militi gladius in manibus est, sic frustra insigne illud libertatis in digitis gestabitis, nisi animis insit fortitudo ista, quae sapere audeat, & eripere se tyrannidi erroris, praedjudicatae opinionis, voluptatis, superbiae, & omnium cupiditatum.

Sed hujus fortitudinis liberae auctores, cohortatoresque prudentes, & adjutores fidos habebitis multos, si modo consulere atque audire voletis. Hi sunt viri docti & sapientes, qui per libros suos vobiscum colloqui, quoties voletis, non recusabunt.

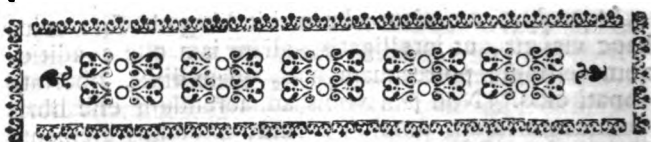
Itaque vobis aperio librum. Bene habet, Aristoteles est. O! quam bonus vel auctor libertatis hujus persequendae vel adjutor tuendae ac retinendae. Hic est, quem vos vel maxime audire velim, philosophiae & sapientiae doctor, sed idem bene dicendi magister optimus, tanto melior magister intelligendi, quanto melior dicendi, & tanto melior dicendi, quanto melior intelligendi. Hic est, qui optime admoneat & praeceptis & exemplo suo, ne vos ita in servitutem dedatis, ut ab ejus dictis latum unguem discedere non audeatis, cum ipse non veritus esset a Platonis, philosophi summi, quem magistrum habuisset, auctoritate discedere: sed honesta & salutari libertate uti in judicando, ut nihil probetis, nisi quod ipsi diligenter expendendo verum judicaveritis.

Ac.

Atque hoc vos etiam admonet liber clausus: cuius haec vis est, ut intelligatis, aliam jam esse conditionem vestram, posteaquam hac, quam dixi, libertate donati estis. Non jam vobis adhaerendum esse libris Commentariorum scholasticorum, e quibus elementa doctrinae hausistis, ut sciretis, quid de quoque capite doctrinae philosophi & magistri artium statuant, sed ut ipsi omnia expendatis, & quid verum falsumque sit, statuatis: modeste tamen & verecunde, ac sine arrogantia: quae est una vera & digna docto homine libertas.

Atque ita dictis & peractis omnibus, quae dicere, quaeque facere mos est rite inaugurandis creandisque philosophiae & bonarum artium Doctoribus, quod F. F. F. sit communi patriae, huic illustri Academiae, & ordini nostro, Ego Jo. Augustus Ernesti, philosophiae & bonarum artium Magister atque Doctor in hoc ipso loco rite vocatus, hoc tempore autem Facultatis Philosophicae & bonarum artium Professor atque Decanus, primum Carolum Fr. Hofmannum &c. Magistros Philosophiae & bonarum artium ante creatos, in hoc ei rei solemni loco renuncio; deinde te, Christianum Samuel. Weissium &c. Philosophiae & bonarum artium Magistros atque Doctores facio, creo, creatosque renuncio, hac lege atque conditione, ut quibuscunque uti, frui, quaeque facere jus & potestas est in hac Academia & in hoc loco rite creatis & renunciatis, ea omnia vobis facere, iisque omnibus uti fruique vobis jus & potestas sit: in nomine Dei Patris, Filii & Spiritus Sancti, a quo, per quem & in quo sunt omnia, cui uni vero Deo sit laus, honor, & gloria in omnia secula. Amen.

Reliquum est, ut huic cerimoniae gratiarum actione finis imponatur: ejus carmen ex Te — fac ut audiamus.

O R A T I O

D E

STUDIIS PHILOSOPHIAE DISCENDAE DO-
CENDAEQUE REGENDIS

DICTA I N

PANEGYRI MAGISTRORUM PHILO-
SOPHIAE CREANDORUM
PROCANCELLARI

N O M I N E

A. C. M D C C L X I.

um maioribus nostris placuisset, in hono-
ribus philosophiae & bonarum artium
tribuendis, dignum tali re ornatum ad-
hiberi, ita rem totam sapienter institue-
runt, ut maiorem sibi utilitatis commu-
nis, quam vanitatis rationem habendam
putarent. Itaque totam prope cerimoniam, orationi-
bus compleverunt eorum, per quos doctores publici
honores tales tribuendos censuissent. Etenim pri-
mum existimabant, nihil esse neque ad honores ipsos,
neque ad eos, quibus tribuerentur, ornandos pulchrius
aut uberius oratione disertis viri, quae vere & bene
laudandis ingeniis juvenum, honoribus condecoran-
dorum, & ipsos maxime, & per eos, honores Or-
dinis cuiusque ornaret. Neque enim aut certius, dig-
nius, jucundius denique potest contingere homini li-
beraliter instituto atque erudito, quam profecta ab
intelligente iudice laudatio, aut honoribus major &
cer-

certior commendatio, quam a dignitate & laudibus eorum, ad quos ornandos honores conferuntur. Sed ita quemque sperabant oratione laudaturum suos, ut eadem incitare acrius ad studium doctrinae, & studium ipsum dirigere ad certam & veram normam tentaret: quo nihil esse sciebant huic aetati magis vel necessarium vel salutare. Id cum fieri non possit, nisi vel de parte aliqua doctrinae, vel de doctrina universa, vel denique de studiis doctrinarum ipsis discendo docendoque regendis, dicatur: existimo, me facturum, quod consilio & institutis majorum consentiat, si mihi hoc tempore & in hac parte caerimoniae, quam ad me delatam recepi, argumentum dicendi sumam hujusmodi, in quo detur quaedam opportunitas dicendi, quae habeant admonitionem utilem vel discantibus, vel novis mox sapientiae doctoribus, quibus, quidquid est hujus actionis nostrae, comparavimus. Romanorum hoc institutum fuit, ut adolescentes ingenui, tirocinium cum toga praetexta posituri, a parentibus, cognatis & amicis parentum, deducerentur in forum, in toga autem virili reducti una cum his coenarent: cum hi interea & inter deducendum reducendumque, & per coenam omnem nullos alios sermones nisi de vita bene instituenda, & laude per virtutem & res patriae utiles gerendas expetenda, facerent, quibus aures adolescentum animique imbuti incitarentur ad viam virtutis alacri animo ingrediendam & constanter persequendam. Ea res si plurimum profuit Romanae juventuti, ut auctor est Polybius, & ad implendos animos verae laudis studio, & ad vitam prudenter agendam: dubitemne, orationem, quam institui hoc tempore habere de studiis doctrinae, profuturam his nostris juvenibus, quos in discendi docendique velut confinio constitutos videtis, & tirociniis doctrinae liberalis positus ad ea, quae bene didicerunt, aliis tradenda mox transituros. Dicam igitur de studiis philosophiae discendae docendaeque bene prudenterque h. e. ita regendis ac moderandis, ut ad veram, elegantem & modestam, quae sola publice privatimque utilis esse potest, sapientiam aditus detur. Hanc orationem, uti benignitate & facilitate ea, quam mihi semper ex hoc loco dicenti praestitistis, R. A. M.

&c. audiat, vehementer etiam atque etiam rogo, Non est ea vobis comparata aut destinata, Doctores sapientiae consultissimi, non vos aut docere aut monere in animo habeo. Ipsi abundantis sapientiae praeceptis atque institutis, nec cujusquam, aut meis praeceptis atque consiliis vobis opus est. Et nobis nihil nisi juvenilis aetatis erudiendae praeceptis, & consiliis regendae provincia mandata est: cui, satis habemus, si utcumque satisfacere possumus. Ad solam juventutem omnis dirigitur oratio: huic prodesse, huic consulere, si possumus, ut omnibus in rebus & institutis nostris, ita & hac disputatione cupimus, hanc a nobis animadversa discendi docendique vitia quaedam cavere, virtutes expetere hortabimur. Et hoc aequius feretis, me solam spectare juventutem nostram, cui soli, quicquid est hujus caeremoniae, quicquid hic agimus, comparatum scitis.

Triginta amplius anni sunt, ex quo vivere in Academicis coepi & inter studia doctrinae: idque tempus omne vel discendo vel docendo consumsi. Per hoc tantum temporis spatium semper memini hac felicitate in his locis usam esse philosophiam, ut ea nemo carere posse putaretur, qui in ullo genere doctrinae altioris recte cuperet feliciterque versari: hac acui ingenia ad videndum, judicandumque verum, hac linguam etiam, ad rem quamque recte atque ordine disserendo explicandam: hanc rerum praesidia in aliis disciplinis plurimum profutura suppeditare: hac qui bene institutus sit, ei omnia in ceteris bene procedere. Itaque semper philosophorum scholas maxime vidi frequentari: hic sapientiam densa humeris bibit aure turba. Haec omnia philosophiae recte tribui iudicio hominum, hanc ei felicitatem summo jure ac merito ipsius contingere, omninoque dignam esse philosophiam, quae omnium ingeniis ac pectoribus avidissime combibatur, & fateor, & scio. Ipse semper & inde ab initio studiorum Academicorum cum magna voluptate philosophiam, veteribus & recentioribus philosophiae auctoribus ac principibus cognoscendis, tractavi, & me etiamnum memoria illius sitientis aviditatis delectat, qua ad ejus praecepta ab praeceptoris, qui mihi primus Witebergae contigerat, ore haurienda

rienda ac prope rapienda accessi. In hoc ergo tanto omnium ad philosophos concursu, & ipsius philosophiae admiratione tanta, quis dubitet, hanc aetatem nostram non minus felicem esse copia non modo bonorum philosophorum, sed etiam egregiorum in omnibus altioris doctrinae generibus virorum: ut ad quae homines tam bene praeparati, subasti & instructi philosophiae artibus ac praeceptis venerint: quis non proventum bonorum doctorum & scriptorum hujc tantae segeti parem ac dignum speret? Atque ego pervelim ita esse, & omnia praeclaris scriptis ac doctoribus redundare. Nec nego ita esse: nam nec mihi hoc sumo, ut de ea re in alterutram partem judicem, nec est istud meum judicium, qui non nimis multos de recentioribus libros legi, & de discipulis meis eorumque profectu, potius judicare, quam de viris & doctoribus didici. Sed me in ea re conturbant saepe, & nunc quoque conturbant voces multae multorum conquerentium de paucitate ac prope inopia talium virorum ac scriptorum. Nec eae querelae in occulto sunt, aut mihi soli auditae: quibus si quis forte rem in majus augeri dicat tristitia quorundam & morositate, temporum felicitati invidentium, magnum adversarium habeat conspirantem in ea re consensum omnium, qui de talibus rebus vel judicare debent, vel judicare possunt. Adite quaeso eos, quibus datum est sub examen vocare ingenia & doctrinam eorum, qui ad capestrandam aliquam rei publicae vel sacrae vel civilis partem accedere volunt, & quam saepe iis contingat, aliquem reperire, qui ita possit caput aliquod doctrinae via & ratione, perspicue & solide explicare, ut disciplinae philosophicae ars appareat. Quid? quam raro reperire licet vel in Ecclesia sacra facientem, vel ex alio genere, quod se in doctis haberi vult, qui se multum a philosophia, ad quam in Academia unum & alterum annum cucurrerat, adjutum dicat, quin se eam dudum penitus abjecisse & oblitum fateatur: quod me saepenumero memini audire. Scio etiam, saepe praeclare doctos homines esse conquestos, quod juvenes saepe modestiae parum tribuerent in judicando, cum de gravissimis & subtilissimis capitibus, & ab omni aevo controversis,

tan-

tanquam de facillimis & sibi penitus perspectis pronuntiarent & alia sentientes & diversa a se, h. e. a magistro, sine misericordia damnarent. Possum alia his similia commemorare, quibus intelligatur, quae de philosophiae fructu praedicentur hodie, plerumque in verbis esse, rem ipsam non apparere. Sed nolo longus in his esse, ne philosophiae detrahere velle videar, quod profecto est a consilio ac sensu meo alienissimum.

Neque vero ista philosophiae culpa est, quae profecto recte & fideliter percepta semper haud dubie frugifera est maxime: nec in ea re docentium vitium tenetur, qui fidem & dexteritatem in docendo, profectum discientium praestare non possunt: qui si esset in docentium potestate: quis iis viveret hominum beator? In quo ergo residet vitium, quo studii pulcherrimi fructus intercipitur? Ubi est causa mali? Nempe, ut mihi penitus, nec, ut opinor, temere habeo persuasum, primum omnium in perverso discendae philosophiae modo: qui ita late vagatur, ut nullo modo possit philosophiae quasi fatus illam bonam frugem edere, cujus semina felicissima spargere in mentibus hominum solet.

Atque ego non commemorabo hoc, quod multi tam parum praeparati ad philosophiam accedunt, h. e. sine scientia mediocri Graecarum & Latinarum literarum, quod profecto ad philosophiam percipiendam vehementer obest, nisi omnes omnium superiorum seculorum viri clarissimi philosophiae scientia, turpiter falsi sunt, & nisi potius novi quidam sapientes audiendi sunt, qui tanto quemque aptiorem studiis philosophiae putant, quanto est istis literis rudior. Neque vero hoc spectat eo, ut ipsa verba Graeca & Latina sono suo & literis profint ad ingenia philosophiae praeparanda: sed res eae, quae istis literis cognoscendis per scriptorum veterum lectionem discuntur, & ista exercitatio in rebus grammaticis, & in scribendo ad praecipua certa, habet lenem & utilem agitationem ingeniorum puerilium, per quam excitantur, & roborantur, ut quandam virium maturitatem nacta, ferre graviores philosophiae disciplinam, & quasi concoquere solidiorem hunc cibum possint. Illud autem profecto per-

magnum

magnum est juvenilis aetatis in discendo vitium; quod in cognoscendis rebus non contenta intellexisse philosophi cujusque, de rebus praesertim subtilibus, abstractis & difficilibus, sententias, statim etiam judicare audet, quid verum falsumve sit. Nam ita fit, ut propter imbecillitatem judicii pro vero ac certo arripiat, quicquid primum audit, atque ita ad quemcunque magistrum est, tanquam a vento aliquo delata, ad eum velut ad scopulum adhaerescat. Atque etiam multi sunt, qui etiamsi non omnino rudes literarum humaniorum accessere ad philosophiam, tamen sibi jam non opus esse amplius earum studio existiment, immo eas jam longe infra se & studiorum novorum altitudinem putent, nec earum studium sibi semper cum philosophia copulandum ducant. Ita fit, ut, etiamsi res bonas utcunque perceperint, tamen eas perspicue, distincte & accurate explicare atque edisserere non possint. Quae res etiam hoc incommodi adfert, quod fiunt ad exercitationes scribendi ac disputandi tardiores, quibus solis res bene perceptae ita rediguntur in potestatem, ut semper sint in promptu, possintque, ubi usus venerit, expedite & eleganter una continuatione explicari. Omnium autem maximum vitium est hoc, quod totum fere philosophiae studium unius aut alterius anni angustiis concludunt, & ubi illum suum, quem vocant, cursum semel, aut ad summum bis decucurrerunt, philosophiam jam satis perceptam, seque plane philosophos putant: quo fit, ut paucis annis post tota illa sapientia obscuretur, ad oblivionem redeat, & pro vetere & inutili suppellectili contemnatur, etiam, quod saepe audiui, rideatur. In tanta igitur, tam manifesta discendae tractandaeque philosophiae perversitate, mirandumne videtur, si multis omnes illae bonae horae male pereunt, nec quicquam verae & duraturae utilitatis a philosophiae studio capitur?

Quid ergo? His tot ac tantis malis quomodo medebimur? Nempe aliis & melioribus regulis dirigendo ac moderando studio philosophiae, hoc est, iis, quae & rectius percipiendae, & firmiter retinendae, & pertinacius exercendae, & ad usum futurae vitae salubrius conferendae hujus disciplinae rationem de-

demonstrent. Oportet igitur, si quis bene & feliciter tractare haec studia velit, ante omnia sibi penitus persuasum habere, non esse leve onus philosophiae verae, non juveniliū humerorum, sed quod non nisi virili robore ingenii sustineri queat. Profecto, si quis putat, juvenem uno & item altero anno, semel aut bis audienda compendii alicujus interpretatione, philosophiam recte aut satis posse discere, ut se jam philosophum ferre possit, is non minus pueriliter errat, quam si quis putet elementis rhetoricis semel aut bis audiendis, aut aliquot orationibus legendis, disertum aliquem aut oratorem fieri posse, aut factum esse. Immo ista institutio nihil nisi viam demonstrare existimanda est, quae post ingredienda, & per omnem aetatem virilem calcanda sit, lectione omnis generis philosophorum, & assidua exercitatione scribendi ac disserendi. Viam quidem nosse, etiam infirmo facile est: at ingredi, persequi usque & urgere iter, donec ad finem viae longae perveneris, id vero virium, & roboris, & exercitationis opus est. Videte, vetus illa Graecia quot quam claros philosophiae scientia viros tulerit, quam promptos ad disserendum ac disputandum de unaquaque quaestione proposita, etiam sine cogitatione & praeparatione. Sed illis temporibus etiam viri ad philosophos audiendos veniebant, & virile opus putabatur philosophiam bene discere.

Jam hoc primum ubi quis imbiberit animo, multum jam erit ad veram scientiam comparandam profligatum. Enimvero ita statim consequetur alterum, ut juvenis intelligat id, quod est ad cavendas praejudicatas opiniones, & temeritatem arrogantiamque judicandi vitandam maxime salutare, sibi, in istis studii philosophici principiis, nihil nisi historiam quandam dogmatum philosophicorum esse discendum. Neque enim aliud aut plus potest. Itaque in magistro spectabit nihil magis, quam perspicuitatem. Ea ubi erit maxime, ibi se optimum doctorem reperisse putet. Ita operam dabit, ut, quae sint capita philosophiae, quae cujusque sententia sit, quibus quaeque res argumentis defendatur, cognoscere curet: judicium ipsum differat, dum & aliorum sententias & argumenta cognoverit, &

mul-

multo magis; dum usu rerum & exercitatione multa in dialecticis praeceptis ad rem quamque conferendis, paulatim venerit aliqua maturitas judicandi. Cogitet identidem, quanta sit obscuritas rerum plurimarum & maximarum, quanta imbecillitas mentis humanae, praesertim in aetate juvenili: quaestiones autem maximas esse ejusmodi, ut de iis eruditissimi semper homines diversa statuerint: quod est difficultatis argumentum permagnum: denique quantae, non dicam temeritatis & audaciae, sed prope dementiae sit, juvenem velle judicem sedere inter Platonem & Aristotelem, Cartesium & Gassendum, Leibnitium & Newtonum, Wolfium & alios claros viros. Neque enim hoc minus esse arrogans ac stultum potest, quam si quis studiosus Juris duorum annorum, jus controversum tractare, & se arbitrum ferre Scabinis Lipsiensibus & Witebergensibus velit. Interea vero tractare etiam pergat literas & exercitationes scribendi, per quas etiam ingenii contendendi, & in certis cogitationibus figendi facultas venit. Sed multo maximus fructus inde capiatur hic, & in omnibus, quas posthaec tractabit, disciplinis, sive leget aliquid, sive scribet ipse, quocumque sermone, perutilis, ut res cogitatas possit, perinde uti cogitavit, & circumscripte ac definite omnibus partibus ac modis, exprimere. Quid enim prodest, res nosse quamvis bene, nisi hanc pariter facultatem teneas? Sed hic, hic est scopulus, ad quem juvenilis vel ignavia vel impatientia haeret: hoc, hoc est, propter quod tam multos tanta philosophiae dulcedo capit; quamquam non philosophiae, sed umbrae alicujus inanis ista dulcis illusio est. Scio hoc profecto, longo & multo usu edoctus, per exercitationes scribendi ac differendi, quibus apud me permulti sunt usi. Quaestiones philosophorum, ut quaeque major, aut magis controversa est, ita majores habent illecebras cognoscendi apud ingenia juvenilia, propter novitatem, & jactatam a multis rerum magnitudinem. Ergo illa aviditate primum, deinde etiam bonitate memoriae adjuti, facile capiunt, si non res, de quibus quaeritur, at verba rerum, ut jam possint, quae de spatio, de mundo optimo, de libertate, & similibus quaestionibus dicantur, utcumque commemorare.

rare. In quibus discendis & retinendis nullus labor est; merum otium ac lusus. At cum res ad verba venit, in quibus tam multae tenues ac pusillae observationes ac regulae tenendae, in quibus ne syllaba quidem aut litera labi licet, h. e. in quibus permagna accuratione opus est, tum vero ilicet, dormit memoria, & ille vigor ingenii. Monueris errantem decies amplius, voce, scriptura, tamen rursus errat ac peccat. Ea res debebat admonere juvenem, hic esse utilem exercitationem ingenii ad ~~exercitum~~ comparandam, quae etiam in philosophia profutura sit. Sed horum nihil videt: mavult philosophari, hoc est, otari, & in rebus seriis ludere. Enimvero hoc ipsum plurimum obest ad accuratam & veram philosophiae scientiam comparandam: tantoque magis aliquid efficere in philosophia serio cupienti erit hoc fugiendum, tanto acrius intendenda diligentia cogitandi & talia tractandi, ut & hinc ad veram philosophiae scientiam adjuvetur, praesertim cum hinc etiam arrogantiae & confidentiae remedium contingat. Etenim hic sensus difficultatis in rebus tam tenuibus, sive tales sint, sive ipsi videantur, salubriter poterit juvenem admonere, ut intelligat, non esse tantam ingenii sui felicitatem, quantam sibi erroris & assentationis cujusdam opinione fingit. Quomodo enim magnum esse ingenium, & rerum magnarum & obscurarum capax possit, quod ad res parvas, perspicuas, certas ita hebescat, nec eas in potestatem suam facile redigere possit. Haec ergo qui teneat, & sibi in discenda philosophia proposita habeat, ei ego spondeam felicem illius studii successum, hunc consecuturum promitto, ut aliquando non modo philosophiae egregiam scientiam adipiscatur, sed etiam in aliis disciplinis pari felicitate versetur.

Atque hinc etiam alterum intelligi potest, quod nobis de docendae cum fructu philosophiae modo demonstrandum restat. Quae omnis oratio mihi futura est non cum doctoribus, sed cum iis, qui ad philosophiam aliquando docendam appellere animum destinarunt, in primisque vobiscum, Candidati honorum philosophicorum & doctoratus philosophiae ornatissimi.

Primum igitur pulcherrimam, atque ad commen-

da-

dationem ingenii, doctrinaeque efficacissimam discipli-
 nae partem putabitis esse in modestia judicandi, quam
 non modo praeceptis & verbis, sed multo magis factis
 & exemplo laudabitis & commendabitis disciplinae
 vestrae alumnis. Habet autem haec modestia multas
 partes, nec modo res complectitur, sed etiam homi-
 nes attingit. Ante omnia discipulos docebitis, rem
 haud facilem, sed multis magnisque difficultatibus,
 magnae multis locis obscuritati obnoxiam esse philo-
 sophiam, & natura rerum ipsarum, & multo magis
 propter hebetudinem ingenii humani in rebus inad-
 spectabilibus, quas sola mentē contueri possimus, in-
 firmitatemque judicii, praesertim in aetate ea, quae
 nondum subacta sit exercitationibus, & careat usu re-
 rum, qui est magister veri videndi optimus. Itaque
 jubebitis non modo sibi diffidere in judicando, sed
 etiam vobis: nihil tribuere auctoritati vestrae, omnia
 rebus: satis habere, si possint intelligere quaestiones
 singulas, & quid a philosophis & quomodo dicatur,
 judicium autem ad aliud tempus & ad maturiorem ae-
 ratem differre. Illud etiam fuerit salubre ad modestiam,
 ut jubeatis intendere ingenium ad videndum, si quic-
 non satis perspicuum sit, si qua in re dubitationis al-
 quid possint invenire: in eo esse signum haud am-
 guum ingenii melioris & acutioris: itaque tanto qu-
 que vobis cariorem fore, quanto saepius aliquid ~~re-~~
 rire possit atque afferre in medium, quod sit ac-
 sum sententiae ei, quam vos probetis. Sed n ~~ut~~
 hoc facietis in difficilibus & multa multorum a ~~omn~~
 aevo dissensione ac disputatione exagitatis ~~quaestio-~~
 bus, quales sunt in metaphysicis ~~permuta-~~ ~~t~~ ~~e~~
 bus ita judicabitis, ut vobismet ipsi ~~diffici-~~ ~~li-~~
 ni, nec vobis sumere hoc, ut ~~compro-~~ ~~batum~~ ~~est~~
 difficultum & impeditarum iudices ~~hanc~~ ~~ut~~ ~~est~~
 tis. Nec debetis timere, ne hac ~~veritate~~ ~~ut~~ ~~est~~
 tis opinionem discipulorum de vobis ~~c~~ ~~notum~~ ~~est~~
 susceptam: immo vero augebitis ~~apud~~ ~~est~~ ~~est~~
 sunt egregie stulti, quibus ~~placere~~ ~~ut~~ ~~est~~
 cupiat? cum sit haec ~~constans~~ ~~&~~ ~~veritas~~
 sapientum sententia, ut, ~~qui~~ ~~impro-~~ ~~batum~~ ~~est~~
 petat, & ex errore atque ~~in~~ ~~est~~ ~~est~~
 in magnis viris non sit habendus ~~est~~ ~~est~~ ~~est~~
 tis philosophis numerandus.

Et haec est, quam rebus debetis, modestia. Quid vero? hominibus quantum vos dicam debere? Non minus profecto, ac, prope dicam, multo etiam plus. Haec autem modestia duabus rebus cernitur: quarum altera est in dissensu ferendo, altera in adversariis sententiarum nostrarum leniter atque verecunde tractandis. Omnino hoc debet esse persuasum omnibus, ut magnam partem sapientiae verae esse putent in lenitate dissentientium ferendorum. Etenim cum propter varietatem ingeniorum, & multo magis studiorum, cum non iisdem omnes magistris usi sint, non eosdem libros eodem modo legerint, verbo non eadem omnes fecerint, nullo modo potest fieri, ut eadem omnes sentiant in rebus difficilibus & ambiguis sua natura. Non autem stultum & immanis superbiae est, postulare, quod non patitur ingenii humani & rerum communis natura? Quid autem est, cur me moveat & male habeat alterius opinio: quae si falsa est, & veritas mecum stat, habeo quod gaudeam, non quod invidiam aut irascar: sin forte vera, quod potest accidere, quod profecto, ne quis erret, ac sibi nimis placeat, saepe accidit: quid indignetur ei, cui etiam cedere, a quo discere debeam. Nescio, quid alii sentiant: ego hoc animo sum, ut si quis sit, qui omnia in omnibus eadem mecum sentiat ac dicat, eo ego non magis delecter, quam si mihi aliquis occurreret, qui mihi a capite ad calcem simillimus esset, nulla parte corporis ac ne vestis quidem a me discerni posset: quem ego profecto ut verissimum spectrum fugerem. Nempe illum ego hominem, qui sententiarum consensu profecto esset alter ego, profecto me assentando decipere, deceptum autem, id quod faciunt omnes, qui alterum assentationis dulcedine fefellere, in sinu ridere velle existimarem.

Haec autem aequitas animi adversus dissensum gignet etiam alterum modestiae genus, quod in scholis vestris in primis dominari debet, ut neminem iudicio vestro contemnatis, in sententiis vestris defendendis: multo autem minus ei infamiam aliquam faciendo Spinosismis, Fatalismis, similibusque invidiosis nominibus, adspargere tentetis. Nam praeterquam quod ea res vos suspectos discipulis, qui paululum sapiant, facit,

cit, ceteros autem ad inverecundiam & impotentiam erudiet, quae est perniciosissima disciplina: quot & quanta incommoda hinc consequantur, videte. Primum verissimum est profecto in omni vitae genere, quod Livius ait, conjunctissimas res esse, contemnere & contemni: & ego non paucos in hac Academica vita cognovi, qui, cum possent honesti esse, & aliquandiu fuissent, contemnendis aliis, in contemptum venire. Deinde, quid ista mala merx Spinofismorum, Fatalismorum, Anthropomorphismorum, Paganismorum, Rusticismorum (nolite mirari Rusticismum: non est deterior ceteris: immo pater ceterorum) quid ergo ista merx lucri afferet? Nempe ut parem mercem recipias: pro Spinofae necessitate tibi Epicuri casus reddetur, pro alia aliud. Tum tu incipies queri, injuriam tibi fieri clamabis. At tu recepisti, quod dedisti; & philosophi semper habuerunt legem eandem cum mercatoribus, qui permutatione mercium utuntur; par pari referre: sed in eo deteriore mercatoria, quod in hac est, quod utrique lucro sit, in illa, quod utrumque mordeat. Quo magis hanc sibi haud paullo meliorem legem debebunt statuere omnes, qui ad docendam philosophiam accedent, ut ab omni tali acerbitate verborum, sive potius maledictorum, abstinendum sibi, non modo sua, sed etiam discipulorum causa, putent: praesertim, cum id etiam vera sapientiae ratio desideret, quae semper est, ut S. Jacobus ait, pacifica, mitis, lenis, aequa omnibus, ab omni superbia, contemptu & contumelia sejuncta. Hanc igitur sectamini, Candidati optimi.

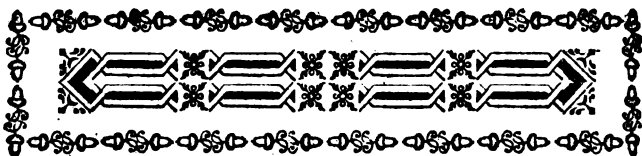
Et quoniam supra demonstratum est, neminem posse in philosophia aliquid praeclari efficere, nisi cum ejus studio jungat literarum humaniorum studium, & exercitationes assiduas scribendi ac disserendi: hanc putabitis esse non exiguam partem bene docendi, ut eas literas non modo non tanquam verba contemnatis, quibus non sit opus sapientiae, aut ut rem profanam & paganicam vituperetis, quo non modo stultius nihil, sed ne improbius quidem dici potest, sed etiam serio commendetis. Si secus feceritis, non modo fidem non probabitis in docendo, sed etiam plurimum mali vobis contrahetis. Nam primum non pro-

fecto honestum vobis erit, in hanc opinionem venire, ut bonas literas ipsi ignorare existimemini: quod accidit omnibus semper philosophis, qui tali oratione sunt usi: (nemo enim sua contemnit ac vituperat) atque ita inter barbaros numerari. Quid autem? quam saepe in hanc necessitatem venietis, ut vobis negandum sit, vos ita de istis literis judicare ac dicere, cum vobiscum hoc nomine expostulare coeperint, qui istas literas contemni nolint: ut denique confugiendum sit in illam latebram, non intellectus sum, quae est praesertim in tali re, & philosophiae doctori, cujus prima & summa virtus est in perspicuitate, parum honesta. Socrates solebat eos vehementer vituperare, qui discidium cordis ac linguae induxissent, quorum esset a natura summa conjunctio, cum non in ratione modo, sed etiam oratione humanitas esset, & ratione colenda oratio, oratione autem colenda ratio cresceret. Hunc auctorem ergo vobis si sequendum putaveritis, eritis haud paullo ceteris, docendo, & juvenum ingeniis ad sapientiam formandis feliciores.

Nondum omnia dixi, quibus modus regendae disciplinae hujus continetur: sed praecipua tamen dixi & maxima, & fortasse etiam pro tempore nimis multa. Atque haec dixi, non quo vos indigere admodum talibus consiliis & admonitionibus putarem, quibus dudum vos audiendis adsuos factos spero, sed ut audiretis aliquid, quod esset huic tali tempori vestro aptum, quod bonum omen facere auspiciis novi honoris possit, in quo recognoscere bona disciplinae, qua per annos superiores usi estis, & vero etiam vestra bona possitis. Quo facio etiam libentius, ut vos commendem, honoribusque Doctoratus philosophiae & bonarum artium ornandos inaugurandosque tradam Decano Ordinis nostri gravissimo.

Te igitur jam appello, Decane Ordinis Philosophorum spectabilis, collega conjunctissime, cujus beneficium expectant hi, quos vides, Candidati nostri. Eos si tibi laudem & dignos honoribus, quos petunt, praedicem, injuriam videar facere judicio tuo. Nam ipse testis, auditor, & spectator adfuit, cum eorum in omni genere liberalis doctrinae pro-

profectus explorabamus, eosque jam tum iudicii tui
 praerogativa creavisti. Absolve igitur beneficium
 tuum, &, quod tum eos iussisti sperare, eo fac ut
 nunc per te potiantur. Ei adeo rei, atque huic
 candidatorum spei ne longior a me mora sit, primum,
 quod felix, faustum, fortunatumque sit, vobis, Can-
 didati ornatissimi, Ordini Philosophorum, Academiae
 nostrae & universae rei literarum publicae, Ego Jo.
 Aug. Ernesti, philosophiae & bonarum artium Doctor
 in hoc ipse loco rite creatus, earundemque in hac uni-
 versitate literarum Professor publicus, jure ac potesta-
 te Procancellarii, cujus hoc tempore personam susti-
 neo, vos Candidatos ornatissimos [*hic omnium nomina
 recitata sunt*] omnes ac singulos philosophiae ac bo-
 narum artium Licentiatos creo atque renuncio, vobis-
 que hanc potestatem facio, ut honores in philosophia
 summos rite capeßere possitis, in nomine Dei P. F.
 & Sp. S. Hujus autem juris ac facultatis fructum ut
 quam celerrime possint percipere, tibi, Decane specta-
 bilis, eodem Procancellarii jure hanc potestatem do
 atque facio, ut eos ex his discentium subfelliis in
 cathedra docentium producas, & Doctores philoso-
 phiae ac bonarum artium more majorum crees, creatos-
 que rite renuncies. Quae res ut & ipsis & Academiae
 nostrae & bonis literis felix & salutaris sit, vehemen-
 ter etiam atque etiam opto.

O R A T I O
DE
D O C T R I N A E
ACCURATAE ET PROMTAE
L A U D I B U S
IN SCHOLA THOMANA
INAUGURANDO CONRECTOR
JO. FRIDER. FISCHERO
D I C T A

A. D. XV. KAL. FEBR. A. C. CIOICCLII.

ecens adhuc est, diuque recentem gratiam conservabit, beneficium, quod Scholae Thomanae nuper ab Senatu amplissimo attulistis, viri amplissimi, cum in eam deduxistis successorem Bachio, virum arte & humanitate praestantem: ecce novum desertis hodie, cum ei traditis virum accuratae parataeque doctrinae, non utilitatis modo, sed etiam decoris plurimum ei allaturum: beneficium, inquam, quod nulla orationis commendatione indiget, cum suis se bonis satis commendet: five quod ab iis datur, quorum omnia, vel minima munera, nobis

bis debent esse gratissima; sive, quod per eos traditur, quos amamus maxime; sive, quod in eo ipso cumulate insunt omnia, a quibus tale beneficium solet ac debet spectari. Unam partem bonorum dixi, cum accuratam doctrinam paratamque commemoravi. Etenim insunt multa alia, quae, quando nemo me perspecta habet melius, qui plurium annorum disciplina & usu, neque modo in discendo, sed etiam in docendo, cognovi virum, nemo alius potest, vel commemorare planius, vel laudare verius atque uberius. Sed unum illud, quod dixi, tantum est, ut vel solum justam commendationem possit efficere.

Multa variaque bona habere potest eruditio. Laudant alii magnarum rerum scientiam: alii praedicant subtilem doctrinam: admirantur etiam copiosam, & variam. Vere omnes ac merito. At ego nihil magis probem, cum in omni scientia, tum in primis in hac humaniori, quam, si sit accurata, prompta & parata.

Quae igitur est accurata eruditio? Nempe ea, quae sit e fontibus ducta ipsis, non e lutulentis compendiorum rivulis: quae illos ipsos fontes non leviter delibaverit, sed hauserit penitus: quae severe sit ad disciplinae cujusque leges exacta, diligenterque conformata: tota denique directa ad certam aliquam normam: ut nusquam peccet, nusquam aberret, ne titubet quidem, aut vacillet, aut vagetur incertis regionibus, sed semper habeat, quod spectandum sibi, quod sequendum fugiendumve putet. Atque talem eruditionem ego vel solam veram, ac dignam doctrinae nomine, solam docentibus pariter ac discitentibus utilem, solam probandam laudandamque arbitror.

Etenim, quis hoc, nescit, primum esse videndum in omni vera scientia, ut sit certa: ut scias, quod te scire putes, neque ullo modo vereri debeas, ne falsa pro veris teneas. Parum enim aut nihil differt ab indocto, qui opinionis magis levitate fertur, quam doctrinae firmitate & constantia regitur: & nihil aliud, nisi honesta specie obducta ignorantia est, ad opinionem usque doctum esse. Illud ipsum autem certum, quomodo esse potest in iis rebus, quae non ex ipsis fontibus sumtae sunt? Nihil dicam de Theologia: quam, quis non intelligat, totam humana fide, qua nihil in-

demonstrent. Oportet igitur, si quis bene & felicitet tractare haec studia velit, ante omnia sibi penitus persuasum habere, non esse leve onus philosophiae verae, non juveniliū humerorum, sed quod non nisi virili robore ingenii sustineri queat. Profecto, si quis putat, juvenem uno & item altero anno, semel aut bis audienda compendii alicujus interpretatione, philosophiam recte aut satis posse discere, ut se jam philosophum ferre possit, is non minus pueriliter errat, quam si quis putet elementis rhetoricis semel aut bis audiendis, aut aliquot orationibus legendis, disertum aliquem aut oratorem fieri posse, aut factum esse. Immo ista institutio nihil nisi viam demonstrare existimanda est, quae post ingredienda, & per omnem aetatem virilem calcanda sit, lectione omnis generis philosophorum, & assidua exercitatione scribendi ac differendi. Viam quidem nosse, etiam infirmo facile est: at ingredi, persequi usque & urgere iter, donec ad finem viae longae perveneris, id vero virium, & roboris, & exercitationis opus est. Videte, vetus illa Graecia quot quam claros philosophiae scientia viros tulerit, quam promotos ad differendum ac disputandum de unaquaque quaestione proposita, etiam sine cogitatione & praeparatione. Sed illis temporibus etiam viri ad philosophos audiendos veniebant, & virile opus putabatur philosophiam bene discere.

Jam hoc primum ubi quis imbiberit animo, multum jam erit ad veram scientiam comparandam profligatum. Enimvero ita statim consequetur alterum, ut juvenis intelligat id, quod est ad cavendas praepudicatas opiniones, & temeritatem arrogantiamque judicandi vitandam maxime salutare, sibi, in istis studii philosophici principiis, nihil nisi historiam quandam dogmatum philosophicorum esse discendum. Neque enim aliud aut plus potest. Itaque in magistro spectabit nihil magis, quam perspicuitatem. Ea ubi erit maxime, ibi se optimum doctorem reperisse putet. Ita operam dabit, ut, quae sint capita philosophiae, quae cujusque sententia sit, quibus quaeque res argumentis defendatur, cognoscere curet: judicium ipsum differat, dum & aliorum sententias & argumenta cognoverit, & mul-

multo magis; dum usu rerum & exercitatione multa in dialecticis praeceptis ad rem quamque conferendis, paulatim venerit aliqua maturitas judicandi. Cogitet identidem, quanta sit obscuritas rerum plurimarum & maximarum, quanta imbecillitas mentis humanae, praesertim in aetate juvenili: quaestiones autem maximas esse ejusmodi, ut de iis eruditissimi semper homines diversa statuerint: quod est difficultatis argumentum permagnum: denique quantae, non dicam temeritatis & audaciae, sed prope dementiae sit, juvenem velle judicem sedere inter Platonem & Aristotelem, Cartesium & Gassendum, Leibnitium & Newtonum, Wolfium & alios claros viros. Neque enim hoc minus esse arrogans ac stultum potest, quam si quis studiosus Juris duorum annorum, jus controversum tractare, & se arbitrum ferre Scabinis Lipsiensibus & Witebergenfis velit. Interea vero tractare etiam pergat literas & exercitationes scribendi, per quas etiam ingenii contendendi, & in certis cogitationibus figendi facultas venit. Sed multo maximus fructus inde capiatur hic, & in omnibus, quas posthaec tractabit, disciplinis, sive leget aliquid, sive scribet ipse, quocumque sermone, perutilis, ut res cogitatas possit, perinde uti cogitavit, & circumscripte ac definite omnibus partibus ac modis, exprimere. Quid enim prodest, res nosse quamvis bene, nisi hanc pariter facultatem teneas? Sed hic, hic est scopulus, ad quem juvenilis vel ignavia vel impatientia haeret: hoc, hoc est, propter quod tam multos tanta philosophiae dulcedo capit; quamquam non philosophiae, sed umbrae alicujus inanis ista dulcis illusio est. Scio hoc profecto, longo & multo usu edoctus, per exercitationes scribendi ac differendi, quibus apud me permulci sunt usi. Quaestiones philosophorum, ut quaeque major, aut magis controversa est, ita majores habent illecebras cognoscendi apud ingenia juvenilia, propter novitatem, & jactatam a multis rerum magnitudinem. Ergo illa aviditate primum, deinde etiam bonitate memoriae adjuti, facile capiunt, si non res, de quibus quaeritur, at verba rerum, ut jam possint, quae de spatio, de mundo optimo, de libertate, & similibus quaestionibus dicantur, utcunque commemo-

rare.

rare. In quibus discendis & retinendis nullus labor est; merum otium ac lusus. At cum res ad verba venit, in quibus tam multae tenues ac pusillae observationes ac regulae tenendae, in quibus ne syllaba quidem aut litera labi licet, h. e. in quibus permagna accuratione opus est, tum vero illicet, dormit memoria, & ille vigor ingenii. Monueris errantem decies amplius, voce, scriptura, tamen rursus errat ac peccat. Ea res debebat admonere juvenem, hic esse utilem exercitationem ingenii ad ~~exercitium~~ comparandam, quae etiam in philosophia profutura sit. Sed horum nihil videt: mavult philosophari, hoc est, otari, & in rebus seriis ludere. Enimvero hoc ipsum plurimum obest ad accuratam & veram philosophiae scientiam comparandam: tantoque magis aliquid efficere in philosophia serio cupienti erit hoc fugiendum, tanto acrius intendenda diligentia cogitandi & talia tractandi, ut & hinc ad veram philosophiae scientiam adjuvetur, praesertim cum hinc etiam arrogantiae & confidentiae remedium contingat. Etenim hic sensus difficultatis in rebus tam tenuibus, sive talesint, sive ipsi videantur, salubriter poterit juvenem admonere, ut intelligat, non esse tantam ingenii sui felicitatem, quantam sibi erroris & assentationis cujusdam opinione fingit. Quomodo enim magnum esse ingenium, & rerum magnarum & obscurarum capax possit, quod ad res parvas, perspicuas, certas ita hebescat, nec eas in potestatem suam facile redigere possit. Haec ergo qui teneat, & sibi in discenda philosophia proposita habeat, ei ego spondeam felicem illius studii successum, hunc consecuturum promitto, ut aliquando non modo philosophiae egregiam scientiam adipiscatur, sed etiam in aliis disciplinis pari felicitate versetur.

Atque hinc etiam alterum intelligi potest, quod nobis de docendae cum fructu philosophiae modo demonstrandum restat. Quae omnis oratio mihi futura est non cum doctoribus, sed cum iis, qui ad philosophiam aliquando docendam appellere animum destinarunt, in primisque vobiscum, Candidati honorum philosophicorum & doctoratus philosophiae ornatissimi.

Primum igitur pulcherrimam, atque ad commen-

da-

edationem ingenii, doctrinaeque efficacissimam disciplinae partem putabitis esse in modestia judicandi, quam non modo praeceptis & verbis, sed multo magis factis & exemplo laudabitis & commendabitis disciplinae vestrae alumni. Habet autem haec modestia multas partes, nec modo res complectitur, sed etiam homines attingit. Ante omnia discipulos docebitis, rem haud facilem, sed multis magnisque difficultatibus, magnae multis locis obscuritati obnoxiam, esse philosophiam, & natura rerum ipsarum, & multo magis propter hebetudinem ingenii humani in rebus inadspectabilibus, quas sola mentē contueri possimus, infirmitatemque iudicii, praesertim in aetate ea, quae nondum subacta sit exercitationibus, & careat usu rerum, qui est magister veri videndi optimus. Itaque jubebitis non modo sibi diffidere in judicando, sed etiam vobis: nihil tribuere auctoritati vestrae, omnia rebus: satis habere, si possint intelligere quaestiones singulas, & quid a philosophis & quomodo dicatur, iudicium autem ad aliud tempus & ad maturiorem aetatem differre. Illud etiam fuerit salubre ad modestiam, ut jubeatis intendere ingenium ad videndum, si quid non satis perspicuum sit, si qua in re dubitationis aliquid possint invenire: in eo esse signum haud ambiguum ingenii melioris & acutioris: itaque tanto quemque vobis cariorem fore, quanto saepius aliquid reperire possit atque afferre in medium, quod sit adversum sententiae ei, quam vos probetis. Sed in primis hoc facietis in difficilibus & multa multorum ab omni aevo dissensione ac disputatione exagitatis quaestionibus, quales sunt in metaphysicis permultae; in quibus ita judicabitis, ut vobismet ipsi diffidere videamini, nec vobis sumere hoc, ut controversiarum tam difficultium & impeditarum iudices haud dubios feratis. Nec debebitis timere, ne hac verecundia minuat opinionem discipulorum de vobis & doctrina vestra susceptam: immo vero augebitis apud eos, qui non sunt egregie stulti, quibus placere quis vere doctus cupiat? cum sit haec constans & verissima omnium sapientum sententia, ut, qui imperitorum laudem expetat, & ex errore atque inscitia stultorum pendeat, in magnis viris non sit habendus, sed in pusillis & minutis philosophis numerandus.

F

Et

Et haec est, quam rebus debetis, modestia. Quid vero? hominibus quantum vos dicam debere? Non minus profecto, ac, prope dicam, multo etiam plus. Haec autem modestia duabus rebus cernitur: quarum altera est in dissensu ferendo, altera in adversariis sententiarum nostrarum leniter atque verecunde tractandis. Omnino hoc debet esse persuasum omnibus, ut magnam partem sapientiae verae esse putent in lenitate dissentientium ferendorum. Etenim cum propter varietatem ingeniorum, & multo magis studiorum, cum non iisdem omnes magistris usi sint, non eosdem libros eodem modo legerint, verbo non eadem omnes fecerint, nullo modo potest fieri, ut eadem omnes sentiant in rebus difficilibus & ambiguis sua natura. Non autem stultum & immanis superbiae est, postulare, quod non patitur ingenii humani & rerum communis natura? Quid autem est, cur me moveat & male habeat alterius opinio: quae si falsa est, & veritas mecum stat, habeo quod gaudeam, non quod invidiam aut irascar: sin forte vera, quod potest accidere, quod profecto, ne quis erret, ac sibi nimis placeat, saepe accidit: quid indigner ei, cui etiam cedere, a quo discere debeam. Nescio, quid alii sentiant: ego hoc animo sum, ut si quis sit, qui omnia in omnibus eadem mecum sentiat ac dicat, eo ego non magis delecter, quam si mihi aliquis occurreret, qui mihi a capite ad calcem simillimus esset, nulla parte corporis ac ne vestis quidem a me discerni posset: quem ego profecto ut verissimum spectrum fugerem. Nempe illum ego hominem, qui sententiarum consensu perfectio esset alter ego, profecto me assentando decipere, deceptum autem, id quod faciunt omnes, qui alterum assentationis dulcedine fellere, in sinu ridere velle existimarem.

Haec autem aequitas animi adversus dissensum gignet etiam alterum modestiae genus, quod in scholis vestris in primis dominari debet, ut neminem iudicio vestro contemnatis, in sententiis vestris defendendis: multo autem minus ei infamiam aliquam iactandis Spinosis, Fatalis, similibusque invidiosis nominibus, adspargere tentetis. Nam praeterquam quod ea res vos suspectos discipulis, qui paululum sapiant, facit,

cit, ceteros autem ad inverecondiam & impotentiam erudiet, quae est perniciosissima disciplina: quot & quanta incommoda hinc consequantur, videte. Primum verissimum est profecto in omni vitae genere, quod Livius ait, conjunctissimas res esse, contemnere & contemni: & ego non paucos in hac Academica vita cognovi, qui, cum possent honesti esse, & aliquandiu fuissent, contemnendis aliis, in contemptum venire. Deinde, quid ista mala merx Spinosismorum, Fatalismorum, Anthropomorphismorum, Paganismorum, Rusticismorum (nolite mirari Rusticismum: non est deterius ceteris: immo pater ceterorum) quid ergo ista merx lucris afferet? Nempe ut parem mercem recipias: pro Spinosaee necessitate tibi Epicuri casus reddetur, pro alia aliud. Tum tu incipies queri, injuriam tibi fieri clamabis. At tu recepisti, quod dedisti; & philosophi semper habuerunt legem eandem cum mercatoribus, qui permutatione mercium utuntur; par pari referre: sed in eo deterius mercatoria, quod in hac est, quod utrique lucro sit, in illa, quod utrumque mordeat. Quo magis hanc sibi haud paullo meliorem legem debebunt statuere omnes, qui ad docendam philosophiam accedent, ut ab omni tali acerbitate verborum, sive potius maledictorum, abstinendum sibi, non modo sua, sed etiam discipulorum causa, putent: praesertim, cum id etiam vera sapientiae ratio desideret, quae semper est, ut S. Jacobus ait, pacifica, mitis, lenis, aequa omnibus, ab omni superbia, contemptu & contumelia sejuncta. Hanc igitur sectamini, Candidati optimi.

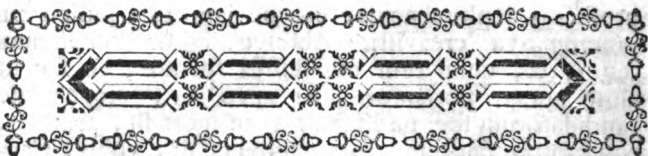
Et quoniam supra demonstratum est, neminem posse in philosophia aliquid praeclari efficere, nisi cum ejus studio jungat literarum humaniorum studium, & exercitationes assiduas scribendi ac disserendi: hanc putabitis, esse non exiguam partem bene docendi, ut eas literas non modo non tanquam verba contemnatis, quibus non sit opus sapientiae, aut ut rem profanam & paganicam vituperetis, quo non modo stultius nihil, sed ne improbius quidem dici potest, sed etiam serio commendetis. Si secus feceritis, non modo fidem non probabit in docendo, sed etiam plurimum mali vobis contrahetis. Nam primum non pro-

fecto honestum vobis erit, in hanc opinionem venire, ut bonas literas ipsi ignorare existimemini: quod accidit omnibus semper philosophis, qui tali oratione sunt usi: (nemo enim sua contemnit ac vituperat) atque ita inter barbaros numerari. Quid autem? quam saepe in hanc necessitatem venietis, ut vobis negandum sit, vos ita de istis literis judicare ac dicere, cum vobiscum hoc nomine expostulare coeperint, qui istas literas contemni nolint: ut denique confugiendum sit in illam latebram, non intellectus sum, quae est praesertim in tali re, & philosophiae doctore, cujus prima & summa virtus est in perspicuitate, parum honesta. Socrates solebat eos vehementer vituperare, qui discidium cordis ac linguae induxissent, quorum esset a natura summa conjunctio, cum non in ratione modo, sed etiam oratione humanitas esset, & ratione colenda oratio, oratione autem colenda ratio cresceret. Hunc auctorem ergo vobis si sequendum putaveritis, eritis haud paullo ceteris, docendo, & juvenum ingeniis ad sapientiam formandis feliciores.

Nondum omnia dixi, quibus modus regendae disciplinae hujus continetur: sed praecipua tamen dixi & maxima, & fortasse etiam pro tempore nimis multa. Atque haec dixi, non quo vos indigere admodum talibus consiliis & admonitionibus putarem, quibus dudum vos audiendis adsuos factos spero, sed ut audiretis aliquid, quod esset huic tali tempori vestro aptum, quod bonum omen facere auspiciis novi honoris posset, in quo recognoscere bona disciplinae, qua per annos superiores usi estis, & vero etiam vestra bona possitis. Quo facio etiam libentius, ut vos commendem, honoribusque Doctoratus philosophiae & bonarum artium ornandos inaugurandosque tradam Decano Ordinis nostri gravissimo.

Te igitur jam appello, Decane Ordinis Philosophorum spectabilis, collega conjunctissime, cujus beneficium expectant hi, quos vides, Candidati nostri. Eos si tibi laudem & dignos honores, quos petunt, praedicem, injuriam videar facere judicio tuo. Nam ipse testis, auditor, & spectator adfuiisti, cum eorum in omni genere liberalis doctrinae pro-

perfectus explorabamus, eosque jam tum iudicii tui praerogativa creavisti. Absolve igitur beneficium tuum, &, quod tum eos iussisti sperare, eo fac ut nunc per te potiantur. Ei adeo rei, atque huic candidatorum spei ne longior a me mora sit, primum, quod felix, faustum, fortunatumque sit, vobis, Candidati ornatissimi, Ordini Philosophorum, Academiae nostrae & universae rei literarum publicae, Ego Jo. Aug. Ernesti, philosophiae & bonarum artium Doctor in hoc ipse loco rite creatus, earundemque in hac universitate literarum Professor publicus, jure ac potestate Procancellarii, cujus hoc tempore personam sustineo, vos Candidatos ornatissimos [*hic omnium nomina recitata sunt*] omnes ac singulos philosophiae ac bonarum artium Licentiatos creo atque renuncio, vobisque hanc potestatem facio, ut honores in philosophia summos rite capessere possitis, in nomine Dei P. F. & Sp. S. Hujus autem juris ac facultatis fructum ut quam celerrime possint percipere, tibi, Decane spectabilis, eodem Procancellarii jure hanc potestatem do atque facio, ut eos ex his discentium subselliis in cathedra docentium producas, & Doctores philosophiae ac bonarum artium more majorum crees, creatosque rite renuncies. Quae res ut & ipsis & Academiae nostrae & bonis literis felix & salutaris sit, vehementer etiam atque etiam opto.

O R A T I O
DE
D O C T R I N A E
ACCURATAE ET PROMTAE
L A U D I B U S
IN SCHOLA THOMANA
INAUGURANDO CONRECTORI
JO. FRIDER. FISCHERO
D I C T A

A. D. XV. KAL. FEBR. A. C. C1811.

Recens adhuc est, diuque recentem gratiam conservabit, beneficium, quod Scholae Thomanae nuper ab Senatu amplissimo attulistis, viri amplissimi, cum in eam deduxistis successorem Bachio, virum arte & humanitate praestantem: ecce novum defertis hodie, cum ei traditis virum accuratae parataeque doctrinae, non utilitatis modo, sed etiam decoris plurimum ei allaturum: beneficium, inquam, quod nulla orationis commendatione indiget, cum suis se bonis fatis commendet: sive quod ab eis datur, quorum omnia, vel minima munera, nobis

bis debent esse gratissima; sive, quod per eos traditur, quos amamus maxime; sive, quod in eo ipso cumulate insunt omnia, a quibus tale beneficium solet ac debet spectari. Unam partem bonorum dixi, cum accuratam doctrinam paratamque commemoravi. Etenim insunt multa alia, quae, quando nemo me perspecta habet melius, qui plurium annorum disciplina & usu, neque modo in discendo, sed etiam in docendo, cognovi virum, nemo alius potest, vel commemorare planius, vel laudare verius atque uberius. Sed unum illud, quod dixi, tantum est, ut vel solum justam commendationem possit efficere.

Multa variaque bona habere potest eruditio. Laudant alii magnarum rerum scientiam: alii praedicant subtilem doctrinam: admirantur etiam copiosam, & variam. Vere omnes ac merito. At ego nihil magis probem, cum in omni scientia, tum in primis in hac humaniori, quam, si sit accurata, prompta & parata.

Quae igitur est accurata eruditio? Nempe ea, quae sit e fontibus ducta ipsis, non e lutulentis compendiorum rivulis: quae illos ipsos fontes non leviter delibaverit, sed hauserit penitus: quae severe sit ad disciplinae cujusque leges exacta, diligenterque conformata: tota denique directa ad certam aliquam normam: ut nusquam peccet, nusquam aberret, ne titubet quidem, aut vacillet, aut vagetur incertis regionibus, sed semper habeat, quod spectandum sibi, quod sequendum fugiendumve putet. Atque talem eruditionem ego vel solam veram, ac dignam doctrinae nomine, solam docentibus pariter ac discantibus utilem, solam probandam laudandamque arbitror.

Etenim, quis hoc, nescit, primum esse videndum in omni vera scientia, ut sit certa: ut scias, quod te scire putes, neque ullo modo vereri debeas, ne falsa pro veris teneas. Parum enim aut nihil differt ab indocto, qui opinionis magis levitate fertur, quam doctrinae firmitate & constantia regitur: & nihil aliud, nisi honesta specie obducta ignorantia est, ad opinionem usque doctum esse. Illud ipsum autem certum, quomodo esse potest in iis rebus, quae non ex ipsis fontibus sumtae sunt? Nihil dicam de Theologia: quam, quis non intelligat, totam humana fide, qua nihil in-

certius est ac fallacius, niti, nisi ab ipsis literis sacris ducta, & quasi ab ipso Prophetarum & Apostolorum ore accepta sit: nihil de Jurisprudencia: quae potius doctorum incerta opinio, quam vera juris legumque scientia sit, nisi ex ipsis legibus repetatur: haec nostra linguarum veterum, antiquitatisque Graecae & Latinae disciplina, quid habere certi potest, quod non ab ipsis auctoribus veteribus acceptum teneamus. Quo enim sponfore freti confidemus, eos, quos, praeter illos, sequimur, verum in illis interpretandis vidisse, & non saepe, vel inscitia, vel negligentia, vel aliqua imbecillitate, lapsos esse? Non, credo, sat multis exemplis constat, quam saepe, quam graviter, interdum etiam doctissimi in hoc genere homines, errarint? Nusquam tuta fides est, ut ille apud poetam ait, nisi apud eos, quos etiam vulgo solos auctores appellamus, quippe solos dignos, quibus credamus, quibus nos in disciplinam tradamus, a quibus humaniorem doctrinam petamus.

Jam, si doctrina quaevis est rerum certarum, beneque digestarum, apta & perfecta coagmentatio: si in omni scientia, non modo ordo quidam, & ratio, & modus rerum, sed etiam absolutio requiritur: si non, ut quisque quascunque, & utcunque perceptas, aut temere arreptas potius, particulas legum, consuetudinisque forensis, tenet, ita statim Jctus vocatur, aut jure vocari potest: si porro plebejus concionator potius est, quam Theologus, qui tantum eas librorum sacrorum particulas utcunque cognovit, super quibus dici ad populum, aut e quibus repeti elementa sacrae doctrinae solent: non profecto etiam in hoc nostro genere vere doctus debet existimari, qui modo unum, & item alterum, de scriptoribus antiquis, & tantum ex parte aliqua, leviterque, cognoverit: sed qui totum illum quasi chorum eorum, qui principes numerantur, penitus norit, uniuscujusque bona sciat, in eorumque communionem venerit, ut hinc & ipse, quae opus habeat, sumere, & aliis, quantum velint, impertire possit.

Qui vero non disciplinae ejus, ad cujus studium se contulit, leges & accurate tenet, & ad eas omnia referre, exigere, ac dirigere didicit, quomodo ullo modo

modo in eo genere vere doctus potest existimari? Ut artificem non nisi eum, in quocunque genere, veluti in musica, agnoscimus, qui leges artis omnes calleat, ad easque vocem, manumve, ita accommodare possit, ut nunquam aberret: sic etiam doctum neminem, nisi ab hac diligentia cognoscendi, probare debemus. Etenim, si haec absit, semper incertus vagatur, neque, ubi consistat, habet. Itaque si quando verum videt, casu potius felici sublevatus, quam vera doctrina adjutus videt, neque propterea doctus debet haberi: nisi etiam ille, apud Ciceronem, porcus scribendi artem calluit, qui, dum rostro terram ruit, casu literam aliquam effinxit. *

Quod si doctrina, quae accurata non sit, verae eruditionis nomine indigna habenda est: non profecto, neque magistro, neque discipulis, utilis magnopere esse potest. Nam in docendo nihil profecto miserius est, quam, aut non satis tritum esse in scriptoribus antiquis, proptereaque timere consulentium discipulorum curiositatem, cum vereare, ne, aut omnino nihil respondendo, aut differendo responsum, aperias tenuitatem scientiae, aut sensu & conscientia parum accuratae & imperfectae scientiae debilitari & angere, quae semper suis se indicibus prodit, neque ita tegi & occultari potest, ut non multa minimeque obscura praebeat vestigia sui; unde, si nihil aliud, contemptus certe nascitur: quamquam nonnulli ita ad sensum inscitiae suae obduruerunt, ut, quanto quamque rem minus accurate sciant, tanto confidentius in praecipiendo judicandoque versentur, aut scientiae vicariam assumunt impudentiam & arrogantiam, cujus beatissima est in ignorantia possessio. Quid autem contra in docendo laetius & alacrius justae accurataeque doctrinae conscientia, quae nullius, ne male quidem curiosi, quaestiones expavescat, sed obvia sit omnibus, cupiatque saepissime consuli? Quid constantius & firmitus, quam, posse in docendo cum fiducia versari, neque opus habere, ut ad singulos prope gradus trepides, lapsus periculo ac metu.

Quid? quam salubrem discipulis talis magistri disci-

* de Divin. I. 13.

ciplinam putatis , per quam non modo recte accurateque omnia percipiunt , sed etiam , quod prope majus est , mature adfuefiunt , in discendo ac cognoscendo diligenter accurateque versari. Enimvero etiam hac maxime de causa in primis utilem ad omne genus doctrinae arbitror literarum humaniorum disciplinam , quod in ea omnium maxime requiritur summa diligentia & cura , atque adeo non dubie adhibetur ab idoneis professoribus , ut etiam nimis , vel minutis in rebus , diligentes esse videantur , eoque nomine ab imperitis irrideantur. Nihil est hic , neque tam retrusum , ad quod non penetrare , neque tam tenue , quod non excutere conetur diligentia ; quae etiam syllabas omnes ac singulas paene literas persequitur. Non hujus disciplinae magistri , vel jucunda & invisita , ut Stoicorum Dii , vel minima , ut in jure Praetor , non curant. Hic etiam culices percolantur , cum alibi cameli absorbeantur impune. Quare , si Geometria , omninoque mathematicorum disciplina , existimatur acuere ingenia , non tam materia sua & argumento , quam , quod paene cogit intendere mentis vim , & saepe cogendo consuefacit intendere : quidni hanc nostram disciplinam pariter , consuetudine animadvertendi diligentius , acuere putemus diligentiam , animadversionisque contentionem , cujus in omni doctrinae , atque adeo vitae genere quanta necessitas , quanta utilitas sit , quis ignorat ?

Quod si nulla esset accuratae doctrinae commendatio ab utilitate : illud ipsum tamen accuratum , illa ipsa diligentia probaretur , neque alia , quam accurata , doctrina jure laudaretur. Est profecto hoc confitendum omnibus , qui mentis humanae vim intelligant , naturam ipsam nos ad sensum illius diligentiae acuisse , naturaque nobis , quod accurate factum sit , probari , placere ; quod secus sit , improbari , displicere : neque modo in rebus gravibus , magnis , & cum publica privataque salute , & utilitate , conjunctis , in quibus maxime cura desiderari solet , sed etiam in minutis , levibus , jocularibus , aut ad solam delectationem comparatis. Musici , non videmus , quantopere illud accuratum , quod dico , sequantur ? quam offendantur , si quid vel leviter discrepet , ac dissonet ? Quid ? in vestitu

vestitu amictuque, mulierculae, si elegantes sint, non magis prope diligentiam, quam magnificentiam, appetunt? In ipsis ludis, quibus nihil levius est, quis nescit, neminem libenter sodalem habere eum, qui leges ludi cujusque non accurate calleat, non praesens sit oculis & animo, non plane se ad leges ludendi componat? Et mirabimur, in doctrina diligentiam tantopere expeti & laudari?

Enimvero, quid esse dicamus, quare veteres illi Graeci & Latini, quos auctores classici, hoc est, optimos principesque, nominamus, inde a tot seculis locum suum obtineant, ac dignitatem; cum ceteri, & quidem, ut quique magis ab iis dissimilitudine sejuncti sunt, ita magis paullatim aut pereant omnino, aut obscuri fiant. Non, arbitror, me falli, si dicam, causam esse hanc, quod apud eos, in rebus, sententiis, & verbis, illud *arguitur*, illa diligentia, quam saepe dico, omnium maxime reperitur, suntque soli omnium, & in rebus ipsis mente concipiendis, & in iis, quae cogitaverint, exprimendis, accuratissimi. Cujus virtutis tanta, tamque minima dubia, est opinio, ut, si quid in iis abhorrens a vero, in nominibus, numeris, aliisque, si quid non satis eleganter, acute, perspicue dictum putetur, plerique sint proniores in eam partem, ut aut commoda interpretatione molliant, & corrigant, aut a librariorum potius, quam auctorum, incitiam & negligentiam profectum, emendandumque ingenio & doctrina Criticorum, putent. Quod longe secus est in ceteris scriptoribus: quibus vulgo etiam affingunt errores, quoad possunt; quorum lapsus augent verbis, &, quae ambigue dicta sunt, citius in deteriore, quam in meliorem & veriore partem interpretantur: veluti hoc debeant veterum virtutibus, ut omnibus modis recentiorum scriptorum incitiam & negligentiam arguant, & summa vi eos a communione istius laudis atque opinionis, quae de antiquis est, prohibeant. Ac profecto valde rara est hodie vetus illa diligentiae virtus in doctis hominibus, eorumque libris; propterea, quod ita ad ignaviam & voluptatem haec tempora inclinaverunt, ut nihil magis quam diligentiae molestiam fugiant homines, sintque, ut in discendo levissimi, ita in scribendo docendoque negli-

gligentissimi: unde produnt libros, quos, velut ingenii partus, magis inchoatos immature, per vim, excussisse, aut, per temeritatem, effudisse, quam cura & diligentia absolutos edidisse videantur. Sit igitur propria haec accuratae doctrinae laus, ut sola & vera, & docentibus discitentibusque utilis, sola denique probanda putetur.

Sed doctrinam non modo accuratam esse velim, verum etiam paratam: quae erat virtus altera, a qua maxime eruditionem & judicandam, & probandam, dicebam. Est autem parata doctrina ea, quam habemus ita in potestate, ut semper sit in promptu: ut nobis facile ac statim, quae opus sint, sine sollicita & ambitiosa prensatione, offerat, occurratque ubivis in tempore, velut officiosa quadam apparitione, qua se gratam pro assiduitate sui colendi praestet. Talem autem eruditionem qui consecutus est, is vero, ut alias commoditates taceam, omnium maxime, five potius solus, est ad docendum vel voce, vel literis, accommodatus. Etenim non cogitur, neque, quoties vel docendi tempus appropinquat, vel scribendum est aliquid, diu circa Indices, Lexica, commentariosque trepidare, neque, cum ad docendum confedit, chartulae confidere, &, docendi munere huic permissio, ipse lectoris partes agere: sed ex ingenio, & conditis domi copiis, promere potest, quae apta quoque tempore, & utilia vel audientibus, vel legentibus, videantur: unde mira alacritas & facilitas oritur, quae omnem illam molestiam abstergit muneri docendi, de qua toties conqueri multos audimus.

Hac autem facilitate nihil utilius esse dicam discitentibus. Nam & suaviter docet, qui facile docet, eaque re mirifice allicit ad audiendum animos, erectumque retinet discendi studium, & majori cum fructu discendum docet. Etenim in omni re maximam commendationem habet illa facilitas, qua etiam, veluti certa aliqua nota, agnoscitur ipsa veritas, praesertim in hoc genere literarum, in orationibus, in carminibus, in interpretando emendandoque: neque ullo modo placent elegantibus hominibus ea, in quibus difficultatis in efficiendo vestigia animadvertantur, quaeque, ut ita dicam, nitentis, & e partu difficili laborantis, vultum

vultum habeant. Vis probari obscuri loci vel emendationem, vel interpretationem? Ne quaeratur laboriose, sed occurrat statim, sitque ejusmodi, ut omnibus in mentem venire & potuisse, & debuisse, videatur. Vis orator laudari? Similis in dicendo sis L. Philippo, qui tanta facilitate dicebat, ut saepe, cum, jam os aperiens ad dicendum, primum verbum nondum sciret, tamen eleganter ornateque diceret. Poëta bonus cupis haberi? Sponte ad numeros veniant verba, non severo & tardo delectu conscribantur, non diligentiae veluti machinis in ordinem cogantur.

Sed hanc tam potentem, tamque efficacem facilitatis commendationem maxime, secundum ingenium quidem, quod valet, ut in omnibus, ita etiam in hoc genere, plurimum, in his rebus omnibus affert & gignit paratae vis doctrinae, neque illa sine hac contingere cuiquam potest.

Jam quis hunc talem doctorem non videt una hora plus agere, quam pluribus eos, qui, difficultate & diuturnitate commentationis retardati, longius singulis horis progredi non possunt, quam commentando potuerunt? Soli diviti datum est liberalem esse, hoc est, ei, qui copias paratas jam tenet, non, qui ipse quotidie circumspicere aliena auxilia cogitur, non, qui in diem quaesitis vivit. Maximus & pulcherrimus divitiarum fructus est, benefacere, multisque multa impertire: & si eae generosi pectoris homini contigerunt, afferunt cupiditatem largiendi, sui que cum multis, in primis dignis, communicandi. Simillima ratio est paratae doctrinae. Non modo prodire in lucem vult, ac conspici; quod fortasse non minoris vanitatis videatur, quam in divitibus, iisdemque avaris mulierculis, quae & ipsae conspici divitias suas cupiunt, in vestitu & suppellectili, communicare cum aliis nolunt; sed etiam profundit se, & cum quam plurimis, quam sapissime, & si fieri possit, simul tota communicari gestit, tantoque magis, quanto magis profundendo augetur, & saepe tradendo certius tenetur. At ut pauperes ipsa necessitas tenaces facit: sic doctores ii, qui non sunt prompti & parati satis a doctrina, necessario parci fiunt in tradendo, ac tardi. Itaque neque explere cupiditatem capacium ingeniorum possunt, neque

que lentorum tarditatem incitare, sed, si nihil aliud, illis contemptum sui injiciunt, his stuporem augent, somnumque offundunt ipsum. Hinc sunt illi professores ac doctores Callipidae, qui assiduo cursu vix cubitum unum procedunt: hoc est, qui multos menses, totosque annos, in una mediocri, aut duabus Ciceronis oratiunculis, paucisve ejusdem epistolis, aut alia exigua scriptoris Graeci Latinique particula, continentur: sive, quod crebro, temporis absumendi causa, in certos ratosque de moribus locos digrediuntur, super iisque graviter concionantur, sive quod eandem particulam saepius, & ad nauseam usque discentiam repetendo, in succum, ut ajunt, & sanguinem convertere volunt: sive quod in copiis, quas discantibus exponant, cogendis, nimis acerbi sunt, aut cum in nimis pinguem praedam inciderunt, ab ea abstrahi vix possunt, eaque de causa diutius, quam necesse, aut utile est, singulis immorantur: sive denique, quod vana quadam popularitate incensi, valde docti, & copia rerum undique congestarum abundantes, videri tironibus volunt. Ex eodem genere ille scholae, nescio cujus, magister fuit, qui tres quatuorve Novi Testamenti Graecas particulas, totidemque epistolas Ciceronis delegerat, super quibus omnes tirones ad se adductos, (etenim saepe fit repente, ut praeparandi tempus non detur) profectus cognoscendi causa, eadem interrogaret: cujus etiam uxorem, assidere solitam, assiduitate & diuturnitate eadem audiendi, omnes tandem quaestiones cum legitimis responsionibus didicisse, ajunt, &, vice mariti, tirones explorare potuisse. Hinc omnino examinatores iniqui, qui imparati interrogare neque audent, neque possunt, quae alios imparatos respondere posse volunt. Hos omnes autem quis aut multum prodesse docendo, aut quis eorum disciplinam magna laude dignam putet?

In magna parte felicitatis ponendum esse arbitror iis, qui docendi munere funguntur, quod tempus, a docendi labore vacuum, possunt, vel legendis bonis libris, cogitandisque rebus divinis & humanis, consumere, atque ita augere indies doctrinae copiam, vel libris, in commune, posteritatisque serae profuturis, scribendis impendere, atque ita disciplinam suam

im-

immortalem efficere : cum ii , qui causis in foro agendis , vel jure dicundo , judiciisque exercendis , aut de jure respondendo , aut aliis negotiis publicis tractandis , operam reipublicae navant , non modo & ipsi plures horas desidere cum collegis cogantur , sed etiam reliquum tempus cognoscendis causis , commentariisque actorum legendis , consumere necesse habeant : quo nomine saepe audimus praestantissimos ex isto genere homines queri. Etenim si vere velimus judicare , omnem vel perfectissimam virorum excellentium disciplinam , quoad quidem scholis habendis continetur , non modo mortalem , sed etiam brevissimae vitae reperiemus. Solenne hoc , & perpetuum fatum fuit. disciplinae , ab ingeniis excellentibus optime constitutae , ut , propter paucitatem satis studiose aemulantium , aut ignaviam posterorum , paulatim convulsa dilaberetur. Ut de antiquioribus taceam , quorum disciplinam barbaries prorsus abolevit : quid perfectius atque uberius quondam fuit disciplina Philippi Melanchthonis & Joachimi Camerarii ? e quorum scholis , velut e duobus montibus , uberrima verae elegantisque doctrinae flumina per omnem Germaniam decucurrunt. At quam pauci anni elapsi sunt , cum ista tam celebrata Philippica & Camerariana disciplina ita obscuraretur , ut , nisi vestigia ejus impressa libris reliquissent , funditus periisse videretur. Etenim nimis pauci ex iis , in quibus erudiendis studium & opera doctoris elaboravit , ad docendi studium se conferunt : & ex his ipsis quam pauci praeceptorum solertiam assequuntur. Ferrarius quidem , excellentis vir ingenii , claraeque doctrinae , cum omne vitae tempus tradendis per Italiam humanitatis disciplinis consumsisset , senex fatebatur , si potestas sibi daretur deligendi e discipulis suis , qui sibi mortuo surrogaretur , vix unum se , ex omni illo haud parvo numero , inventurum , qui explere muneris ejus partes posset. Si divini illi homines , Scaligeri , Casauboni , Salmasii , nihil aliud , quam adolescentes erudiissent , quam parum nobis ex immensa illa doctrina reliquum foret , quam scriptis eorum proditam admiramur ? Itaque multum vidit magnus ille Erasmus , cum adversario importuno , seque contemnenti , quod non eam , quam ipse , concio-

cionandi auctoritatem haberet, (quod ipsum est eximium genus docendi) respondit: (*) *atqui & ego olim sum concionatus, & arbitror, me posse meliora dicere, quam audio te aliquando proferentem: sed puto me majus operae pretium facere scribendis libris: tametsi tuam industriam non improbarem, si modo doceres ea, quae faciant ad bonos mores.* Sed ista tam jucunda, tam privatim publiceque utilis felicitas docentibus contingere nullo modo potest, sine illa paratae doctrinae facilitate, quae sola tempus, scientiae augendae librisque bonis scribendis necessarium, largitur.

Quod si tanta est eruditionis accuratae parataeque praestantia & opportunitas, si tanta, in doctore publico praesertim, utilitas, facile intelligi potest, quam bene consultum sit Scholae Thomanae rationibus, cum ei magister a Senatu amplissimo datus est hic Jo. Fridericus Fischerus, Coburgensis, Philosophiae Magister doctissimus, in quo talis doctrinae comparandae studium, ab illo inde tempore, animadverti, quo disciplina mea uti coëpit: quod illi ita bene feliciterque cessit, ut jam non unum accuratae elegantisque doctrinae specimen idoneum antea, paratae autem & promptae, nuper, in hoc ipso loco, ediderit.

Quo magis spero vos, Discipuli carissimi, quod officii causa necessario facere debetis, etiam libenter facturos, primum, ut gratiam habeatis maximam amplissimo Ordini, qui talem vobis magistrum dederit, in quo nihil nisi dignitatem, nihil nisi elegantem illam, accuratam, promptamque doctrinam, hoc est, utilitatem vestram spectarit: deinde, ut non modo laeti faventesque excipiat novum magistrum: quod, non dubito, vos esse facturos in eo, quem vestra praerogativa ipsi creavistis ante, quam ab Senatu amplissimo crearetur: sed ut docenti quoque, praecipienti, monenti, etiam objurganti, si ita necesse sit, (quamquam eum, pro ingenii lenitate, scio optare, ut nunquam tristis illa & misera necessitas veniat) ei igitur, ut benignam, promptam, paratamque audientiam, obedientiam, cum omni genere officiorum praestetis, quae praeceptoribus, praesertim bonis, debentur.

Maxi-

* In Epist. ad Dorpium.

Maxime autem hoc vobis auctor sim, ut ejus studium, diligentiam, assiduitatem in discendo, cognoscendo, exercendoque in primis, imitemini, & vos ita ad exemplum ejus conformetis, ejusque adeo exemplo discatis, quod me, cum alias saepe praecipientem audivistis, tum ante hos tres ipsos dies, auctore apud Xenophontem Socrate, in omni re, in primisque in literis, minimum esse in studio audiendi, intelligendi, & cognoscendi, quod propter suavitatem scientiae est in sat multis, maximum ac summum in cura & assiduitate exercendi, cujus molestiam vix ferunt plerique.

Etenim nulla alia est via ad accuratae & paratae doctrinae facultatem, nisi quae per exercitationes crebras, diurnas & constantes ducit. Hanc ingressi olim Graeci & Latini, ad eam perfectionem doctrinae omnis, ad eam bene dicendi scribendique de rebus omnibus paratissimam facultatem pervenere, quam admiramur, & laudamus omnes, assequi, nullam aliam ob causam, non possumus, quam quod exercendi industriam & pertinaciam imitari non sustinemus. Nihil dicam de Demosthene, cujus pertinacissimas exercitationes Graecorum Latinorumque literis celebratas scitis. Ciceronem nihil aliud, secundum ingenium quidem, tam promptum lingua calamoque fecit, quam exercitationis & contentio, & constantia. Admiratos vos interdum animadverti, (& quis non admiraretur, nostros homines, qui vel disertissimi videantur, comparans) cum audiretis, eum, in consulatu, audita seditione, quae in theatro propter legem Rosciam commota esset a plebe, repente advolasse, evocatumque inde plebem oratione disertissima ita placasse ac mitigasse, ut non modo ignosceret Roscio, cui paullo ante succensuerat graviter, sed etiam laudibus & plausibus hominem prosequeretur: eodemque anno, cum Catilina, de conjuratione merito suspectus, atque lege Plautia reus, in senatum tamen venire ausus esset, incensum ira, dixisse pulcherrimam illam Catilinariam primam: altero die, cum fugisse Catilinam cognovisset, in concionem prae laetitia descendisse, & habuisse alteram: item tertiam, & quartam una eademque die, cum deprehensi conjurati essent, nulla

G

com-

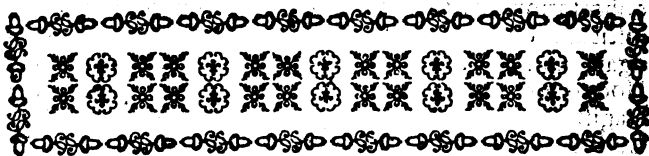
commentatione usum : similiterque multas multis occasionibus , inque his Philippicas nonnullas. Quid ? illud non promptissimae doctrinae & eloquentiae admirandum , atque illo superiori prope majus documentum est , quod idem , tribus annis , omnes philosophicos libros , neque modo , qui exstant , sed etiam , qui periere , ut Hortensium , de gloria , plures oratorios , ut Brutum , Oratorem , Partitiones , Topica , scripsit : mensibus autem non totis duobus , Aprili & Majo , unaque rusticatione , tres libros de Natura Deorum , duos de Divinatione , Catonem , Laelium ; neque id tempore a molestiis vacuo , sed pleno turbarum , periculorum , & timoris , Caesare paullo ante interfecto , interpellatus modo literis amicorum , modo salutationibus , etiam Octavii , e Graecia redeuntis. Adeo ille & orationis facultatem , & omnis doctrinae elegantis accurataeque copiam in potestate habebat ! Sed totum hoc , quantumcunque est , quod est profecto , ut intelligitis , maximum , & prope incredibile , id omne ille consecutus erat , ut ipse fatetur , exercitationibus , primum scribendi , commentandi , declamandi , cum summis Romae , Graeciae , Asiae oratoribus , & apud Rhetores praestantissimos , deinde differendi ac disputandi apud Antiochum , Philonem , in primisque Diodotum Stoicum , iisque quotidianis , & nunquam intermissis , sed , inde a juventute , usque ad ultimum vitae annum continuatis. Quare agite , quaeso , cujus dicendi vim , differendique subtilitatem & elegantiam admiramini , ejus industriam in exercendo imitamini. Ita ad quodcunque genus doctrinae adpuleritis animos , in eo accuratam promptamque scientiam , & laudis utilitatisque , privatim ac publice , plurimum habituram consequemini. Ardua via est , scio , & fateor , molestiarum , atque etiam solitudinis , plena , qua vos contendere ad eruditionem volo. Sed nullam aliam scio : immo nulla alia est , quae vos perducere , quo velim , possit. Et accuratae parataeque doctrinae laus petitur : operae pretium est , credite mihi , vel graviora & molestiora facere ac perpeti :

Sed faciliorem hujus itineris decursum iis efficies tu , vir doctissime , si te nobiscum iis ducem fidelem , commitemque jucundum praebabis ; si eos praecipis , &

co-

cohortationibus tuis incitabis, exemplo conformabis, institutis denique & disciplina continebis, ne se defatigari molestia, aut de via instituta deduci patiantur. Hoc inter alia spectavit amplissimus Ordo, cum te magistrum huic Scholae delegit: hoc voluit venerabile Collegium, quod judicio decretoque amplissimi Ordinis auctoritatem suam tribuendam putavit. Suscipe ergo munus, quod tibi mandatur, idque e consilio & voluntate amplissimorum Collegiorum, atque e spe nostra, hoc est, e gloria Dei, salute atque utilitate discipulorum administra. Una haec est ratio, qua tueri judicia de te, tam honorifice facta, qua te gratum pro beneficio tributo praestare possis. Quamquam tu non is es, qui aut mea, aut ullius adhortatione indigeas. Nimis bene te, pietatem tuam in Deum, virtutem, amoremque literarum bonarum, patientiam in labore, constantiam in consiliis rectis novi, quam ut de prolixa voluntate tua bene de hac Schola, de religione, de bonis literis merendi dubitare ullo modo possim. Socios laborum benivolos, adjutoresque fideles habebis cum me, hosque Collegas nostros, viros doctissimos, atque optimos, tum vel maxime Deum, cujus tibi auxilium ita efficax adfuturum confido, ut disciplina tua uberrimos celerrimosque fructus efferas.

Ceterum vota mecum facies, vir doctissime, vocaque collegae optimi, discipuli carissimi, ut Deus optimus maximus amplissimo Senatui, cujus tutela & clientela haec Schola acquiescit, dignitatem antiquam & gloriam conservare, & ejus consilia religioni, literis, universae civitati salutaria: Magnificum deinde consulem, qui cum maxime Ordini amplissimo, summa cum dignitate, et pari bonorum favore, praesidet, hosque amplissimos viros, qui non modo communi universi Senatus, sed etiam propria quadam, et praecipua benivolentia hanc Scholam amplectuntur, salvos, sospites, omnibusque rebus florentes esse velit: denique hanc Scholam potenti tutela complecti, in eaque pietatem, virtutem, literas magis magisque in dies efflorescere jubeat.

A C R O A S I S I.

D E

BELLI PACISQUE ARTIUM COMPARATIONE.

CELSISSIMI PRINCIPES!

Cum omnium rerum humanarum tanta sit vicissitudo, ut rarissime in eodem loco diu consistant: tum vero nihil fluxius est, nihilque mobilius, hominum opinionibus, & de omnibus, etiam maximis praestantissimisque rebus, iudiciis. Quod una aetas ad coelum prope extollit, idem altera e summis ad ima detrudit: & quantum honoris alicui rei unum seculum adstruit, tantundem alterum, quasi invidet, detrahit: ut non saepius celeriusque fortunae, quam opinionum orbis, circumagatur. Ut nihil de religione dicam, rerum omnium sanctissima, quae quibet & quantis opinionum varietatibus exagitata sit, nemo ignorat: quod majus praestabiliusque donum Deus hominibus concessit, quam bonas literas & artes liberales? Et tamen in his quoque aestimandis inconstantia humana ita variavit, ut iis modo omnia, modo nihil tributum videamus. Facile quippe optimarum rerum satietas animos fatigat, nec ullum certius, siue corruptionis, siue imbecillitatis humanae argumentum est, quam, quod celerius bonarum quam malarum rerum nos fastidium invadit. Non jam ad antiquissima tempora & literarum origines adscendam, & inde usque repetens, exempla omnis aevi commemorabo. Illud modo tempus videte, quod inde ab instauratis, ante qua-

quatuor secula, literis, effluxit. Nam cum sepultrae sub temporum superiorum tenebris literae per Dantem Aligerium, Florentinum, qui etiam, expulsus patria, in hanc urbem venit, Dicemannique caedem elegantibus versibus luxit, & suavissimo cantu suo, velut auspicalis ales, Musarum mox hic sedem capturarum adventum nuntiavit: per hunc igitur, Franciscum Petrarcham, & nonnullos deinceps alios, cum in lucem literae revocari coepissent; incredibile dictu est, quantum earum studium apud summos pariter atque infimos exarserit. Neque solum ipsae literae in summo honore erant, sed ii quoque, qui in iis excellentius versati putarentur, omni genere honorum cumulabantur. Petrarcham quidem Carolus IV. Imp. Joannes Francogalliae Rex, & Innocentius VI. Pontifex R. literis muneribusque mittendis, sibi conciliarunt, Galeatii, Scaligeri, Gonzagae, alique Italiae Principes summo studio atque benevolentia sunt complexi, Robertus autem Rex Neapolitanus, idemque omnium aetatis suae, doctrina & eruditione Princeps, tribus totis diebus in eo examinando audiendoque consumptis, honorificentissime dimisit. Dies me deficeret, si commemorare vellem, quid, literarum causa, multi postea Reges, Pontifices, Principesque fecerint: quam saepe libenterque eruditorum hominum publicis lectionibus disputationibusque affuerint, ad eosque literas dederint. Neque vero opus est externa exempla conquirere, cum domesticis abundemus. Ante hos ducentos amplius annos, Georgius Dux vixit. Is & ipse doctissimus fuit, elegantissimas humanissimasque epistolas ad Sadoletum, Erasmus, aliosque scripsit, disputationibus doctorum in hac Academia virorum saepe interfuit, eosdemque omni modo fovit. Itaque illo tempore in hac Academia laetissime effloruerunt bonae literae, neque ulla tum, non modo in Germania, sed ne universa quidem Europa, urbs fuit, in qua plures essent, qui bonis literis juvandis ornandisque feliciter operam navarent: in quam etiam doctissimi homines, qui aliis in locis cum adversa fortuna conflictarentur, tanquam in portum se conferebant. Non ita multo post Mauritius, eoque mortuo Augustus, frater, Saxoniam rexit. Uterque mirifico literarum, doc-

torumque hominum amore flagravit. Nam prima aetate, & Fribergae Jo. Rivium, longe doctissimum virum, & dehinc in hanc Academiam missi, eos, qui tum maxime doctrina excellerent, studiose audiverunt. Itaque, cum Saxoniae gubernaculis admoti essent, incredibili cura & beneficentia Academias suas, omninoque bonas literas sunt complexi. Hoc tantum Principum, aliorumque nobilium, & in magna dignitate constitutorum virorum studium, non modo per se honorificum literis, earumque doctoribus fuit, sed etiam magnum, bene eas docendi discendique studium concitavit; cum illi laudis stimulis incitarentur, adolescentes autem existimarent, dignas profecto studio suo literas esse, quas tanti Principes tanto favore prosequerentur. Quo magis rem genere vestro dignam, & plurimum literis profuturam facitis, Celsissimi Principes, cum tanto studio & ipsas literas complectimini, & earum doctores de iis differentes tam studiose auditis, ut nobis liceat illud, quod Plinius ad Valerium Paulinum, Trajano imperante, scripsit, inter nos usurpare: *Gaude meo, gaude tuo, gaude publico nomine: ad huc literis honor durat.* Et patriae quidem nostrae in eo praecipua quaedam prae ceteris populis felicitas fuit, quod apud Principes ejus nunquam honos literarum & cura defecit. Nam etsi quidam bellis crebris diutinisque impediti, non potuerunt superiores aequare: tamen curam ipsam studiumque non dimiserunt; eaque re factum est, ut, ab illis Georgii temporibus, semper in his terris praecipua literarum in Germania sedes & esset, & esse putaretur. Quod apud alios populos longe aliter cecidit: cum literae earumque magistri, plerisque in locis, eo redacti sint, ut indignum Principibus, illustribusque viris putetur, ad tam tenuem humilemque rem curam suam demittere, doctique homines omnibus modis, non modo a negotiis publicis, sed etiam a conspectu Principum arcendi videantur.

Non aequiore fato ceterae pacis, haud paullo majores artes, quibus ratio seip. domi bene administrandae continetur, usae sunt. Nam cum eae interdum in summo honore fuissent, nihilque majus habitum esset, aut pulcrius Principe iis eccellente, omnis ea
glo-

gloria subito ad bellicas artes est translata. Id accidisse equidem existimo, cum aliis de causis, tum propterea, quod assiduitate bellorum, qualia toto prope modum superiori seculo, & magna huius nostri parte, cum alias Europae regiones, tum Germaniam in primis concusserunt, plerique Principes, nobilesque, ad belli studia conversi, literas & ceteras pacis artes aut minus colere, aut plane relinquere coeperunt. Nam, quoad ego omnis aevi memoriam repetere potui, hoc ingenio homines semper fuisse animadverti, ut, ad quamcunque rem essent temporum impetu, veluti quodam vento delati, ad eam adhaerescerent. Tum vero rebus bello gestis magis perspicuus quidam inest, magisque feriens oculos splendor, quam in artibus pacis, quarum praestantia & magnitudo ab iis modo cernitur, qui mentem sevocare a corpore possunt, reliquorum autem sensum fugit. Itaque non est mirandum, si illae plus admirationis apud plerosque habent, dignioresque Principum personis putantur. Est enim hoc insitum animis penitusque infixum sensibus humanis, ut magis commoveantur rebus iis, quarum magnitudo sensus pulsatur, quam quarum mente tantum atque intelligentia percipitur. Quid primum, ut hoc utar, mirantur, qui in urbem aliquam magnam, veluti Parisios, veniunt. Non ipsam urbis vastam amplitudinem? non palatiorum magnificentiam altitudinemque? statim enim in oculos incurrit. Illam autem abditam prudentiam, & secretas illas artes, quibus tam vasta moles regitur, quibus securitati, tranquillitati, munditiae, abundantiaeque rerum omnium consulitur, quotusquisque aut intelligit, aut admiratur? Denique consuetudo quotidie videndi fruendique admirabilitatem rebus etiam maximis detrahit, raritas autem etiam mediocribus adjungit. Mittamus res humanas: divinas videamus. Illa coelestia lumina, quae diei noctisque vices moderantur, nocturnorum siderum multitudo & splendor, rerum coelestium omnium ordo & descriptio, tum certi perpetuique siderum motus, quibus anni tempora reguntur, quibus nihil majus & pulchrius excogitari potest, quam paucis admirationem magnitudine sua & pulchritudine movent. Ubi vero aliquando coelum nigris nubibus inhorruit,

ubi fulgura emicant, & tonitruum fragore aër concutitur, aut insoliti aliquid, etsi longe ab istarum rerum magnitudine remotum, evenit, tum vero admirantur homines & obstupescunt. His igitur de causis, & fortasse aliis, accidit, ut majores belli, quam pacis, artes a multis putentur: ut Themistocles major Solone, Lysander Lycurgo, Romulus Numa & Servio credatur: verbo, ut majores Principes a multis judicentur, qui rebus bello gestis, quam qui pacis artibus excellent, utque istae multis prope solae dignae principali fastigio videantur. Sed quo magis ista opinio a veritate abhorret, eo magis minuenda videtur. Sunt enim profecto longe majores pacis artes, quam forte videntur: & qui Principes iis excellent, majores habendi sunt his, qui quantumvis bellicis rebus inclaruerunt.

Id ut hoc facilius intelligatur, quasdam quasi mensuras constituamus, quibus earum artium magnitudinem metiamur. Et primam quidem nobis natura & indoles societatis civilis suppeditat: alteram autem communis rerum omnium magnarum ratio ac natura. Sit igitur prioris illius mensurae hic modus, ut, quo quaeque res sit ad societatis civilis salutem uberior & fructuosior, eo ipsa major putetur. Alterius autem haec esto formula, ut quae artes & ad comparandum & ad exercendum sint difficiliores, eae majores etiam dicantur. Sed ne quis falsae mensurae reos nos agat, easque veluti aedilis severus, confringat, justam utramque esse, & ab ipsa natura probatam signatamque ostendamus. Est autem hoc commune omnibus rebus, quae non propter se comparantur, sed ad aliam efficiendam referuntur, ut earum praestantia non ex ipsis, sed ex earum vi & effectu judicetur, tantumque laudandae putentur, quantum ad id, quod iis propositum erat, valuerunt. Quare cum neque pacis neque belli artes propter se exspectantur, sed propter vim eam, quam ad tuendam juvandamque remp. habent: quis non verum statuatur esse id, quod posuimus, ut in earum magnitudine definienda haec maxime ratio habeatur, quantum quaeque ad societatem tuendam prodesset videatur. Societatis autem tutela duabus rebus continetur, securitate & utilitate. Securitatis porro custodiendae duplex ratio est. Nam, aut externa
hosti-

hostilique vi propulsanda conservatur, aut civium inter se injuriis prohibendis & concordia firmanda retinetur.

Jam prius securitatis genus, maxime illud quidem artibus militaribus continetur, sed tamen & civilibus adjuvatur. Nam quantumcunque Princeps armis & scientia usuque rei militaris valeat, tamen nisi artes pacis idem calleat, quibus allicere potentes civitates ad suas partes & amicos opibus valentes retinere possit, vix satis se & sua adversus vim hostium poterit tueri. Fortissimus post Alexandrum Rex, idemque potentissimus armis, Mithridates fuit: & tamen saepe victus, regno expulsus, & ad mortis sibi inferendae necessitatem redactus est. Philippus III. porro Macedoniae Rex ita omnes artes militares tenebat, ita excellens Imperator erat, ut ipsis Romanis Ducibus factentibus, in omnibus proeliis, quae quidem cum Romanis commisit, omnes summi Imperatoris partes impleverit: sed cedere tamen Romanis est coactus. Quae de causa? quia suis tantum viribus nitebatur: cum avaritia, libidine, superbia omnes populos a se abalienavisset, Romani contra non pacis minus quam belli artibus valentes, omnes alios Graeciae populos, Aetolos, Acarnanas, Achaeos, Asiaeque Reges ad societatem suam adduxissent. Atque res militaris etiam, cum parum pacis artes adjuvet, ipsa plurimum a pacis artibus adjuvatur. Maximus Imperator Themistocles fuit: magna pugnae Salaminiae gloria. Sed in ea, totoque cum Xerxe bello, Areopagitarum consilio est adiutus. Magna laus rei militaris Lacedaemoniis fuit; sed nisi Lycurgus, a pacis artibus instructissimus extitisset, & illam nobilem disciplinam Spartanam constituisset, nunquam, id quod sapientissimus quisque veterum judicavit, ad istam tantam gloriam pervenissent. Nec vero illa ipsa Spartanorum gloria militaris, omninoque respublica diutius quam disciplina legis Lycurgi duravit. Quid? Romani, gens maxime militaris, rei que bellicae gloria princeps, nonne confessi sunt, eam ipsam gloriam se prudentiae togatae maxime debere? Et profecto, nisi Romulus, variis artibus, bellicae rei amore incendere animos instituisset, nisi porro Servius centuriis classibusque ordinandis, & omnino

ubi fulgura emicant, & tonitruum fragore aër concutitur, aut insoliti aliquid, etsi longe ab istarum rerum magnitudine remotum, evenit, tum vero admirantur homines & obstupefcunt. His igitur de causis, & fortasse aliis, accidit, ut majores belli, quam pacis, artes a multis putentur: ut Themistocles major Solone, Lyfander Lycurgo, Romulus Numa & Servio credatur: verbo, ut majores Principes a multis judicentur, qui rebus bello gestis, quam qui pacis artibus excellant, utque istae multis prope solae dignae principali fastigio videantur. Sed quo magis ista opinio a veritate abhorret, eo magis minuenda videtur. Sunt enim profecto longe majores pacis artes, quam forte videantur: & qui Principes iis excellunt, majores habendi sunt his, qui quantumvis bellicis rebus inclaruerunt.

Id ut hoc facilius intelligatur, quasdam quasi mensuras constituamus, quibus earum artium magnitudinem metiamur. Et primam quidem nobis natura & indoles societatis civilis suppeditat: alteram autem communis rerum omnium magnarum ratio ac natura. Sit igitur prioris illius mensurae hic modus, ut, quo quaeque res sit ad societatis civilis salutem uberior & fructuosior, eo ipsa major putetur. Alterius autem haec esto formula, ut quae artes & ad comparandum & ad exercendum sint difficiliores, eae majores etiam dicantur. Sed ne quis falsae mensurae reos nos agat, easque veluti aedilis severus, confringat, justam utramque esse, & ab ipsa natura probatam signatamque ostendamus. Est autem hoc commune omnibus rebus, quae non propter se comparantur, sed ad aliam efficiendam referuntur, ut earum praestantia non ex ipsis, sed ex earum vi & effectu judicetur, tantumque laudandae putentur, quantum ad id, quod iis propositum erat, valuerunt. Quare cum neque pacis neque belli artes propter se exspectantur, sed propter vim eam, quam ad tuendam juvandamque remp. habent: quis non verum statuatur esse id, quod posuimus, ut in earum magnitudine definienda haec maxime ratio habeatur, quantum quaeque ad societatem tuendam prodesset videatur. Societatis autem tutela duabus rebus continetur, securitate & utilitate. Securitatis porro custodiendae duplex ratio est. Nam, aut externa hosti-

hostilique vi propulsanda conservatur, aut civium inter se injuriis prohibendis & concordia firmanda retinetur.

Jam prius securitatis genus, maxime illud quidem artibus militaribus continetur, sed tamen & civilibus adjuvatur. Nam quantumcunque Princeps armis & scientia usuque rei militaris valeat, tamen nisi artes pacis idem calleat, quibus allicere potentes civitates ad suas partes & amicos opibus valentes retinere possit, vix satis se & sua adversus vim hostium poterit tueri. Fortissimus post Alexandrum Rex, idemque potentissimus armis, Mithridates fuit: & tamen saepe victus, regno expulsus, & ad mortis sibi inferendae necessitatem redactus est. Philippus III. porro Macedoniae Rex ita omnes artes militares tenebat, ita excellens Imperator erat, ut ipsis Romanis Ducibus fatentibus, in omnibus proeliis, quae quidem cum Romanis commisit, omnes summi Imperatoris partes impleverit: sed cedere tamen Romanis est coactus. Quae de causa? quia suis tantum viribus nitebatur: cum avaritia, libidine, superbia omnes populos a se abalienavisset, Romani contra non pacis minus quam belli artibus valentes, omnes alios Graeciae populos, Aetolos, Acarnanas, Achaeos, Asiaeque Reges ad societatem suam adduxissent. Atque res militaris etiam, cum parum pacis artes adjuvet, ipsa plurimum a pacis artibus adjuvatur. Maximus Imperator Themistocles fuit: magna pugnae Salaminiae gloria. Sed in ea, totoque cum Xerxe bello, Areopagitarum consilio est adiutus. Magna laus rei militaris Lacedaemoniis fuit; sed nisi Lycurgus, a pacis artibus instructissimus extitisset, & illam nobilem disciplinam Spartanam constituisset, nunquam, id quod sapientissimus quisque veterum judicavit, ad istam tantam gloriam pervenissent. Nec vero illa ipsa Spartanorum gloria militaris, omninoque respublica diutius quam disciplina legis Lycurgi duravit. Quid? Romani, gens maxime militaris, rei-que bellicae gloria princeps, nonne confessi sunt, eam ipsam gloriam se prudentiae togatae maxime debere? Et profecto, nisi Romulus, variis artibus, bellicae rei amore incendere animos instituisset, nisi porro Servius centuriis classibusque ordinandis, & omnino

causa instituendo, disciplinaque domestica firmanda, rei militari succurrisset, ad id fastigii nunquam nec ipsa, nec resp. universa sublata esset. Atque etiam literae, quae ipsae quoque in pacis artibus numerantur, artibus militaribus profunt. In quo genere nil illustrius est L. Luculli exemplo: qui cum ad bellum Mithridaticum prope rudis rei militaris profectus esset, talis in omni genere belli, in proeliis, oppugnationibus, navalibusque pugnis fuit, ut Mithridates, hunc a se majorem ducem cognitum, quam quemquam eorum, quos legisset, fateretur. Erat autem in eo summa rerum ab aliis bello gestarum memoria. Nam & superiores annos, & iter ad bellum, rebus bello gestis legendis consumserat, adsciveratque adeo rerum gestarum scientiam, experientiae & usus, cujus indocilis disciplina putatur, vicariam. Quam multos alios magnos Imperatores possem commemorare, qui literarum studio in rebus gerendis plurimum adjuti fuerant, seque iis adjutos sunt confessi?

Sed ad alterum securitatis genus veniendum est, quod in civium inter se injuriis coercendis, & concordia retinenda cernitur: in quo pacis artes unice dominantur. Nam injuriae privatae qua re cohibentur, nisi legibus civilibus, de jure rerum privatarum obtinendo, sanciendo, & aequabilitate juris constituenda? Concordia autem, quo alio vinculo adstringitur, quam bona societatis ita cum omnibus ordinibus, proportionem quadam, communicando, ut nemo se praeteritum queri possit: causas invidiae, odii praescindendo: dissidiis, partim lenitate, partim severitate, occurrendo: denique institutis ad conciliandos inter se animos civium efficacibus: quae omnia sunt prudentiae urbanae munera: quae qui reip. praestare Princeps potest, is ei multo magis, quam victoriis amplissimis consulit. Mihi quidem, ut hoc utar, Numa collegiis constituendis, curias religione & sacris communibus devinciendo, omninoque pacis artibus exercendis, non minus, quam Romulus, meritis esse videtur, ut alter Romae conditor appellaretur. Romulus autem vel uno Patronatus & Clientelae jure excogitando, eoque cum religionis sanctitate conjungendo, plus reip. in posterum prospexit, quam omnibus victoriis. Eo quippe
ita

ita patricius ordo plebejusque devinctus est, ut in omnibus contentionibus, quas tribuni turbulenti concitaverunt, nunquam res ad vim venerit. Non dubito, quin aliis idem, quod mihi usu venerit, primum historiam Livianam legenti; nam quoties in istas tribunitias turbas incideram, videbamque, quam acriter inter se patricii plebejque coorti essent; cum concursus clamoresque hominum prope audirem; animo nullum alium eventum praecipiebam, quam ut res ad vim & arma veniret. Mirabar deinde, cum semper, aut plebem patriciis, aut patricios plebejis concedere, & ordines ad concordiam redire, viderem. Qua igitur re tantos animorum motus tam subito compressos dicemus? Nempe, nulla alia, quam, ut vere Dionysius Halicarnassius judicavit, Patronatus Clientelaeque memoria: cum aut patriciis occurreret, esse utique Clientes suos, contra quos pugnarent, quos consiliis juvare, quorum causas agere, quos tanquam liberos tue-ri & complecti, etiam religione quadam inducti, consuevissent: plebeji autem meminissent, patronos suos esse, contra quos coorti essent, a quibus saepe adju- ti, saepe defensi essent, quorum filiabus etiam dotem conferre solerent. Ex quo intelligitur, vere Livium judicasse; nisi Romulus par pacis & belli artibus fuisset, nisi post eum Numa & Servius venissent, eorum-que prudentia ordines tot tamque firmis conjuncti vin- culis, ante ad interitum rempublicam Romanam per- venisset. Nobilis est pugna a Jo. Georgio I. prope Lipsiam pugnata, qua hostium copiae fusae, & magna calamitas ab hac urbe & his terris tum depulsa est. Sed nisi vehementer fallor, majus & utilius opus Al- berti Animosi, Mauricii & Augusti fuit, quo iudicium illud, quod Curiam Provinciale vocamus, in hac urbe vel constitutum est vel emendatum. Nam victo- ria illa semel, & ad breve tempus profuit, cum ali- quoties postea Lipsia expugnata, diuque in hostium potestate fuerit: iudicium autem illud, quo aequum jus omnibus Saxoniae ordinibus est constitutum, quo frenum cupiditati, impotentiae & iniquitati injectum est, jam per aliquot secula securitati domesticae pro- fuit, proderitque, dum res Saxonica stabit: stabit au- tem,

tem, audi Deus votum! quoad res humanae erunt. Atque ejus generis multa possem, Domini, e majorum vestrorum historia commemorare; sed ea notiora vobis, quam mihi puto. Fuit quondam Romanarum legum haec gloria, ut eae omnium, quae per universum terrarum orbem essent, aequissimae sanctissimaeque putarentur. Eadem jam dudum fuit, & cum maxime est Saxonicarum legum, quas majoribus vestris, Augustoque parenti vestro debemus, apud omnes Germaniae populos gloria. Itaque, ubi a jure Romano & suo destituuntur, ad nostrum confugiunt. Quare cum sapientissimus quisque Romanus hanc laudem, rei militaris gloriae, si non antetulit, tamen aequaverit: an convenit dubitare, quin ab nostris legibus ad Domum vestram par rebus bello gestis gloria redundet? Videor mihi effecisse, ut securitatis nomine majores Principes videantur, qui pacis artibus, quam qui bellicis excellant. Atque id adeo concedendum est magis, quod illius securitatis, quam internam & civilem nominavi, magis necessaria videtur in republica, & latius patens defensio, quam alterius, quae vi & armis retinetur. Nam vi externa raro civitates petuntur, in primis si Principes sint pacis & aequitatis amantes: sed a civili, hoc est, a privatorum inter se injuriis, quotidie, & infinitis in locis, periculum est; cum tantae hominum plurimorum sint cupiditates, ut omnium legum vinculis constrictae, tamen vix teneantur.

Quodsi in securitate reipublicae tuenda, res militaris cedit pacis artibus; quanto magis ab iis in ratione utilitatis vincetur, quam sibi prope totam artes pacis vindicant: eoque nomine tantum eae in Principe belli artibus praeferendae videntur, quanto magis utilitas in societate civili constituenda, quam securitas, est expetita. Atque ego non ignoro, doctissimos viros fuisse, qui homines una spe securitatis congregatos contenderent; in quorum numero Pufendorfius ponitur: sed etiam in vita solitaria non difficillima erat a bestiis defensio, & ab hominibus non adeo erat timendum. Quam pauca enim erant in ista vita, quae injuriis hominum paterent, quae fere a cupiditatibus oriuntur. Certe si securitatis spes & studium humanas societates con-

conglutinavit; egregie auctores earum sunt decepti. Nam societas, copia rerum, a se orta, inflammavit cupiditates hominum; eosque ad injurias promptiores, & ad fraudes callidiores fecit. Uno; paucorum annorum, bello nunc plures homines pereunt, quam, si vita solitaria mansisset, totis seculis perissent. De Nomadibus quidem & Troglodytis & veteres & recentiores ita prodiderunt, ut facile intelligatur, plures homines Parisiis per vim uno anno, atque adeo mense, interire, quam in vastissimis illorum hominum regionibus, toto seculo a bestiis hominibusque interimantur. Quid igitur homines inter se conciliavit, & in civitates compulit? Nempe viderunt, quanta esset opportunitas in hominum ingeniis animisque, si quis eam possit elicere, & praecipiendo exercendoque augere: quantum homines se invicem adjuvare possent in victu, vestitu, domiciliisque parandis, omninoque ad humaniorem vitae cultum: & tanto meliorem vivendi conditionem fore; quanto plures se ad commune commodum conjunxissent. Quare cum ita sint, quis non videt, eum Principem, qui tot ac tantis societatis commodis, quorum copia & perpetuitate omnes felicitatem reipublicae judicant, tuendo, adjuvando, augendo possit consulere, eum, inquam, longe propius civitatis finem attingere, quam qui a vi externa defendat, eamque ob causam longe majorem judicari oportere. Atque etiam si pleniore plerumque ore homines, in primis plebeji, aut sensibus obediētes, laudant res bello praeclare gestas: tamen saepe respublica domi bene gesta ita praedicatur, ut facile appareat, artes pacis, ubi ratio magis & veritas, quam sensus audiantur, militaribus praeferrī. Fabius quidem censor, cum; infima plebecula in quatuor tribus urbanas conjecta, effecisset, ut comitia essent in potestate melioris civium partis, hoc a populo, rebus bellicis maximo, tamen consecutus est, ut Maximus appellaretur: qui honos nulli Imperatori contigit; cum etiam Pompejus, continentibus prope victoriis, iisdemque maximis, Magni tantum cognomen tulerit. Ego quidem existimo, sapientissimum quemque principem malle hoc in titulis suis poni, quod Augusto Electori Saxoniae, propter sapientiam, tributum est,

ut

ut Arbitr Imperii dicatur, quam aliquot de Turcis victorias. Et quoniam pacis artes in benefaciendo maxime cernuntur, bellicae autem in vi faciendae: quomodo illae non digniores Principe sint, quibus cum Dei benignitate conjunguntur, cujus, in his terris Vicarii, & sunt, & dicuntur.

Satis videor demonstrasse, pacis artibus praestantem Principem esse majorem bellicis: claro, si eas utilitatis magnitudine metiamur. Restat, ut breviter difficultas utriusque generis comparetur, ex qua quippe vulgo magnitudinem rerum humanarum judicamus. Ea autem in duabus rebus cernitur: in iis artibus primo comparandis, deinde exercendis, & ad publicam utilitatem conferendis. Quarum igitur difficilior, primum, est disciplina? Bellicae artes, ut ab iis didici, qui ipsi earum laude claruerunt, non adeo difficili, aut multarum rerum scientia tenentur, sed maxime usu & exercitatione constant: tum robore quodam animi corporisque opus habent, ad pericula contemnenda, & molestias belli ferendas; quod bonum natura plerumque hominibus contingit, & exercitatione augeatur: celeritate deinde ingenii, usu subacti, quod in rebus gerendis statim, quid in rem sit, subiciat: diligentia denique, in insidiis periculisque virandis. Sed quae sunt in his difficillima, ea communia sunt pacis artibus, & praeter ea multa alia, haud paullo difficiliora, in his & comparandis & exercendis, debent accedere. Quanti enim ingenii, quanti studii, quantae diligentiae, Princeps esse debet, qui velit nosse descriptionem totius reipublicae, cui praest, ejusque opportunitates, & incommoda, cum suis causis intelligere: legum, judiciorumque vitia perspicere, & quomodo diligentius fanciantur, videre: tum unamquamque reipublicae partem cognitam habere; de dignitatibus hominum, in quibus tantae latebrae sunt, tantique recessus, judicare, & unumquodque munus in loco ponere: quomodo reditus sine magno civium incommodo augendi, mercaturae succurrendum sit, reperire, & copiae omnium rerum prospicere: homines ad perficiendas artes acuere: civium ingenia nosse, eorumque vitiis cavendo magis, quam puniendo, occurrere: amorem virtutis inspirare: aliorum etiam Prin-

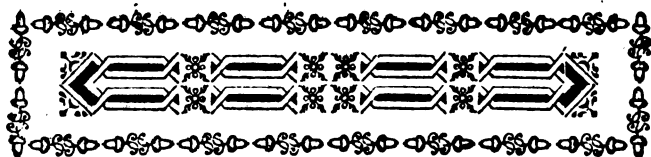
Principum ingenia & mores cognitos habere, & multa per multa talia, quae vos, Celsissimi Principes, me longius rectius tenetis, animo complecti; quae sane profecto ejusmodi, ut ea vix cujusquam mens & cogitatio capere possit videatur. Sed si quis ea omnia teneat, in exercendo tamen magnae difficultates, bellicisque majores, obijciuntur. Nam, ut nihil de casu & fortuna dicam, quae sunt utrisque communia: quod quamque difficilibus virtutibus Principi, pacis artes ad utilitatem publicam conferre cupienti, opus est? In quibus dominatur ea, quam Latini temperantiam vocant, cujus haec vis est, ut omnes cupiditates, iram, libidinem, avaritiamque in potestate habeat, neque ab his se vinci patiatur; uni aequitati, honestati & utilitati publicae obediat: qua virtute nihil est in rebus humanis majus. Ea saltem una difficilior est omnibus belli artibus. Orbem terrarum prope subegit Alexander M. sed ab ira victus, libidinis servus, adulterorum mancipium fuit. Iustus autem Caesar, quantus Imperator! uni mulierculae Catinae adeo resistere non potuit, ut ei, libidinis causa, maximum regnum condonarit. Nempe facilius multo est, alios vincere, quam se. Nam, in aliis vincendis, nihil tibi solet: in te vincendo, tuis tibi negre facis. Tum, in aliis superandis, multos adjucores habemus: in te vincendo, solus quisque pugnat. Adversarium porro habemus non, cui irascamur, aut acerbiam; sed dulcem & jucundum: pro quo etiam potentissimus gratiosissimusque deprecator intercedit, amor nostri; cujus preces tales sunt, quales Plato regem preces dixit, persuasiones cogentes.

Ut finiam, brevi complectar. Fingite animis Principem talem, qui omnem scientiam militarem teneat: qui sit ea fortitudine, ut nullo periculo commoveatur, nullo labore frangatur, nullis molestiis defatigetur: tanta porro praudentia et constantia, ut nihil ei in bello inopinatum accidere possit, ut nullo casu perturbetur, sed statim, quomodo ei occurrat, reperiat: qui sit disciplinae tenax; opportunitates rei gerendae subito oblatas, & celeriter transituras, nunquam dimittat, & victoriis recte utatur: qui, quocumque venerit, terrorem, fugam, cladem adducat, unde redeat, praef-

praedam, victoriam, pacem deportet. Permagnum, merito, & admirabilem talem Principem dicamus. Sed cogitate jam animis talem, in quo sit primo pietas in Deum, & religionis amor: qui non cives magis in potestate habeat, quam se: qui populum imperio justo & salubri regat: qui sit improbis asper, bonis mitis: propositi tenax, veniae facilis: cujus sit idem semper vultus, eadem vox, idem vitae tenor; qui magis amore animis, quam metu corporibus imperet: qui, quocunque advenerit, eo tranquillitatem, otium, copiam, gratiam, hilaritatem afferat. Quid igitur? Celsissimi Principes; non hic major illo superiori videtur, & admirabilis, certe amabilior? Cujus enim est ista imago? Cujus? nisi optimi Patris vestri; quem vos, quia Pater est, necessario amatis, quia Rex est, necessario veneramini; quia talis Pater, talis Rex est, etiam libenter nobiscum & amatis & veneramini. Atque horum ejus tot ac tantorum bonarum ad vos, per omnia amabiles Principes, possessio pertinet, veluti hereditate quadam longe pulcherrima illa & laetissima; quia vivo & salvo & gaudente eo aditur, a quo venit.

Servet Deus O. M. vobis atque universae Patriae hunc tam amabilem Patrem, una cum Augusta Matre vestra, iisque incolumitatem, vitam longaeвам, tranquillitatem, felicitatem omnibus numeris absolutam, praestet. Servet vero etiam vos, Celsissimi Principes, Augustorum Parentum spem, patriae subsidia, futurae felicitatis pignora, & vos, omni genere bonorum, quibus felicitas in isto fastigio censetur, cumulet. Ad illud autem vestrum beneficium, quod mihi audientia vestra tribuere dignati estis, neque vos majus addere, neque ego suavius petere possum, quam ut ita de me existimetis, venerationem Celsissimi nominis vestri in me esse tantam, quantam cujusquam animus capere potest, amorem autem tantum, ut mihi etiam dulce foret, pro vobis vitam profundere.

ACROA-

ACROASIS II.

DE

INGENIORUM GRAECORUM

ET

ROMANORUM

COMPARATIONE.

CELSISSIMI PRINCIPES!

In universa ingeniorum censura, una & consentiens omnium intelligentium vox principatum haud dubie defert ad Graecos & Romanos, in quibus summa ingenii humani vis & quali mensura extitisse putatur & constitisse. Hujus judicii argumentum habemus hoc vel maximum, quod, quicumque uspiam ingenii gloria florere voluerunt, ii omne studium suum ad eos imitatione exprimendos contulere, & nunc etiam tanto quisque propius ad perfectionem putatur accessisse, quanto minus ab iis similitudine abesse reperitur.

Sed si Graeci & Romani inter se de ingenii principatu contendant, ambiguum fortasse videri possit, secundum quos intelligens judex debeat pronunciare. Fuit quoddam tempus, idque inde ab initiis urbis, usque ad septimum prope seculum, cum Romani Grae-

H

cis

cis ingenii gloriam libenter concederent, cujus illi ne videri quidem appetentes volebant: tantus rei militaris omninoque publicae amor infederat! Graeci autem laudis hujus omni tempore, cujus quidem memoria extet, appetentissimi fuerunt, & earum rerum, quibus ea comparatur, studiosissimi. Homericus quidem Achilles ita institutus erat a Phoenice, juventutis suae rectore, ut esset idem & orator gravis & bel-lator fortis. Itaque perfecerunt, in primis adjuvante natura, ut omnes ingenii artes apud eos & inventae & perfectae putarentur. Sed postquam Graecia, cum ceteris orbis terrarum populis, in potestatem ac tutelam Romanorum venerat, invasit paullatim Romanos hujus quoque gloriae cupido, ut, quantum Graecos fortitudine & potentia, tantum etiam ingenio, superare vellent, neque satis aequo animo paterentur, eos in hac laude sibi praeferri. Neque enim alii rei facilius, inter privatos quidem, invidetur quam ingenio; & aequioribus animis vulgo audiunt, aliquem in primis patientem in labore, imperterritum in periculis, durum in dolore, temperantem in voluptatibus, aut nobilem divitemque dici, quam praeter ceteros ingeniosum praedicari. Et illa quidem sibi tribuentem, non satis ferunt, ferunt tamen; sed, qui ipse suum ingenium laudet, nullo modo. Hac igitur invidia etiam Romani tangi potuerunt, ut ingenii gloria Graecis praestare cuperent, & quoniam, quae optamus, facile credimus, etiam paullatim se praestare crederent: praesertim, cum haud pauci inter ipsos extitissent ingenii artibus, hoc est, eloquentia, poësi, omnique dicendi ac scribendi genere clarissimi. Atque hujus opinionis suae, etiam inter recentiores quosdam defensores nacti sunt, qui haud dubie quosdam de Romanis scriptoribus Graecorum excellentissimis praepo-nendos contenderent. Contra quos alii acriter coorti sunt, qui summa vi Graecis antiquam principatus possessionem vindicarent.

Neque vero mihi videtur esse mirandum, si in hac causa non omnes idem judicant, cujus haec est ratio, ut, quo subtilius rem exsequare, eo difficilius, quid decernendum sit, videas. Versatur enim in comparatione earum rerum, quarum magnitudo nulla sensibili

fibili & certa mensura comprehendendi ac definiri potest: de quo genere rectissime Dialectici praecipunt, cum, ejus dijudicationem ancipitem ac perdifficilem esse, docent. A me quidem in hac controversia disceptanda, sententiaque mea explicanda, haec ratio atque hic modus adhibebitur, ut primo universos Graecos & Romanos inter se comparem, &, utris principatus debeatur, videam; deinde quosdam, de principibus utriusque gentis scriptoribus, committam. Ceterum disputatio haec tota intra fines earum literarum continebitur, quas nostrae aetatis consuetudo humaniores vocat, quarumque publice in hac Academia docendarum munus sustineo, hoc est, poëseos, eloquentiae, & historiae. Philosophia & Mathesis, quas ipsas quoque Cicero humaniorum literarum nomine recte amplectitur, ex hac disputatione tollantur: de quibus hoc minus necesse est dicere, quando de his, sine omni dubitatione, ita judicant omnes, ut in iis longissime a Graecis superari Romanos dicant.

Sed in prima illa comparationis parte, qua universi Graeci cum universis Romanis conferuntur, magnum profecto praejudicium Romani faciunt ipsi. Nam, ut quisque eorum ingenii elegantiorisque doctrinae gloria maxime floret, & de hac quaestione rectissime judicare potest, ita maxime Graecos Romanis praefert. Lucius Crassus quidem, Romanae eloquentiae ante Ciceronem princeps, apud hunc ipsum Ciceronem, non modo fatetur, se Graecis quicquid in dicendo possit, debere, sed etiam hortatur adolescentes, ut ab iis solis eloquentiam petant. Hic est ille Crassus, qui etiam rhetores Latinos, cum censor esset, edicto ex urbe ejecit, quod impudentiae potius quam eloquentiae magistri essent. Cicero autem, quibus magistris in eloquentiae praeceptis discendis, exercitationeque exprimendis, usus est, quosque maxime imitatus est, nisi Graecos? quos ille diserte principes eloquentiae appellat. Quid? Horatius, qui unus Latinorum omnium, & rectissime praecepisse, & acutissime judicasse de carminibus putatur, nonne poëticae laudis cupidos ad solos Graecos amandat? nonne, cum Virgilium optime nosset, eum autem maxime amaret & admiraretur, tamen unum Homerum carminis epici exemplar ad

imitandum proponit? Quid dicam de Quintiliano? qui a nemine Homerum in ullo genere orationis superari posse pronunciat, & Virgilium primum illum quidem Romanorum poëtam, sed secundum tamen Homero facit.

Jam si numero cum Romanis contendant Graeci, quis non videt, quanto superiores Graeci sint futuri? Philosophiae fatis elegantem scriptorem Romani non nisi unum habent Ciceronem, & ne hunc quidem Platoni aut Xenophonti parem: Graeci autem propemodum innumerabiles. Oratores perinultos illos quidem Roma tulit, sed in his quam paucos cum Graecis comparandos? & hos ipsos Graecorum imitatione ad hanc laudem perductos. Poëtarum porro bonorum apud Graecos, in omni prope genere, egregia copia: apud Romanos, praeterquam in elegiaco & cornico genere, vix singuli. Lyricos, ut hoc utar, poëtas probabiles, Graccia Pindarum, Alcaeum, Sapphonem, Simonidem, aliosque habet, Roma unum Horatium. Quid dicam de historicis? quos Graeci multos excellentes ostendant, Herodotum, Thucydidem, Xenophontem, Philistum, Theopompum, Polybium, Plutarchum, Diodorum, Dionysium, Arrianum, aliosque; Romani autem de Quintiliani judicio, non habent, quos Graecis opponant, nisi Sallustium & Livium, quibus, qui velit, Tacitum addat.

Quale autem illud putemus, quod Romanorum in hoc genere gloria, unius prope seculi finibus continetur, apud Graecos per plurima secula vagatur. Nam Homeri aetas ipsa Romae initia superat, Chrysostomus autem, exempli gratia, haud paulum probabilis orator, seculo post Christum natum quarto ejusque extrema parte vixit, quem inter & Homerum duodecim amplius secula interfunt.

Illud autem haud dubie maximum ad Graecorum victoriam momentum facit, quod, in omnibus amoenioris doctrinae partibus, in omnique scribendi forma, nihil prope Latini habent, quod non ipsi a Graecis sumtum esse fateantur. Cicero quidem, in Tusculana prima; non dubitat hoc Romanis tribuere, ut, eos omnia per se sapientius Graecis invenisse dicat, ab iis autem accepta, meliora fecisse. Id ut, de re mili-

militari, de legibus, omninoque de artibus civilibus concedam, de literarum elegantiorum disciplinis, vere dici, negem, in primis, quoad ingenio constant, quod in iis dominatur. Quaedam fortasse magis exposiverunt Romani, quamquam haec quoque pauca: inventionis quidem gloria sine dubio Graecis relinquatur, eaque tanto major, quanto facilius est, rebus inventis, & prope jam ad perfectionem adductis, aliquid addere, quam eas primum invenire.

Apparet, nisi fallor, si universi Graeci cum universis Romanis de principatu ingenii certent, haud dubiam Graecorum victoriam fore. Sed, ut etiam in victo exercitu possunt esse, qui in toto victore exercitu parem virtute neminem habeant: sic, etiam si universi Graeci universis Romanis superiores sunt; tamen quidam de Romanis possunt Graecorum principibus praestare. Quare etiam horum nonnullos inter se componamus, in certamenque deducamus. Certet igitur primum Homerus cum Virgilio: contendat deinde Pindarus cum Horatio: committantur post Demosthenes & Cicero: provocet denique Livius Thucydidem. Omnes magni homines, qui victoriam dubiam facere adversariis possint: omnes adeo victoria digni, sed qui victi non minus prope aequis animis, quam victores discedant. Socratis hoc fuit, auctore Platone; ut in disputando cuperet inferior potius quam superior abire, digna philosopho modestia, dudum illa in rebus deperditis, ut opinor, numerata: quo, ratione victus, a falsis opinionibus, si quas haberet, liberaretur. Nostrum quidem, etsi non sunt philosophi, sed in eo genere elaborarunt, in quo maxime gloria spectatur, tamen aequis animis vincentur. Nam si Graeci Latinos vincent; magistri discipulos superabunt: Si Latini victores discedent; discipuli magistris superiores erunt. Sed, ut parentes nemini plus favent, quam filiis, & ab his facillime ferunt se gloria superari; filii contra nemini libentius cedunt, quam parentibus: sic magister, ut quisque est humanior, ita magis non modo fert, sed etiam optat a discipulo superari, ejusque gloriam prope ducit suam: discipulus autem, si gratus esse velit, non recuset, praeceptorem sibi praeponi.

Producantur igitur primi, carminis epici principes

H 3

Ho-

Homerus & Virgilius. Bene compositum par. Quibus autem de rebus futurum est certamen? Primum de ingenio, quod cernitur in inveniendis & probabiliter contexendis fabulae ea, quae carminis materiam faciat: in episodis excogitandis, & fabulae principali ita inserendis, ut ejus partes videantur: in nodis porro apte adstringendis, iisdemque verosimiliter solvendis: tum in omni sententiarum genere, similitudinibusque reperiendis; in ejusdem denique generis eventis, verbi gratia, caedibus in pugna editis, probabiliter, & cum admiratione quadam & delectatione, variandis: in quo maxime, ut mihi videtur, ingenii vis, usu gubernata, elucet. In hac igitur parte certaminis quid dicat Homerus? se istarum rerum omnium primum exemplum, idque perfectum, proposuisse: a se ista omnia Virgilium sumxisse: ex Achille & Ulyssae v. c. Aeneam conflasse, ex Hectore Turnum fecisse: omnes propemodum sententias & comparationes a se petisse, idque caeteros etiam poetas fecisse, eamque ob causam se fontem ingeniorum appellatum. Quae fatetur omnia Virgilius, cedens in his libenter Homero. Est enim, Horatio teste, vir optimus, quo non candidior terra tulit: modestus praeterea, & de sua Aeneide non nimis bene sentiens; quam etiam morti proximus, ut imperfectam, voluit comburi; in hoc uno non satis poeta, si verum est, quod Cicero dicit, nullum esse poetam tam malum, qui se non optimum putet. Jam si diligentia in moribus, locis, armis, aliisque rebus describendis comparentur, pares forte reperiantur, nisi quod hujus quoque diligentiae lex & norma Homerus Virgilio fuit; sin copia, ornatu, & elegantia orationis conferantur, apertum est, Homerum superiorem esse: quem veterum elegantissimi iudices, nominatim Cicero & Fabius, etiam eloquentiae omnis fontem & summum exemplum demonstrant. Unum est in quo Virgilio inferior videatur Homerus, urbanitas quaedam & venustas in quibusdam rebus narrandis ac describendis; ob quam potissimum Homero praefertur Virgilius a Scaligero patre, Peralto & Motta, aut non satis peritis Graecae linguae, aut omnino rudibus. Sed ea non tam hominis est, quam temporis. Quare, nec, si abest ab Homero, desideranda, nec, cum in Virgilio

lio reperitur, eo debet valere, ut ejus causa Virgilius Homero omnino anteferatur. Homeri enim aetas incidit in tempora simplicitatis antiquae retinentissima, & ab magnificentia & elegantia seculi Virgiliani remotissima. Homerus porro fuit is, qui Asiae civitatibus circumeundis gloriam poëticae facultatis, forte etiam pecuniolam, qua maxime venae poëticae aluntur, colligeret. Virgilius autem vixit primo in urbe ea, a qua urbanitas ipsa dicitur: in consuetudine Maecenatis, elegantissimi viri: denique in aula Augusti Caesaris, quae tum ita sedes magnificentiae, & una verissima elegantiae schola in universo imperio Romano fuit, ut Augusti, Patris vestri, Celsissimi Principes, in imperio Germanico. His itaque Virgilius debet, quod eum venustiore Homero in quibusdam rebus, & nostris moribus opinionibusque accommodatorem videmus.

Succedat alterum poëtarum par: Pindarus & Horatius; quorum certamen inique comparatum est. Magnum enim adiutorem in certamen adducit Horatius favorem. Is accedit primum ex eo, quod notior est & familiarior Pindaro plerisque, cujus bona, tum quia Graecus est, tum, quia oratio ejus non potest sine permagna Graecae linguae scientia intelligi, perpaucis recte cognita sunt; plerisque e versionibus Latinis aut vernaculis ea spectantibus, quod nihil aliud est, quam de sole, ex imagine ejus picta vel ficta, judicare; deinde quia Horatius varius est in argumentis odarum, in iisque ipsis sunt permulta, valde accommodata ad animos nostros capiendos: Pindarus autem argumentum habet ejusmodi, quod nos hodie non potest suaviter afficere, atque id ipsum unum, ludorum victorem. Ceterum si hic favor excludatur, solusque veniat Horatius, Pindarus duabus rebus Horatio superior reperietur: spiritus magnitudine & orationis divitiis, quae res duae dominantur in genere lyrico. Ac de spiritu quidem & ingenii sublimitate fateatur ipse Horatius, Pindarum volanti in nubes cygno, se autem api comparans; non simulata quadam modestia ductus, sed veritate coactus; idemque omnes Latini, qui utrumque potuerunt cognoscere, judicare. Quod autem ad orationis copiam attinet, eam

ipsa argumenti unitas demonstrat. Magnum est, rem vel semel ornare verbis, & sententiis, etiam cum capax est ornatus: sed longe majus est ac difficilius facere, &, ut Pindarus fecit, quadragies amplius ita exornare, ut semper ab idoneis iudicibus probere. Ciceronis quidem copiam in dicendo etiam demonstrare soleo e libro XIII. epistolarum, in quo sunt undeocoginta epistolae ejusdem argumenti, sed cum varietate quadam eleganti & inimitabili. Quod si philosophi mentis divinae ac potentiae infinitam vim etiam ex eo intelligi docent, quod in omnibus ejusdem generis rebus tantam varietatem videmus, ut ne duo quidem homines reperiantur, eodem omnino vultu: quid est quare non eodem modo dicendi divitias intelligamus? Quod si liceret loca ea comparare, in quibus Pindarus Horatius imitatus est, quod scriptor quidam Francicus, Blondellus, fecit, hoc quoque appareret, plerumque Pindaro inferiorem Horatium esse.

Tertium par jam prodeat, Demosthenes & Cicero, maximi, quos fuisse scimus, oratores. Hos comparantem inter se audiamus Quintilianum, qui & optime potuit, & meo iudicio, optime fecit, neutri favens plus altero: *Demosthenis atque Ciceronis virtutes plerasque arbitror similes, consilium, ordinem dividendi, praeparandi, probandi rationem, omnia denique quae sunt inventionis. In eloquendo est aliqua diversitas: densior ille, hic copiosior: ille concludit astrictius, hic latius pugnat: ille acumine semper, hic frequenter & pondere: illi nihil detrabi potest, huic nihil adjici: curae plus in illo, in hoc naturae. Salibus certe, & commiseratione (qui duo plurimum affectus valent) vincimus. Et fortasse epilogos illi mos civitatis abstulerit: sed & nobis illa quae Attici mirantur, diversa Latini sermonis ratio minus permiserit. In epistolis quidem, quanquam sunt utriusque, nulla contentio est, Cedendum vero in hoc quidem, quod ille & prior fuit, & ex magna parte Ciceronem, quantus est, fecit. Nam mihi videtur M. Tullius cum se totum ad imitationem Graecorum contulisset, effinxisse vim Demosthenis, copiam Platonis, jucunditatem Isocratis. Nec vero quod in quoque optimum fuit, studio conservatus est tantum, sed plurimas vel potius omnes ex se ipso virtutes extulit immortalis ingenii beatissima ubertate.*

Habet vero etiam hoc praecipuum Cicero, quod etiam in dogmatico genere exemplar est absolutissimum,

num, cum Demosthenes in eo genere ne quidem elaborarit. Itaque interdum valde inclinor in eam partem, ut Ciceroni palma debeat. Sed tamen me retinet primum ipse Cicero, ita de se & de Demosthene loquens, ut eum se superiorem faciat, & quod tamen in orationibus ejus omnis generis dicendi, celsi, mediocris & tenuis perfecta exempla reperiuntur: Ex quo probabile fit, Demosthenem, si ad dogmaticum genus animum appulisset, in eo quoque excellentem futurum fuisse, praesertim qui Platonem praeceptorum habuerit. Quid ergo faciemus? Quem victorem pronuntiabimus? Nempe, optimum videtur, imitari poetas, qui, cum eventum pugnae nesciunt, nocti dirimendum certamen relinquunt, & utrosque aequo Marte discedere sinunt.

Restat, ut Thucydidem & Livium in certamen vocemus. Paucis defungentur. Nam alter sua sponte breviloquens est, alterum temporis lex faciet. Commemorat autem Thucydides primo fidem suam & diligentiam in rebus colligendis, quibus historiam suam exstrueret, & in scribendo ipso: deinde prudentiam rerum civilium aequae ac militarium diuturno usu comparatam: fuit enim e principibus reipublicae Atheniensis & exercitus dux in bello Peloponnesiaco: porro, dicendi genus, elegans, sed breve, & politico homine militarique dignum, qui res magis quam verba curet: denique, quod exemplum historiae pragmaticae scribendae primus proposuit, idque tale, quod omnes post se historici imitari voluerint. Livius vero fatetur ista Thucydidi inesse: in se autem fidem in narrando, & diligentiam in tradendis rerum causis, ceterisque, quae pragmaticae historiae sunt, non minorem dicit, genus autem dicendi haud dubie melius. Est profecto ita. Thucydidis fides est manifestior, quia brevius tempus, idque suae aetatis amplectitur: Livii fides ad cognoscendum est difficilior, quia tot seculorum historiam tradit, sed tamen non minus certa: usu rerum longe major Livio est Thucydides: sed Livius usus ejus vicariam adscivit scientiam rerum civilium & militarium, ex historicis, velut Polybio, haustam. In scribenda autem historia parum refert, quomodo causas rerum cognoveris. Ceterum in Thucy-

cydide vitium hoc est vel maximum, quod ille non modo in narrando, sed etiam atque adeo magis in orationibus politicis nimis concisus est & acutus, ut etiam docti homines ejus sensus haud facile assequantur, sitque profaicorum scriptorum Graecorum omnium, quos ego quidem cognorim, difficillimus. Atqui & narrationis & orationis popularis virtus vel maxima est perspicuitas ad captum audientium accommodata. Livii contra mira est ubique perspicuitas cum pari suavitate; adpersus est sententiis, non refertus: in orationibus autem politicis incredibilis eloquentia cernitur: ita omnia cum personis tum rebus attemperata reperiuntur. Quo fit, ut mihi quidem Livius Thucydidem, si non omnino, at suavitate & utilitate vincere videatur.

Jam illicet, missum est certamen. Ii autem, quos de palma certare vidistis, maximas vobis, Celsissimi Principes, gratias agunt, quod se tam patienter, tamque aequis animis, spectare atque audire voluistis, vobisque sanctissime confirmant, quod sub oculis vestris sibi licuerit contendere, id sibi omni victoria suavius & majus videri. Ego autem vehementer opto, ut vobis virtutum vestrarum, & rerum, quas aliquando vel pace vel bello geretis, praecones laudatoresque contingant, tales, quales ii sunt, quos jussu vestro in certamen deduxi.

JO. AUG. ERNESTI
PROLUSIONES.

THE END OF THE

WORLD

PROLUSIO I.
ORATIONIS PANEG.

IN
REGEM DANIAE

IN
DECANATU ORD. PHILOS.

si suave est, auctore eruditissimo poëta, magnam maris tempestatem, & laborantes in fluctibus naves, e terra videre, sine proprio periculo: non, quod aliena mala habeant aliquam apud honestos animos oblectationem: foret enim inhumanissima voluptas: sed, quod sensus securitatis nostrae alienis incommodis intuendis acuitur, accipitque ex eo aliquam suavitatis quasi accessionem: multo profecto jucundius sit necesse est, vel audire procul belli tumultus, vel spectare cominus populos bello afflictos, liberum ipsum securumque malorum, quae bellum habet, omnium. Neque enim alia major est pacis, quam a belli malis, commendatio; nec alia optabilis est illius dulcedinis experientia, quam quae, salva nobis pace, contingit. Hujus tantae suavitatis sensu se delinitos sentiunt nostri e Dania cives, cum spectandis malis, quibus adfligitur carissima patria nostra, admonentur felicitatis, qua patria sua, Dania, cum maxime fruitur, ab omni non modo bello, sed con-

peragionis etiam bellicae timore ac suspitione, liberum, & altissimo otio acquiescens. Hujus autem tanti benefactorem amabilem statoremque, secundum Deum quidem, agnoscunt Fridericum suum, Regem sapientissimum, pacificum, & cum aliis virtutibus magnum, tum vero nulla alia re, vel sua ipsius verissima aestimatione, majorem, quam, quod summam regni administrandi gloriam ponere didicit in pace tuenda, & bonis ejus omnibus, literarum & sapientiae divinae humanaeque fuffis, legum auctoritate, rerum omnium ex artibus bene cultis, & mercatura, copiis diligenter conservandis, benigne fovendis, & omni ratione augendis, hoc est, paterna indulgentia regno praestanda.

Est profecto una certissima principalis ac regiae magnitudinis mensura, quam paterni nominis benignitas & indulgentia definit: quippe ab ipsa divini numinis magnitudine ducta, & omnium seculorum constanti judicio probata, denique in ipsis sensibus nostris defixa. Majestatem divinam mens humana totam intelligit in benignitatis, operibus maximis demonstratae, magnitudine: ad hanc, velut ad caput suum, revocat ceteras naturae divinae perfectiones: per hanc omnem ejus vim & magnitudinem non modo conspicuam factam videt, sed etiam amabilem. Ipsum hujus universi molendi & efficiendi consilium a benignitate divina, vel sola, vel maxime, derivat. Etenim vis, quamvis infinita, nihil habet, nisi efficiendi mundi facultatem: voluntas omnis est a benignitate, quae & esse cupit, quibus se conspicuam & amabilem reddere possit, & si sunt, quam maxime iis se ostendere gestit. Nam, ut quisque est benignior, ita magis & benefaciendi materiam requirit, & benefactis laetatur, nec alia major benigno animo voluptas potest contingere; quam a benefactorum conscientia. Ad profecto ea est benignitatis divinae vis, ut ea homini vix consistere potuisse videatur sine mundi effectione, in quo essent, quibus suam vim benefaciendo demonstraret. Nam benignitas, quae sit non modo vera, & magna, sed infinita, hoc est, quae habeat ardentissimam, & paene dicam, insatiabilem benefaciendi voluntatem, si adjunctam habeat vim, parem efficiendis, quae velit,

lit, omnibus, nullo modo ita intelligi potest, ut eadem sit otiosa, nihilque agat, sed velut intra se vertatur, & sui se modo cogitatione & sensu oblectet. In mundo vero ipso efficiendo, etsi longius excedere videtur mentis humanae captum vis & sapientia divina, tamen & hic dominatum benignitati omnem attribuit intelligentia nostra, sentiens vidensque in omnibus, vim & sapientiam benignitati veluti pro instrumentis fuisse, per quae suam illa vim expromeret. Quid dicemus de conservatione mundi & gubernatione universa, quae est prope tota benignitatis? in qua, quoquo nos vertamus, in oculos propemodum ipsos se ingerit curiosa quaedam & vere paterna adversus genus humanum indulgentia? Nobilissima autem illa gubernationis & providentiae divinae pars, quae pertinet ad mentes humanas, & salutem felicitatemque animorum, per Christum partam & restitutam, tota a benignitate divina & ortum & perfectionem habet, totam ipse Deus ad amorem admirationemque benignitatis vult referri. Ipsum nomen Dei benignitatem sonat: *χαριστικὴ δυνάμις ὁ Θεὸς ὄνομα*, *beneficae virtutis nomen est Deus*, inquit Philo (*de Somniis* p. 589.) &, cum suam ipse majestatem declarat, prope solam benignitatem praedicat, (*Exod. XXXIV. 6.*) ut magnitudinem suam vel ipse hac maxime censeat, vel ab hominibus intelligi ex hac & coli velit: denique cum ad mortalium humilitatem nominis illius altitudo transfertur, unius benignitatis & beneficii magnitudo spectatur: & juvenis mortalis mortalem Deus appellatur (*Plin. II. 7.*)

Ad magnitudinis autem divinae speciem, quam ipse Deus mentibus nostris impressit, ut ad ejus normam omnis magnitudo inter homines judicaretur, animus humanus vel effingit verae magnitudinis notionem, vel ipsam magnitudinem judicat, praesertim eam, quae regibus & gubernatoribus generis humani conveniat. Est enim in iis potestatis divinae quaedam imago, suntque Dei quidam in terris vicarii: nec ullam in iis veram, & dignam illo fastigio, magnitudinem agnoscere debet aut potest mens nostra, recte & naturae convenienter judicans, nisi, quae ad divinae illius similitudinem accedat. Jam non sumus ii, qui negemus, intelligi quandam magnitudinem posse, quae nul-

nullam habeat conjunctionem cum utilitate & felicitate humana, ut potentiae, ut ingenii, ut divitiarum, quarum rerum etiam admiratione capta vel vanitas, vel stultitia humana, magnos interdum appellavit eos, in quibus eae contigissent, ut adulatio quondam Graeca Alexandrum, Romana Pompejum: in quibus tamen ipsis magis fortunae, quam hominum magnitudo eo cognomine celebrata est: sed sapientes homines nec admirantur, ut quae vel naturae necessitati debeatur, vel fortunae temeritati, nec homines ab iis magnos appellant: immo, si talis magnitudo non adjunctam habeat magnam benignitatem, horremus eam; sin etiam saevitia, malitia, avaritia atcedat, odimus & plane pusillam ducimus. Quod si vero par adjuncta sit benignitas, multis multa tribuens, & potentiae, virium, ingenii, copiarum magnitudinem conferens ad felicitatem multorum privatam, utilitatemque & felicitatem publicam patriae, generisque adeo humani, tum vero homines magnos agnoscimus, quorum magnitudinem vero animo omnes admirentur atque laudibus efferant, eosque Deo simillimos judicamus. Neque enim Milonem illum Crotoniatam, cujus immensum robur celebratur, in Deorum numerum retulit antiquitas, cum id ipse ad meram ostentationem retulisset: at Herculem retulit, quod ille robur suum ad pacandum orbem terrarum & securitatem publicam contulisset. Nec in toto illo numero eorum, qui ad Deos translati sunt iudicio hominum, reperitur, quem eo produxerit aliqua talis quantacunque magnitudo, quae aut noxia fuisset, aut inutilis publice: at *beneficiis excellentes viros fama & voluntate in coelum homines subulerunt* (Cic. Nat. Deor. II. 24.) Nullis victoriis, quamvis magnis, quamvis crebris, Magni cognomen publicae tribuerunt Romani, quoad libertas duravit, cum honoratissima apud eos fortitudo militaris esset: nam in Pompejo, de quo ante diximus, *a familiari assentione ortum est*, auctore Livio (XXX. 45.) Sed civile institutum, quod ad concordiam ordinum valuisset, & comitiis ab humillima plebe ad meliorem populi partem translatis, rempublicam ad omne tempus valituro, eoque permagno, beneficio adfecisset, Q. Fabio cognomen Maximi a republica peperit. *Adeo ea res accepta*

cepes gratis animis, ut Maximi cognomen, quod tot victoriæ non pepererant, hac ordinum temperatione pareret. (Livius IX. 46. extr.)

Graecia, & Europaea & Asiatica, quibus temporibus sub regio imperio fuit, non modo tum, cum ad regum adulationem tota effusa esset, sed etiam melioribus temporibus, nihil majus habuit, quo reges suos, vivos mortuosque, extolleret, quam Evergetæ atque Soteris cognomina, sono magis illa, quam vi & dignitate diversa. His Macedones, atque Graeci adeo omnes, Antigoni Tutorum, regem, vivum mortuumque ornaverunt, auctore Polybio (V. 9. p. 500. ed. Gron.)

τις γὰρ ὁ μόνον ἐνείδη παρ' αὐτὸν τὸ καὶ τοῦ Διερξίου, ἀλλὰ καὶ μεταλλάξας αὐτῆς. ob eas res non modo illo ipso tempore Evergeta

judicatus appellatusque est, sed etiam post mortem Soter.

Enimvero quibus rebus provocati, hunc nominibus his insignem inter ceteros reges suos fecere? Nempe benefactis, non modo in pupillum Philippum, regno

paterno ei conservando atque reddendo, & Macedonas, sed in hostes victos, Lacedaemonios, quos nullo

maleficio adfectos, libertate & legibus redditis, maximis publice privatimque beneficiis cumulaverat:

unde & Graeci eum maximum regum existimaverunt, & omnibus humanis honoribus majorem, sed etiam

Polybius dignum judicavit, cujus lenitatem & benignitatem regibus omnibus, ad veram & regiam gloriam

adspirantibus, imitandam proponeret, egregie & late disputans, (l. c.) quanto major in regibus bonitas esset,

quam potentia, vis, & maximæ victoriæ: βασιλεὺς ἔργον ἐστὶν, τὸ πάντως εὖ ποιῆσαι διὰ τῆς Διερξίας καὶ φιλαδελφίας ἀγαπήματος ἐνόντων ἡγεσθαι, καὶ προσποιεῖσθαι.

regis proprium est, omnibus benefaciendo propter benignitatem & mansuetudinem amari, & volentibus imperare. (l. c. c. II. p. 502.)

Est enim insitum animis humanis, penitusque infixum sensibus, ut omnibus aliis rebus majorem ducant benignitatem, ejusque laude omnium aliarum rerum gloriam obrui putent. Nominis illius magnitudinem di-

minuit, splendoremque obscuravit & regum ipsorum vanitas, qui hoc nomen nulla de causa, velut insigne

regii fastigii, usurparent, & assentatorum humilitas, qui eo reges suos promiscue, etiam Physcones, or-

narent: sed illa ipsa & vanitas regia, & adulatoria le-

levitas arguit, nihil majus esse in laudibus humanis Evergetae nomine, nihil majus in regibus, quam eo nomine dignum esse. Neque enim aut illius fortunae superbia arrogat sibi, nisi summa, aut assentationis profusio tribuit, nisi maxima.

Quid autem? Romana illa, victoriarum & bellicae laudis avidissima gens, an aliter de magnitudine humanae judicavit? Immo vero, ut antea innuimus, nihil majus benignitate putavit, eamque virtutibus humanis omnibus, praesertim in iis, qui rempublicam administrarent, longe praetulit, nihil ea re detractum putans ceteris magnis virtutibus, quas & appeteret ipsa, & admiraretur magnopere, sed benignitatis satellites & ministras vellet. Etenim Patris Patriae nomen, quod primi in honore Principibus habendo usurpavere Romani, quo pertinet, nisi ad benignitatem & indulgentiam, (Plin. *Panog.* 21.) quae proficit, quantum potest, omnibus, & prodesse cupiat gaudeatque mirifice, imiteturque Patrem generis humani, Deum? Sed ejus nominis honorem omnibus aliis praetulerunt, hunc summum, qui Principi haberi posset, statuerunt. Primum eo honore insignem fecit Ciceronem, non quaesita ingenio, & excogitata adulatio paucorum, sed beneficii recentis magnitudine plenum, & amore grato redundans populi universi pectus; quod omni adulatione est ingeniosius, laudesque tanto magnificentiores parit, quanto veriores. Nec majus aliquid vel Catonis ingenium, vel Catuli, totiusque Senatus sapientia potuit reperire. Sed ille honos quantus fuerit, cui melius credemus, quam Caesari Dictatori, bellicis laudibus cumulatissimo; earundemque amantissimo, & Ciceronis quondam hosti? qui Ciceronem tum adeptum esse lauream scripsit, *omnibus triumphis majorem*, cum ei etiam, auctore Catulo, ut Patriae Patri, supplicatio esset decreta. (Plin. *Hist. N.* VII. 31.) Sed & Caesares satis ostenderunt, nihil majus esse, in honoribus humanis, Patris Patriae nomine, & ceteri ita judicaverunt. Suetonius quidem (*Caes.* 76.) in nimis honoribus, quibus accipiendis invidiam sibi constaret Caesar Dictator, cognomen Patris Patriae numerat. Et hic est ille Caesar, cujus fortunam nihil majus habere, dixerat Cicero, (*Ligar. extr.*) quam quod posset,

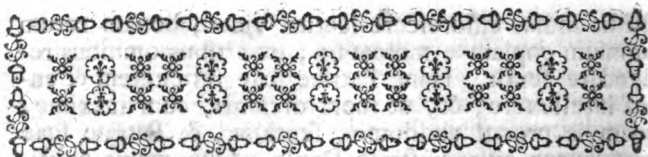
set, naturam autem nihil melius, quam quod vellet
servare quam plurimos. Sed huic Caesari mortuo cum
vellent, id quod facile intelligitur, honorem habere
maximum ei, qui morte ejus dolerent, nihil majus
invenire potuit ingens dolor, Parentis Patriae no-
mine, quo uno inscribere columnam ei in foro posi-
tam (Sueton. *Caes.* 85.) brevissimo sane elogio, sed om-
nes alias laudes vel complexo, vel supergresso. Au-
gustus quidem, cum omne genus etiam immoderati
honoris recepisset, sero demum, Consulatu tertio-
decimo, consensu populi oblatum illud nomen, cum
primo recipere, per modestiam, sive veram, sive si-
mulatam, recusasset, deinde a Senatu per Messalam
delatum recepit, sed lacrimis prae gaudio manantibus,
sed ut, *compositum se opturum suorum factum*, diceret, adep-
tum, quod summum vel expetere, vel sperare Prin-
ceps posset: (Suet. *Aug.* 58.) quod ei, ut finem pri-
ncipalis gloriae, promiserat juste & benigno imperan-
ti Maecenas, auctore Dione Cassio. (LII. p. 493.)
De Tiberio autem, arrogantissimo homine, hanc opi-
nionem fuisse, auctor est Suetonius (*Tib.* 67.) quod
Patris Patriae nomen accipere in principio imperii
(annum alterum fuisse discimus e Tacit. *Annal.* I. 72)
obstinatissime recusavit, id fecisse callidum & suae
acerbitatis avaritiaeque conscium hominem, ne magis,
majore dedecore, impar tanto honori reperiretur.
Trajanum denique, Plinius auctor est, (*Paneg.* 21.)
hujus nominis honorem, propter modestiam, unum
ex omnibus, qui in eum congererentur in principio
imperii, non statim admisisse, sed, dum ejus magni-
tudine dignum se factis probasset, distulisse. Quid?
quod etiam mortuis, & in Deorum numerum relatis
Imperatoribus, cum Divi praenomine, Patris cogno-
men tributum, numi Caesarum docent, (v. Spanhem.
de Ur. & Pr. N. Diss. XII. p. 448.) ut unam humana-
rum appellationum, quae divinitate digna videretur,
& positis ceteris omnibus, veluti mortalitatis quadam
labe infectis, atque in terra relictis, una in coelum
transiret.

Enimvero, ut vere & proprie magni, immo maxi-
mi Principes sunt, qui sunt optimi & indulgentissimi,
& veri Parentes Imperii sui, ita iidem soli vere fel-

ees, non sua modo privata, sed etiam suorum publica felicitate, qua nihil magis suum queant dicere: si nostrum est, cujus auctores sumus, quo pro nostro uti fruique licet. Nam ut parentes naturales non modo sua bona cum liberis, etiam vivi, libenter partiuntur, iisque, magis liberorum, quam sua causa, gaudent, sed etiam eorum virtutem felicitatemque suam ducunt, eaque ut sua, & prope magis quam sua, delectantur: sic Parens Populi magni Communis incredibiliter laetetur necesse est, cum se non modo ipsum in omnium bonarum rerum affluentia a fortuna constitutum sentit, unde plurimum, sine detrimento suo, ad quam plurimos manare possit, sed etiam infinitam hominum multitudinem sua benignitate & indulgentia videt beatam, non suo modo, sed ipsorum iudicio, esse. Et haud scio, an magni animi Principi haec aliena, si tamen aliena, jucundior multo, quam illa sua felicitas videatur: cum illam intelligat, maxima sui parte fortunae, hanc consilio & benignitati, hoc est, sibi debere. Augustus quidem, etiam in imbecilla valetudine illa, quae ei mortis causa fuit, admodum exhilaratus est, cum Puteolanum sinum praeternavigantem nautae, qui recens ab Alexandria venissent, faustis ominibus, & his laudibus (eximias vere appellat Suetonius *Aug.* 98.) prosequerentur: *per illum se vivere, per illum navigare, libertate atque fortunis per illum frui.* Hoc erat illud, quod ei promiserat Maecenas, si iuste benigneque imperando se Parentem populo Romano praestaret. Τάτῃ δὲ δὴ ὕπνῳ ἔχοντο, πᾶσα σὶ ἀνάγκη καὶ ἡδὺς βιωῶν. Τί μὲν γὰρ ἡδύον, τί δὲ δούλιον ἴστέον ἐστὶ τῷ πάντων ᾧ ἐν ἀνθρώποις ἀγαθὸν μὲν ἀρετῆς ἀπολαύονται καὶ τοῖς ἄλλοις αὐτοὶ δίδουσι δόνασθαι. quid enim dulcius, quid beatius, quam cum virtute omnibus humanis bonis fruente[m] iisdem alios quoque impertiri posse? apud Dionem l. c.

Sed hanc talem, similem divinae, hoc est, verissimam amabilemque magnitudinem venerabunda spectat in Rege suo Dania, hanc magnificam, regioque fastigio dignissimam felicitatem laetissima gratulatur ipsi, & vero etiam sibi. Neque enim aliam Regis, aliam suam novit felicitatem: suam Regis videt esse, regia fruitur ut sua. Ejus paterna diligentia & indulgentia pacem securam agit, divinae humanaeque sapientiae studia

studia indies efflorescere laetius videt, bonam rerum omnium copiam e mercatura, ex artibus omnibus redundare sentit. Hanc Patriae suae felicitatem & antea intellexere, &, ut supra diximus, cum maxime, quamvis procul ab domo, sentiunt, & Patriae suae gratulantur cives nostri e Dania. Quo magis existimant, esse suae pietatis, eum sensum proferre in publicum, eoque proferendo utcunque gratum adversus Patriae suae Parentem animum declarare. Hujus gratiae laetitiae pietatisque suae interpretem esse voluerunt Paullum Vidalinum, Islandum, juvenem doctum & disertum. Is proximo die Jovis, qui est Regi Daniae natalis, in Auditorio nostri Ordinis, ab hora nona, recitabit Orationem, qua felicitatem Imperii Danici demonstret, & vota pro salute & prosperitate Regis optimi nuncupet, per cujus sapientiam & indulgentiam ea felicitas vel nata, vel firmata, vel aucta est. Huic igitur Oratori ut frequentiam praestent Rector Academiae Magnus, illustrissimi Comites, utriusque civitatis Proceres, universique Academiae Cives, & eorum verbis, qui eum suae pietatis interpretem constituerunt, & nostri ordinis nomine etiam atque etiam rogamus. Aequum est, illam tam laudabilem pietatem quam plurimos testes habere. Regis Daniae autem laudibus nulla alia in terra magis debet faveri, quam in hac nostra, cujus Princeps communes cum illo majores habet, ut Daniae felicitatem quodammodo nostram debeamus putare, & in societatem laetitiae Danorum publicae venire. Atque etiam illa oratione audienda vel commovebitur, vel potius inflammabitur fidele desiderium absentis, heu nimium diu! Patris Patriae nostrae indulgentissimi, faciemusque vero animo vota, ut ille quam primum nobis, veluti post longae hiemis asperitatem & tristitiam, vernalis teporis lenitas amoenitasque, & cum eo pax, tranquillitas, bona copia, felicitas publica restituantur. P. P. Dom. Judica A. C. ciccocclvii.

PROLUSIO II.

DE

ARTIS BENE COGITANDI ET BENE DICENDI CONJUNCTIONE

INAUGURATIONI MAGISTRORUM PHILOSOPHIAE PRAEMISSA.

Rusticum, ajunt, cum in foro venalem haberet corvum, vidissetque avem parvam, e genere cantricum, magna pecunia vendi, suae haud paullo majus pretium dixisse: ibi cum miratus esset aliquis, quod avi, bene canere haud quaquam doctae, tantum pretium statueret, rusticum contemtim respondisse: tanto melius cogitat. Nulla muliercula tam nihil intelligit, nemo puer tam rudis est ac stultus, quin stuporem rustici sentiat atque videat. Sed ille rusticus tam stupidus nullus uspiam fuit, sed ad irridendam eorum inscitiam excogitatus est ac fictus, qui, cum sint infantes ac barbari in dicendo ac scribendo, tamen non modo recte ac bene cogitandi scientiam & laudem sibi vindicare, & hoc nomine imperitis hominibus se venditare, sed etiam bene dicendi ac scribendi artes, ut inanem verborum curam & scientiam, contemnere audent. Hoc genus hominum illo maxime tempore fuit, cum, barbaris undique illatis, extinctus esset sensus veri, pulcri, atque honesti, hominesque; quod rectum & perfectum est in artibus, nec possent videre, nec videre curarent, sed inficeti ingenii sui argutis ineptiis quisque ita delectaretur, ut eas pro vera & una sapientia probaret ac commendaret.

ret. Videbant stultissimi mortalium, se scripta, quae ante se probata & in honore fuissent, nec intelligendo consequi, nec imitando posse, ut quae nimis ab ingenio suo abhorrerent, haberentque nihil simile sui. Itaque suum ingenium, quod stultissimo cuique maxime placet, secuti, ex se peperere insanientem illam sapientiam, quam ipsi totam rerum putabant, cum nihil propemodum, nisi barbariem & obscuritatem ineptissimorum verborum, haberet. Ea cum ad risum & jocum traducta esset per eos, qui Graecas Latinasque literas e tenebris in lucem protraxissent, restituta est vetus illa sapientia, quae intelligendi solertiam cum bene loquendi elegantia ita conjungeret, ut alteram sine altera nemini contingere putaret. Sed cum ea esset difficilior, & non modo plus ingenii, sed etiam, incredibile est, quanto plus laboris atque exercitationis postulare, non ita multo post, ut est proclive ingenium humanum a labore ad ignaviam, longe maxima pars eorum, qui se ad doctrinae studia contulissent, ab hac vera, & perfecta, & disertia sapientia, ad inanem illam, & horridam, & barbaram defecit: in qua, si quid inest boni, tamen ita obscuratur orationis inscitia, ut, quo quisque magis verba recte intelligere didicerit, ita minus intelligat, ita minus, quale sit, quod dicatur, videat. Id planum facere brevi disputatiuncula instituimus, ut, quemadmodum nuper disciplinam bene dicendi recte institutam plurimum prodesse ostendimus ad animos sensu honesti & amore sapientiae virtutisque imbuendos, ita, eandem ad subtiliter ac bene cogitandum maximam vim habere, doceamus, denique, an, qui non bene scribat in eo, quo utitur, genere sermonis, tamen bene cogitet, dubium videri, certe vix intelligi posse.

Ac primum magno argumento esse debet hoc, quod non modo tum, apud populum quemque, philosophia maxime perfecta fuit, cum artes dicendi maxime celebrarentur, eaeque & a quam plurimis & quam felicissime tractarentur, sed quod etiam semper cum artibus dicendi philosophia vera & probanda vel nata, vel mortua est: quod accidere quomodo potuisset, nisi hanc haberent copulationem, ut segregari nullo modo possent? Antiquissimum bene scribendi genus apud

Graecos haud dubie est poëtarum: nec quicquam Homero atque Hesiodo antiquius aut par habuere Graeci in ullo genere scribendi, quod placeret, quod probaretur, atque ad posteritatem propagandum videretur. Quis autem hoc vel nescit, vel negare audet, a poëtis initium philosophandi, certe de philosophia scribendi, factum esse? & qui primi de rerum divinarum humanarumque natura subtilius scripserint, & poëtas fuisse, & versibus in scribendo usos esse, poëtisque etiam hanc ob causam tributum esse, ut proprie & κατ' ἐξοχὴν sapientes & docti dicerentur; ut qui soli rerum omnium naturas, partes, formas accuratissime & ingenio perspicere, & verbis aptis, exprimere, exercitatione assidua didicissent. Exorti sunt posthaec inter Graecos, qui ἀκριβοῦς scribendi ad orationem vulgarem, hoc est, certis numeris non adstrictam, transferrent, ii, qui Sophistae primum sunt, honestissimo tum & pleno laudis verbo, appellati, extititque magna illa ars, quae apte de quaque re dicere ac scribere doceret, & λόγους περικαῖς ἡρμογῆς conficere, ut Iocrates loquitur. Quid igitur accidit? An nihil hoc philosophiae profuit? Immo vero ab hoc tempore primum philosophia, quae apud poëtas veluti in cunis jacuerat, adolescere coepit: tum statim hanc formam, hoc robur accepit, ut ejus verbi honore esset digna, ut disciplinae nomen capere ac tueri posset. Nam Socrates quidem, a quo omnem veram philosophiam ortam consentiunt, proximus illi aetati fuit, ut qui etiam clarissimos Sophistas cognoverat, neque eorum artem aliam ob causam reprehendebat, quam, quod ea subinde ad quaestum & vanitatem abuterentur. Nihil dicimus de Platone, cujus non magis sapientiam, quam scribendi elegantiam atque etiam copiam veteres admirantur: perfectus tandem philosophus, etiam ad nostrorum hominum opinionem, fuit Aristoteles, qui philosophiam e Dialogorum ambagibus ad certam scholae legem retraxit, & ad disciplinae subtilitatem ac formam redegit. Sed ille a Rhetorum scholis ad philosophiam venerat, Rhetor ipse omnium praestantissimus: nunquam, ut opinor, consecuturus id, quod diximus, nisi artibus dicendi bene instructus accessisset. Sed haec tam bene constituta philosophia, quicquid

quid mox labis & vitii contraxit, id omne, veteres fatentur, habuisse ab inscitia verborum & artium dicendi. Hinc novorum illi nec bonorum verborum in philosophia mali opifices, ut Cicero appellat, Stoici & Epicurei, qui res notas & vulgatas novis, obscuris, ambiguis, & parum aptis verbis traderent, negantes verborum esse philosophiam; qui imperitia dicendi res claras implicarent, & inutilibus controversiis omnia refercirent: unde etiam errores graves, & ad religionem moresque perniciosi, orti sunt. Jam, ut ad Romanos veniamus, non profecto aut ante philosophia bene tractata est Romae, quam artes dicendi Graecorum more discerentur, aut ab aliis, quam, qui artes bene dicendi & accurate didicissent, & diu feliciterque exercuissent: ceteris, qui sine istis artibus, & sine ea facultate, ad philosophiam explicandam se contulissent, irrasis & contemptis; ut qui nihil dilucide, nihil distincte, nihil accurate nervoseque explicare, ac ne satis quidem percipere potuissent. Neque vero, id quod satis constat, tolerabilis inter Latinos vel philosophus fuit, vel de philosophia liber extitit, postquam artium dicendi contemptus invaluerat, & barbaries orationis omnia contaminare coeperat. Tum scholastica illa philosophia exorta est, a qua majores nostri cum liberati essent, vehementer sunt gavisi. Sed hoc beneficium profecto debebant iis, qui artes dicendi revocarant, & ab iis, qui eleganter, Graece aut Latine, de philosophia scripserant, recte intelligendi, & recte intellecta bene dicendi scientiam, sapere & scribere, didicerant. Quod si in eo mansissent postea philosophi, & cum veteres illos, tum recentiores probatos & elegantes philosophos imitati essent: quam bene cum philosophia actum fuisset? quam multis *λογωμαχίας* caruisset? quanto splendidior mansisset? quanto etiam auctior facta fuisset rebus bonis & utilibus potius, quam sordibus verborum, quae quisque ad libidinem suam vel finxit, vel in aliam significationem detorsit? Sed queri nunc non est animus: docere studiosos, quae recta & vera sunt, cupimus. Itaque, cum hoc docere susceperimus, artibus dicendi, praeceptis & lectione cognoscendis, & multo magis exercendis, aditum fieri ad bene cogitandum, & bene cogitata recte ex-

plicanda, idque usu & experientia omnium aetatum firmari docuerimus, restat, ut rem ipsam considere-
mus, & ex ea argumenta ducamus.

Jam primum satis constat, neque alium patere aditum notionibus in animos nostros, neque exitum e mente dari, nisi per verba. Neque enim eae omnino sine verbis esse ullae, aut saltem stabiles certaeque manere possunt, ut bene docet Lockius cum aliis philosophis; quippe cum eas animus rebus, vel sensibilibus, vel intelligibilibus, velut detrahit, devincire ac defigere, ne errent, ac cum ceteris confundantur, nisi per verborum vincula, ac, paene dicam, clavos, non potest. Unde fit, ut quemadmodum sine notionibus generum ac formarum, sic sine verbis in homine quidem, nulla vera intelligentia, nulla ratio esse possit: videmusque in infantibus, ut magis verba intelligere usu & loqui discant, ita magis intelligentiae & rationis vim excitari & augeri. Non itaque recte dicemus, ita quemque accuratius intelligere ipsum, & intelligentiam alienam acuere posse, ut accuratius & rectius verba vel intelligat, vel usurpet? Veteres quidem videmus, omnem & intelligendi & explicandi rationem appellasse Dialecticam, h. e. differendi, & subtiliter dicendi artem, sive, ut Cicero ait, contractam & adstrictam eloquentiam: quos qui deseruere, eam disciplinam, ut aliquid novi ac melius proponere discantibus viderentur, Artem cogitandi, vel investigandae veritatis, vel Logicam appellarunt, merito castigat Facciolatus, Orat. XII. Sed verborum intelligentia vera & accurata unde peti potest, nisi a scriptoribus in quaque lingua iis, qui eam optime calluerunt, & exercitatione diligente & assidua consecuti fuerunt, ut ea optime uti possent. Neque enim existimari debet, qui recte linguam intelligat, eundem statim ea recte in dicendo ac scribendo uti posse: nisi vero, qui Ciceronem bene intelligit, idem statim Ciceronis modo scribere ac dicere potest. Immo vero longa est & difficilis ab intelligendo ad agendum in omni arte via, quam sola exercitatio & munit, & emeritur. Itaque necesse est, fateamur, qui in Latina v. c. lingua ab idoneo magistro discat intelligere scriptores meliores, qui bene cogitata eleganter, accurate, distincteque

ex-

expressare verbis, eum hac ipsa via ad bene intelligendum atque cogitandum adduci. Nam & nostri Philosophi, cum suos libellos & compendia explicant tionibus, an aliud faciunt, quam, ut sua intelligere doceant? Quodsi istis intelligendis ad subtilitatem cogitandi posse adduci homines putantur, quidni etiam, & multo magis, illis antiquis, qui accuratius multo & distinctius sunt locuti? Atque hæc ratio tanto est præstantior judicanda, quod ea simul adducit ad bene de talibus rebus dicendi & scribendi facultatem, præsertim, si exercitatio scribendi e præceptis artis instituta, & a bono magistro adjuta & gubernata accesserit.

Plurimum, ac pæne dixerim omnia, in bene dicendo ac scribendo valet delectus verborum, tantopere ille a Cicerone, & intelligendi & dicendi magistro optimo, prædicatus & commendatus. Is autem profecto latius patet, quam vulgo existimant. Neque enim ille modo delectus est, si in omnibus rebus verbum & teneas, & ponas, quo illud ipsum, quod cogites, quod dicere velis ac debeas, plane exprimatur, non plus aut minus, ne vel incertus hæreat lector, vel omnia alia intelligat: sed etiam, si rem quamque ab ea parte per verba apta ostendas, quæ ad bene & accurate intelligendum maxime pertinet: quo nihil valet ad rectè intelligendum & judicandum magis. Enimvero, ut primum illud totum consequimur scriptoribus cujusque linguae optimis accurate cognoscendis: unde enim nisi ab his, verborum potestates & discrimina discas? sic alterum primum videre, deinde imitari docet curiosa veterum in primis lectio, qui in hac parte sunt felicissimi. Nos hoc v. c. in præceptis rhetoricis, ad elegantiam & venustatem pertinentibus, posuimus, (*Init. Rhetor. p. 141.*) ut, suis locis, adjectiva in substantiva converterentur, ex uno substantivo fierent duo, itemque pronomini vel adjungeretur vel substitueretur substantivum. In his nihil inane est, aut ad numerum strepitumque verborum modo augendum comparatum, sed omnia sunt ex ipsa ratione atque arte bene intelligendi ducta, & ad juvandam lectorum auditorumque intelligentiam comparata, ut, quid in quaque re spectandum sit, quæ sint causæ rerum, & quare quidque vel sit, vel fiat, vel fieri debeat, vel probetur,

vel

vel improbetur, statim appareat, h. e. ad eam defectus partem, de qua dicere coepimus. Neque enim quicquam in praeceptis rhetoricis potest probari, quod non sit ex illo fonte haustum; quod non aliquam ad bene intelligendum, aut ad permovendos animos vim habeat, quarum rerum causa ipsa dicendi ratio est inventa. Sed non solum haecenus ea ratio legentibus audientibusque prodest ad intelligendum, quod his non relinquitur, videre per se, ac quaerere, quid sit in rebus personisque, propter quod iis quidque vel tribuatur vel negetur, cujus quaerendi tempus, praesertim in audiendi celeritate vix datur, sed id ipsum verbo ostenditur; verum quod etiam brevitati servit, ad perspicuitatem & intelligendi facultatem aptissimae. Quippe unius verbi angustiis concluditur tota ratio, propter quam quodque dicitur, sine ulla obscuritate: unde celeritas intelligendi & judicandi venit, quae in vera & legitima brevitate, vel sola, vel maxime spectatur: Neque alia mihi videtur esse causa, quare tantum suavitatis in ea ratione inesse putetur. Veluti, cum Cicero dixit, non, *vitandas esse sapienti opiniones, sed opinionum levitatem atque imbecillitatem, non plebem concitatam lege magis incitare, sed plebis concitatae temeritatem legis auctoritate armare*: non singulorum verborum adjunctionibus causas & rationes omnium summa cum perspicuitate suggessit, quae alius multis verbis, & aliquoties repetito *quia*, ad nauseam ingeniosi & elegantis lectoris, dixisset? Enimvero cum his & talibus pleni sint veteres Graeci atque Latini scriptores, habeantque alia similia bona, nondum aut omnia, aut satis largiter, aut a multis, in vernaculas linguas derivata; nullo modo dubitari potest, quin eorum lectio, recte & cum judicio instituta, vel exercitatio eorum legendorum, a bono & intelligente istorum bonorum magistro gubernata, ad bene intelligendum & acute videndum valeat plurimum, sitque literarum Latinarum & Graecarum discendarum docendarumque accurata disciplina, eadem disciplina certissima & facillima bene intelligendi & cogitandi. Etenim si in omni genere rerum atque artium prope omnia sunt in usus diuturnitate atque exercitationis assiduitate & constantia: si Geometria habet vim ad acuenda hominum ingenia

in

in veritate investiganda aut judicanda, & ad percipiendi celeritatem, non tam cum percepta est, quam cum percipitur; propterea, quod illa ipsa accurate & subtiliter intelligendi & cogitandi assuetudine in ordinem redigit ingenij vagos & incertos motus, ac pæne manu ducit ac trahit mentem in vestigia veritatis: quomodo non illa, quam descripsimus, in Latinis & Graecis scriptoribus legendis exercitatio, & artium dicendi cognoscendarum exercendarumque diligentia, ingenia hominum acuat, & recte ac bene intelligendi cogitandique solertiam & celeritatem largiatur?

Et nihil diximus de arte dicendi ipsa, quoad præceptis continetur: quæ si a differendi arte, hoc est, Dialectica, non aliter differt, quam manus expansa a contracta, ut Zeno, Stoicus philosophus, dicebat, estque Dialectica dilatata: profecto dubitari non potest, quin ea ad bene intelligendum, & eleganter acutèque cogitandum, valeat plurimum. Illud quidem haud dubitanter affirmaverim, a rhetoribus antiquis, in probabilitatis disciplina, longe superari Dialecticos ipsos, præsertim in eo capite, quo, factumne sit aliquid futurumve, nec ne, quæ est permagna & necessaria probabilitatis pars, quaeritur: cujus capitis elaborationem hæc de causa etiam reliquisse rhetoribus videntur Dialectici, contenti, leviter id tetigisse, quod ejus usus dominaretur in eloquentia curiae atque fori, in philosophia prope nullus esset. Itaque artes dicendi veterum, & præceptis, & usu legendorum oratorum cognitæ atque tritæ, valde juvent, necesse est, probabilitatis judicium: in primis cum oratores fuerint fere magni homines, in republica pace & bello gerenda versati, in foroque & causis forensibus triti, i. e. quos in probabilitate tali tractanda facilius & rectius versari potuisse, quam scholasticos Dialecticos, sine usu & experientia, vix putem esse, qui dubitare audeat.

Sed, quoniam supra, hanc intelligentiæ acuendæ rationem etiam hoc opportunitatis habere, diximus, ut per eam, quæ quis recte ac bene sentit, accurate politèque eloqui discat, maxime si Latine scribere libeat: quanta incommoda nascantur, si quis expertus sit illius disciplinae, artiumque dicendi, paucis dicamus.

Pri-

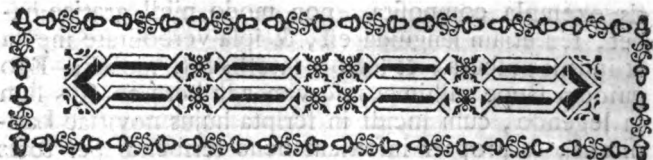
Primum, haud facile cuiquam erit, illis, qui Latine sciant, & quicunque non sunt ipsius sermoni adfuerit, persuadere, res bene se habere: cum nemo possit credere sibi bene accurateque cogitandi solertiam assumendi, nisi oratione doceat, ita esse. Qui bene scribit, ei sponte tribuunt omnes cogitandi elegantiam, quod recte scribendi sapere est & principium & fons: ac male scribenti quomodo quis eam tribuat, cum nemini credamus ullam aliam inesse virtutem, nisi eam actionibus idoneis, perspicuam ejus significationem habentibus, prodat. Immo quis legere male scriptos de philosophia libros sustinebit? Auctores eorum ipsi legent cum suis discipulis: alius nemo volet attingere, nisi qui eandem male scribendi licentiam sibi permittit, ac permitti vult. Etenim ne intelligere quidem suis poterit, qui non est ex ipsorum disciplina: & ut quisque magis literas Latinas didicerit, ita minus intelliget. Bernardus is, qui de novis libris Commentarios Francice scripsit, commemorans aliquo loco de philosophi cujusdam Lipsiensis opere, necesse esse, ait, ut ille aut plane diversam ab aliis hominibus mentem habeat, qui talia scripserit, aut verborum potestatis mutandis intelligendi facultatem omnibus adhibere voluerit, qui se non magistro philosophiae viderent: adeo abhorrentia eo in libro tradi videri: sibi autem non ita vacare, (nec esse tanti) ut Lipsiam ire, & audire philosophum possit. Mihi quidem saepe hoc accidit in legendis talibus scriptis, ut, quae perabsurde dicta viderentur, tum demum tolerabilia esse viderem, ubi, quae verba vernaculae linguae in animo habuerint auctores, conjectura invenissem; quod ipsum mihi subinde difficile fuit reperire. Id si mihi accidit, quid eventurum putamus exteris hominibus, & linguae nostrae expertibus? quam parum eos intelligere, atque adeo curare scripta nostra? quam etiam absurda judicare? In disputationibus etiam publicis saepe audiui, controversias tandem huc redigi, ut recte quidem sensisse alterum appareret, sed vitiosam orationis parvam accuratae formam locum dubitationi & controversiae fecisse: ut prorsus appareret, nihil nisi inscitiam scribendi reprehendi, cum de rebus agi videretur. Nec dixi de tota orationis forma, quae nisi est ad vetustatis

tis exempla composita, non modo nihil gratiae habet, sed etiam languida est, & ipsa verborum inepta & inutili obscura, & lectori intelligenti molesta. Ego quidem saepe mihi ipse vim adhibere coactus sum in legendo, cum incidi in scripta hujus novitiae Latinitatis, & propter incitiam bene scribendi per totas paginas tracta vidi, quae una trium aut quatuor versiculorum periodo comprehendi, conservata perspicuitate, poterant. Neque enim bonitas & elegantia orationis verbis singulis magis, quam toto habitu spectatur.

Quo sapientius majores nostri, in primisque illi immortaliter de Academia nostra promeriti Principes, Georgius Dux, & Mauritius Elector, constituerunt, ut nulla alia disciplinae publicae pars magis in ordine nostro exerceretur, quam, quae ad literas Latinas artesque dicendi pertineret: quippe etiam in iis, qui honores ordinis nostri peterent, harum scientiam omnium diligentissime explorari voluerunt: non, quod verba rebus praeferrerent, sed, quod superiorum temporum tristis experientia docuerat, id quod Valla in Dialecticis demonstrat, rerum omnium bonarum incitiam, & in gravissimis rebus errores & controversias ab ignorantia verborum in omni prope doctrinae parte venisse, existimabantque, nihil sine istis literis & artibus, vel probabile, vel praeclarum, in doctrina ulla effici posse. Itaque vehementer laetamur, cum hoc tempore, honores nostros tribuere possumus iis, quorum plerique ita nobis vel antea cogniti fuerunt, vel edendis legitimis speciminibus tales se praebuerunt, ut in iis egregiam cum ceterarum doctrinarum, tum literarum humaniorum scientiam esse, constaret.

Eos die Jovis proximo, qui dies incidit in sextum Kalendas Martias, ab hora X. creare atque inaugurare ex ordinis nostri decreto constituimus. Huic ceremoniae ut celebritatem atque splendorem praestare sua praesentia velint Rector Academiae Magnus, illustrissimi Comites, utriusque civitatis Proceres, Cives denique omnes nostri, generosissimi humanissimisque commilitones, ita rogamus, ut in eo non modo Candidatos nostros beneficium, sed etiam Ordinem nostrum, honorem sibi habitum, existimaturum spondeamus. P. P. Dom. Esto mihi A. C. c1512 cclvii.

PRO-

PROLUSIO III.

FORMULA

INDICENDAE PETITIONIS

HONORUM PHILOSOPHICORUM VICE CANCELLARIJ.

n pulcherrimo sermone, quem Xenophon, in prima Cyropaedia, fingit habitum esse inter Cambysem & Cyrum, quaerenti filio, quo maxime modo sapientiae prudentiaeque opinionem comparare possit, ita respondet pater, ut eum non opinionem sapientiae, sed ipsam sapientiam persequi velit, & ita de opinione ejus & gloria securum esse jubeat. Ea sapientia quanquam est diversa ab hac, cujus nos scientiam laudemque vel tenemus, vel appetimus: tamen, cum similis generis sit, simillimum opinionis laudisque aditum habeat necesse est, nec quicquam diversum a Cambyse ratione suadere potest, qui sapientiae hujus eruditae gloriam appetenti bene fideliterque consulere velit. Est autem consilium illud, ut omnia alia & illius sermonis & totius Cyropaediae bona, ductum e Socratis disciplina, qui unam veram & certam laudis viam esse praecipiebat, si quis hoc serio ageret, ut, in quo laudari cuperet, id ipsum studiose diligenterque tractando consequeretur. Quanquam Socrates, cum multa alia a poetis, antiquissimis sapientiae magistris, sumserit, etiam hoc ab Aeschilo accepit, apud quem Amphiarus non optimus videri, sed esse vult (*Sept. ad Theb.* 598.) contentus ipsa virtute, sine

sine opinione ejus ac laude. Ac nescio; an poëtae, ut in plurimis aliis, ita in gloriae studio regendo, ipsos gloriosos virtutis magistros, philosophos, praeceptorum severitate superarint. Nam philosophi, de gloria disputantes, quis nescit, quam parum inter se consentiant, aliis omne gloriae studium repudiantibus, quanquam ne hoc quidem satis constanter, aliis non contemnentibus, si sit cum sapientiae & virtutis studio conjunctum, & pro acerrimo rerum bene gerendarum stimulo probantibus. Extant Hieronymi Osorii quinque de gloria libri, ita elegantes & copiosi, ut, sicut Sadoleti de philosophia disputationes Hortensii Ciceroniani, ita hi Ciceronianorum de gloria librorum desiderium lenire possint. Sed omni illa docta copia disertior est simplex Aeschyli brevitatis, jubentis curare non opinionem virtutis, sed vim virtutis ipsius, eaque esse contentum. Profecto, quanquam ita jucundam auribus humanis esse credimus laudem & praedicationem, ut eam Themistocles recte suavissimum acroama dixisse videatur, non modo Horatio poëta, sed etiam philosophis de Socratis schola, viri judicium probantibus & celebrantibus: tamen omni laude sua jucundior sit necesse est ipsa virtus & sapientia, cujus vim & praestantiam nemo, nisi qui eam possidet, satis perspectam habet, sitque adeo ipsa una vera & digna sui laudatrix, non vanitate orationis, sed sensus veritate, commendans se ac sui possessionem, non auribus, sed pectori, dum se & sua bona, cum summa tranquillitate & suavitate, animo fruenda praebet. Nec dispar est ratio doctrinae omnis liberalis, cujus laus, non modo illaudata illa imperitorum, sed etiam verissima peritissimorum, quam potest habere suavitatem tantam, quae vel minimam partem aequet illius, quam sensus ipse eruditarum copiarum habet, quas animus apud se repositas ac digestas videt. Itaque subeat mirari doctos homines, qui adeo sitiunt laudes doctrinae suae, ut etiam ad minutas & fordidas artes descendant, per quas magnam de se opinionem ac famam vel commovere, vel propagare, frustra plerumque, conentur. Non est ita obscura aut parva res excellens doctrina in quocunque genere, ut non sine talibus artibus inclarescat, praesertim cum se copiasque

K

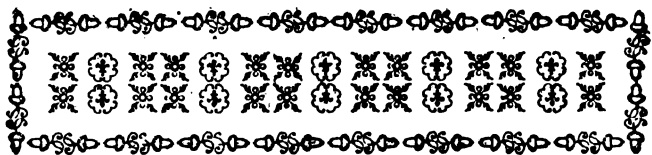
suas

suas ad usum communem patefecit. Sed si nullam sui admirationem faciat, nec celebretur longe lateque sermonibus iudiciisque multorum, nihilo tamen nec ipsa minor fiat, nec minus oblectet & pascat conscium domini animum. Ac nescio quomodo, in hoc genere laudis ac gloriae idem accidit, quod in ceteris bonis humanis. Nam ut videmus, saepe divitias fugere ab iis maxime, a quibus maxime expetantur, cum aliis se ultro offerant, qui nihil minus egerant, quam ut divitias consequerentur: sic laus magna & praeclara fama doctrinae raro contingit his, qui eam omnibus artibus atque insidiis captant, saepius illis, qui ejus negligentes ac securi, omne studium curamque in ipsa doctrina augenda consumunt. Nec difficile fuerit intelligere, in illa ipsa curiosa ambitione esse impedimenta laudis & gloriae maxima. Nam abducit homines a curandis agendisque rebus ipsis, a quibus vera laus venit, implicatque multis minutis curis & negotiis, quae dilacerant & carpunt tempus, quod in ipsis doctrinae studiis debebat consumi. Ac sicut, qui divitiis omni modo congerendis augendisque nimis inhiant, iis multas & magnas insidias struit ipsa cupiditas, ut jacturas saepe faciant maximas, dum maximos quaestus facere conantur: ita, qui tam cupide venantur doctrinae magnae opinionem & famam, in multa temere incurrunt, quae minuant potius illam opinionem, quam augeant. Mercatores quidem cum hoc de industria agunt, ut divites videantur, peritis suspicionem movent rei non optime constitutae. Nec mirum sit, si illa curiosa opinionis magnae captatio doctos homines suspectos reddat animi non optime conscii. Virum doctum, memoriae traditum est, fuisse, qui aviculas cantrices quam plurimas, clam confuefactas canere: *Magnus vir est* — — — *dimisit* rit, sperantem, quaquaversum nomen suum vulgatas, & admiratione suae magnitudinis, veluti *divitibus* demonstratae & commendatae, omnia impleretur at illas, libertatem adeptas, multum valere *justo* *magistro*, cecinisse, quod natura, haud paullo melior & verior magistra, docuisset. Philosophum, crediderim, hac fabula notatum fuisse, qui sua decreta & inventa pro solis veris & subtiliter excogitatis laudando,

do, caetera omnia contemnendo, consuefecerit psittacos suos, discipulos volebam dicere, sibi invicem de magnitudine praeceptoris identidem occinere, cum illi interea, aliis postea immisti, & veras naturae voces audientes atque imitantes, istius cantilenae obliviscerentur. Nihil profecto agunt, qui verbis vel consequi opinionem, vel augere tentant. Rebus & factis opus est ad veram & certam laudem, eaque omnium oratione sunt & ad gloriae magnitudinem efficaciora, & ad perpetuitatem stabiliora. Bene dicentis laudem adamasti? Noli audientibus promittere, te perspicue, subtiliter & ad movendos animos apte, (solide, ut vulgo loquuntur, & vivide) dicturum, ne similis videare pictoribus, apud Plinium & Aelianum, rudibus, qui necesse habebant picturis titulos apponere tales: *hic bos est, haec arbor*, ut tituli professione discerent spectantes, quid artifex videri illam picturam vellet: dic modo perspicue, subtiliter, eleganter & graviter: ipsa oratio sensum eorum bonorum animis admovebit. Vis in quocunque genere doctrinae excellere videri? Fac assiduitate & diuturnitate discendi, exercendi, meditandi, ut excellas, & profer illam ita partam doctrinam bene docendo, accurate eleganterque de praeclare inventis & cogitatis scribendo: sat cito laus veniet, si tanti tibi est, ab iis ipsis, qui te nunquam viderunt, nec unquam te audiverunt, laudari. Atque in hoc genere melior est conditio doctorum, quam divitum. Nam hi non una de causa libenter occultant modum divitiarum, putantque sibi expedire, si de iis homines infra veram magnitudinem existiment. At in doctrinae studiis, quanto quis est opulentior, tanto tutius ostendit opes, tanto iustiores proferendi causas habet: propterea, quod, ut magis protulerit in medium, ita magis, non modo sine iactura & damni periculo, sed etiam cum certo quaestu, profuerit aliis: qui est unus maximus, & omni laude major, & bono viro jucundior & amabilior fructus.

Hoc igitur agamus, qui in studiis doctrinae diligenter laboravimus, praesertim, qui etiam hoc suscepimus, ut non modo juventuti nostrae doctrina nostra profimus, sed etiam ecclesiae & reipublicae reliquae. Hoc agetis etiam vos, studiorum nostrorum aemuli,

humanissimi Commilitones, primum, ut sapientiae & doctrinae, non opinionem, sed studia ipsa acerrime persequamini, in eoque omnes voluptates fortiter contemnatis: deinde vero, ut congestas doctrinae copias docendo scribendoque ad usum communem proferatis, securi laudis & famae; quae sua se sponte vobis officiosam praestabit. Sed, ut nostri mores sunt, prima via producendae in lucem doctrinae est in honoribus, quos Ordo Philosophorum proponit. Nam honores nostri ita tribuuntur, ut in iis petendis accipiendisque magna facultas detur doctrinae expromendae atque ostendendae apud eos, in quorum iudicio ac testimonio inest magna ad bonam peritorum existimationem commendatio. In quo nos etiam capimus fructum perjucundum disciplinae nostrae, quae quam bene apud quemque posita sit, nusquam paene magis, quam in discipulorum profectu per examina legitima experiundo, perspicimus. Quo libentius hoc decrevit Ordo noster, ut in proxime futurum annum honores magisterii Philosophiae & bonarum artium per me proponerentur iis, qui hunc aditum laudis sibi aperiri cuperent. Quare, cum non dubitem, esse inter vos, humanissimi Commilitones, qui non temere confidunt, se doctrinam, tali honore dignam, probare nobis per legitima specimina & examina posse, his litteris atque hac tabula solennem eorum honorum petitionem do, eique rei dico Diem Saturni, qui futurus est ante Dominic. II. ab Epiphaniis J. C. h. e. d. XIII. Januarii anni proxime futuri; horamque secundam ejus diei pomeridianam, hac tamen lege, ut, qui habeant in animo petere, ante illam diem apud me profiteantur se inter-Candidatos, ut de eorum consilio & voluntate referri ad Collegium nostrum possit. Deum, Patrem Domini nostri J. C. suppliciter rogamus, ut eam rem agere inter tranquilla omnia & pacata liceat, & Ecclesiae, Reipublicae, Academiae; & vobis bene evenire jubeat, in primisque, ut, quem annum vobis vestri honores insignem reddent, eundem patriae communi insignem faciat pace salubri; certa, & gloriosa, redituque patris optimi patriae, heu! nimium diu a suis distracti. Ita nobiscum vota facite, & bene valete. P. P. Dominic. I. Adv. J. C. A. C. CXCIC CCLVIII. PRO-

PROLUSIO IV.

DE

PHILOSOPHIA POPULARI.

Cum duo sint genera res oratione tractandi, alterum subtile & acutum, alterum popolare: illud disputationibus philosophorum, ceterorumque, qui in aliquo genere doctrinae explicando versantur, proprium putatur, hoc oratoribus, &, quicunque aliquam cum iis conjunctionem habent, scriptoribus. Sed est quaedam etiam, ut ita dicam, subtilis & erudita popularitas, non abhorrens illa a philosophorum ratione atque doctrina, si modo sint ii, qui non careant ingenii facilitate atque venustate, & satis sint exercitati in arte bene dicendi. Haec est illa, ut opinor, quam nuperus scriptor Francicus, Diderotium esse fama non incerta tulit, in eleganti de Interpretatione naturae libello * philosophis commendat, & non modo generi humano, sed ipsorum etiam nomini ac famae plurimam profuturam verissime iudicat. Etenim experientia omnis aevi docuit, eos, qui hoc ingenio, & ea facultate dicendi essent, ut possent, eo autem animo, ut vellent (nemo autem non vult, qui potest) ista popularitate in tradendis philosophiae praeceptis uti, & plures & meliores lectores reperisse, & diutius memoria posteritatis & fama floruisse: cum ceteri elegantiores homines a legendo ab-

* *Pensées sur l'interprétation de la Nature* Paris. 1754, p. 105. *Hâtons-nous de rendre la Philosophie populaire!*

absterrent, nec haberent lectores, nisi suos, h. e. paucos, & plerumque non invidendos, denique, quibus tenebris eorum libri involuti essent, iisdem & ipsorum nomina mox obruerentur! Atque id iis, ut merito, ita necessario accidere, nec meliorem sortem ullo modo contingere posse, res ipsa declarat. Etenim cum non multi sint, qui subtilitatis limatioris difficultatem exsorbere vel possint, vel sustineant, tum ingenio bono & vivido praediti, & gustu quodam elegantiae venustatisque imbuti, h. e. melior pars generis humani, inspidam tenuitatis siccitatem fastidiunt, atque, ut in cibus beatoris sortis homines, non contenti rerum salubritate, suavitatem aliquam a copia, a varietate, a condimentis desiderant. Quodsi philosophia loqui posset, haud dubie ipsa, se popularem esse cupere, profiteretur. Nam si est sapientiae, h. e. felicitatis consequendae, disciplina: quid tam popolare, quam felicitas? Si scientia rerum divinarum & humanarum: quid tam debet esse promptum & expositum homini, operum divinorum ipsi pulcherrimo? Si naturam interpretatur: quis excludendus ab spectandis admirandisque ejus * miraculis? Si de officiis, moribus, vitaeque bene instituenda praecipit: quis homo ab humanis officiis cognoscendis adamandisque prohibendus?

Ac profecto, quam possum longissime regredi cogitando ad memoriam rerum ultimam, inde usque repetens, invenio, sapientissimos olim homines, nobilissimosque philosophiae auctores, istius, quam dicimus, popularitatis eruditae studiosissimos ac retinentissimos in disserendo, atque scribendo fuisse. Nam, ut ab eo incipiam, qui primus philosophi nomen adsumpsit, quis dubitet, Pythagoram popularis philosophiae auctorem citare, qui, cum Phliuntem venisset, primum cum principe civitatis, deinde ita docte copioseque disseruit, ut (a) ejus ingenium eloquentiamque admiraretur Leon: cujus denique oratio de philo-

* Legatur locus egregius Voltarii in 'praef. libri: Elements de la Philosophie de Newton. p. 12.

(a) Ctc. Tusc. V. 3.

sophiae nomine (b) fuit ejusmodi, ut nihil esse posset elegantius atque lepidius. Thaletem autem, qui aequalis fuit Pythagorae, Graecae philosophiae, ut Pythagoras Italicae, auctor, cum multa alia, velut sermones cum Solone habiti, tum illud arguit hujus popularis philosophiae studiosum fuisse, quod a reipublicae administratione se ad philosophiam contulerat. (c) Ac, ne dicam de Prodicto sophista, cujus facetissimam de Hercule narrationem sub Socratis persona ita affert laudatque Xenophon, (d) ut se neget assequi sententiarum verborumque magnificentiam posse, nec de Anaxagora & Archelao, e quorum disciplina ortus est Socrates: hoc ipso Socrate, quid in philosophando fuit popularius? qui de coelo deductam philosophiam in urbibus collocavit, & in curias, in forum, in domos etiam privatas introduxit: cujus sermones omnes traduntur fuisse ejusmodi, ut iis summorum hominum ingenia caperentur, quod essent perspicuitate collustrati, & omni Attica urbanitate conditi. Quid? Platonis libri non sunt ii, ut & intelligendi & dicendi magister optimus oratori optimo, Ciceroni, videatur. Quid? Xenophontis non melles dulciores sunt disputationes, refertae illae & sententiis venustissimis & verbis suavissimis? Aeschines autem Socraticus non in summa illa simplicitate ita naturali quadam pulchritudine & venustate nitet, ut intelligentibus nihil esse possit jucundius? Jam Academicos omnes Xenocratem, Polemonem, Arcesilam, Carneadem, Platonis exemplum secutos, disertissimos homines, copiosos & suaves in docendo scribendoque fuisse, consentiente antiquitatis testimonio traditur. Aristoteles, fuit ille quidem tetricae subtilitati & aptior & studiosior, quod, cum in sermone ac dialogo, ad Socraticorum rationem, scribere aggressus esset, sibi non succedere, nec ullo modo Platoniam aut Xenophontiam suavitatem se assequi posse viderat: sed habuit discipulum Theophrastum, hic autem Demetrium Phalereum, utrumque in disse-

(b) ibid. add. Jamblich. Vit. Pyth. §. 58.

(c) Diog. L. I. 22. (d) Mem. S. II. 1.

differendo praedulcem, quorum similes multi alii extiterunt; in his Critolaus, qui etiam Romanos homines caperet copia & suavitate disputationum suarum, & Dicaearchus, magnus & copiosus (f) homo. Zeno Stoicae familiae auctor, cum valde subtiliter differeret (g), utque novi quid protulisse videretur, multis novis verbis & loquendi modis replet philosophiam; recessit sane a populari illa veterum ratione: ceterum in eadem secta fuere Panaetius, cujus copia & suavitas in differendo fuit ea, ut Africanos, Laelios delectaret, & Posidonius, qui etiam in acerrimo artuum dolore graviter & copiose disputavit, (h) ac multi praeter hos alii copiosi & elegantes in differendo homines. Epicurei fuere illi quidem, imitatione Epicuri, qui non satis erat politus artibus liberalibus, & alios a studiis deterrebat, ejus igitur imitatione ita parum elegantes fuere & suaves, ut Cicero hoc argumento persuadere Memmio tentet, Atticum non esse Epicureum, quod sit omni doctrina liberali politissimus (i): sed exortum est Lucretii ingenium, cujus carminibus ita popularis, h. e. ita perspicua, ita copiosa, ita venusta & ornata facta est Epicuri ratio; ut ea nihil posset esse elegantius & conditius, speraretque, se illi ipsi Memmio, eleganti in primis homini & politico, placere posse. Quid dicam de Cicerone, qui philosophiam Latinis literis non modo illustravit, sed etiam ornavit, maximeque popularem effecit: qui, non modo cum in sermone ac dialogo scribit, copiosus & praedulcis est, sed etiam cum de officiis praecipit filio. Possum etiam commemorare Graecos, qui carmine complexi sunt philosophiam, ut ad eam cognoscendam allicerent homines; a sicca & tristi subtilitate abhorrentes: sed nolo longior esse in re tot exemplis certa.

Illud lubeat quaerere, quae res philosophiae istam suam popularitatem ac paene dicam humanitatem ademerit, eamque penitus ad subtilitatis umbratilis siccitatem redegerit, atque ex amplissimo laetissimoque

cam

(f) Cic. Off. II. 5. (g) Cic. Acad. I. 9. extr.

(h) Cic. Tusc. II. 25. (i) Ep. ad Div. XIII. 1.

campo in eas angustias, &, ut cum Cicerone loquar*, in dumeta compulerit, ut necesse sit jam clamare: *studeamus philosophiam popularem efficere*. Atque ego non abnuam, in causis etiam ponendam esse cum Diderotio quandam obscuritatis & subtilitatis nimiae adfectionem (k), cujus magnum Newtonum reum agit, itemque multorum opinionem ambitiosam, qui philosophiae multas partes supra captum hominum plerorumque existiment, quos ille nihil aliud, quam indicare judicat, se, quae sit via & ratio bene disputandi, quae exereitationis vis, ignorare (l). Sed ego longius rem repetendam arbitror. Maximam igitur velut fundi philosophici in eo genere calamitatem ortam esse hinc puto. Antiquissimis temporibus philosophia fuit penes eos, qui in republica pace belloque gerenda versarentur, liberali doctrina essent. exculti, viverentque cum hominibus magnis & elegantibus, in civitatibus denique iis, in quibus & nativa quaedam & exquisito studio culta regnaret urbanitas atque humanitas, aut in aulis regum, in quibus solertissimae elegantiae magistrae scholas aperuere adulatio & abundantia, qui denique non parvam mercedulam, sed ingenii laudem docendo peterent: cujusmodi omnes fuisse scimus eos, quos supra commemoravimus, popularis philosophiae auctores & magistros. Discipuli porro eorum quales erant? Matura aetate viri, multi & ipsi jam in republica versantes: tum juvenes nobiles, & ad omnem humanitatem vel ingenio, vel educatione domestica, vel artium magistris eruditi & culti; qui inter deambulandum in foro, in porticibus gymnasiorum, in villis, maxime in conviviis, de magnis & gravibus philosophiae capitibus magistros suos differentes audirent. Neque audiendi philosophi discendaeque philosophiae studium angustis coërcebatur

(*) Acad. IV. 35. *Ac mihi videtur nimis etiam nunc agere se june. Cum sit enim campus, in quo possit exultare oratio: cur eam in tantas angustias & in Stoicorum dumeta compellimus?*

(k) p. 103. *Affectation des grands maîtres.*

(l) p. 105. 106.

tur temporis finibus, sed per multos annos, saepe ad senectutem durabat, ut etiam, cum ad rempublicam accessissent, tamen, quoties otium aut facultas esset, claros philosophos diferentes audirent, domi etiam suae, & in convivio haberent, denique vel legerent nobiles de philosophia libros, vel ipsi de magnis quaestionibus aliquid scriberent. Non attinet haec testimoniis veterum confirmare. Unum Ciceronem omnium eorum idoneum auctorem habemus. Enimvero, hanc rationem prorsus commutatam esse, quis nescit? Tota in scholarum tenebras relegata dudum est philosophia: eam docere vel discere indignum coeptum est haberi magno & illustri homine, relictumque docendi quidem munus totum hominibus tenuibus & umbraticis, discendi autem necessitas imposita solis juvenibus, quibus ad majores disciplinas per philosophiae elementa, uno aut duobus ad summum annis e cujuscunque magistri dictatis macilentis percipienda, eundum putaretur. In utroque autem genere quam parum saepe ingenii, cultus, doctrinaeque elegantioris ac liberalioris, praesertim ea, quae Scholasticorum dicitur, aetate fuerit, nemo ignorat. In horum igitur consuetudine, in his tenebris, mirum est, si dediticet philosophia ac perdidit veterem elegantiam copiamque? si populum fugit? nec lucem ferre potest? si denique elegantiores homines eam aspernantur, &, tanquam etiam contactu contaminet, fugiunt?

Quae cum intelligerent eleganti ingenio praediti, & doctrina liberali politi homines, tum eo tempore, quo primum scholasticorum philosophorum depulsa est barbaries, tum hac nostra aetate, quae illam restituere in philosophiam, tanquam in veteres sedes suas, conari putatur, hoc coeperunt agere, ut eam a sordibus purgatam, beneque vestitam e tenebris in lucem conspectumque hominum producerent; si posset, ut quondam, nunc quoque amatores reperire, a quibus amari se gauderet. Hoc certe, ut nihil de superioribus illis dicam, spectarunt quicunque nuper vel puriori & concinniori oratione Latina complecti elementa philosophiae conati sunt, in quo genere nostra quoque opera elaboravit, vel, id quod majus, & ad popularem reddendam philosophiam efficacius est, Latinis,

nis, vel suis cujusque vernaculis literis, (nihil enim interest) partes quasdam ejus ita illustrarunt, ut lectores aliqua suavitate ab acute faceteque dictis, a copia, & venustate verborum allicerent, eademque via ipsas res accommodatiores cujusque, etiam non subtiliter in eo genere eruditi, ingenio redderent: in quo numero maxime hi censeferi, e Francis, Britannis, Italisque, voluere, qui, exemplo Graecorum & Latinorum veterum, in dialogo scripserunt, quod est aptissimum ei consilio genus scribendi: adeo magnam dat facultatem amoenitatis ingenii expromendae. Sed, ut mittam eos, qui parum ab ingenio doctrinaque parati ad id scribendi genus se contulerunt, nec ullas illecebras legendi adspargere potuerunt, in hoc genere incommodum illud est, quod paucis datum est cavere affectationem acute dicendi; quae frigus affert: tantum abest, ut delectet eos, quibus vel maxime auctores cupiunt probari: quod vitium licet subinde & in iis animadvertere, qui aliis generibus scribendi usi, idem quod illi spectarunt. Quare qui hoc genus popularis philosophiae scribendo persequi volet, quod & munditie orationis placeat, & claritate rerum luceat, copia denique & venustate quadam ac lepore in verbis & sententiis delectet, etiam atque etiam videat, quid humeri valeant, quid recusent ferre. Non enim parvo ingenio opus est. In quo est difficile judicium; cum quisque tanto se facilius ingeniosum credat, quanto suavior ingenii laus esse solet. Deinde, ut verum istius rationis sensum & quasi speciem animo capiat, dedat se ad legendos eos maxime, qui haud dubie principes numerantur, Platonem, Xenophontem & Ciceronem, consuescatque, non modo perspicue copioseque differendi artem cognoscere, sed etiam gustare Atticam Romanamque integritatem, venustatem, adde etiam novitatem modestam in sententiis, elegantiam in versibus Poëtarum loco ponendis, suavitatem denique in tropis, ut inde vel sumere, vel gignere possit similia. Etenim hoc datum felicitate quadam naturae fuit Atticis, ut, quid in quaque re maxime deceret, acutissime viderent, haberentque acerrimum atque emendatissimum omnium rerum pulchrarum judicium. Neque tamen spernet ce-

ceteros, vel veteres, vel recentiores, qui in hoc genere aliquid esse putantur, sed ex his quoque optima quaeque libabit. In scribendo autem nihil magis vitabit, quam sententiarum acutarum, allusionum venustarum, nitidorumque troporum captationem: quod vitium difficile est effugere. Sic conformatus lectione, iudicio, usuque accedet, ut, quidquid suavitatis adspargat, id non ab ipso quaesitum, sed a rebus oblatum, non consilio positum, sed temere excidisse videatur. Ita non *speñris Diderotianis* * terrebit lectores, nec *Soli supplementa scribet*. †. Videbit porro, quid materia quaeque ferat: quae tractata possint nitescere, & in quibus contra nihil insit, quod capiat aliquem ingenii orationisque cultum, ut haec relinquat, nec purpuram vili panno adsuere conetur. Sed multo magis moderatum se praestabit in argumento divite, & ad ornandum uberiori, ne ejus veluti visco correptus haereat: quod cavere tanto difficilius est, quanto majores peccandi illecebrae propositae sunt, quas nec limatissimi ingenii homines semper effugere potuerunt. Non, in unius subtilis hypotheseos fallaci amore exprimendo, *Sirenas & Nymphae pulcherrimae bortos* (m), ac forte etiam *Laida* (n) advocabit (quibus quid simile est, cum opinionis talis tenuitate ac prope sejunitate?) nec, occurrentibus pluribus exquisitis metaphoris, omnes profundet, sed boni dispensatoris diligentiam adhibebit, ut alias ponat, alias ad futuros usus reservet.

Atque haec nobis super populari philosophia hoc tempore disputata sunt: quae nobis in mentem venere, cum rogandi essent Patroni atque Fautores bonarum literarum, & juventutis studiosae, ut frequentes convenire ad audiendas Oratiunculas velint, quarum argumentum est Philosophia varie vel accusata vel defensa, sumtum illud ex Platonis Apologia, Aristophanisque Nubibus, quas per hunc annum interpretati sumus.

* Interpr. N p. 106. *A mesure que l'acte de la généralisation s'avance, les speñres corporels s'évanouissent.*

† Le Neutonisme pour les Dames p. 43. *ils vous trouveront de quoi recruter le Soleil, &c.*

(m) Ibid. p. 74. (n) Interpr. de la Nat. p. 63.

PROLUSIO V. DE PHILOSOPHIA VITAE.

V. *er*ae sapientiae originem si quis vere defini-
 re velit, ad ipsos profecto generis hu-
 mani natales referendam existimet. Et-
 enim homines primi, non, ut ille de
 Epicuri grege, porcus dicam an philo-
 sophus, putat, e terris proterspserunt,
 mutum ac turpe pecus, sed e manu Dei, parentis op-
 timi, prodire, qui nullo modo in hujus vitae veluti
 peregrinationem dimittere liberos suos, nisi idoneo sa-
 pientiae viatico instructos, potuit. Neque unquam be-
 nigna Dei providentia ita genus humanum negligere
 sustinuit, ut id sine sapientia errare incertis viarum
 regionibus sineret. Nullus ab rerum humanarum ini-
 tiis populus fuit, in quo non subinde, primis maxime
 cujusque temporibus, extiterint, divinius haud dubie
 excitati, homines, qui sapientiae magnitudine & uti-
 les suis & admirabiles essent, qui civitates suas legi-
 bus, moribus, disciplina, pulcherrime constituerent,
 aut inventis aliis, publice, privatimque fructuosas, pa-
 triam, atque humanum adeo genus auferent. Atque
 hi sunt, qui proprie omnibus temporibus ac verissime
 sapientes sunt appellati, rerum publicarum conditores
 ac rectores, legum latores atque custodes, & rerum
 ad bene beateque, bello ac pace, vivendum accom-
 modatarum auctores, inventores & doctores. Harum
 Sapientia fuit ea, quae rerum humanarum Domina, ipsa re-
 rum humanarum pulcherrima, & esset & appellaretur.
 Ac nescio an haec sola sit, quae hujus tanti nominis
 dignitatem tueri possit. Haec certe sola intelligi pot-
 est sapientia vel philosophia, quae vitae dux Ciceroni
 laudatur, quae urbes peperit, dissipatae benivola in societatem
 vitae

vitam contraxit, quae inventrix est legum, magistrum morum & disciplinae, Tusc. V. 2. hanc solam coluerunt ii, qui primi se ad sapientiae studium contulerunt, qui toti se in optimo vitae statu exquirendo collocarunt: ibid. c. 1. hanc neglectam ab iis, qui philosophi dici habereque vellent, restituit Socrates, devocans de coelo, deducensque in curias, fora, & coetus hominum, domos denique privatas, ut de vita & moribus, rebusque bonis & malis homines erudiret, & non modo ad recte utiliterque faciendum, sed etiam bene suaviterque dicendum adsuefaceret. Talis ergo fuit sapientia, antiquioribus temporibus, ante quam e reipublicae, ac vitae campo atque luce in scholarum & disputationum angustias & umbram compingeretur, ad eam rationem habitumque revocanda est, si eam vere prodesse publice privatimque, si in honore esse ac dignitate pristina, non contemni ac rideri ab hominibus, vel honore magnis vel ingenio elegantibus, velimus.

Omnino sapiens, a quo philosophus sola nominis modestia differt, longe alius olim existimatus est, & fuit, quam nunc vulgo solet haberi, postquam ei vel nominis novitas, & apud aures plebejas insolentia, vel eorum, qui sibi id nomen, propter tenuitatem quarundam rerum ac saepe ineptarum, certe inutilium ad bene vivendum, scientiam, contra jus & fas, arrogarunt, stupor ac stultitia, adde fordes & humilitas, offecit. Heroicis aetatibus Nestorem & Ulysses, posthaec Lycurgum atque Solonem, sapientes & fuisse, & habitos, accepimus: quam ob causam? nisi quod in rebus publicis & privatis agendo ac dicendo bene utiliterque consulerent. Nec aliam ob causam aut septem illi Graecorum libris celebrati sapientes, in quibus idem ille Solon fuit, hoc nomen consentientis Graeciae iudicio tulerunt, aut apud Romanos P. Scipio Nasica, Cato Censorius, Laeliusque. Quid? quare Homerus primum, deinde omnino poëtae nostri sapientes & dicti & existimati sunt, nisi quod vitam pulcherrimis & publice privatimque utilibus praeparatis, iisque ingenii, & acuminis, & verborum suavitate quadam conditis, instruerent ac regerent. Nam Homerum quidem, fatetur Horatius, quid honestum sit, quid utile, plenius ac melius Chrysippo & Cratore

tore vidisse ac dixisse: Euripidem autem, & sapientem vocat, & vitae magistro usus est ille ipse sapientissimus Cicero. Quid? historicos eos, qui res gestas ad prudentiae disciplinam accommodata scripserunt, Thucydidem, Xenophontem, Polybium, Livium, Tacitum, quis olim non sapientissimos viros, & sapientiae publicae privataeque certissimos ac praestantissimos magistros existimavit? ad quorum disciplinam se contulere, quicunque rem publicam bello ac pace bene gerere cuperent. Nam, ut hoc utar, quis nescit magnum illum Demosthenem e Thucydidis disciplina sapientiam eam petiisse, qua sola Athenae invictae Philippo visae, quae nunc quoque in ejus orationibus lucet, & Ciceronem fateri, Cyropaediam Xenophontis in administranda provincia sibi vehementer profuisse? Nec mirum, Oratori, h. e. qui in curia, in concione populi, de republica, in foro, de causis publicis privatisque, bene diceret, sapientis nomen tributum esse, cum ea eloquentia ipsa loquens sapientia, ut erat, ita putaretur. Romae quondam jurisprudentiam, etsi tum tota prope jejunis formulis, & dierum, quibus agi lege posset, scientia constaret, nullo modo cum hujus nostrae subtilitate & dignitate comparanda, tamen sapientiae nomen tulisse accepimus, &, qui eam tenerent, *sapientes* appellatos: propterea, quod consiliis suis prodesse multis ad res suas obtinendas: quae non parva felicitatis publicae pars est.

Ipsam philosophiae nomen, ne quis in eo haereat, sic antiquis temporibus semper dictum est, ut subtilitati scholasticae non negaretur, quae id sibi paullatim soli, ut nunc etiam fit, vindicare conaretur, ceterum non modo cum omnibus communicaretur, quorum ingenium in rebus publice privatimque utilibus excogitandis tradendisque occuparetur, sed etiam illis in primis, & praecipuo quodam jure,tribuendum putaretur. Primum ipsa religionis divinitus traditae disciplina, quam nos Theologiam usurpamus, a Judaeis, cum Graece loqui ac scribere de rebus suis coepissent, non alio, quam *φιλοσοφία* vocabulo est appellata, ut clare patet e Philonis & Josephi libris: (Ant. XVIII. 1. B. I. II. 8.) neque enim aliud melius verbum & ei rei aptius

aptius dabatur: etiam σοφία ἥμα, ut ap. Jos. A. XVIII. 3. 1. idque etiam vulgo fieri solitum, argumento est locus Paulli Col. II. 8. ubi profecto φιλοσοφία, a cujus fraude sibi cavere vult Christianos, non est, ut imperiti putant, ea, quae in scholis Christianorum philosophorum traditur, sed ut tota orationis series clamat, atque notatum est a doctis quibusdam viris, theologia Judaica, scientia legis Mosaeicae, qua tum quidam ad conturbandos Christianorum animos abutebantur. Isocrati, scribendi ac dicendi summo auctori, solenne est φιλοσοφίαν vocare eloquentiam, in rebus publice in primis utilibus explicandis, suadendis vel dissuadendis, collocatam, & qui ei studeant, eos λέγεις φιλοσοφῆν ait, ut in Panegyrici initio, & οὐδὲ τὴν φιλοσοφίαν εἶναι, in Euagorae principio. Nam sapientes ac philosophos putari volebat, τὰς ἀντιθέτους οὐδὲ μίαν ἐρεῖζοντας, ἀλλὰ τὰς αἰσθ' οὐδὲ μίαν λέγοντας, non qui de rebus minutis subtiliter contenderent, haud dubie designans eos, qui scholastica quadam arrogantia soli philosophi haberi volebant, quorum fastum vanitatemque saepe ridet, ut in Ἀνδρόεω, & contra sophistas, sed qui de rebus magnis bene dicerent. Atque hoc ille Nicocli, Cypri regi, cui quae res magnae videri potuerint, sua sponte intelligitur. Qui autem paullo major ipso aetate fuit, Lysias, hoc vocat φιλοσοφῆν, si quis calamitates suas ita tractet, ita moderari & mollite studeat, ut vitam quam minime molestam possit agere. Or. 24. p. 409. Quos vero putamus philosophos dixisse Strabonem Geographum, cum, in principio praecleari operis, Geographiam esse maxime philosopho dignam demonstrat ex eo, quod eam tam multi philosophi attigerint, in quibus primo loco ponit Homerum, adjungitque cum aliis Ephorum, historicum nobilem, deinde Eratosthenem & Polybium, αἰδρας φιλοσόφους. Nempe, quos ipse interpretatur paullo post φροντιστάς τῆς αἰσθ' τὸ βίον τέχνης καὶ ἀδαιμονίας, qui artem vitae & felicitatem cognoscere ac docere curant. Sed longe principem in philosophorum choro facit Homerum, quem negat poetica modo facultate superasse omnes & superiores & post se futuros, sed etiam τῇ κατὰ τὸ βίον ἐμπειρίᾳ τὴν πολλοτάτην, vitae civilis peritia: quae est aut summa philosophia, aut nobilissima & utilissima ejus pars. Sed plē-

hi sunt libri veteres, in primis Graeci, exemplis ac testimoniis, quibus intelligi potest, philosophiam veteram antiquissimo cuique eandem fuisse ac sapientiam: hanc autem prope totam ad vitam humanam relatum, eumque sapientissimum existimatum, qui eam & nosset optime, & dictis factisque juvare plurimum posset.

Jam si quis appetat hanc philosophiam, vehementer erret, si in compendiis & corporibus philosophiae, quae in scholis feruntur, vel solis, vel maxime, se reperturum credat. Neque vero quisquam eorum, qui talem librum scripsit, nisi valde sibi placuit, atque gnaviter imperitus vitae humanae, & expers ipse sapientiae fuit, hoc se tali libro scribendo consecuturum existimavit, ut sapientes efficeret homines. Exercitationem illi libri quandam non inutilem ingeniis juvenilibus, habent cogitandi, & aditum munire possunt ad disciplinas majores: sapientiam eam ac philosophiam tradere non possunt, quae vere magistra vitae, & rerum humanarum moderatrix vocari possit, sed sunt toti scholae, non vitae: quae est profecto res major talibus ingeniis, & amplior talium librorum angustiis. Magnorum ingeniorum ac pene divinorum, & in magnis rebus publicis ac privatis diu cum summa diligentia versatorum est istius philosophiae scientia, & multo magis disciplina, hoc est, talium, qualia fuerunt in iis, quos supra sapientes descripsimus. Hi ergo adeundi sunt cupidis istius philosophiae, his se in disciplinam tradere, ad horum exemplum totos se conformare debent.

Sed optimam fuerit, auctorem hujus talis philosophiae discendae audire Ciceronem, virum haud dubie sapientissimum, & illius, quam commendamus, philosophiae peritissimum. Is vero eam se sapientissimorum virorum monumentis atque praeceptis, plurimo doctrinae studio, atque etiam usu rerum consecutum docet: sapientissimorum virorum monumenta intelligens, non, ut opinor, philosophorum libros, quas doctrinae nomine laudat, ut vidit Manutius, sed historicorum, sed poetarum, & vero etiam oratorum, quorum exempla & praecepta sibi in vita, publice privatimque, plurimum profuisse, in oratione pro Archia poeta demonstrat: quippe etiam in epistolis Eu-

ripidis vera praecepta laudat, & singulos ejus versus singula testimonia & praecepta vitae appellat. Doctrinam porro indicat philosophorum, non tam eam; quae subtilibus, de rebus obscuris naturae aut metaphysicis, disputationibus continetur, sed quam ab Socraticis traditam tenemus; quorum philosophiam solam veram judicat, in quintae Tusculanae principio, aliisque locis plurimis, & aptam vitae civili atque privatae. Enimvero pressius agamus, & comparando utramque philosophiam, & subtilem illam scholarum, & popularem illam vitae, quae ex historicis & poetis & oratoribus, ne dicam de Socraticis philosophis, discitur, quanto haec sit ex omni parte melior, & utilior, atque etiam pulchrior & suavior, paucis demonstramus. In quo illud modo intelligi volumus, nec historicos quoscunque a nobis hujus philosophiae magistros commendari, sed eos, qui, Thucydidis exemplo, historiam, quae ante mera rerum gestarum commemoratio fuerat, vitae humanae aptam reddidere, nec poetarum omnium lusus & nugas, sed gravia carmina, ut epicorum, ut tragicorum.

Uni philosopho causarum cognitionem convenire ait Strabo, in primo Geographiae libro: hominem citius vilem satis habere, si sciat, quid sit fiatque, neque ei opus esse causarum scientia, nisi eam, propter otium, *ἡ δὲ φιλοσοφία χάριν*, philosophicae contemplationis studio ductus, assumere velit. Sed hoc ille de rebus naturalibus dixit; quarum scientia interdum etiam in magnis vitae humanae actionibus habet aliquam utilitatem, ut ille docet. Nam in rebus iis, quae ad humanam naturam, & vitam civilem privatamque pertinent, indagatio & cognitio causarum utrique est communis. Quantum autem hic interest inter philosophorum & historicorum poetarumque disciplinam! philosophi res universas tractant subtiliter, hi res singulas populariter: notiones illi; philosophorum ingenio efformatas, hi facta & res positas in re atque natura. Qua in re plurimum ad actionem vitae interest. Nam primum difficilius haerent universae illae notiones, plerisque cogitatione recisis, per quae adhaerescere in animis hominum possint: cum in rebus singulis, concretae schola vocat, permixtae sint veluti ansae, per quas arripere a-

uno

uno quoque tenerique possint. Quis deinde non vel suo, vel aliorum exemplo didicit, quanto difficilius universa illa ad usum actionemque transferantur, quam eventus, & quae usu didicimus. Huic simile illud est, quod philosophia scholastica tantum genera rerum earumque causas universas explicat, cum historia & poetica descendat ad omnia, quae istis generibus sunt subiecta: quod illa hominem, hoc est, animum hominis, velut unum tractat, hi homines omnes. Atque illa etiam fortasse eam, quam tractat cogitatione, mentem, atque eum hominem fingit, qualem ipse velit, leges ei scribit, quas libeat, cogit cogitare atque appetere ex philosophi arbitrio, efficitque philosophicum hunc hominem atque animum Platonicae civitati similem: at hi homines, eorumque mentem, sensus motusque animorum, describunt atque exprimunt pictoris veri & boni modo, qui imagines hominum ex vivis exemplis accurate & sine assentatione aut invidia ducit. Magna pars animi humani, ac prope dicam maxima, est in commotionibus, quas Graeci *πάθος* vocant, & cupiditatibus. Philosophus, in schola subtiliter de iis differens, quid facit, nisi ut certa capita ac genera ponat, & sub his formas ac partes singulas, velut aciem diligens Imperator, ordinet, denique generum pariter atque formarum, ut amoris, odii, gaudii, metus, invidiae, causas exponat, & remedia tradat, sed ita, ut nunquam se ex metaphysico fastigio ad humilitatem regum, principum, nobilium, divitum, fortunatorum, &c. demittat, nec tempora, loca, aetates curet, & quando, quomodo, ac quibus rebus horum animi in utramque partem commoveantur, doceat: quae faciunt omnia historici, poetae atque rhetores: similisque est ratio partis ejus, quae de virtutibus ac vitiis tractat. Universam virtutem ac vitium universum amplectitur schola, nihilque est contenta: at nostri illi, a quibus philosophiam vitae petendam dixi, virtutes & vitia omnium hominum curant, quae in quoque genere ac conditione vitae ac fortunae vel impedimenta cuiusque virtutis sint, vel incitamenta atque praesidia, quae irritamenta vitiis, quae remedia, docent, quid aetas, tempus, indoles ingenii corporisque valeat. Magna pars, ac

prope dicam maxima sapientiae est, nosse homines: de qua etiam commentarios doctorum virorum habemus. Non sperno, quae in corporibus philosophiae scholasticae tradi sciō: sed quantula haec pars est eorum; quae poëtae atque historici tradiderunt? Nam & in his schola servare cogitur illam suam, ut ita dicam, *ἀντιπαιδεία*, discipulosque cogit contentos esse generalibus quibusdam, & salubribus illis quidem; sed nimis siccis & paucis praeceptis signorum. At alteri illi hic in primis copiosi sunt, faciles atque officiosi: qui suae disciplinae alumni non modo universa quaedam praecepta proponunt, sed eos etiam in aulis regum ac principum, in palatia potentium & divitum pariter atque casae humilium & pauperum, in musea sapientium, & officinas opificum, in castra, in tentoria ducum atque militum, in urbes denique & agros, in regiones maritimas & mediterraneas, campestres; silvestres; ac montanas deducunt, & omnium ubique animos, naturas aperiunt, eorumque intimos sensus; cupiditates, studia spectanda demonstrant.

Enimvero ne haec, quibus similla addere in promptu esset, si longioribus esse vel liberet; vel liceret, ne igitur haec fingi a me putentur; quod suspicari fortasse veniat in mentem iis; qui his magistris aut omnino non, aut parce nimis; aut stulte sunt usi, in quo posteriori genere sunt omnes hi; qui praeceptores quondam Graecarum & Latinarum literarum indoctos habuere; nihil ab istis discendum putantes; praeter verba, & formas dicendi; & vero etiam ritus quosdam Graecos Romanosque: age brevem ejus rei demonstrationem; vel admonitionem potius; adjiciamus. Historici ii, quos supra descripsimus, *παιδαγωγὸς* vocare solent; Thucydides; Xenophon; Polybius; Livius; Sallustius; Tacitus; sed maxime Thucydides; communis praeceptor ceterorum; Livius atque Tacitus; in narrationibus rerum, in quibus quidem aliquis motus animi; aut vitium vel virtus; aut prudentia vel stultitia; intelligi possit; hac perpetuo ratione utuntur; ut eas sententiis illuminent atque exornent; non modo ad suavitatem legentium; sed multo magis ad utilitatem. Earum tria genera sunt. Primum est earum; quibus consilia hominum; actiones; mores; vel probant

bant vel improbant, aut, quid tempore quoque officium a quoque postulaverit, ostendunt: quae sunt propriae praecepta, quae habent cum ceteris philosophis fere communia. Alterum genus est, quod constat pronuntiatis de rebus humanis, earumque & hominum ipsorum natura interiori; quibus reddunt rationem consiliorum, dictorum atque factorum. In quo sunt profecto admirabiles, & philosophis scholasticis longe longeque copia & acumine superiores. Tales sunt hae Livianae de libertate: *Libertatis acriores stimuli sunt omittas quam retentio; libertas temperata salubris est: nimis & aliis gravis, & ipsis, qui habent, effrenata & praeceptis: leges servare vera libertas est; libertas & regum imperium natura inter se sunt inimica, & aliae de eadem, atque de permulta aliis rebus: Vana, ut ad ceteram fidem, sic ad secreta regenda, satellitum regiorum ingenia. Nulla ingenia tam prona ad invidiam sunt, quam eorum, qui genus ac fortunam suam animis non aequant.* &c. Hoc genus si quis ex historicis, poetis, & oratoribus, & Socraticis philosophis, nam & hi tales habent permultas, colligeret, & in unum corpus congereret, posset profecto Anthropologia quaedam effici, haud paullo melior, & utilior iis, quas nobis Francisci quidem scriptores, arroganti *Hominis* nomine, venditant. Hoc est illud genus sententiarum, quo Voltarius, qui se nuper a scenica fabularum simulatione ad rerum gestarum veritatem transferre instituit, has novi generis fabulas suas commendat muliercularum Francicarum elegantiae amantium, aliorumque nostrorum hominum impericiae; quamquam eas & contritas plerasque habet, & plerumque alieno loco positas. Sed tertium genus est, cum docent, quomodo quis in quaque re agenda, patienda, videntia, audienda, adfectus animo fuerit, qui motus cupiditatesque, & quomodo extiterint: quae cum legas, ipsos animos hominum praesentes habere, & contueri videre. Quis autem, cui Euripides, Sophocles, Homerus aut Virgilius, Demosthenes aut Cicero lecti, non idem ab iis fieri, ab his etiam in argumentando, animadvertit.

Ex his arbitror intelligi philosophiam vitae, quae profit ad vivendum & agendum, hoc est, veram sapientiam, maxime petendam esse ex antiquis scripto-

ribus Graecis atque Latinis, stulteque facere eos, qui mirentur, cum audiant, eos auctores ac fontes verae sapientiae dici, quo nihil aliud nisi indicant, eos scriptores sibi parum cognitos esse. Sed hanc philosophiam etiam hoc nomine commendaverim, quod mirabiliter adjuvat eloquentiam, & de rebus omnibus acute suaviterque dicendi ac scribendi facultatem, quae maxime ab earum sententiarum, quarum ante genera posui, scientia & idoneo usu, qui & ipse ab istis scriptoribus peti debet, proficiscitur. Atque cum veteres philosophiae ad eloquentiam vim laudarent, profecto vel Socraticam intellexere, quae talibus sententiis abundat, vel eam, quam nos ante descripsimus. Quamquam ipsa se satis commendat suavitate sua. Etenim cum prope tota constet sententiis acutis, eaeque pronuntiatae sint & expressae ab hominibus magni ingenii, & venustis ac disertis, admirabili dulcedine perfundunt non modo acutos, sed quoscumque non plane stupidos lectores. Etenim natura tangimur sententiarum acumine, nec quisquam facile ita illiberalem ac durum a natura habet animum, qui iis audientis legendisque non jucunde adficiatur.

Haec porro philosophia primum restituta est per eos, qui bonas literas & veram sapientiam, revocandis e pulvere ac tenebris Graecis & Latinis monumentis, instaurarunt. Nam cum, divino quodam in genus humanum beneficio, eodem tempore extitissent per multa praeclara ingenia, qui sordes scholarum, quas philosophiae nomine commendabant stultissimi hominum, nullo modo ferre possent, rediere ad veros sapientiae fontes, ex iisque & suam fitim restinxere, & aliorum pectora irrigarunt. Nulla tum alia philosophia tradita ab talibus magistris, nulla alia ab eorum alumnis disci solita. Ex eorum autem disciplina quanta copia magnorum in omni genere hominum prodiit, in primisque quantus numerus eorum, qui Latinae orationis & carminis pulchritudine cum ipsis illis antiquis Romanis comparari possent, unde seculum illud alterum aureum est appellatum. Jam ejus sapientiae magistri ac professores, Erasmi, Mbsellani, Melancthones, Camerarii, quanto in honore ab summis & imis, si Theologitas quosdam e scholasticae & barbarae philo-

loſophiae ſtabulo excipias, habiti! cum imperatores, reges & principes, & civitates, eos certatim expeterent, conſulerent de rebus graviffimis, & omni ſignificatione proſequerentur. Noſtrum eſt, illud beneficium divinum gratis animis agnoſcere, ac, quantum in nobis eſt, retinere. Quod quidem facimus diligenter, pro parte noſtra, commendantes juventuti hujus ſapientiae omniumque bonarum literarum ſtudium, non tam verbis, quam rebus, imbuentes eos guſtu incorrupto veritatis, & elegantiae omnis.

Neque iſtud noſtrum ſtudium ad hanc diem irritum fuit. Cujus rei documentum dabunt quinque diſciplinae noſtrae adhuc alumni, Oratiunculis, quibus Pacis Auguſtanae, cujus hic annus alter ſecularis eſt, beneficium haſtenus celebrabunt, ut eam bonis literis & tum plurimum profuiſſe & cum maxime prodeſſe oſtendant. &c.

1. The first step in the process of the investigation is the identification of the problem. This is done by the investigator who is responsible for the study. The investigator must first identify the problem and then determine the scope of the study. The next step is to design the study. This involves determining the research objectives, the research questions, and the research hypotheses. The investigator must also determine the appropriate research methods and the data collection techniques. The third step is to collect the data. This involves the actual collection of the data from the subjects of the study. The fourth step is to analyze the data. This involves the use of statistical methods to analyze the data and to draw conclusions from the results. The final step is to report the results. This involves the preparation of a report or a paper that describes the findings of the study.

MEMORIAE
ET
ELOGIA
PUBLICAE PRIVATIMQUE
SCRIPTA.

M E M O I R A S

THE

R I C H A R D

PRIVATE LIFE

OF

M E M O R I A
JOANNIS FRIDERICI
CHRISTII

POESEOS PROFESSORIS PUBL. ORDINARIJ.

agnam habet antiquitas commendationem
suavitatis: siue natura ipsa eo sensu im-
buit animos nostros, siue opinio quae-
dam hanc ei gratiam temere adjunxit.
Sed nihil jucundius est antiquitate illa
erudita, Graeca atque Romana, cujus
vel vestigia per literarum Graecarum Latinarumque
prisca monumenta curiose indagamus, vel reliquias
ipsas in operibus artis cum magna admiratione specta-
mus. In quo si nihil aliud esset, quod probari posset,
animus certe deberet laudari gratus adversus eos, a
quibus omnium bonarum artium praecepta egregia,
&, quod multo majus est, exempla perfecta, acce-
pimus. Sed vehementer falluntur, qui in antiquitate
illa cognoscenda nihil praeter aliquam voluptatem,
liberalem illam quidem, sed inanem tamen, inesse ar-
bitrantur. Illi ipsi, qui omnem antiquitatis scientiam
ad veterum scriptorum divinorum humanorumque in-
telligentiam, & historiam antiquam referunt, etsi ho-
nificentius & verius judicant: est enim ea res per-
magna: tamen longe angustius utilitatem ejus circum-
scribunt, quam res & usus patiuntur. Itaque recte
judicat intelligentissimus ille, & elegantissimus ope-
rum antiquorum spectator & interpres, Caylus, Co-
mes,

mes, non optime fecisse antiquorum monumentorum interpretes, cum aut nihil aliud, aut maxime id egerint, ut per reliquias antiquitatis Graecae atque Latinae lucis aliquid scriptoribus antiquis historiaeque adferrent: sapienterque ipse in operibus antiquis, quae mirifica artis elegantia expressit, hoc maxime & videndum praecipit, & ipse videt, ut artium elegantium incrementa & perfectio, artificumque ingenia cognoscantur; eaque intelligentia ad imitationem artificum, h. e. ad usum perfectionemque artium conferatur. Sed quod Caylus interpretibus antiquorum operum agendum censet, ipse autem in interpretatione eorum nuper eleganter, & cum magna peritorum laude agere coepit, hoc dudum fecerunt artifices summi in omni artium genere, quod habet aliquam cum Graecae Romanaeque vetustatis monumentis conjunctionem. Nam si verum velimus fateri, quicquid recentioris aetatis pictura, statuaria, sculptura, caelatura, architectura denique, habet admirabile, venustum, & exquisitum, id omne ductum est ab antiquorum operum imitatione, ad quam omnia retulerunt, quicumque primi in aliquo tali genere excelluerunt, & insignes esse voluerunt. Picturae apud Graecos quae perfectio fuerit, quam ipsam propemodum naturam aequarit, sciunt omnes, qui veterum testimoniis credere didicerunt. Nec Italica ingenia ad eam artem vel intelligendam dura, vel consequendam tarda & invenusta fuere, praesertim, posteaquam Graecorum opera Romae publicata, & in imitationem vocata sunt. Itaque Italia plena fuit pulcherrimis picturae operibus, ut quae etiam in sepulchra descendere, & ea exornare iussa est: ita machinante fortuna quadam, artibus favente, ut in eorum tenebris perfugium haberet ars pulcherrima; unde aliquando, liberata a barbaris Italia, & literarum luce terris reddita, & ipsa revocari in lucem posset. Quod ita accidisse satis constat. Etenim cum bonarum literarum amor & studium occupasset hominum animos, depulsaque philosophiae scholasticae barbarie, coepissent homines sapientiam petere e scriptoribus Graecis atque Latinis, requiri coeptae sunt reliquiae veteris Romae, & omnium antiquarum artium. Ita dum eae ubique e terra protrahuntur ab antiquitatis studiosis, e sepulchris etiam in lucem ac paene vitam

vitam revocata est pictura: quae tum etiam non aliter pingebat, quam olim in istis sepulchris pinxerat, hoc est, in tectorio camerarum atque parietum, & sine oleo. Sed multo magis ea res clara est in ceteris generibus, e quibus majores & meliores reliquias antiquitatis elegantis habemus. Contemnimus hodie opera Gothici & Langobardici ingenii, & ridemus, quicquid ab eo est profectum: adeo in omnibus barbaries ejus, hoc est, valde abhorrens a natura & simplicitate & pulchritudine ratio apparet: nec quisquam est, qui vel imitari ea ullo in genere velit, ac pulchra ducat, vel qui fieri quicquam ad eum modum, aedes, signa, vel in saxo, vel in aere, vel in gemmis, velit. Omnes aliquid elegantius requirimus & venustius. Sed quibus vel hunc meliorem in omnibus talibus rebus gustum, quem nemo ingenuus ac politus habere nolit, quibus hujus artium elegantissimarum emendationis initia debemus, nisi iis, qui antiqua earum opera undecunque conquassare, ut vel in locis publicis museisque proposita, vel in libris pictura lineari per aeneas laminas expressa spectarentur?

Enimvero id quantum, & quam multiplex, & amabile beneficium sit, quis adeo parum humanus est, atque invenustus, quin facile intelligat? Atque non ignoramus, in iis rebus omnibus nullam esse partem necessariam vitae humanae, quae etiam sine aedificandi elegantia, & ceteris illis deliciis agi potest, & a multis gentibus per multa secula acta est. Neque tamen propterea audiendus est; si quis eas res omnes, ut non necessarias, contemnat ac repudiet. Omnes alias vitae humanae oblectationes ac delicias in vestitu, in victu, in reliquo vitae cultu, in hortis, expellamus licet, si ad necessitatem vitae revocare omnia velimus. Sed nemo ita est inhumanus, ut hanc necessitatem tantopere amplectatur, nemo ita ab omnibus vitae suavitatibus alienus, ut iis nihil in ullo genere artium tribuendum ducat. Carere potest illis omnibus vita humana: sed aegre careat, sed doleat negatis atque ademptis: quod ei hoc ignoscendum sit magis, quo liberalior ea oblectatio debet judicari, quae non ad corpoream voluptatem solam, ut in cibo, potu, aliisque talibus rebus, refertur, sed ad oculorum sensum, & quidem cum,

eum, qui sine ratione, & sine ingenii quadam elegantiâ, vel naturae beneficio infita, vel artium studio & judicio aucta, contingere non potest. Quodsi quis in talibus rebus vanitas accusanda sit, ea profecto magis reprehendi debeat in iis, qui talium rerum possidendarum immoderata cupiditate incensi sint, quam in his, qui earum adpectu judicioque & pascere oculos pariter atque animum, & acuire ingenium ad sensum pulchritudinis omnis, & vitam ipsam elegantior rem reddere velint: qui est fructus talium rerum praestantissimus, maximeque liberalis. Etenim non est tacendum id, quo videntur ea artis, vel antiqua vel recentis opera, eorumque spectandorum & intelligentiorum studium maxime commendari.

Maxima pars humanitatis & decus prope omne vitae humanae, quo distamus a bestiis, inest primum in sensu quodam ordinis, decoris, & pulchritudinis, deinde in dictis factisque omnibus, & partibus vitae humanae externis ad illius sensus legem & normam componendis fingendisque. Hunc sensum obruit atque extinguit barbaries, inimica rebus pulchris omnibus; eo autem extincto, totius vitae in omnibus rebus deformitas, aberrans longissime a naturae humanae leges ac dignitate, consequitur. Sed ubi ille sensus viget, aliturque suis nutrimentis, & acuitur artibus, idoneis, ibi vero omnia accipiunt suum ornatum ac decus, consentaneum naturae humanae dignitati, existitque elegantia quaedam, per omnes vitae humanae partes fusa & explicata. Hinc nascitur vera eloquentia, non modo popularis illa & libera, sed etiam altera exquisitior, & adstricta numeris certis: hinc morum facilitas, elegantia, venustas: hinc in operibus artis omnibus pulchritudo & lepos. Sed haec omnia genera habent conjunctionem inter se talem, ut futura sibi invicem communicent vim, & iisdem semper in locis habitent, sitque iis quasi commune domicilium. Neque enim ignorat quisquam, quibus temporibus eloquentia, poësis, & aliae artes liberales, in Graecia & Italia maxime flourerint, iisdem perfectissimam ibidem fuisse picturam, statuariam, architecturam, ceterasque tales artes, certe elegantissime tum de talibus rebus homines iudicasse. Quare quemadmodum

si, qui libros veteres Graecos & Latinos, vel in lucem prostraxere, vel emendare ingenio, & explicare doctrina instituerunt, & cum maxime instituunt, addolentque homines non modo ad eorum intelligentiam, sed etiam gustu pulchritudinis ejus imbuant, quae ibi sunt oblita omnia, hi, inquam, ut praecclare merentur de genere & vita hominum, propterea, quod ex his libris omnis vera sapientia humana, dicendique elegantia & suavitas venit: sic & ii plurimum profuit vitae humanae, ejusque jucunditatem adjuvant, qui vel reliqua vetustatis Graecae & Romanae spectra & visceribus terrae eruenda curant, quod multi non modo eruditissimi homines, sed etiam Principes fecere, facitque cum maxime Carolus, utriusque Siciliae Rex, magno & regio sumtu protrahens Herculani reliquias in lucem, in eoque se ad omnem posteritatem victuaro beneficio literas artesque elegantes adficers existimans, vel eorum artem & venustatem demonstrando acutant homines ad pulchritudinis ejus, quae talibus rebus attributa est, sensum, non modo ad illas ipsas artes judicandas exercendasque profuturum, ad quas ea proprie pertinent, sed etiam ad reliquias, in quibus elegantiae ratio habetur, vitamque universam.

Atque non ignoramus, eos, qui in aliis sua ridenda vitia, quaedam antiquitatis interpretibus objicere, quibus eorum studia in contemptum adducere conentur, in his quaedam oppido frigida: qualia sunt in his, quae, sub Sectani nomine, in eos effudit Lagomarsinus, cetera aut communia, aut levia, aut omnino nulla. Nam quod minutias confectari dicuntur, ea non est, nisi majoris diligentiae reprehensio, quae est valde lubrica & fallax. Neque enim cujusvis est, judicare, quid sit, in illis praesertim generibus artium elegantiorum, & quas ipse ignorare se fateatur, minutam ac contemptendum: nec ullius artis perfectio, sine multis parvis rebus constat: denique nulla pars doctrinae reperitur, cujus professoribus non minutiae soleant objici. At vident saepe, velut in numis ac gemmis, quae nemo alius videt, nec omnino insunt. Primum, non mirum sit, si oculus, in aliquo genere exercitatus, videat, quod alii non cernant, qui se non in eodem genere exercuerint: cum etiam aures, exercitatae audiendi-

diendis musicis concentibus, audiant, quae aliae non assequuntur. Enimvero, an in ceteris artibus ac disciplinis nemo videt, nisi quod est ante oculos, positumque in re ac natura? Immo vero quam multi vident in sacris libris, quorum hullum ibi vestigium impressum est divinitus? in legibus, quorum nihil in mentem legislatori venerat? Physici it, qui arcana naturae perspicere, per microscopiorum auxilia, tentant, quam saepe irrisi sunt, quod viderent ea, quae per eadem microscopia nemo alius posset assequi? Metaphysici autem, quod in verbis inanibus viderent notiones rerum? Quid? quod gravius est, quotus quisque non in se atque in animo suo videt res maximas, sapientiam, doctrinam, virtutem, etiam cum ab eo longissime absunt? quam multa in liberis parentes, in amatis amantes bona vident, quorum alii nihil admodum agnoscunt? quam multa porro vitia atque peccata in aliis vident male acuti homines, a quibus eos facile liberent, aequi aliorum oculi? Non igitur tolerabilis erit in Antiquariis error innoxius oculi, cum alii plerique haud paullo graviore animi errore peccent? Immo condonabitur ceteris magnis bonis, quae eorum diligentiae debentur: eruntque ipsi in tanto maiori honore, quanto pauciores sunt, qui in eo genere vel elaborare suscipiant, vel probabile aliquid efficere possint.

Neque enim facile est, aut cuivis datum, in antiquitatis istis reliquiis cum laude versari: adeo multa requiruntur vel ingenii, doctrinae, artiumque praesidia, vel studii, laboris, exercitationisque adjumenta! Opus est primum ingenii ac prope oculorum ipsorum quadam elegantia, quae sentire & agnoscere talium operum pulchritudinem, & manuum artificia possit, sine qua nihil in toto isto genere quaevis cura effecerit. Doctrinae porro antiquae copia insignis requiritur, quae gemmarum, numorum, arcuum, columnarum, figuris antiquis refertarum, aliorumque talium operum erudita argumenta assequatur, & apte interpretari doceat. Oportet etiam artes ipsas, quae talia opera effecerunt, non profus ignorare, tenere solum linearis picturae artificium, in quo insunt fundamenta & principia omnium illarum artium, & sine quo

quo nullum certum est de ullo tali opere iudicium: Quanta denique diligentia esse debet vel in iisdem operibus saepe tractandis, inspiciendisque; vel in comparandis similibus; ne conjecturis uti necesse sit, ne suspicionibus aculescere cogare, aut videre videare, quod non inest: quod est unum certum genus antiquitatis talis bene cognoscendae: sicut accurati Physici in operibus eventisque naturalibus inspiciendis observandisque faciunt. In quibus rebus quanta difficultas, quam paucis superanda ostendatur, quis non sua sponte intelligit?

Sed talem nos prohi habuisse Jo. Frid. Christum, harum rerum vel mediocriter intelligens, nemo negaverit. Primum, quanta doctrinae veteris, cum universae, tum maxime ejus, quae ad hanc rationem pertineret, copia fuerit viro, & scripta ejus loquuntur, & cognoverunt, quicumque eam vel disputantem de talibus rebus discendi causa audivere, vel cum eo sermones super talibus argumentis familiariter contulerunt. Omnia cognorat Latinorum scriptorum monumenta, in primis ea, in quibus esset veluti domicellium antiquariae illius scientiae, ut Plinii Majoris libros postremos, & poetarum carmina, quae etiam proprio quodam rei poëticae studio adamarat, & accurate magnoque cum iudicio tractabat, in his etiam, quae alii praeterire solent, historiae denique auctores universos. Sed in omnibus omnia antiquitatis vestigia, etiam leviter impressa, & ab aliis vix animadversa, curiose indagarat, & vel scriptoribus ipsis e numis gemmisque suis aliquid lucis affundere, vel his ex illis accendere tentarat. His adjunxerat reliquias antiquitatis, quas docti ubique terrarum viri per lineares in aeneis lamnis figuras expressas edidissent, quorum operum librorumque magnam & lautam copiam haud parva pecunia compararat; non, ut haberet, & per eam se imperitis jactaret, sed ut perspiceret, excuteret, & inde cum suam in hoc genere scientiam augeret, tum intelligentibus prodesset. Quid? quod etiam quibusdam supellectilis antiquariae generibus non parvam pecuniam impenderat, ut numis gemmisque antiquis, quarum non parvum ille numerum reliquit, in his quas-

dam exquisiti artificii, & non vulgaris raritatis. Viderat denique in peregrinatione, quam per Germaniam & Italiae partem fecerat, permulta ejus generis, non obiter, ut peregrinantium plerique solent, sed quemadmodum periti & artifices artis suae opera solent spectare. Et erat tanto melior & spectator operum ipsorum, & exemplorum inde ductorum in libris judex, quod non modo a natura sensum quandam talis elegantiae habebat, sed eum etiam omniratione acuerat. Nam linearem illam in charta pingendi rationem tenebat, & radium in aeneis lamnis ducere didicerat: non ille quidem, ut artificum venustatem & subtilitatem assequeretur, at, ut artem se calere, ostenderet. Accesserat exercitatio operum artis inspicendorum comparandorumque assidua & scita: ut qui etiam pictorum omnium recentiorum tabulas, de quibus & ipsis eleganter judicabat, ita accurate, ita saepe inspexerat, ita propriis quibusdam notis discernere didicerat, ut, cujus artificis quaelibet esset, facile diceret: in quo genere ille tantum diligentiae posuerat, ut etiam signa omnium pictorum, quibus opera sua notare consuevissent, collegerit, & perite interpretatus sit proprio libro, (*de Monogrammatibus Pictorum*) qui nuper e Germanico Francicus factus est Parisiis. Itaque quicumque apud nos in tali aliqua re haerent, aut intelligere aliquid cuperent, Christium consulebant, a quo se putarent optime, quae vellent, cognoscere posse. Quibus ille ita plerumque e vestigio responderebat, ut, sibi ab eo satisfactum egregie, fateantur. Neque vel alium, quam ipsum, interpretem adhibebant, qui antiquitatis partem aliquam, ut gemmarum argumenta, explicari vellent, ut in Richteriano Museo publicando factum est, vel alius judex facile adhibebatur, cum in Actorum Eruditorum Commentariis, de libris antiquariis judicandum esset. Quo magis in eo se ornameptum habere Academia nostra putabat: quo amisso, merito, ut in gravissima jactura, non modo communi literarum nomine, sed etiam sua causa proprie dolet: praesertim cum etiam alia, vel a literis, vel a virtute & sapientia, permagna in eo bona fuerint, quibus aegre sibi posthaec carendum videt.

Eum

Eum debuimus Coburgo Francorum: quo in oppido natus erat, anno hujus ipsius seculi primo, e gente antiquae in Franconia claritatis; patre Jo. Sebastiano, in Aula Ducum Saxoniae e Coburgensi Domo Ernestina Consiliario, & Gymnasii Curatore, avo paterno Georgio Julio, Marchionis Baruthini in Fiscis procuratore Consiliario, materno Jo. Adamo Drechselio, in eadem Aula Consiliario. Pater cum & filium amaret, praesertim in quo praeclari ingenii signa comparerent, & literas, quas ipse calleret egregie, primum domesticos praeceptores aluit, quos optimos nancisci posset, deinde ab his bene praeparatum publicis Gymnasii magistris erudiendum tradidit. Horum doctrina, & vero etiam Parentis domestica disciplina conformatus, missus est in Academiam Jenensem: unde perceptis, trium annorum spatio, philosophiae, matheseos, jurisque partibus omnibus, itemque historia Imperii Germanici, redux in patriam, rector datus est nobilissimis juvenibus, primum Volzogiis tribus, uni, quocum profectus in eandem Academiam, & scientiam earum disciplinarum & amorem sibi auxit, duobus ejusdem fratribus, Halas Saxonicas ituris, denique Rud. Bunavio, Comiti, magni illius Henrici fratri, in Lipsiensi Academia, quae ei, per viciniam, dum Halis commoratur, cognita, plurimum omnium placebat. Inter haec ei in Aula Meinungenfi, Volzogiana suffragatione, datus fuerat locus inter scribas Principis, etiam spe majorum honorum proposita. Sed ille literas, Latinas in primis, & elegantiores artes, ita adamarat, ut Academicam in literis vitam aulicae praeferret, nihilque magis optaret, quam ut docere, quas didicisset, literas in Academia, in primis Lipsiensi, posset. Cujus voti compotem fecit Bunavia Domus, impetrata ei Professione historica extraordinaria: ad quam sibi, Magistri Philosophiae honoribus capiendis, & disputationibus legitimis, in primisque doctrinae & virtutis opinione, viam munierat. Neque tamen ea res ipsum impedit, quo minus comes iret Bunavio, primum per Germaniam inferiorem, Belgas, Batavosque, in Britanniam, post per Bohemiam, Moraviam, Austriam, in Venetos: unde per Suevos, Bavaros, Francos & Bohemos rediit Lipsiam. Nam Italiam reliquam, quod

maxime cupierat, & Francogalliam visere, bellicae turbae non siverant.

Reversus Lipsiam totum se dat erudiendae juventuti bonarum literarum studiosae, auctus mox Professione Poëtica ordinaria, quam ad finem usque vitae ornavit, & scholis historicis, poëticis, literariis, antiquariis assidue habendis, & scribendo multa, quibus literis communibus prodesset, & dignitatem bonarum artium omni ope asserendo. Pleraque scripsit per occasiones Academicas, Prolusiones, Disputationes, Carmina, quosdam etiam alios libros, ut *Noctes, de Menogrammatibus Pictorum, Fabulas Aesopicas*, exquisitae eruditionis plenos: nec ulla est pars elegantis doctrinae, cui non aliquid lucis adfuderit scriptis suis: quorum prope omnium titulos & argumenta uno loco ipse prodenda curavit. Et reliquit quaedam affecta, quae dolendum est, perfici ab ipso & publicari non potuisse. Genus orationis erat, in differendo purum, perspicuum, copiosum & profluens, in scribendo exquisitius ab delectu verborum, & structura curiosiori, & Latine doctioribus magis, quam qui leviter tincti Latinis literis essent, aptum ac probatum. Docendi rationem non modo ad scientiam referebat, sed etiam ad virtutem & bonam mentem, digredi saepe solitus ad praecepta sapientiae & virtutis, commendationemque elegantis in vita humanitatis: cujus tanto melior & praeceptor & commendator erat, quanto ipse in omni vita erat elegantior & urbanior, domestica Patris disciplina olim in prima aetate imbutus humanitatis & elegantiae sensu, & ad eam plane conformatus consuetudine cum viris magnis, cujus ei copiam & nobilium juvenum rectura, & peregrinationes fecerant. Vitae genus sequebatur, quale literis maxime convenit, tranquillum sine ignavia ac solitudine, neque assidua & promiscua cum aliis consuetudine occupatum & distractum, neque nimia literarum aviditate solitarium & obscurum: nunquam se minus solum existimans, quam cum inter libros suos ageret, nunquam magis, quam cum inter homines, quibuscum nihil loqui liceret de communibus literis, aut quod in diem posterum juvare ingenium animumque posset. Bonarum literarum tantus amor erat, tantum studium, ut in earum laude ac digni-

dignitate tuenda modum excedere mallet, si tamen in tali re modus excedi potest, quam non satis acer defensor videri.

Sed illa ipsa vita, domi maxime & in literis acta, sicci corporis virum, nec nimis a nervis robusti, quanquam satis prospera valetudine a pueris usum, tamen paullatim debilitaverat. Cujus imbecillitatis vis primum erumpere ante paucos annos coepit sputi copiosiori fluxu, per intervalla recurrente, qui interdum etiam vomendi conatum ciebat. Hunc etsi represserat aliquoties, & primarum viarum debilitatem roborare tentarat, Ludovicus noster, cujus eccellente scientia, & fideli consilio utebatur Christius: tamen tanta mali vis fuit, ut plane tolli nulla arte posset. Nam superiori hieme ita aucta est imbecillitas, ut de salute viri dubitare medicus inciperet, post breve autem a vernalis temporis benignitate levamentum, etiam desperaret, cum adpropinquante autumno ita vires frangerentur, corpusque totum contabesceret lentae febris accessione, ut ad extremum succumberet malo, & leniter exspiraret.

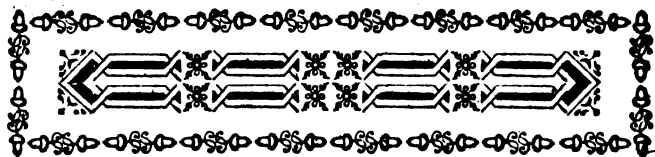
In tanta imbecillitate corporis, tamen ad extremum animus conservavit cogitandi vigorem: qui & amicis & ipsi spem quandam recuperandae valetudinis relinquebat. Itaque ei licebat, sermonibus cum familiari-
bus, qui visendi causa venissent, habendis, libris inspiciendis legendisque, sed maxime rerum divinarum cogitatione, mali sensum subinde vel minuere, vel obruere: videbaturque ipsa cogitandi contentione recreari potius, quam defatigari. Quo magis etiam corroboratus est animus, accepto de Christophori Wollii, manibus corporis & sanguinis Christi viatico, auditisque sermonibus ad contemnendam hujus tam fragilis vitae miseriam, & melioris spem atque cupiditatem confirmandam alendamque accommodatis. Neque vero aut impatientia se opprimi sinebat in tam longo malo, aut querelis molestus cuiquam erat, sed dissimulabat potius magnam mali partem, & in melius verbis vertebat, quae timor etiam augere solet. Una re gravius est commotus, cum bello repentino oppressam patriam audisset. Sed ille dolor admodum ei brevis fuit, tertio die post ex hu-
M 3 jus

182 J. A. ERNESTI MEMORIAE ET ELOGIA.

jus vitae miseria & turbis ad coelestia gaudia & aeternam tranquillitatem translato. Nos vero, quicunque bonas literas amamus, memoriam viri de iis praeclare meriti conservabimus, eamque justis laudibus ad posteritatem propagare, sed maxime insigne ejus studium in iis vel discendis vel tuendis imitari conabimur.

P. P. Dominic. Sexages. a C. cīcīāccclvii.

M E M O R I A

D. JOANNIS CHRISTIANI
HEBENSTREITIIS. THEOL. PROF. ET CANONICI
M I S E N E N S I S.

 agnum & doctrinae accuratae parataeque,
 & severae sanctitatis exemplum amisimus,
 mortuo Jo. Christiano Hebenstreitio,
 Theologo primario: nec facile est aesti-
 mare, utra jactura magis lugenda videat-
 tur. Magna profecto res est, & cum doc-
 tori ad famam gloriosa, tum discipulis ad utilita-
 tem mirifice fructuosa, si quis partes alicujus doctri-
 nae omnes ita perceptas animo habet, & quasi percur-
 sas, ut nusquam erret, incertusque vagetur, nusquam
 haereat, nusquam titubet, aut labatur, ita vero in po-
 testate habet omnia, ut quocunque loco ac tempore
 proferre, quae res postulet, ac perspicue accurateque
 explicare possit: praesertim in Theologia, quae, ut
 dignitate omnium disciplinarum prima, sic amplitudi-
 ne maxima, & difficultate gravissima merito putatur.
 Nam tot linguarum, earumque vehementer natura
 discrepantium sua, tanta scientia, tanta omnis aevi
 memoria, tanta in explicandis defendendisque dogma-
 tis, erroribusque refellendis, subtilitate tenetur, ut
 si quis ea omnia vel intelligentia assecutus sit, vel me-

moria complexus, vel cogitatione subegerit, denique exercitatione devinxerit, is prope divino ingenio esse videatur. Quare ut insigne ornamentum adjungitur Academiae, cui talis ac tantus Theologus munere divino contigit, sic juventus, sacrarum literarum studia aemulans, majus in eo bonum habet, quam hujus aetatis vel ignavia, vel levitas aestimet, quae perfectae doctrinae vim nec intelligere solet, nec assequi curat. Nam ut ipse non facile modo docet, ac sine molestia, sed etiam cum voluptate quadam, sic rectius, facilius & celerius, jucundius denique discunt, qui ejus disciplina utuntur, nunquam cum doctore haesitantes, nunquam per ambagium avia vagantes, sed rectissimo, planissimo, brevissimoque itinere euntes. Solus ille, ubi strigandum, & ubi currendum sit, tenet: solus egregiorum ingeniorum capacitatem explet, & aviditatem satiat, mediocribus autem ac tardis prope vim affert, ut naturae angustias dilatare, & ipsam tarditatem incitare videatur. Quantum autem illud est, quod est profecto permagnum, quod in eo habent non modo juvenes exemplar doctrinae, quod spectent, ad cujus perfectionem sibi contendendum videant, sed etiam viri, qui se jam haud dubie in doctoribus numerant, velut mensuram justae & perfectae doctrinae, ad quam se exigentes, quid sibi desit, quid agendum persequendumque restet, intelligant.

Etsi autem nullo tempore admodum frequens, nec in alio genere, illa doctrinae perfectio fuit, nec in Theologia: tamen nulla aetas ita infelix fuit, ut non quosdam haberet, quibus ea laus vere tribui posset. Nec mirum profecto foret, si, tanta gloria aliisque praemiis propositis, frequentia talium esset major, quam videmus, praesertim in Academiis, ubi inclarescendi cupiditas, & aemulatio plus quam satis est, dominantur, & exempla imitandi rationem demonstrantia spectantur, denique ipsius exercitationis assiduitate & diuturnitate ingenia sublevantur. Sed illud haud paullo rarius genus semper existimatum est: sive ita esset, sive iniquius de vivorum virtute, ut sit, judicaretur: qui non ore tenus divinam doctrinam exerceant, nulla ejus parte ad pectus descendere iussa, sed sanctitate animi atque vitae sanctitatem doctrinae suae, quan-

quantum in hac imbecillitate humana fieri posset, aequarent. Neque sane mirum debet videri, si major paucitas in hoc genere, quam in illo animadvertitur. Nam in illa doctrinae perfectione nihil est, quod magnopere adversarias habeat cupiditates humanas, a quibus etiam adjuvari solet, cum vicissim ipsae alimenta ab ea & sperent, & saepe accipiant: in hoc genere omnibus cupiditatibus bellum perpetuum indicitur, & nosmet ipsi debellamur. Enimvero incredibile dictu est, quanta & quam praeclara res, quam amabilis, quam publice utilis sit Theologus, cujus non modo cathedra, sed tota vita quandam Christi disciplinam habeat, cujus non vox magis quam facta Christum loquantur, in quo denique sit & doctrinae & vitae ἀρετή & εὐλαβία.

Nihil profecto est perfectius disciplina vitae, quam literis divinis propositam atque explicatam habemus. Si quicquid sapientissimi Graecorum & Romanorum exquisitissime de virtute praeceperunt, si quaecunque magnifice, de moderandis animi cupiditatibus, contemnendisque rebus humanis omnibus, scripserunt, ea igitur si in unum contuleris omnia, non modo nihil reperias boni, quod non idem reperiatur in libris sacris, sed omnia etiam majora & puriora in his agnoscas. Ad eam igitur disciplinam, si quis compositus videatur atque exactus totus, quantam admirationem debet injicere sui? Nemo est paullo liberalius institutus, atque aliquo rerum bonarum & pulchrarum sensu praeditus, quin suaviter afficiatur animo, cum apud poëtas, in primis Tragicos, audit generosius loquentes homines, & cum significatione luculenta animi contemtoris rerum humanarum, admiratoris autem divinarum, sapientiae atque virtutis: ut saepe admiremur atque amemus, quos nunquam vidimus, immo qui nusquam fuerunt? Quanto magis gaudeamus igitur necesse est, atque amemus, cum ea omnia, atque adeo majora, non modo audimus, sed etiam in vivo exemplo oculis intuemur ipsis. Sed hoc Theologus sanctus commune habet cum omnibus, in quibus est vera & magna virtus Christiana: illud autem, quod habet proprium, quantum est? quod discipulis inspirat plenum quendam pietatis sensum, quem olim

& ipsi docendo in alios transfundant: quod odium vitiorum, & amorem virtutum omnium injicit, comparantibus tacite hanc modestiam cum aliorum superbia, hanc *αὐταρχίαν* cum aliorum aviditate, hanc gravitatem cum aliorum levitate, hanc adversus omnes aequitatem, & benevolentiam, cum aliorum malignitate in judicando, reprehendendo, invidia & aemulatione.

Sed talem nos Theologum proh! habuisse Hebenstreitium, qui rarissimo exemplo utrumque tantum bonum, illam accuratam promptamque doctrinam cum hac diligentissima sanctitate, conjunxerit, conjunctasque ad extremum retinuerit, nullius neque improbitatis impudentia negaverit, neque invidiae malignitas: a qua ei quomodo post mortem timeamus, cum ne vivum quidem attigerit? adeo fortuna caverat, ne multa essent in ejus vita atque conditione, quae invidiam irritarent! Nam doctrinae quidem Theologicae velut aedificium superstruxerat linguarum veterum, Latinae, Graecae, atque orientalium, & philosophiae fundamentis, neque illis tenuibus, & levibus, sed firmis & alte positis. Nam linguae Latinae & Graecae scientiam cum ab aliis bonis magistris, tum Gotfrido Oleario acceperat, & utramque multos annos scholis publicis privatisque docuerat accurate & feliciter. Hebraicam autem didicerat, ceteris dialectis, Aramaea, Chaldaica, etiam Arabica, adscitis: & didicerat ad Grammaticam *ἀκριβείαν*, cognitis etiam magistrorum Hebraicorum commentariis omnibus, & exercitationibus docendi legendique assiduus effecerat, ut plane in potestate haberet. Philosophiam didicerat & antiquam, lectis diligenter Ciceronis aliorumque *φιλοσοφούμεναις*, & scholasticam, cujus omnes partes, docendo disputandoque imbiberat: nec neglexerat novam. Itaque antiquorum lectionem commendabat, intelligebat enim ipse: Theologorum nostrorum libros, qui contempta illa scholastica philosophia contemni & ipsi incipiunt, praeclare intelligebat: nec iniquus erat philosophis novis: rara copulatione mixtis ingeniorum omnium generibus & inventis. Nihil erat Theologorum nostrorum, qui quidem *ἀριβέστεροι* numerantur, quod illi non lectum, nihil controversiarum, quod non cum ratio-

num

num omnium momentis exactum & ponderatum esset, quaestionesque Theologorum omnes plane percurfas ac prope decantatas habebat. Nam & insatiabile legendi studium ab adolescentia fuerat, & invicta cogitandi cura: ingenii autem erat celeritas & capacitas incredibilis. Sed maxime se ad literas sacras, cum universas, tum in primis Hebraicas, penitus cognoscendas dederat, idque genus doctrinae sibi elegerat, in quo plane habitaret. In iis interpretandis autem, ut antiquitatem maxime probabat, ita nec recentiorum ingenia contemnebat: nec suas opiniones ita probabat, ut aliorum sententias invidiose improbaret. His igitur rebus effecerat, ut, cujuscunque rei ex illis generibus disciplinam quis a se peteret, eam suscipere posset, eamque ageret ita, ut cum maxime imparatus ad docendum venisset, tamen paratissimum venisse omnes existimarent. Docerebat totum paene diem, ab hora etiam sexta matutina, si quis vellet, ad septimam usque vespertinam. Laborandum esse, dictitabat: assiduitatis quoque exemplum studiosis esse debere bonum Professore: & illam ipsam assiduitatem, & exercitationem docendi, unam viam ad doctrinam esse accuratam paratamque, crediderat sapientibus viris (*). In docendo alacritas mira animi apparebat: vultus & frons blanda, cum gravitate quadam: nulla sui & suorum inventorum jactatio, multo minus ullius insectatio: veritatem disci volebat, non suas laudes, aut aliorum errores ac vitia cognosci: illa percipienda ali ingenia, his cognoscendis inflari putabat. Nihil in docendo alieni: nihil digressionum: brevitatem sine obscuritate sequebatur. Instabat discentibus, assidue percunctando, & premendo usque, dum percepisse sentiret, quae vellet: urgebatque ingenia salutari quadam festinatione, ut progredi strenue, ut secum festinare cogerentur. Quod maxime faciebat in iis, qui Hebraica a se discere vellent: quae ille tanto successu docuit, quanto apud nos ante ipsum, quod sciamus, nemo. Itaque quicumque in hoc genere aliquid apud nos possunt,

ii

(*) Legant futuri doctores Ringelbergium de Ratione studii, capp. de ratione docendi.

ii paene omnes ab ipso se fatentur didicisse. Quae si quis collegerit omnia, profecto intelligat necesse est, in eo viro nos praestantissimum & bene accurateque discendi, & recte promteque docendi exemplum habuisse.

Sed non minus magnum castissimae sanctitatis exemplum amissimus. Qui vero atque integro animum ad Theologiam, e sacris in primis literis percipiendam, veniunt, neque studium suum ad gloriae vanitatem, aut ad quaestus humilitatem referunt, sed ad gloriam Dei, & suam generisque humani salutem, in iis efficacem se praestat disciplina sanctissima, nec finit esse vita dissimiles sui. Itaque hunc primum, & ipsius verissima aestimatione, summum fructum e rerum sacrarum studio illo acerrimo ceperat, ut animus esset plenus Christi, in eo, & bonis per eum partis, ipsi essent omnia, ad ejus exemplum sanctissimum, animum, orationem, vitamque universam fingeret atque componeret. Pietas adversus Deum erat magna, & integra, sed sine pompa: neque in fronte, ac vultu, aut in ore residere veram pietatem existimabat, sed in animo & factis: quae in isto propatulo & animi velut atrio obversaretur pietas ac religio, & se ingereret assidue hominum oculis atque auribus, eam ad penetralia animi non venisse, quam solam dignam pietatis sedem esse. Deo pius esse volebat & religiosus, non populo, pessimo, tum omnium bonarum rerum, tum maxime pietatis, judici. Ab hujus pietatis integritate nata erat, & educata, & roborata illa invicta viri patientia & aequitas animi in tenuitate fortunarum, in laboribus, in malis denique omnibus. Nunquam eum quisquam audivit, non modo lamentari, sed ne queri quidem in malis suis & incommodis: nunquam vultus atque oris tranquillitas & hilaritas desiderata est. Induxerat animum, atque per omnem vitam adfuefecerat, quicquid obvenisset sine culpa sua incommodi, leniter ferre, & ad Deum referre auctorem, a quo pari moderatione laeta ac tristitia accipienda decreverat. In Schola Thomana cum docebat, iis, qui se injuria affectos, sive vere, sive falso, quererentur, etiam cum puniret injuriae auctorem, tamen ingerebat: discite pati: magnum ad vitam futuram viaticum est patientia

tia. Cupiditatis vestigium in eo ullum se animadvertisse nemo dixerit. Nullum rei augendae studium erat; etiam in mediocritate fortunarum liberalitas ultra rei familiaris modum. Jam tum, cum ipse vel aliena beneficentia sustentabatur, vel in re admodum tenui erat, tamen sex fratres, in hanc Academiam delatos, etiam re juvit: sic demum se satis gratum existimans adversus fratris majoris, Jo. Georgii, beneficium (ita appellabat) qui sibi vitae Academicæ auctor fuisset. Nullis adversus quemquam malis suspicionibus indulgebat: facpius in bonam partem de hominibus sentiendo deceptus, nunquam in malam: omnibus æquus, facilis, ad consulendum, ad ignoscendum paratus. Uni gravius irascebatur, quem impudenter mentitum reppererat: mendacio tamen magis, quam homini. Et enim nihil mali non ausurum ajebat, qui impudenter mentiri sustineret. Neminem esse confidimus, qui vel leviter ab eo se laesum ulla in re, dicto aut facto, meminerit: nec ipse ullius a quoquam injuriæ meminerat: qui nihil obliviscebatur, solas injurias, si quas acceperat, voluntaria & profunda oblivione delebat.

Hic tanti vir exempli natus est a. d. V. Kal. Mai. A. C. MDCLXXXVI. in Villâ nova Dioeceseos Neostadiensis in Variscis. Patrem habuit Joannem Davidem, A. M. avum Joannem, utrumque in ea villa sacerdotem: matrem autem Estheram Susannam, filiam Jo. Georgii Gutneri, A. M. qui sacra fecerat Luscaviae, quod est Dioeceseos Colditiensis oppidulum. Avia materna fuit Susanna Schüzia, sacerdotis, in Dioeceseos Neostadiensis agro, filia: paterna autem Regina: per quam se cognatum gaudebat esse Stemlero nostro, viro magnifico. Nam ea patre usa erat Davide Stemlero, Archidiacono, fratre autem Michaelæ Praefule Neostadiensi, nostri avo. A quo vitam naturalem habuit, ab eodem prima melioris vitæ ipitia, hoc est, & religionis & literarum elementa accepit, nec modo scientiam, sed etiam sensum quandam earum rerum, qui ad verum & constans pietatis & doctrinae studium valet plurimum. Sed mox pater sensit, non satis sibi esse otii ad hoc ingenium explendum, quod & tanto pere sitiret rerum bonarum scientiam, & tam celeriter

ter arriperet, quae traderentur. Itaque filium misit primum in ludum Neostadii literarium, & disciplinam Davidis Wendleri, viri majoris, quam pro eo loco, doctrinae, post Salfeldam, denique Cizam: ubi tum literas in publico gymnasio, cum egregia fama, primo loco docebat Gotfridus Gleismannus. Inde tandem anno ciorccvi. in ipso Suecici belli tumultu, transiit in hanc urbem: in qua providentia divina ei & paraverat, qui ad magna contendentes sua liberalitate sublevarent, & destinaverat theatrum, in quo ejus ingenium virtusque aliquando spectarentur. Hic primum philosophiae & literarum causa audivit Pfautium, Hardium, Lehmannum, Ludovicum, Abichtium, & G. Olearium: deinde Theologiae partes omnes ab utroque Oleario, patre & filio, Rechenbergio, Schmidio, Cypriano & Pfeiffero didicit. Quibus omnibus non modo assiduitate audiendi, sed etiam profectu per experimenta idonea cognito, nec minus vitae eximia honestate abunde satisfecit, carusque fuit in paucis. Posito sub talibus magistris doctrinarum earum, ad quas ingenium contulerat, tirocinio, ipse docere alios instituit acceptis ab Ordine philosophorum Magisterii in philosophia honoribus, & legitimis doctrinae speciminibus editis, in his Disputatione erudita de fertis convivalibus, qua difficillima Ezechielis prophetae verba (VIII. 6.) explicarat: post ab eodem ordine inter Assessores suos receptus, aditu in eum locum facto per Diatribas duas, & scriptas erudite, & defensas egregie. Neque subtilem modo illam docendi rationem secutus est, sed etiam alteram, popularem, exercuit, concionibus in aede Paullina a meridie per dies sacros habendis. Inter haec, cum alia bene viro procederent, favente ejus pietati providentia divina, nihil tamen neque felicius ipsi contigit, neque ad commendationem ingenii, doctrinae, ac virtutis, efficacius, quam quod receptus est in domum Abr. Chr. Plazii, viri consularis, erudiendorum filiorum causa, & in ea constanter probatus. Erat enim vir ille ejusmodi, qui homines non modo a doctrina, sed etiam a pietate, & animi gravitate ac placabilitate spectaret. Itaque Hebenstreitius illius viri, & liberalitatis ejus erga se, totiusque temporis in ea domo exacti,

exacti, libenter recordabatur: cujus cum etiam assidue admonebat crescens virorum, quos tum discipulos habuit, fortuna & laus: qua fruebatur ut sua. Et sunt in ea domo jacta fundamenta reliquae fortunae. Nam viri istius suffragatione ab Amplissimo Senatu ei primum conciones Sabbatis in aede D. Nicolai habendae mandatae sunt, post Con-Rectoris in Schola Thomanica munus est attributum, cui ab a. XXV. usque ad annum XXXI. summa fide & dexteritate praefuit. In ea Schola etsi abunde erat, quod ageret, cum quinae indies horae lectionibus scholasticis eximerentur: tamen levis labor, pro viri ingenio, doctrina, alacritate, denique cupiditate juventutis studiis inserviendi; erat: adungebatque horas alias, quibus Academicos orientali maxime literaturâ erudiret. Cujus rei fructum cepit a XXXI. hunc, ut in primis dignus censeretur, qui celeberrimo illi Carpzovio, ad Lubecenses evocato, in Professione Hebraicarum literarum sufficeretur. Secuti sunt statim gradus Theologicorum honorum, & decem annis post Professio Theologiae Extraordinaria, & post sex alios, anno aetatis sexagesimo, ordinaria ultima. Ab hoc fortuna, veluti poeniteret, tantae doctrinae, tantique laboris virum tam sero respexisse, tamque tenuiter habuisse, arctioribus intervallis coepit ei praemia meritorum tribuere, sive potius ostendere: adeo brevi tempore frui licuit. Nam a. XLIX. ad tertiam cathedram & Canonicatum Cizensem, a LIII. ad secundam cum Canonicatu Misnensi, anno autem superiori ad primam pervenit. Sed aliorum copias aequabat, atque adeo superabat animi magnitudine, & laetissima ἀντιποιμία, facilius admiratores quam imitatores habitura. Enimvero quantum a ceteris superabatur fortunae copiis, tantum ipse superabat omnes docendi accurata & prompta assiduitate, de qua supra memoravimus. Et docebat, veluti abundaret ipse divitiis, exigua mercede, ut paupertatem tenuiorum, quales fere sunt, qui se ad literarum sacrarum studium adiungunt, non deterreret, sed alliceret: magnam mercedem ponens in suavitate, quam in docendo caperet, & spe utilitatis, quam & iis, qui a se discerent, & Ecclesiae allaturus esset, si quam plurimos posset, & ad sacrarum literarum intelligentiam,

&

& ad veram pietatem, tum literis sacris interpretandis, tum suo sensu inspirando adducere. Ad concionandi etiam consuetudinem, omissam a suscepto Scholae Thomanae Con-Rectoratu, rediit; accepta Professione Academica, & Theologiae honoribus, probatusque est omnibus, qui sensus magis quam vocem spectarent, animoque potius, quam auribus consuli vellent: similis in hoc quoque magno Salomoni Glasfio (*), cui simillimus doctrina fuit. Atque etiam utroque genere docendi exercebat, magistros artium juniores, Praefes Collegii Philobiblici, quod a multis annis institutum durat, & Senior alterius, quod concionando diebus Lunae privatim exercetur in aede Paullina. Magistratum Academicum bis gessit, magna fide & dignitate: Decanus autem Theologorum Ordini quater praefuit: denique etiam ab Deylingii morte Misnicae nationis res Senioris nomine administravit. In vita tam occupata, tamen plurima scripsit, quae vel pro cathedra disceptaret cum doctis viris, vel solemnibus orationibus cum suis tum alienis proluderent: quae fere ad interpretandas vel vindicandas sacras literas pertinent. In his iusti voluminis opus expleant, & Commentarii eruditissimi locum obtinent disputationes, ab anno XXXI. ad XLVI. editae, quibus totum Malachiam explicavit, adjunctis Kimchii, Jarchii, & Abenesrae scholiis. Etsi autem ita se & studiis literarum, & utilitatibus aliorum addixerat, ut nulli alii rei vacare posse videretur: tamen etiam ad conjugium adjunxit animum, ducta a. XXX. a. d. XV. Aug. virgine ornatissima, Christiana Dorothea, Frid. Guilielmi Schüzii, S. Theol. Doctoris, & ad aedem

(*) Seckendorf. Hist. Luther. p. 313. D. Sal. Glasfius, quo quatuordecim annorum adolescens, cum in Gymnasio Gotbano literis operam darem, duobus prope annis patre spiritali usus sum, Theologus consummatissimus. Eum sane jam tum pro captu aetatis meae venerabar, & cum concionantem paucissimi ob exilitatem vocis vel intelligere, vel attentionem ipsi praestare vellent, ego quidem sermones ejus calamo excepi, & doctrinam viri accuratissimam, & in exegefi facta plane admirabilem, in summa habui admiratione.

aedem D. Thomæ Pastoris, filia maxima, gravi nunc ex obitu mariti vulnere percussa. Ex ea suscepit duas filias, quarum minor, Rahel Sophia, ante hos novem annos obiit: majorem, Christianam Fridericam, ornatissimam feminam, superiori anno feliciter collocavit Jo. Adolpho Scharfio, A. M. S. Theol. Baccalaureo & in aede nova Diacono, viro disertio atque erudito. Ex ea nuper nepotem vidit, Joannem Fridericum: idque ultimum gaudiorum humanorum habuit. Et jam rum visebantur in corpore ejus, quae periculum ostenderent: sed id longius differebamus amore viri & votis, quam Deo placuit, volenti virum ex tam laboriosa vita, quae nunc etiam patriae malis affligeretur, ad laetitiam immortalem ocius traducere per placidam mortem. De qua, & ejus praesignificationibus, neminem melius, quam fratrem, idem decus Medicorum Ordini praestantem, quod ipse Theologorum Ordini praestitit, audiemus.

Actionibus, ait, nostris, quas quilibet vel domi, vel foris, exercet, destruimur, & praestantissima vita, etiamsi ab offensis vacua est, via tamen ad mortem dici potest continua, donec ex lapsu virium spontaneo, facultates nostras imminuantur, tandemque concidant. Isthoc lento veluti virtutis corporeae decremento tandem succubuit Noster. Erat enim illi robur excellens, & singularis animi & corporis praestantia, ut nisi cum jam proximus esset ad suas ruinas, se decrescere atque exinaniri, sentiret. Nuncius tamen illi missus est, quo se vacillare intelligeret. Sexagesimo enim anno major, cum Magistratum Academicum, calamitatibus publicis & tumultibus exasperatum, anno MDCCXLV. gessisset, intumuerunt illi summi pedes, & febre intermittente laboravit, qua oedema discussum fuit, subinde tamen revertens, sensimque ad furas auctum, intra quarum limites constitit, nec porro per plures annos adauctum fuit, ut spes esset, majores afflictiones hac afflictione redemptum iri. Par quoque fiduciae eventus fuit; namque, si ab isthoc pedum morbo recedas, cetera vixit hilariter, utpote qui exquisitissimo regimine, & animi in primis tranquillitate labantem sanitatem sustineret, ut in re forte reprehendendus, quod animi vires,

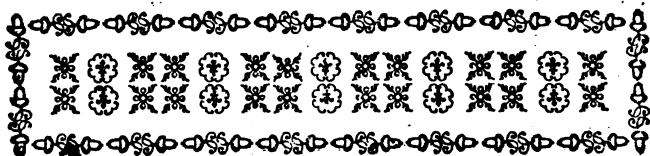
N

con:

continuis laboribus, quos officiorum gravitas & studiorum & lectionum frequentia non poterant non secum afferre, subinde hauriret. Cum enim loquelae organon, quod illi per naturam semper debile fuit, a luce prima ad vesperam, ultra quam leges sanitatis paterentur, continuis lectionibus diu multumque exercuisset, tussiculam expertus fuit, qua tamen spiritus non interciperetur. Ab illo obtinere haud potuerunt vel amici vel medici, ut sibi aliquantulum indulgeret. Habebat enim penes se constitutum, veluti saepe professus est, laboribus immori. Nunc tumores pedum augebantur, quod sub exortu caniculae superioris anni contigit. Jam sentiebat, se deficere, & majore crurum molestia affectus fuit. Accessit ergo ad medicos, quibus quidem semper magnum honorem habuit, iisdem autem usus est parcissime, passus tamen sibi persuaderi, esse aliquid in arte positum, quo possint humores, ad quietem properantes subigi vel excitari. Praestitit illi laudabilem operam vir experientissimus D. Sandellius, gentis nobilissimae Schüzianae caput & stator eximius, cujus in se voluntatem, cum tota gens, tum stirps Telleria experta frequenter fuit. Accesserunt fratris consilia, arti suae male cupientis, quod fratrem servare illa non potuit. Effectum tamen communibus consiliis fuit, ut pedes, postquam humor summa cute effusus esset, detumescerent, & erysipelas, quod accesserat, dispareret, unde nova convalescentiae affulsit spes, heu nimium fallax! Namque ad superiores artus tumor conversus est, & summas manus implevit, viribus adhuc sufficientibus, quo posset sex continuis per diem horis docere discipulos, quos ut dimitteret, hujus demum mensis die tertio, frater aegre obtinuit. Jam scilicet aderat summus dies. Totius enim morbi vis ad pectus conversa proximo die fuit, quo, versus vesperam, horror totum corpus vehementer concussit, subsequente aestu, virium celeri dejectione, & raucedine. Postquam igitur alterum diem inter languores consumsisset, fructusque esset voluptate, filiam unicam, puerperio hactenus detentam, compellandi, hac sola re affictus, quod carissimae uxoris, morbo chronico laborantis, sodalitio privaretur, cetera nihil vel doloris, vel gravioris mali, quam, quod ex debi-

debilitate esset, sentiens, somno oppressus fuit tranquillo, uti videbatur, ita, ut expergefactus, subinde necessaria quoque postulare posset, cumque in latus seipsum convertisset, excubias agente D. Küchelbekero, medico claro, cui curam noctis frater tradiderat, veluti Hippocrates dicit, latenter mortuus est.

Haec ille quanto cum dolore scripserit, immo quanto cum luctu viderit, senserit, facile est judicare. Sed nos ita fas est in societatem doloris venire, ut communem tam praeclari viri jacturam putare debemus. Illatum est, quicquid mortale habuit vir immortalis inter nos memoriae, aedi Paullinae. Sed memoria pietatis ejus, virtutumque omnium, exempli causa, celebrabitur in eadem aede, cras ab hora I. pomerid. a Collegis B. viri duobus disertissimis, D. Jo. Christiano Stemlero, viro venerando, concionaturo super Psalm. XVII. 1. 2. & D. Jo. Frid. Bahrdtio viro reverendo, Ad hos igitur audiendos, & exsequias viri, de Acadēmia nostra tam praeclare meriti, honestandas, frequentes ut conveniant illustrissimi Comites, utriusque reip. Proceres, ceterique Cives generosissimi atque nobilissimi, etiam atque etiam rogamus. Vos in primis, qui ab ore Doctoris excellentis pependistis, omninoque quicumque sacrarum literarum studia aemulamini, frequentiam praestabitis: sed multo maximum, & B. viro dignissimum honorem memoriae ejus habebitis, si doctrinam, & pietatem in Deum, & virtutes universas imitando consequi summo studio curaque conabimini. P. P. Dom. IV. Adv. A. C. MDCCCLVI.

M E M O R I A
J O . F L O R E N T I S
R I V I N I

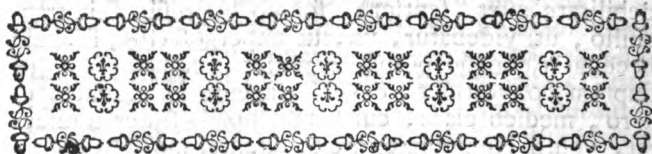
J. U. D. ET PROFESSORIS ORDIN. CANO-
NICI MARTISBURGENSIS DECANI CA-
NONICOR. WURCENENSIIUM FACUL-
TATIS JURIDICAE IN ACADEMIA
LIPSIENSI ASSESSORIS.

felix Academiae nostrae atque Civitati, & cum omnibus literarum disciplinis, tum maxime Juris scientiae, per totum seculum amplius, fuit Rivina gens: nec minus illae felices huic, & gratiae adversus ejus de se merita. Nam Andreas Rivinus, qui primus genti suae & nomen hoc novum fecit, & nomini famam atque celebritatem peperit, Poëseos pariter atque Physiologiae Professor, non modo de utraque Professione bene meruit, sed etiam unus tum, in hac Academia, humaniorum literarum & Philologiae laudem ac famam habuit: unus dignus, qui cum Reinesiiis, Barthiis, Daumiisque compararetur, quae tum erant Saxoniae in eo genere ornamenta primaria. Sed ei, ambiguum est, utrum plus debuerit Civitas nostra, ipsius & ceterorum meritorum ejus causa, an quod tres filios reliquit, omnes Professoriae eruditio-
nis

nīs viros. Nam natu maximus inter primarios hujus urbis Jctos jure numerabatur: alter princeps Medici ordinis summo merito ponebatur: tertius literas Hebraicas professus publice, idemque sacerdos in aede Thomana, nisi mature decessisset, haud dubie ad summum inter Theologos nostros locum pervenisset. Ita in una domo, atque una stirpe, si patrem numeres, universitas quaedam literarum atque doctrinarum, rara felicitate, fuit. In quo intelligi potuit, quanta vis esset disciplinae domesticae, etiam maternae, si ea non ad vanitatem ac mollitudinem muliebrem remitteretur, sed ad sapientiae virilis & Christianae severitatem acueretur. Nam pater decesserat, cum natu maximus filiorum vix quinquennis esset: sed matrem iis reliquerat Oleariam, Halensem, e praeclara disciplina: quam illa optimam marito dotem, liberis lautissimum ac felicissimum patrimonium e paterna domo Lipsiam deportarat. Haec cum filios contineret, illa ipsa Oleariae domus disciplina, tot felicibus exemplis cognita & spectata, ita eos conformatos reipublicae dedit, ut matri prope plus, quam patri deberet. Neque aliam comminisci convenit causam, quare in ea Domus tam diu, & per omnes gradus una continuatione, manserint virtutis & doctrinae amor, immo virtus & doctrina ipsa, quam quod illa disciplina, bene olim constituta, summa cura semper conservata, & novis subinde institutis sancita, & veluti salubribus alimentis aucta fuit.

Non enim profecto coeca quadam hoc fieri putandum est fortuna, quam & ratio, & multo magis Christiana sapientia plane repudiat, quod videmus, Domos quasdam diutissime retinere magnam in aliquo genere gloriam, atque aliquam inde natam felicitatem. Beneficium divinum est, in rem publicam prope majus, quam in privatam cujusquam domum, cum in familia aliqua nascitur ingenium praeclarum & singulare, cui hoc divinitus sit datum, ut prope sua sponte, & divina magis ope quadam, quam domesticae disciplinae adminiculis sublevatum, ad magnam aliquo in genere laudem provehatur. Sed illud bonum propagari ad posteros, sine alicujus disciplinae sapientis adjumento, vix potest. Simillima enim, ut in aliis rebus, sic in

M E M O R I A
JO. FLORENTIS
RIVINI

J. U. D. ET PROFESSORIS ORDIN. CANO-
NICI MARTISBURGENSIS DECANI CA-
NONICOR. WURCENENSIIUM FACUL-
TATIS JURIDICAE IN ACADEMIA
LIPSIENSI ASSESSORIS.

Felix Academiae nostrae atque Civitati, & cum omnibus literarum disciplinis, tum maxime Juris scientiae, per totum seculum amplius, fuit Rivina gens: nec minus illae felices huic, & gratae adversus ejus de se merita. Nam Andreas Rivinus, qui primus genti suae & nomen hoc novum fecit, & nomini famam atque celebritatem peperit, Poëseos pariter atque Physiologiae Professor, non modo de utraque Professione bene meruit, sed etiam unus tum, in hac Academia, humaniorum literarum & Philologiae laudem ac famam habuit; unus dignus, qui cum Reinesii, Barthii, Daumiiisque compararetur, quae tum erant Saxoniae in eo genere ornamenta primaria. Sed ei, ambiguum est, utrum plus debuerit Civitas nostra, ipsius & ceterorum meritorum ejus causa, an quod tres filios reliquit, omnes Professoriae eruditio-

nis

nis viros. Nam natus maximus inter primarios hujus urbis Ictos jure numerabatur: alter princeps Medici ordinis summo merito ponebatur: tertius literas Hebraicas professus publice, idemque sacerdos in aede Thomana, nisi mature decessisset, haud dubie ad summum inter Theologos nostros locum pervenisset. Ita in una domo, atque una stirpe, si patrem numeres, universitas quaedam literarum atque doctrinarum, rara felicitate, fuit. In quo intelligi potuit, quanta vis esset disciplinae domesticae, etiam maternae, si ea non ad vanitatem ac molliitudinem muliebrem remitteretur, sed ad sapientiae virilis & Christianae severitatem acueretur. Nam pater decesserat, cum natus maximus filiorum vix quinquennis esset: sed matrem iis reliquerat Oleariam, Halensem, e praeclara disciplina: quam illa optimam marito dotem, liberis lautissimum ac felicissimum patrimonium e paterna domo Lipsiam deportarat. Haec cum filios contineret, illa ipsa Oleariae domus disciplina, tot felicibus exemplis cognita & spectata, ita eos conformatos reipublicae dedit, ut matri prope plus, quam patri deberet. Neque aliam comminisci convenit causam, quare in ea Domus tam diu, & per omnes gradus una continuatione, manserint virtutis & doctrinae amor, immo virtus & doctrina ipsa, quam quod illa disciplina, bene olim constituta, summa cura semper conservata, & novis subinde institutis sancita, & veluti salubribus alimentis aucta fuit.

Non enim profecto coeca quadam hoc fieri putandum est fortuna, quam & ratio, & multo magis Christiana sapientia plane repudiat, quod videmus, Domos quasdam diutissime retinere magnam in aliquo genere gloriam, atque aliquam inde natam felicitatem. Beneficium divinum est, in rem publicam prope majus, quam in privatam cujusquam domum, cum in familia aliqua nascitur ingenium praeclarum & singulare, cui hoc divinitus sit datum, ut prope sua sponte, & divina magis ope quadam, quam domesticae disciplinae adminiculis sublevatum, ad magnam aliquo in genere laudem provehatur. Sed illud bonum propagari ad posteros, sine alicujus disciplinae sapientis adjumento, vix potest. Simillima enim, ut in aliis rebus, sic in

hac, civitatum & familiarum est ratio. Fuerunt civitates omni memoria, quibus, clarum est, singularem aliquam ad amplitudinem & gloriam felicitatem divinitus fuisse adjunctam, ut, ne minores commemoremus multas, Atheniensis, ut Spartana, ut in primis Romana; ipso Deo illam amplitudinem & gloriam moliente. Sed illud bonum in iis omnibus, si & rationi, & sapientissimis illarum ipsarum civitatum viris credimus, disciplinae cujusdam, a prudentissimis viris constitutae, veluti vinculis adstrictum remansit, quibus laxatis atque solutis, statim fugam coepit capessere. In plantis hoc, & floribus maxime, fieri videmus, ut vel ex ipsis caulibus erumpat, vel seminibus aliquid nascatur excellentius; & veluti *matre pulchrior filia*, unde novi etiam & invisitati floris species interdum existit, quae sibi novum nomen facit. Quodsi felicior illa planta bene colitur, non modo ipsa servat bonitatem repentinam, sed etiam quandam bonam per propages & vivradices sibi posteritatem facit, & quasi neptium neptes progenerat, quae in plures hortos, veluti colonias, eunt, & nomini nobilitatem suo adiungunt. Sed opus est magna hortulanorum diligentia, & accurata cultura: qua etiam augeri illa avita bona solent. Ut primum cessat alicubi cura, & velut hortensis disciplina labat, diminuitur in subole bonitas, & familia illa ad priscam tenuitatem vilitatemque redigitur. Nec est alia hominum ratio, ut bene Aristoteles judicat, & omnis memoriae exempla plurima demonstrant. Nam, ut ille ait, proventus quidam hominum est, sicut eorum, quae e terra nascuntur. Quodsi haec, in quibus necessitate quadam fiunt omnia, tamen servare & propagare naturae bona non possunt, sine periti & diligentis hominis arte & cura: quomodo in hominibus, in quibus tam multis corruptelis locum facit voluntatis licentia, conservari aequaliter & constanter possunt, sine tali, & multo illa quidem majori diligentia, & multis variisque sapientis disciplinae institutis?

Qua in re convenit vel admirari, vel dolere errorem vulgi, & conditionem aetatis tenerae. Etenim cum nemo audeat repente horti culturam suscipere, aut pecorum curam, in primisque equorum comandorum,

ca-

canumve ad venationis solertiam acuendorum disciplinam, nullis praeceptis, nullo usu, aut exercitatione, neque velit quisquam homini, ab arte & usu imparato, earum rerum curam & quasi disciplinam committere: utrumque ab utroque sexu magna cum confidentia videmus fieri in homine; in quo, dici vix potest, quanto plus artis ac difficultatis ea res habeat. Nam in illis vel plantis, vel brutis, quia praeter corpus nihil habent, quod ad colentis curam pertineat, una, & simplex, & brevis est cujusque generis ratio, quae nulla ingeniorum naturarumque diversitate varietur: in hominibus autem, quamvis tenerae aetatis, ingeniorum animorumque tanta prope varietas est, quanta vocum, vultuum ac formarum, tot in animis ipsis latebrae, quot venarum per totum corpus propagatarum fibrae. Tum nihil tam inconstans, atque incertum, & variū est, quam voluntas, quae nulla corporea vi bene regi, & ad officium constanter retinendum adduci potest: unde, incredibile est, quam multiplex disciplinae ratio nascatur. Quanto sapientius veteres illi Graeci atque Latini fecere, cum disciplinam etiam privatam, hoc est, educandorum liberorum rationem, publicarum legum institutorumque auctoritate, a sapientibus viris constituta, rexere, ne erraret atque vagaretur, aut esset incerta & multiplex, sed una eademque, per quam boni, & honesti, & praeclari sensus imprimerentur animis omnium, essetque totius populi, ut una lingua, sic unus sensus, unus animus, denique exercitationibus aptis adfuerent ad officii & amorem & conservationem. (*) Atque etiam magni saepe viri fuerunt, qui communi disciplinae sapienter atque utiliter adjicerent, quae propria essent ingenii, vel natura magnis, vel ad illustrioris vitae cultum erudiendis ac provehendis: eaque posteris, velut per manus tradita, & in boni patrimonii loco servata & usurpata, certa genera virtutum atque artium fecerunt familiis quibusdam propria & perpetua, ut fortitudinem militarem Scipionibus, Metellis, Mar-

cel-

(*) vid. Prolus. nostra, de privata vet. Romanor. disciplina.

cellis, jurisprudentiam Muciis, Crassis. In quibus etiam valuit paternarum artium, morum, vitaeque totius imitatio. * Incredibile dictu est, quantam vim habeat ad animos pueriles bene fingendos, & ad aliquod genus artium virtutumque communium assumendum, assuetudo videndi a teneris & audiendi, quae ad id pertinent: praesertim si adjungatur persuasio haec, ut ea bona, pulchra, gloriosa, utilia esse credant. Nec aliam crediderim ob causam aut lege cautum fuisse apud Aegyptios, ut eam quisque artem & vitae genus sequeretur, in quo natus esset, aut nostris quoque moribus, citius artis atque opificii cujusque tirocinia ponant ii, qui domesticum opificium discunt, quam qui alienum: quam quod facilius, & celerius, & melius discuntur, quae ab aetate prima vidimus atque audivimus. Cicero quidem Lentulo puero nullam meliorem disciplinam posse contingere judicabat, quam si maxime parentis imitatione erudiretur. **

Atque hanc domesticae imitationis disciplinam maxime & placuisse genti Rivinae, & profuisse, non levi conjectura moti, sed idoneis argumentis inducti credimus. Andreas Rivinus, cum ad medicam doctrinam se contulisset, sed ita, ut cum ea, multorum magnorum virorum exemplo, humaniorum literarum studium conjungeret, plurimum studii tribuebat poetis Christianis veteribus, quos etiam lectionibus publicis interpretabatur, itemque ceteris patrum Latinorum libris, ut qui etiam Tertulliani, aliorumque carmina, & libellos alios edidit: sive suam ipsius pietatem, sive etiam vetus institutum Petri Mosellani, & Casparis Borneri, magnorum virorum, secutus, qui propriam quandam poetarum Christianorum interpretandorum, Prudentii maxime, disciplinam instituerant: † omninoque rerum sacrarum studio-

* Cic. Off. I. 32.

** Ep. ad Divers. I. 7.

† Georg. Fabrici. praef. poët. Christ. p. 8. *Noveram e poetis Christianis, excepto Prudentio, neminem. Neque eum magni fecissem, nisi Lipsiae audivissem Casp. Bornerum, hymnos ejus interpretantem eruditissime: quam lectionem, a viro clarissimo Petr. Mosellano sibi quasi per manus traditam, fidei possessione*

studiosissimus & religionis amantissimus erat. * Mortuus dudum erat Andreas, cum filii ita adolevisent, ut de studiorum ratione deliberandum esset. Sed, ut nihil dicamus de Tilemanno, qui materni generis gloriam secutus, totum se ad sacras literas dedit, fratres ambo, Q. Septimus, & Quirinus, rerum sacrarum studium semper, ille cum jurisprudentia, hic cum medicina conjungere, scriptis etiam editis, quae ad eam partem doctrinae pertinerent. Quintus autem omnibus pietatis castae & officii memorem animum probavit, ut non eruditi magis ac prudentis J.Cti, quam religiosi, & sancti, & boni viri laudem nomenque ad extremum usque obtineret; ut qui etiam a vita discessum habuit eum, qualem in veterano Theologo laudaremus, hoc est, non modo sine timore ac tergiversatione, sed etiam cum laetitia, identidem ingeminans illud Simonis: *Ita servo tuo, Domine, das cum laetitia de vita discedere.* Ab hoc natu maximus, Florens, de quo nobis dicendum est, non modo juris amorem ac felix studium, ut de ceteris plerique filiis, sed etiam illum acrem pietatis adversus Deum sensum, quem ipse a matre hauserat, illum Christianae religionis integerrimum amorem, velut pulcherrimam hereditatem accepit, & in suos vicissim liberos transfudit: fuitque domus Rivina semper insignis studio rerum divinarum, in primisque religiosa existimata. Haec sacerdotibus semper maxime patuit: hic nulli sermones libentius auditi,

sessione ad usum publicum multos annos retinuit. A C. Bornero quosdam poetas Christianos ad vetera exempla collatos tradit in Comment. p. 106. nominatim Prudentii, p. 17. Prudentii colicem manuscriptum e bibliotheca Numburgana habuit vir eruditione & diligentia praestans Casp. Bornerus, quem ante annos octo & viginti, cum in ludo Lipsiensi Thomano ejus collega essem, mihi conferendum dedit.

* Programma in funus Andr. Rivini a. 1656. p. 8. *Tota ipsius vita quotidianis pietatis exercitiis, in primis rerum sacrarum meditationibus fuit destinata, prout meditationibus, quas reliquit, piis LIX. stilo partim Latino, partim Germanico confectis, nec non septem Christi verbis septem petitionibus orationis Dominicae applicatis, testatum fecit.*

auditi, quam de rebus divinis: haec cantibus sacris saepissime & precantium vocibus resonuit: haec creberrimas pietatis & religionis exercitationes habuit. Atque ut ipse paterna disciplina, praeceptis, consiliis, exemplo conformatus erat ad eximiam jurisprudentiam, quae feliciter se in causis agendis, in docendo scribendoque, in consulendo, deque jure respondendo proferret: sic ipse filium pariter sua disciplina in eodem genere effecit talem, qualem videmus, qualem spectaverunt laudantque a multis annis vel judicia, vel collegia, in quibus aut causas egit, aut de jure respondit. Sed ipsam viri excellentis vitam omnem, quomodo natus, educatus, institutusque sit, quid honorum gesserit, qualem se in omni vitae genere ac parte praebuerit, videamus.

Natus est in hac urbe, superioris seculi primo & octogesimo anno, a. d. V. Kal. Aug. patre Q. Septimo Florente, Jcto, honoratissimae imaginis viro: nam & Dresenae in regio Provocationum Collegio Consiliarius, & in hac urbe Curiae supremæ Assessor, Scabinus, & Consularis fuit: matre Maria Catharina, Nicolai Creuseli, supr. Curiae & Facultat. Jur. Assessoris, Academiaeque Syndici, & Christinae Nosviciae conjugio edita. Avum paternum habuit eum, quem supra memoravimus, Andream, Medicæ artis Doctorem, ejusdemque ac Poëseos Professore clarissimum, aviam Catharinam Elisabetham Oleariam, Tilemanni, sacerdotis Halensis, filiam, Gotfridi Olearii, sacrorum ibi Antistitis clarissimi, & Tilemanni Heshusii, Theologi, neptem. Sed Andreas ille patrem habuerat Andream Bachmannum, Senatorem Halensem, virum etiam honestis militiae stipendiis nobilem, matrem autem Dorotheam Krebsiam. Matrem amisit annos natus duodecim: sed matris affectum & curam reddidit Joanna Sophia Birnbaumia, Jo. Abrahami, Procancellarii Dresenae regii & Praepositi Ecclesiae Wurcenensis filia. Patre diutius frui contigit, ad annum usque hujus seculi tertium decimum: viditque laetus venire in domum ejus honores tum alios, tum ad extremum Consulatum: quos ille non ad superbiam inanem trahabat, sed ad aemulandi studium. Tirociniis literarum puerilium positis, doctores artium Academicos audire

Audire coepit, annos quindecim natus: primum, in hac urbe, Pritium maxime, & Hardium: post Vitembergae Planerum, Jo. Guilielmum Bergerum, itemque Jctos., Straussium, Heberum, Hornium & Jo. Henr. Beyerum. Unde reversus Lipsiam, a Ludero Menkenio & Fr. Frankenstenio profecit. Ita decursu Academico curriculo, iter per Halas Saxonicas suscepit in Batavos, instructus illic a Strykio non modo consiliorum saluberrimorum veluti viatico, sed etiam literis, quibus clarissimis inter Batavos Jctis commendaretur. Ex ea peregrinatione non modo Doctoris honores, Ultrajecti, anno hujus seculi primo acceptos, sed etiam Lucae Pollani, Jo. Molani, & Cornelii Eccii, Jctorum clarissimorum, aliorumque benevolentiam deportavit.

Ut primum in patriam rediit, ad usum communem conferre instituit partam doctrinae copiam, causis in foro agendis, scholisque de jure habendis. In utroque genere ita probata est viri scientia, dexteritas, assiduitas, fidesque, ut omnia consequeretur deinceps, quae iis rebus tribui possent. Nam & in Curia & in Consistorio causarum agendarum jus datum est, post inter Juris Professores locus is, cui publica tituli de Verb. Significatione & Regulis juris interpretatio attributa est: a quo gradu deinceps ad secundum usque pervenit, qui Codicis interpretationem habet. Nihil est neque honorum, neque munerum, in Academia nostra, atque in Jctorum Collegio, quod illi non vel contigerit, vel saepe impositum fuerit: in his Canonici primus Numburgensis, mox Martisburgensis Ecclesiae. Sed utrumque praecefferat Wurcenensis, prid. Kal. Jul. A. cixciv. initus. Neque ulla est Professorii muneris pars, cui ille non egregie satisfecerit. Nam & docebat perspicue fideliterque, & exercebat assidue juvenes ad disputandi causarumque agendarum facultatem, & rei Academiae publicae quacunque ratione prodesse cupiebat. Neque vero hujus Urbis & Academiae finibus continebatur fama viri, ejusque & in consulendo prudentiae, & in rebus agendis dexteritatis. Itaque etiam Principes ejus consilio & opera in eo genere saepe usi sunt, in his Christianus & Jo. Adolphus, Saxoniae Duces e Domo Leucopetraea,

tracia, a quibus etiam Confiliarii Aulici ornamenta habuit, & Aug. Ludovicus Princeps Anhaltinus, e Cothenensi Domo: consulebaturque saepe a multis magnis viris, saepe etiam universis ordinibus in causis gravioribus, publicis privatisque.

In tam negotiosa & occupata vitae ratione, tamen & permulta scripsit, per occasiones Academicas, quibus juris civilis, in primis controversi, capita & quaestiones difficilioresexplicarentur; & efficaci atque in labore felicitis celeritatis viro reliquum erat aliquantum temporis, quod exercitationibus pietatis domesticae tribueretur: eamque temporis partem omnium optime collocatam existimabat. Sed iis maxime consumebat dies publicis religionis exercitationibus sacros, totus vacans Deo cum suis, scribens etiam, quae plenum rerum divinarum cogitatione & pietatis vero sensu animum exprimerent. In quo ut imitandum & suis & aliis exemplum fuit, ita divina providentia eum felicitis pietatis exemplum fecit. Nam profecto felicitate usus est ita rara, ut nemo dubitare possit, quin ea ipsi singulari quodam beneficio Dei, colentis, a quibus collitur, contigerit. Ne repetamus ea, quae ante commemoravimus de honoribus viri: valetudine usus est, ad secundum & septuagesimum usque aetatis annum, firma & constante, & cum reliqua vita, tum senectamultis raris bonis cumulata. In collegio Canonicorum Wurcenensium ad Decani usque gradum pervenit, eumque septendecim annos obtinuit, omninoque unum & quinquaginta annos in eo Collegio sedet. Annum Doctoratus quinquagesimum, quatuor ante vitae finem annis, superavit: gratulante ei publice huius felicitatis laetitiā Academia Trajectina, per Jac. Gisbertum Woerdmannum, Rectorem, memoriam autem numo, vultum viri exprimente, posteritati commendante Westnero, Noribergensi artifice. Quibus rebus ille mirifice laetabatur, non vanitate quadam, sed grati adversus beneficia divina animi causa. Nec alio consilio, quinto ante mortem anno, in Witembergenfi Academia praesens ipse quinquagesimum acceptae ibi civitatis annum celebravit, suumque nomen iterum referri in Album Academiae voluit. Heres bis scriptus est ab iis, qui ejus opera bona & fidei in con-

tro-

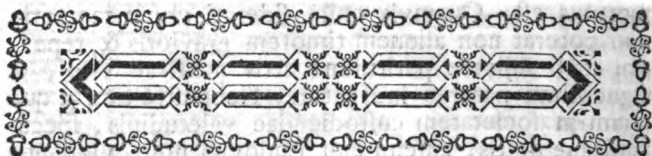
troverſis forenſibus uſi fuiſſent; legata autem, ſimili de cauſa, ſaepeſ cepit. Quae ille non magnitudine, ſed animo teſtatorum aeſtimabat, gaudens non lucro, quo ipſi opus non erat, ſed fidei & rerum bene geſtarum fructu. Sed nullum aliud felicitatis genus ei laetius accidit, quam quod per filium natu maximum ad eum perveſit: quem ut virtutum ſuarum omnium imitatoreſ amavit, ita aſſiduam laetandi materiam habuit. Nam primum in Diſputatione, per quam aditum ſibi in Collegium Jctorum muniret, comitem duxit: poſt in Advocacione utraque, Curiae & Conſiſtorii, ſucceſſoreſ habuit, in Canonicorum Collegio Wurcenſium Collegam, ab ſe inauguratum, itemque in Ordine Jctorum Academiae noſtrae: denique matrimonio ornatiffimae matronae beatum vidit, ex ea filiola auctum, per eandemque naſtum privignam, quae ipſum atque ſe patris avique naturalis loco amaret. Quae res ei tanto laetior fuit, quanto magis ipſe feliciſ & foecundi matrimonii ſuavitatem cognoverat,

Nam bis matrimonium iniit. Primum a. ciorcciv. prid. Kal. Octobres, cum Clara Eliſabetha, Tilemanni Andreae Rivini, patrui, de quo ſupra memoraviſmus, filia virgine: quacum quinque & triginta annos conjunctiſſime vixit. Nam in ea & ſingularis pietas in Deum erat, & ceterae Chriſtiana femina & matre familias dignae virtutes. Ea ipſum undecim liberorum parentem fecit; e quibus ſuperſtites reliquit Auguſtum Florentem, J. V. D. Canonicum Wurcenſem, Fac. Juridicae Aſſeſſoreſ, & in Curia atque Conſiſtorio cauſarum patronum, qui ante paucos annos in matrimonium duxit Joannam Chriſtianam, Triptonis filiam, Swabii, mercatoris noſtratiſ, viduam, ornatiffimam feminam; ex qua ſuſcepit Ludovicam Florentinam; Samuelem porro Florentem, A. M. Florentinam Sophiam, & Claram Sophiam, virgines ornatiffimas; in quarum pietate & obſequio viduitas & ſeſneſtus patris acquievit. Ceteram prolem praematura mors abſtulit: Ipſam tantae ſubolis matrem acerbo fato amiſit, prid. Kal. Jul. A. ciorccxxxix. inter prandium apoplexia ſubita ad coeleſtia gaudia tranſlatam, maximo cum ſuo ſuorumque luſtu. Biennio in viduitate

tate exacto, h. e. anno XLI. ipso natali suo, duxit Christianam Margaretham Greniam, D. Joannis Andree Gleichii, Consilarii in Consistorio Dresenae Regio, & Concionatoris Aulici viduam sancti exempti matronam: quam & ipsam anno post, a. d. IV. Kal. Octobres, amisit.

Ita vita viri, quamquam praecipuae felicitatis, tamen non caruit acerbitatibus, per quas patientia ejus, fiducia in Deo, & constantia exerceretur. Sed maxime vis earum erupit in extremam vitae partem, quae facillime eam sustineret, animo per tot annos assidua rerum divinarum meditatione adversus humana mala obfirmato & roborato. Nam anno cixcccliii. a. d. IX. Jan. cum nulla morbi gravioris signa extitissent, derepente, dum stans Commentarios forenses legit, caligine oculis offusa, praeceps in terram actus est, ut crus dextrum graviter afflictum claudicaret: (nam livore totum suffusum erat, ut sanguinem ex vasis ruptis sub cute confluxisse, in promptu esset) dubiumque videretur, utrum ex contusione, an ex nervis sideratis debilitatum crus esset. Sed nervis quoque vim factam arguebat & lingua balbutiens, quae sola Domino negabat obsequium, reliquis sensibus promte sua obeuntibus munia, & ejusdem cruris, discusso Medica & Chirurgica opē livore, residua debilitas. Ceterum in illa senectute adhuc aliquid erat viriditatis a corporis naturali robore, quod etiam animi quadam firmitate sustentabatur. Itaque tum non modo evasit, sed eo usque convaluit, ut publicis & domesticis officiis sufficerent animi corporisque vires. Namque cum hiemem anni sequentis inter cruris afflictī dolores, interque symptomatum, quae a nervorum lusu spastico eveniunt, vicissitudines transegisset, verno aestivoque anni cixcccliv. tempore, si cruris imbecillitatem exceperis, ad se adeo reversus est, ut, ne quid mali ex plethora redundaret, timens medicus sanguinem, venae sectione diminutum, motu subigere juberet. Igitur inter labores consuetos vixit, primum consulendo, scribendo, docendo, ad extremum etiam conventus statos Collegii Juridici obeundo. Illo ipso, quo vivere desiit, die, scholam publicam habuerat, atque ita, quae non parva felicitas est, prope agendo mor-

mortuus est. Quamvis enim siderati cruris memoria non poterat non aliquem timorem gravioris & repentinis mali injicere peritissimo artis medicae viro, & sagacissimo naturae indagatori, Hebenstreitio, a quo etiam in societatem custodiendae valetudinis, speculandique hostis, adscita erat Ludovici nostri vigilantia & cauta scientia: tamen a. d. III. Kal. Jan. qui dies ei ultimus vitae fuit, nihil periculi adverterat aut suspicatus erat medicus, qui illa ipsa die circa vespere ad eum visendum venerat. Enimvero post parcam coenulam, cum lectulum petiisset, derepente sensuum stupore tanto oppressus est, ut periculum grave ostenderetur. Advocantur medici: aeger balbutit, negatque se male affectum; inter verba obdormiscit: etiam cum vigilat, praesentes vix agnoscit: mox sentire, moveri desinit. Coma adesse intellectum est. Cordis motus vegetus & calor incensus sanguinem dicere imperabant. Adhibetur quicquid ars habet soporatis excitandis: Nihil proficitur. Manum movere interdum, vel articulum aliquem: adeo respirat: arteriae ictus intenduntur & accelerantur. Quae febrem ex cerebro presso, sive vase ibi derepente rupto, sive materia morbi alia illuc celeriter translata, adesse indicabant, eamque majorem, quam quae vel viribus vitae, vel arte superari posset. Itaque nocte, & diei sequentis parte, inter ultimos spiritus, sensim deficientes, assumpta, inter pios suorum gemitus, inter medicorum curas, inter pias preces, exspiravit, hora secunda pomeridiana, mense supra quartum & septuagesimum aetatis annum quinto. Vivit tamen meliori sui parte in coelis, videns audiensque, quorum cupiditate sua flagraverat, viverque in animis suorum, tot discipulorum atque Civitatis universae, maxime autem in filio, ipsius majorumque doctrinam, merita, virtutes non modo aemulante, sed etiam feliciter aequante.

M E M O R I A
BENJAMIN GOTTLIEB
BOSSECKII

J. U. D. ET IN COLLEGIO SCABINORUM
REG. ELECTORALIIUM LIPS.
S E N I O R I S.

Totius Cyropaediae Xenophontiae haud scio an pulcherrima pars sit, quae exitum Cyri habet. Ea si ex vero esset expressa, non exempli causa a philosopho conficta, fatendum esset, nullum bene moriendi exemplum (si bene mori dici possunt, qui a vera Dei cognitione sunt alieni) in omni antiquitate, Graeca quidem & Latina, reperiri, quod cum eo comparari posse videretur. Sed ejus partis initium ducitur ab admonitu divino. Nam dormienti oblatam, ait, fuisse, speciem humana augustiorem, quae ei diceret: *συγκομίζε, ἥδη γὰρ πρὸς Θεὸν ἄπλ.* *Collige vasa: nam mox transibis ad Deum.* In quo & tranquille mori cupienti prudenter praecipitur, & mors ipsa, non modo demtis terroribus, sed etiam adjunctis moriendi invitamentis, exprimitur.

Etenim, quid habet mors terroris, quod non insit in cogitatione amittendarum rerum, quas nobis vel naturae veritas, vel opinionis vanitas, consuetudinisque assiduitas ac diuturnitas ad caritatem suavitatemve

com-

commendavit, aut in timore fortis, qua post mortem animus usus videatur? Excedendum est e corpore, per quod omnium pulchrarum suaviumque rerum sensum hausimus, per quod accepimus aliorum bona, & communicavimus cum aliis nostra. *Linquenda est tellus, & domus, & placens uxor*, & liberi dulces, & amici jucundi. Ad alios dominos incerta conditione transeunt multo labore parata bona, & cupide conquistati libri, & honores molesta ambitione quaesiti. Et hanc tot tantarumque rerum amissionem fingimus animo talem, qualis est in iis, qui vivi videntesque, hostili aut alia qua vi, rebus iisdem privantur, hoc est, magnum desiderium illarum ipsarum rerum habituram, & ad animi dolorem ita acerbam, ut etiam eos commoveat, ad quos proprie non pertinet. Quid porro animo est futurum, ab corpore & bonis terrenis destituito? In quae vel bona vel mala venturus est? Et nos loquimur, ut in certa futurae alicujus vitae persuasione. Quid vero? si quis aut nullam sine corpore vitam intelligat, aut incertarum opinionum inconstantia jactetur? quod accidit omnibus, quos non divinae sapientiae certa auctoritas confirmavit: An sine animi angoribus mortis cogitationem potest suscipere?

Sed Xenophon nihil horum esse sinit in illa mortis denunciatione. Nec modo liberat eam ab omni molesta cogitatione jacturae, atque incerta futuri opinione, sed totam confert in transitum ad Deum, de quo dubitare non sinat divinitus facta promissio. In quo etsi non idem sentit, quod Christiani, auctore Jesu Christo, unico bene constanterque moriendi magistro; tamen idem propemodum dicendo, efficit, ut ab natura ipsa duci videamur in vestigia jucundissimae veritatis, discamusque, felicitatem omnem vitae futurae esse in aditu ad Deum ponendam, ejusque spem certam e promissione divina pendere. Quae vestigia verae ac divinae sapientiae, & quasi reliquiae, quamquam tenues, in illis tantis superstitionis & ignorantiae paganicae tenebris, non contemni videntur debere; non, quo nobis sit iis valde opus ad intelligendum verum, sed quod habere videntur quandam commendationem, vel sapientiae divinae ipsius, vel eorum, per quos ea est ad nos perlata. Neque enim ullo modo possunt esse hu-

mani inventa ingenii, quae ab hominibus literarum omnium expertibus, inter omnia alia, quam doctrinae studia, natis educatisque, multo majora & perfectiora accepimus. iis, quae ab summis ingeniis, incredibilique sapientiae studio praeditis, excogitata ac tradita habemus.

Enimvero si in morte corporis est transitus ad Deum, in ea profecto non tam extimescendus finis vitae, quam verae, hoc est, nunquam terminandae jucundissimaeque initium debet putari, quod etiam votis omnibus exoptandum atque vocandum, & cum appropinquet, laeto animo capeffendum videatur. Nam animus non ster vivit, cum veritatem cognoscit, resque bonas appetit atque percipit. Unde fit, ut cum vivat maxime, cum veritatem puram ab omni erroris & ignorantiae labe, in rebusque optimis ac summis, cognoscit, & summum bonum amplectitur totis viribus, in ejusque perpetua possessione, atque insatiabili fructu totus adquiescit: quod ei contingit proprie tum, cum ex hujus vitae tenebris atque miseria ad coelestem lucem ac beatitudinem, hoc est, ad Deum evolavit, cum se lux divina, h. e. ipsissima veritas, naturae divinae adspectu in ipsum transfundit, & quicquid Deus habet admirabile atque amabile, quod est totum infinitum, id fruendum summa cum suavitate conceditur. Atque ad hanc tantam lucem atque suavitatem quomodo non debet festinare animus humanus, praesertim sentiens ingerentem se undique hujus vitae molestiam: a qua cum liberari profecto cupiat, tamen liberari, nisi illo modo, non potest? Qui nunquam patrem viderit, ei cum tandem non modo spes fiat, sed etiam facultas detur, ejus conveniendi, summa cupiditate ad ejus adspectum properet, in ejusque amplexus ruat: & qui Deum, unum verum patrem, tantum in imaginibus rerum adspectabilem vidit, & per literarum sacrarum figuras secum loquentem audivit, expavescat, & non potius verissime laetetur, cum adesse tempus illud intelligat, quo jam liceat ora ejus *suavi, verasque audire & reddere voces?*

Sed Christianis etiam hominibus in hac re accidit fere id, quod illi apud Ciceronem, qui legendo Platonis Phaedone ita movebatur, ut argumentis assentiri coge-

cogeretur, cum ipsa lectione autem eorum vim perire sentiebat. Itaque saepe, cum de ea re cum hominibus serio agas, eorumque sensus pertentes, veniat in mentem Erasmi, qui mirabatur, tam multos esse ipsius similes; qui, cum universam philosophiam Christianam & didicerint & profiterentur, tamen sic expavescerent mortem, quasi aut crederent, nihil hominis superesse ab exhalata anima, aut Christi promissis diffiderent, aut de se prorsus desperarent: quorum istud est Epicureorum, illud incredulorum, hoc denique Dei misericordiam, hoc est, Deum ipsum ignorantium. Sed nobis nihil jam negotii esto, neque cum Epicureis, neque non credentibus Christo, ac desperantibus salutem. Nam, in quibus nihil est horum malorum, qui non dubitant, quin mors sibi aditum ad Deum patrem, & Dominum Jesum Christum factura sit, ad coetum denique omnium beatarum animarum, in iis tamen sit, ut pavores maximi incutiantur a seria cogitatione mortis, praesertim propinquae, oppidoque rari sint, qui votis morti occurrant, &, cum vitae finis venerit, non modo constanter, sed etiam cum gaudio & gratulatione discedant, quomodo Platonius Socrates, & Cicero sapientem volebant mori.

Ejus infirmitatis culpa etsi satis speciose confertur in naturam, quae nobis incredibilem vitae amorem ingeneraverit: tamen tota hominis propria est, nulloque modo cum natura, h. e. cum Deo, debet communicari. Etenim, ut nobis Deus vitam ita commendaverit, ut ejus mirifica dulcedine moveamur: tamen id totum factum esse ratio intelligit, non ipsius vitae causa, nec ut eam dimittere nolimus, sed ut in ea honestis rationibus tuenda, nulli labori, quamvis molesto, parcamus. Ex quo efficitur, ut, si ejus retinendae ratio nulla supersit, vocetque ad mortem Deus, nulla sit honesta & naturae consentanea tergiversatio. Vera autem causa est in eo, quod nimis raro, & non nisi leviter, de vasis colligendis cogitamus, etiamsi admoniti, vel ab sapienter praecipientibus, vel ab ipsis mortis praecursoribus, qui saepe per omnia corporis membra homini clara concensione ingerunt illud *monitum*, quod augustiorem speciem Cyro per somnium dixisse, fingit Xenophon.

Plato disputare solebat , (v. c. Phaedon. p. 83. D.) dolorum & voluptatum sensum, per quem tanquam clavum animus humanus corpori esset adfixus, facere, ut homini sensibilia viderentur & clariora & veriora rebus inadspectabilibus, & sola mente contuendis, eumque esse fontem stultitiae & miseriae humanae. Nam ea opinione deceptum averti a rerum divinarum & virtutis non modo intelligentia, sed etiam studio & amore, implerique admiratione & amore voluptatis, rerumque omnium, quae essent ejus ministrae, ut divitiarum honorumque; unde praecipitem ruere in omnia vicia. Verum nos etiam naturale illud malum augemus studiose & assidue, cum aliis multis rebus, tum negotiorum humanorum multitudine, quae etiam anquirimus, & cumulamus omni ratione, ac saepe supra vires, incitati vanitate nostra, & cupiditatibus vel gloriae, vel pecuniae, vel utriusque. Nam ea re animus humanus primum ita dispergitur per res sensibiles, & quasi dilaceratur, ut se non possit, cum opus est, colligere, & totum ad cogitandas res divinas ac coelestes convertere, aut iis satis immorari, immorandoque earum verum gustum capere: deinde vero alimenta nimis magna accipiunt cupiditates, & ita non modo ille Platonis clavus altius defigitur, sed etiam multi novi & prope majores adiguntur. Hi sunt illi Cupidines, qui, in gemma apud Massaeum, magnonisu & contentis viribus papilionem, h. e. animum, cujus illum symbolum fecit antiquitas, amplexi, alas ejus, discerpere conantur: hic est Cupido ille Sponianus, qui papilionem, in arbore jam haerentem, insuper magno clavo adfigere tentat. Enimvero, ubi animus tot per annos implicatus rebus humanis haesit, omnibusque vinculis adfixus tenetur, an mirum est, si nec sustinere vocem jubentis de colligendis vasis cogitare, nec cogitationem talem serio suscipere, ne si velit quidem, potest? Non profecto facile aut repente revelli tot tamque alte adacti clavi possunt. Facilius adigas clavum, quam revellas. Magno labore, etiam tempore opus est; praesertim cum longa consuetudo nobis ista vincula commendavit, & vel invitos animos ad se trahit, ut in fabulis Psychen Consuetudo ancilla per capillos trahit, quo vult. Itaque, ut
medici

medici homines ad senilem aetatem appropinquantes jubent, valetudinis causa, circumcidere negotiosam vitam, de quo praecepto est egregius Platneri quondam nostri libellus: sic multo magis, animi causa, convenit minuere paullatim rerum humanarum curam, & ita initium vasorum colligendorum facere, magisque curiose praeparare animum ad transitum, qui in morte repente a rebus sensibilibus & corporeis fieri ad intelligibilia & coelestia debet, ne illis repente sine ulla recuperandi spe detractis, cum e rebus divinis, & summo bono, Deo, nihil voluptatis capere per disciplinam Jesu Christi didicerit, ex hac ipsa vita, & in ipso animo, orcum quendam deportet, & in omnem aeternitatem sit miserrimus. Magna haec est sapientia, & haud scio an maxima, sed quae paucos omni tempore discipulos nacta est.

Sed in illo parvo numero fuit profecto Venerabilis nuper senex, Benjamin Gottlieb Bosseckius, J. U. D. & amplissimi Scabinorum collegii Senior. Nam in chartula, in qua de vita sua scripsit, maluisse se, ait, accepto inter Scabinos loco, aliis muneribus carere, & uno illo contentum esse, quam iis assumendis, vel se nimis onerare, vel alios. Itaque quamquam magno onere premebatur laborum, tamen reliquum erat satis temporis, quo vacare rebus divinis cogitandis, & pietati alimenta suggerere, aut recreare etiam animum lectiunculis posset: quamquam nulla major contingere animo recreatio potest, quam quae pietate per preces rerumque divinarum assiduas & placidas cogitationes exercenda capitur. Nam rerum humanarum cogitatio assidua & intenta fatigat animum & corpus, habetque ad extremum fastidium, quod non, nisi intermissione cogitandi, interpositoque otio, vinci potest: propterea, quod res ipsae nihil in se, aut admodum parum habent, quod ad animum aut pacandum, aut dulcedine quadam, digna ejus divinitate, explendum valere possit. Quicquid enim habent commendationis, id eis fere extrinsecus accedit ab opinionum nostrarum vanitate & cupiditatibus, quae non habere hanc vim possunt, ut rebus ipsis detrahant vim defatigandi & fastidium. Sicut videmus, cibos ad ita breve tempus, exiguumque modum, commendari palato

a desideriis naturae, ut, quamquam cupidissime expetitos, tamen mox etiam aversemur, in morbis autem vix eorum adspectum aut odorem ferri: quod non erat futurum, si in ipsis esset iusta vis oblectandi: sic in rerum humanarum cogitatione versamur quidem subinde hilariter atque alacriter, incensi spe laudis aut quaestus, sed ad certum & brevem modum, quem ne cupiditas quidem ulla superare potest, saepissime etiam minuunt res multae, & casus vitae humanae varii. At res eae, quibus cogitandis tractandisque animo pietas exercetur, in se habent suavitatis animo immortalis dignae perennem & inexhaustum fontem, explentque animum amore Dei, cujus dulcissimus sensus est, solatio in adversis, & spe felicitatis aeternae, quarum rerum suavis reficit etiam lassum a rebus humanis animum. Hac igitur maxime utebatur vir praestantissimus ad reficiendum a laboribus publice utilibus & necessariis animum, & hac maxime de causa gaudebat, se modum imponere didicisse cupiditati habendi, quod plus sibi temporis ad illam humanissimam recreationem animi usurpandam relinqueretur. Ceterum ipse sibi aliud egregium, & haud paullo certius vestigal comparaverat, quod nec cupiditas quaesierat, nec cupiditatem alebat, nec sibi aut aliis molestum erat, parsimoniam honestam, & rei familiaris administrandae diligentiam, propter quam etiam mediocres redditus alendae atque honestissime tuendae numerosae soboli sufficerent.

Sed hunc talem atque tantum animum multo magis declaravit tum, cum etiam unum illud munus sua sponte deposuit, totumque se ad otium contulit. Erat tum natus annos quatuor & septuaginta, videbatque vitae finem non longe abesse posse: amiserat etiam paullo ante uxorem, in cuius amore & cura senectus ingravescens adquieverat. Itaque omni modo exonerare se cupiebat, negotiis humanis, quae nihil alimmenti salutaris animo praestarent, sed cum devincerent arctius terrae, & totum transferre ad colligenda vasa, parandumque sibi expeditiorem & laetio rem transitum ad Deum. Davidis hoc pulcherrimum & sapientissimum votum est, (*Pf.* 39. 14.) rogantis Deum relaxationem ab aerumnis vitae humanae, ut se colligere

gere & recreare possit ante, quam a vita discedat, in eoque profecto est permagnum Dei beneficium, quod mortem haud paullo plus, non modo tolerabiliorem, sed etiam beatiorem facit: nisi quis optabile putet, ut in medio strepitu ac tumultu negotiorum humanorum, inter sudores & contentiones animi corporisque, omnia alia quam coelestia cogitans & agens, repente avocetur, vel abstrahatur ad tribunal J. C. aut ut praeparando itineri tali nihil nisi brevis morbi tempus relinquatur, cujus languor tantae rei facultatem non concedit. Sed homines ad extremum usque spiritum quaerunt vulgo materiam laborum & aerumnarum, & venantur undique fabularum, rumorum, oblectationum corporearum, aliarumque talium rerum nugas, quibus animus distrahatur, ut colligi, recreari, & ad illum transitum rite praeparari non possit. Itaque cum finis venit, non avocatur a corpore ac rebus terrenis, sed, innumerabilibus clavis repente per vim revellendis, abstrahitur. Noster autem Davidicae illi sapientiae obsecutus, Deo per senectutis imbecillitatem & uxoris mortem monenti, ut relaxaret se a laborum molestiis, & animum hunc suggerenti, ut relaxari cuperet, modeste paruit, & sic voti sui compos factus est, ut recreare se & colligere posset, antequam a vita discederet. Itaque ab illo tempore in exercitationibus assiduis pietatis, in lectionibus librorum bonorum, & vero etiam in liberorum & generorum, in primisque majoris filii pietate adqueiebat, in cujus etiam amplexibus placide obdormivit.

Natus est tam sancti vir exempli Gaudicii, agri Lipsiensis villa, a MDCLXXVI. a. d. III. Non Nav. patre Joanne, qui per LVI. annos ibi sacra fecit, cum magna sanctitatis laude, ortus gente nobili Bosseckiorum in Franconia & ad Rhenum inferiorem. Nam avus Joannis fuit Joannes de Bosseck, multarum vir imaginum, qui Gebhardi Archiepiscopi Colonienfis tempore, relictis sacris Romanis, & Conventu monachorum Colonienfi, transiit ad Ecclesiam nostram, & sede fortunatam Lippiae constituta, vitam in otio egit, matrimonium autem cum Anna e nobilissima gente Ritbergia iniiit. Horum filius, & avus nostri, Joannes, medicæ artis Doctor, ibidem medicinam non ignobilem

fecit, duxitque in matrimonium Gertrudem Hilverdingiam, honestissimi viri filiam, e qua natus est nostri pater. Sed hic in matrimonio habuit Barbaram Margaretham, Joannis Ottii, sacerdotis in Moelbenſi villa filiam, e Margaretha Stolbergia, sacerdotis Gaudiciensis filia, susceptam. Horum parentum saepe vehementer laudabat exquisitam in se educando, in primisque ad pietatem praeceptis exemploque conformando, curam & disciplinam: nec dimiserat ex animo memoriam praeceptorum domesticorum, Mich. Benedicti, Sam. Bernhaldi, Christiani Petſchii & Dan. Sinapii, a quibus literarum initia perceperat: sed maxime praedicabat magistros, quos in schola Cizensi habuerat, Gotfridum Gleitsmannum Rectorem, & Jo. Fr. Koeberum Con-Rectorem: a quibus bene eruditus contulit se (a xciv.) in Academiam nostram, audiitque Philosophos & Jctos, qui tum maxime clarebant, A. Rechenbergium, Gotfr. Olearium, J. G. Hardium, Barthol. Leonh. Schwendendorferum, Nic. Ittigium, Andr. Frid. Mylium, Gotfr. Barthium, Christ. Gotfr. Franckensteinium, denique Luderum Menckenium, cujus in primis fidem & benevolentiam gratus commemorabat.

Ita quatuor annis in studiis doctrinarum exactis, Rector & Comes vel studiorum vel itinerum datus est pluribus juvenibus, in his duobus primariis & nobilissimis, primum Schonbergio, regii Cubiculi postea Comiti, cujus pater Dresdae Comes Consistorianus, idemque Aerario, Provocationum & rerum Ecclesiasticarum supremo Consilio praeerat: deinde Gustavo Henrico Mylio, qui nunc in Collegio Jctorum nostrorum secundum locum cum aliis honoribus obtinet, quocum etiam per Germaniam, Batavos & Britannos iter fecit; denique Conrado, Baroni e Jesseniis, cujus pater Dresdae Regis Daniae legatione fungebatur, ipse jam tum designatus Consiliarius in Curia Imperatoris Romani, postea etiam ad altiores honores in patria provectus. Cum hoc quatuor ipsos annos exegit peregrinando, per Germaniam, Belgium & Batavos, Britanniam, Franciam, Hispaniam, Italiam & Helvetios, viditque non modo, quicquid ibi urbium nobiliorum, &, quicquid in iis visendum putaretur, sed etiam

etiam Principes multos adiit, pluresque eruditionis fama nobiles viros. Ex hac non diuturna magis, quam multis nominibus fructuosa peregrinatione, feliciter reversus, hoc est initio a MDCCIX. paulo post, m. Februario profectus est Vindobonam, exactoque in Urbe toto reliquo anno, locupletatus multarum rerum scientia, per Moravos & Bohemos Lipsiam rediit.

Ab eo tempore non semel invitatus est conditionibus non contemnendis ad capeffendos extra Lipsiam honores. Sed destinaverat spem suam Lipsiae, malebatque in hac urbe expectare facultatem doctrinae explicandae, ad quam rem sibi sex annis ante viam munierat, editis legitimis speciminibus, in his disceptata pro Cathedra exercitatione, *de donationibus, quae inter conjuges bonoris causa fiunt*, capiendo Doctoris honores. Ea facultas ipsi tribus annis post data est, suffecto in D. Gotfr. Barthii locum inter Scabinos regios, e quo loco per omnes gradus tandem ad primum pervenit, praefuitque ei Collegio undecim annos Senioris nomine, h. e. ab d. XIV. Maji a. MDCCXL. ad finem anni L. quo, ut supra diximus, venia impetrata, ad otium se contulit.

Inter haec matrimonium iniit a MDCCXV. a. d. XXV. Nov. cum Sophia Elisabetha, D. Jo. Bohnii, Therapeutices Professoris clarissimi, & Medicorum apud nos Ordinis Decani filia, omnibus sexus sui virtutibus ornatissima; quod cum aliis omnibus causis, tum maxime subole numerosa & egregia felicissimum fuit. Nam filios ex ea tulit duos, primum, Jo. Gotlieb, A. M. S. Theolog. Baccalaureum, Linguarum Orient. Professore, Coll. Maj. Principum Sodalem, & h. t. Praepositum, praeclare de Academia merentem, alterum, J. Henricum Ottonem Med. Doctorem, qui vestigiis avi materni persequendis ad laudem cum maxime contendit: filias autem septem. Earum maxima, per quam primum pater factus est, Sophia Elisabetha, in matrimonium data est, Georgio Christiano Ibbekenio, V. S. R. Oldenburgi ad aedem S. Lamberti Pastori secundo, & Consistorii regii Assessori, quinque liberorum mater. Altera, Christiana Eugenia, nupsit D. Jo. Ernesto Hebenstreitio, Medic. Fac. apud nos Decano, magno cum omnium dolore nuper mortuo, e quo septies peperit,

perit, Tertiam Joannam Henricam, collocavit Gottl. Benedicto Zemischio, quartam autem Christianam Florentinam, Jo. Friderico Peinemanno, mercatoribus apud nos primariis: viditque e Peinemannia duos nepotes, post avi mortem fato functos, unamque nepotem, cui paullo post mortem ipsius accessit altera. Quintam reliquit Rahelem Elisaberham, virginem ornatissimam: nam aliae duae, primo quaeque vitae anno decesserunt.

Sed tam felicitis fecunditatis conjugem maturius, quam sperarat, amisit, annos duodecesaginta natam, cum ipse annum quartum & septuagesimum ageret, maximeque ejus adjumento & solatio, propter senectutis ingravescentis metum, indigere videretur. Sed cepit etiam tum fructum vitae honeste, moderate ac pie exactae. Nam etiam in solitudine illa, si solitudo esse potest in tot liberorum generorumque egregiorum tanta pietate, vixit, non ille quidem liber ab incommodis grandioris aetatis, sed ita tamen, ut, quod eam accusaret, non magnopere haberet, quicquid autem incommodi accideret ejusmodi, quod non a melioris aetatis intemperantia, sed ab aetate ipsa, & vitae inter labores actae ratione proficisceretur, constanter perferret. Laboraverat a multis annis asthma humido, quod per singulas hiemes recurreret, cum Jo. Caspar Kuchlerus & Hebenstreitius, medici peritissimi, iidemque ejus amantissimi viri, levare malum tentarent, tollere inconsultum putarent. Id sub finem anni MDCCLII. repente sublatum, gravioris mali timorem attulit non vanum. Nam anni proxime sequentis initio arripuit eum febris acuta, e genere *ἐπιδεικνύμενη*, cum diro symptomatum comitatu. Cujus superandae cum spes nulla esset, etiam propter aetatem, quippe etiam juvenes plerumque rapit, tamen cessit, victa & a reliquo corporis robore, & generi solertia atque pia cura, quae tali eventu divinitus bearetur. Itaque veluti renatus, cum sine offensione valetudinis vixisset annos tres, repente, anni MDCCLV. fine, rursus incidit in discrimen ab impetu *ἀπαιχόμενος*. Sed hoc etiam malum discussum est, revocatusque motus dextri lateris, quod vehementius fuerat resolutum. Nec suberat vitium corporis, praeter tumores pedum, attollentes se

se per vices ac subsidentes sine molestia. At die tertia proxime superioris Februarii, repente naturae vis aetati succubuit. Nam deficere se, & velut e magna defatigatione laborare, dixit, cum nulla causa languoris appareret. Fulcire ruentem vitam tentavit filius minor analepticis medicamentis: sed irritus conatus fuit. Nam quatuor diebus inter languores consumptis, die septimo Februarii, cum post noctem insonnem, tamen surrexisset, & cum filiis, quamquam solito parcius, pransus, hora quarta, ut per aliquot menses factitaret, ad quietem se dedisset, placideque dormire coepisset, post horam audivit eum filius major, qui solus aderat, altius & stertentis modo ducere spiritum. Percussus re subita, cum propius accessisset, vidit, eum animam agere, quam mox placide, & sine ullo mortis sensu exhalavit, atque vitae sancte & pie actae finem fecit. Vixit supra annum primum atque octogesimum menses tres, & tamen magnum desiderium reliquit non modo pietati suorum, sed etiam aliis, qui in eo insigne severae sanctitatis & virtutis exemplum de civitate sublatum dolent.

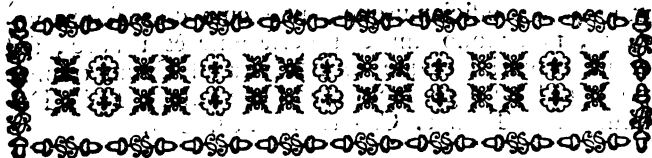
Erat in eo magna vis pietatis adversus Deum, quam primum praeceptis & exemplo parentum in animo fatam, magistrorum institutio foverat, librorum divinorum atque aliorum de rebus divinis exponentium lectio aluerat, denique exercitatio assidua & perpetua ita confirmarat & roborarat, ut ad extremum vitae duraret. Ab hac nata erat illa in omni genere officiorum diligentia, totius vitae moderatio & aequabilitas, domesticae disciplinae severitas, & humanorum incommodorum tranquilla patientia. Parentibus primum & praeceptoribus obedientiam, conjugii amorem, liberis curam, propinquis & amicis fidem abunde praestitit. Justitiae & aequitatis supra, quam dici potest, amans erat, ut qui etiam quacunque specie iniquitatis moveretur: cum ipse de suo jure facile decederet. In negotiis, quae vel delata a republica receperat, vel benevolentiae in quemquam causa susceperat, in primisque, si quid ei nominatim a Principe mandatum esset, quod aliquoties factum est, summa religione ac fide versabatur: nec modo, ut aliorum opinioni satis-

tisfaceret, curabat, sed multo magis, ut conscientiae veritati & religioni. Existimabat, cum non sua causa natus esset, aliis se vivere, non sibi debere: maximamque in rebus humanis felicitatem esse, quam plurimis profuisse. Et tamen sibi quoque vivebat: cum tempus omne, quod ab muneris publici, & amicorum negotiis, suorumque cura, reliquum esset, sibi, h. e. animo, rerum divinarum cogitatione, bonorum librorum lectione alendo & oblectando, tribueret. Itaque etsi abstinebat ab conviviiis celebrandis, coetibusque hominum delectationis causa qbeundis, videreturque in solitudine vivere, tamen nunquam solus erat: secum enim loquebatur, & vero etiam cum sapientibus viris, quorum voces, in libris eorum resonantes, magna cum jucunditate audiebat. Fuerat ab juventute studiosus cum omnis doctrinae honestae, tum linguarum. Graecam & Latinam didicerat in scholis: per peregrinandi autem opportunitatem consecutus erat facultatem egregiam Francicae, Italicae & Anglicanae, nec adeo levem Hispanicae, Lusitanicae, & Batavae. Itaque omnium linguarum libros facile legebat. Cujus rei fructum quendam nostrates olim ceperunt, versis ab eo Germanice libris plurimis, in his Vita Sixti V. ex Italica, Connoriana autem Poloniae Notitia ex Anglicana. Sed etiam aliis rationibus rei literariae profuit. Ut nihil dicamus de Theatro belli Italici, a MDCCII. edito: non parum ipsius opera profuit Actis eruditorum Latinis: nec parva pars Lexici Fritschiani, a MDCCXIII & XIV. editi ei debetur. Sed scribendi otium abstulerunt curae majores, quas provincia inter Scabinos de jure respondendi attulerat: habebatque satis, legisse, quae alii ingeniosi & eruditi viri scripsissent. Sic ergo vitam agendo consecutus est id, quod semper spectarat optaratque, ut recte & utiliter, sed sine strepitu exacta aetate, dilectus omnibus, placide moreretur, discederetque ad aeternam & beatissimam tranquillitatem, quam in coelis nobis destinavit Deus.

Felices vero nos, si tali exemplo imitando & ipsi nobis viam ad vitam in his terris tranquillam, & sapienter pieque jucundam, in coelo autem beatam mu-

muniamus, efficiamusque, ut, cum dies fatalis venerit, non modo sine tergiversatione & timore, sed etiam prompti laetique ex hac vita ad Deum transire possimus! Ita ergo facite, ac bene valete. P. P. Domin. xi. p. Trin. a. C. cix ix cclviii.

M E M O R I A

JOANNIS ERNESTI
HEBENSTREITII

MEDIC. DOCTORIS ET PROFESSORIS
PRIMARI, ORDINIS MEDICORUM DE-
CANI PERPETUI; ACADEMIARUM,
VRATISLAVIENSIS NATURAE CU-
RIOSORUM, ET MASSILIEN-
SIS SODALIS.

Non eget nostra, vel ad vos, carissimi Ci-
ves, vel ad posteritatem, commenda-
tione memoria Jo. Ernesti Hebenstreitii,
cujus ingenium doctrinamque, Acade-
miae & literis acerba morte interceptam,
dolemus: adeo ipsam per se vobis esse,
ut debet, caram putamus, adeoque multis monimen-
tis eam ipse vivus stabilivit, & ad omnem posterita-
tem propagavit. Sed ut non nolumus habere imagines
parentum, conjugum, liberorum, & fratrum, in qui-
bus nihil, praeter oris figuram, lineamenta, colores-
que, expressum videmus, cum in animis nostris multo
luculentiores imagines, non modo corporum, sed
etiam animorum, repositas spectemus: ita nec iis,
qui vel vivi Hebenstreitii ingenium, doctrinam, vir-
tutesque e propinquo, & per usum disciplinamve fru-
endo, vel scriptis expressas legendo cognoverunt,
inju-

injuvandum fore putamus, in hac veluti tabula, altiusquam Hebenstreitiani ingenii, animi, totiusque vitae imaginem propositam intueri: quae si non ad vivum exprimat, quicquid vel ab natura datum habuit, vel studio curaque partum, vel denique per doctrinam & virtutem aliis publice privatimque impertivit, saltem eorum cum suavitate quadam admoneat. Nam etiam de bonis jucundisque rebus, nec modo nostris, sed etiam alienis, valet, quod est de adversis acerbisque apud poetam dictum: *etiam meminisse juvabit.*

Editus est in hanc lucem in Villa nova Dioeceseos Neostadiensis in Variseis, a. d. xv. Jan. A. C. ccccxcviii. patre Jo. Davide, qui tum ibi, post Neostadii, sacra fecit, matre felici ingenii praeclearis edendis, Esthera Susanna, Jo. Georgii Gutneri filia, qui Luscaviae, dioeceseos Colditzianae oppidulo, sacerdotium obtinuerat, e Susanna Schuzia, sacerdotis in dioecesi Neostadiensi filia. Avum paternum habuit Joannem, in eadem villa nova sacerdotem, qui in matrimonio habuit Reginam, Davidis Steinleri, Archidiaconi Neostadiensis, fillam. Initia religionis & literarum cum pater ipse tradidisset, datus est primum in disciplinam Jo. Oswaldi Thœlitschii, in ludo Neostadiensi Conrectoris, & Davidis Wendleri, Rectoris, post missus in Vinariense Gymnasium, ubi magistris usus est magno illo Jo. Matthia Gesnero, qui tum Conrectoris ibi munus sustinebat, & Jo. Christophoro Kiefewettero, Rectore, hospite autem Jo. Friderico Hebenstreitio, ad aedem S. Jacobi tum Pastore, post Barstadiensis Ecclesiae & Dioeceseos Praefule: qui eum, ut filium, aluit atque amavit. Ibi cum sub tam excellentibus doctoribus praecclare profecisset in literis Latinis & Graecis, in Jenensem Academiam se contulit, a. ccccxcviii. natus annos duodeviginti. Sed cum ibi non reperiret, unde viveret, in hanc urbem se contulit, sperans fore, ut, quae fratrem majorem benigne ad id temporis aluisset, eam ipse quoque benignam experiretur. Quae spes cum non fessellit. Nam & in convivio publico locus ei contigit, & stipendium regium, & Patronus Aug. Quirinus Florens Rivinus, qui eum, perspecto ingenio, celeriter admavit, & omnibus in rebus, quoad vixit, enixissime juvit.

juvit. Praeceptores secutus est philosophiae & literarum causa Lehmannum Physicum, & A. F. Mullerum: in medica autem doctrina, illum ipsum maxime Rivinum, tum Paullum; Schacherum, Etmullerum, Waltherum, Platnerum & Lischvicium, herbariae rei causa, praeter Rivinum, etiam Hahnium. Emensus studiorum curriculum, ad docendum adjunxit animum, disceptataque pro cathedra, sub Lischvicio, Exercitatione *de continuanda Rivinorum industria in emendando plantarum charactere*, Magistri philosophiae honores cepit a. c. 1707. & anno post, jus privatim docendae philosophiae, defendenda Exercitatione *de Ordinibus Conchyliorum methodica ratione constituendis*. Secutus est post duos annos a. d. v. Maji, a. c. 1709. Doctoratus artis medicae, scripta & feliciter defensa *de viribus medicis minerarum & mineralium diatriba*: quo accepto, etiam aditum sibi munire coepit ad Collegium Ordinis Medici per aliam Disputationem *de sensu externo virium in plantis judice*. Sed cum omnes medicae doctrinae partes studiose diligenterque tractaret, tum vero in primis, & suo quodam studio incensus, & Rivini cohortatione & exemplo invitatus, rem herbariam cupidissime & felicissime colebat, adjuvante etiam memoria, cujus prope divina vis erat. Quod cum videret Rivinus, impense eum commendavit Caspari Bosio, Senatori aedilitio, & Horti Bosiani majoris tum domino, ut ejus opera uteretur in plantis raris, quae ibi alerentur, tuendis & ordinandis. Ille vero ei rei praefectus, tanta non modo diligentia, sed etiam solertia usus est, ut & ipse Bosius vehementer probaret ejus operam, ipsumque ea causa omni genere benignitatis foveret, & majores judices mirifice curam ejus & solertiam laudarent. In quibus vel maxime fuit celeberrimus ille Heucherus, Medicus regius, qui, cum horti plantas inspexisset, Hebenstreitiumque per eam occasionem propius cognovisset, mirifice collaudato ipso, memorem se ejus fore apud Regem, liberaliter promisit. Cui promisso mox fides constitit. Itaque quod studium, liberalis delectationis maxime causa, erat susceptum, etiam ad utilitatem valuit, quae esset tanto magis jucunda & honesta, quanto minus ab initio fuisset quaesita.

Erat

Erat tum adhuc in vivis Augustus Rex, hujus Nostri Pater, inter ceteras virtutes plurimas & maximas, etiam amore incredibili omnium bonarum & pulchrarum artium atque rerum praeditus, in primisque naturae operum omnium cognoscendorum, inque sedem suam, Dresdam, ex omnibus terrae partibus congerendorum cupidissimus, plane alter Ptolemaeus Philadelphus. Nam Ptolemaeus ille, ut (ex Agatharchidis Periplo Maris Rubri) Diodorus Siculus tradit (III. p. 169. ed. Rhod.) non modo libros ex omnibus locis congeribat, & eruditissimos quosque viros liberalissime fovebat & alebat, sed etiam rariora & specie admirabilia animalia Alexandriam magno sumtu adduci curabat, propositis ingentibus praemiis, si qui in eo genere aliquid, quod visendum esset, cepissent, atque ad se adduxissent. Is igitur Augustus induxerat in animum, mittere in Africam, qui inde vel viva animalia majora, vel eorum exuvias, & membra peterent, nec plantas aut alia naturae opera, quae illi terrae propria essent, negligenter. Destinabatur autem iis peragrandia Africa, primum septentrionalis, quae mediterraneo mari adluitur, Barbariam vulgo vocant, ad deserta usque Libyae, Saram nunc appellant, deinde occidentalis, inde ab Atlante ad Bonae spei promontorium: nam orientalem, hoc est, Aegyptum, jam perlustrarat Turnefortius. His destinatis perficiendis cum quaereretur vir idoneus, commendabatur Regi ab Heuchero Hebenstreitius, in quo esset & historiae naturalis, & linguarum scientia ei rei apta. Missus igitur est, cum adolescentum, quos ipse sibi delegisset, in his Ludovici, qui nunc Ordini medicorum apud nos praeest, comitatu, instructus literis Regum Franciae, Britanniae, & Principum Belgii foederati, quibus non modo Legatis eorum, sed etiam Principibus Africae commendaretur. Profectus Dresda, a. d. xxiii. Octobris, a. c18ccxxxi. per Germaniam, Helvetos & Franciam, extremo anno pervenit Massiliam: unde cum solvisset a. d. xxiv. Januarii proximi, difficili & molesto cursu, a. d. xxvii. demum Februarii portum Algerii attigit. Ea in urbe cum tres amplius menses ita commoratus esset, ut subinde in vicinas regiones excurreret, medio Junio inde navi digressus, venit Bonam,

P

Tu.

Tunetanorum finium, sed Algerianae ditionis oppidum, haud procul Hipponis regii ruinis: unde excurrendi facultas dabatur in Constantinae fines, quae & ipsa est Algeriani regni, & veteris Numidiae pars, versus Orientem sita, antiquitatis Romanae reliquiis in primis referta, cujus caput est Constantina urbs, olim Cirta, Numidiae regum sedes. Inde oram maritimam legens, adiit Thabracam insulam, nobilem coralliorum captura, quam ibi Genuenses exercent, Bisertamque urbem (quae est Hippo Diarrhytus, s. Zarhytus, unde & nomen corruptum est in Bisertam) brevi intervallo ab Utica distantem, ad ultimum terrestri itinere Tunetem. Ea urbs cum vicina sit veteri Carthagini, e cujus excidio olim incrementa cepit, non modo ejus ruinas spectabat, sed & visendarum vicinarum regionum facultatem sibi datam sperabat. Sed ea tum quidem spes irrita fuit. Etenim Princeps Tunetanus ita infesto erat in Christianos animo, ut eis peragrandorum Tunetanorum finium potestatem omnem adimeret. Itaque mox Tripolim contendit, inspectisque diligenter, quae regio ea visenda habet, per Melitam insulam Tunetem reversus est. Sed dum aberat, Ludovicus, qui valetudinis causa ibi remanserat, aditu ad Principis benevolentiam reperto, impetraverat visendarum regionum vicinarum veniam, easque peragrando pervenerat ad Sarae usque fines. Qua re cognita, persecutus eum est Hebenstreitius, & cum alias regiones, tum maxime Africae partem eam peragravit, quae inter Tunetanum & Tripolitanum regnum ab angustis initiis ducta, latioribus spatiis versus interiora Africae propagatur: Arabes *Bled-ol-Gerid* * vocant, hoc est, terram palmarum, quarum ibi magnus proventus est. His terris peragrandis cum multa spectanda praeberet natura, tum vero vir antiquitatis eruditae & amans & intelligens saepenumero mirifice affectus est animo, cum reliquias vel urbium clarissimas

* Lingua vulgari incolae vocant *Bled-ol-Gerid*, in libellis Geographicis est *Bilidulgerid*. Sed *Sbavius* Britannus (*Sbaw*) in Itinerario T. I. p. 272. ait, esse *Bled ol* vel *ol Jeridde* vel *Jereed*, terram siccam.

marum, ut Carthaginis, ut Uticae, ut Hipponis utriusque, magnificentiae porro antiquae in viis publicis, in aquaeductibus, similibusque videret, vel vestigia summorum & clarissimorum Imperatorum, Episcoporum, & campos victoriis maximis insignes calcaret, cum per ruinas Carthaginis erranti, Hannibalis, Scipionis imago offerretur, cum etiam Marii, qui in ejusdem urbis ruinis quondam delituisse. Atque utinam neque cupiditati ejus vel visendorum monumentorum, vel describendorum titulorum, stultus error barbarorum, existimantium thesauros terris abditos inspicendis titulis quaeri, neque consilio edendorum eorum, quae vidisset ac descripsisset, omninoque itineris illius describendi, negotiosae vitae occupatio atque brevitatis obstitisset! haberemus, aut habituri certe essemus, quae antiquitati vel accuratius cognoscendae, vel ornandae egregie prodesse.

Sed cum ex illo itinere a. d. xiv. Martii a xxxiii, esset reversus Tunetem, inopinatum ac triste impedimentum itineris persequendi, quo vellet, oblatum est, nunciata Augusti morte, quae necessitatem revertendi in patriam imponeret. Itaque non multo post, relicta Africa, per Galliam & Batavos, mense Octobri, rediit Dresdam, inde, rationibus itinerum redditis, Lipsiam, adiitque mox d. xx. Nov. Physiologiae Professionem Ordinariam, quae ei absenti erat decreta, ut quam celerrime praemium ferret laboris eruditi, & periculorum, quae terra marique adisset. Ipse vero tanta Principis liberalitate ita incensus est ad studium bene de Academia, de juventute medicae artis studia aemulante, deque arte sua merendi, ut totum se ad medicinam vel docendam, vel scriptis illustrandam atque ornandam, vel faciendam denique conferreret. Cujus studii & alimenta habuit a multitudine eorum, qui ejus vel doctrinam in discendo, vel opem in valetudine tuenda & recuperanda expeterent, & praemia a Principe plurima. Nam intra sedecim annos ab ultimo Ordinis sui loco in primum est provectus, cui ille cum magna & sua dignitate, & Ordinis Academiaeque universae utilitate, per octo annos praefuit. Quo magis omnes, non modo ipsius & familiae amplissimae causa, sed etiam Academiae nomine, colimus, cum

ille praematura morte e vivis est sublatuſ: de qua priuſquam dicamus, breviter de ejuſ ſtudiis, diſciplina & ſcriptis commemorandum videtur.

Cum eſſet omnium bonarum literarum & amans & ſtudioſuſ, imbutuſ eo amore primum a patre, deinde a praeclaris, quos ſupra commemoravimus, praeceptoribus, maxime tamen & adamarat, & colebat poëticam Latinam, & literas Graecas, quarum ſcientia majorem ceteris humanitatis partibus copulationem cum arte medica haberet. Et ad poëticam quidem ab ipſa natura impellebatur, ut, ſi vitae genus conceſſiſſet, in ea plane excellere potuiſſet. Etenim extemporalis facilitate fundebat verſuſ, etiam cum aliud ageret, cum luderet. Teſtis eſt libelluſ *de uſu partium*, hexametris verſibus ſcriptuſ, ad Lucretiani carminis ſimilitudinem, cujuſ partes plures fecit, ludens aleam cum Junio, affine ſuo, viro conſultiſſimo, cum interea colluſorem, qui nihil aliud, niſi de movendis ex arte calculis cogitaret, tamen vinceret. Literarum Graecarum autem ſtudioſum maxime conferebat ad medicos Graecos cognoscendos ac legendos: in quibus quam trituſ fuerit, ſi quiſ ipſi de ſe dicenti * nolit credere, quamquam alieniſſimo ab omni vanitate, Palaeologiae Therapeuticae credet, in qua praecepta Therapiae ex omni antiquitate, Graeca maxime, quamquam & Latina, exhibet, comparatiſ iis, quae nunc ſunt in uſu, ſentiendi, loquendi, faciendique formiſ: in quo ſe dicebat non modo hoc ſpectare, ut Graecae linguae extinctum apud quam plurimoſ amorem refocillaret, ſed etiam praecepta morborum curandorum ſub eruditae linguae involucris latentia exponeret, atque ſic juvenes artiſ medicae ſtudia aemulanteſ, ad fonteſ artiſ revocaret **. Sed multo majus ejuſ ſcientiae documentum dediſſet, ſi ei contigiſſet, ut Aëtium, ill. Gunzii morte deſtitutuſ, abſolveret, cujuſ exemplum manu ſcriptuſ, cum ei tradituſ eſſet ab Erneſto noſtro, legeretque ipſo audiente

* In Tentamine Philol. Med. ſuper Aëtii libris ineditiſ &c. p. 4.

** Palaeol. Therap. Specim. I. p. 4.

ente loca quaedam, statim non modo dicebat, ex quo scriptore esset quodque sumtum: est enim in Aëtii libris Synopsis quaedam medicorum veterum: sed etiam quaedam memoriter ex illis ipsis, alia ingenio corrigebat, accommodate ad linguae rerumque rationem. In medicae doctrinae partibus maximo studio tenebatur rei herbariae, ut supra diximus, rerum naturalium omnium, in primisque earum, quae e terrae visceribus eruuntur: in quibus generibus ita notata mente omnia & trita habebat, ut eum nihil fugeret, omnia in promptu essent. Itaque communis interpres adhibebatur in Museis nostris, Richteriano, Bosiano, Linkiano, si quis ad ea visenda venerat, erantque demonstrationes rerum ejusmodi, ut non modo peritia earum, sed etiam amor appareret, qui consuetudine videndi non imminutus, ut fit, sed auctus & confirmatus esset.

Ad artem faciendam se contulerat statim, cum ex itinere Africano redierat. Et expetebatur opera ejus a multis. Erat enim in visendis aegrotis assiduus, praesertim cum periculi aliquid subesse videretur, in curando diligens, lenis, & qui aegrotos non modo remediis artis juvaret, sed etiam orationis humanitate, ad animos erigendos & confirmandos apta, quae interdum plus prodest, quam remediorum salubritas. Nam & amabat eos, a quibus adhiberi solebat, & in aliis quoque rebus consilio aut re prodesse cupiebat. Nec minus assiduus ac diligens erat in docendo. Erat autem disciplina ejusmodi, ut non modo necessaria ad artem vel intelligendam vel faciendam accurate traderet, sed etiam, quae ad ornandam artem valerent, promeret liberaliter ex interiori doctrina. Quod erat perfacile viro lectionis prope infinitae, memoriae autem ita felicitis, ut facile suggereret, quicquid res & locus posceret. Nam legendi insatiabilis aviditas erat, & quicquid ex Italia, Gallia, aliisque locis adferebatur librorum, ad aliquam vel naturalis scientiae, vel medicae doctrinae partem pertinentium, id omne legebat, & ita accurate legebat, ut summam rerum traditarum, & quicquid in iis novum esset & exquisitum, in literas referret, & Actis Eruditorum inferendum curaret. Itaque a multis annis nemo alius

magis illis Commentariis profuit. Atque beata haec doctrinae exquisitae & variae copia cernitur etiam in iis, quae per occasiones Academicas, aliasque, scripsit in omni genere doctrinae suae.

Sed ut magis libero a domesticis curis animo, & in muneribus publicis administrandis, & in studiis doctrinae tractandis, versari posset, mature de matrimonio ineundo cogitavit, duxitque anno xxxviii. a. d. iv. Non. Febr. Jo. Guilielmiam, Ulr. Junii, Mathematicum quondam apud nos Professoris clarissimi, ex Olearia filiam, ornatissimam sexus sui decoribus, ex qua eodem anno, prid. Cal. Decembres, tulit filium, Georgium Ernestum, felicissimi ingenii paterni heredem, sed cum acerbissima matris jactura. Nam septimo a partu die obiit. Sed eam jacturam reparavit a. xlii. ducta a. d. xvii. Cal. Aug. Christiana Eugenia Bosseckia, virgine ornatissima, quae nunc ereptum sibi praematura morte maritum moeret. Ex ea sex liberi vivo, unus filius mortuo natus est: quae suboles, ut, sub matris amantissimae tutela, feliciter adolefcat, & communis humanitatis, & multo magis parentis, tam bene de rebus nostris meriti, causa, optamus, praesertim cum nulla alia de causa magis miseranda videri debeat mors viri, vita longiori dignissimi, quam quod tam multos patente amantissimo privavit, qui ejus consilio & cura cum maxime indigebant.

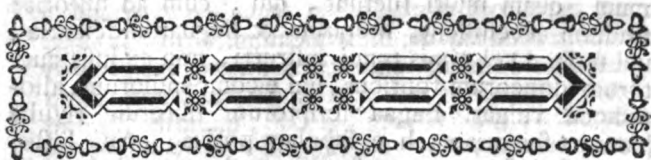
Eam contraxit ex tali causa. Habuerat in ceteri corporis robore, & constante sanitate, ante aliquot annos utrumque oculum male adfectum e suffusione. Sed ea ita erat curata, ut, cum oculum vitreo instrumento juvaret, legendo, scribendo, ceterisque rebus sufficeret, quae oculi aciem desiderant. Itaque cum e lugubri apud Rosbacum pugna vulnerati essent in hanc urbem delati, assiduus aderat vulnerum curationibus, & vulnera ipsa inspiciebat, non modo ut consuleret aegrotantibus, & qui vulneribus manu curandis adhiberentur, sed etiam ut exemplo suo discipulorum studium ad visendum, ac visendo discendum, excitaret. Ibi, dum saepe propius admovebat oculos vulneribus, nimio plus hausit putridi & perniciosi vaporis. Primum quidem febricula eum corripuit, a. d. vii. Cal. Nov. quae

quae catarrhali similis esset, nec ab consuetis laboribus abstraheret. Sed paucis diebus post, major vis mali prorupit, apparuitque, periculum subesse. Nam marcor quidam & dormiendi assidua libido cum putrida febre accesserat. Convolant collegae, viri artis medicae consultissimi, omnemque artem expromunt, si possint servare virum, sibi necessitudine collegii carum, & humanitate jucundum. Sed artem superavit vis morbi. Itaque Nonis Decembr. placide exspiravit, magno cum dolore, non modo suorum, sed etiam omnium, qui, quantam in eo jacturam sui, quantam Civitas haec, quantam denique Academia, & universa res literarum publica fecisset, satis aestimarent.

Quo magis confidimus, omnes ejus memoriam perpetuo, cum pietate in ipsum, & benevolentia in eos, ad quos maximus dolor ex ejus morte pervenit, conservaturos. Vobis autem, carissimi Cives, & qui studia doctrinae colitis, viri talis memoria tanto debet esse commendatior, quanto magis vos vel ad pietatem in Deum, virtutem, & studia honestae doctrinae incitare, vel in rebus angustis & adversis ad spem & patientiam confirmare ac roborare potest. Quis enim vestrum, in quantacunque inopia, desperet, ac non potius ad bene sperandum excitetur, cum cogitet, Hebenstreitium, cum in re nulla esset, nec quicquam in hanc urbem suam, praeter ingenium, attulisset, tamen repēisse, unde viveret honeste, unde subsidia necessaria ad studia doctrinae persequenda acciperet, & ab illa tenuitate ad primum Ordinis sui locum, non ita multis annis, & in florente aetate, pervenisse? Sed ille non modo paupertatem attulerat, verum etiam pietatis in Deum, & virtutis amorem, & fiduciam in ejus providentia, & acerrimum studium discendi, quod rei domesticae difficultate, laborisque molestia, non modo non minueretur, sed etiam incenderetur. Non destituet profecto nec vos, carissimi, spes vestra, non deerit felix successus studiis vestris, si ejus pietatem, virtutem, studium, industriam imitabimini. Erat autem pietas ejus non ea, quae se verbis ostentaret, sed quae pectus obsideret, atque inde se agendo proferret. Itaque in illo ultimo morbo, cujus vi plane dejectus de statu animus erat, cum aliquando se, quod

semel tantum ei contigit, ad brevissimum tempus recepisset, nihil aliud ei in mentem venit, nisi ut se animamque suam Domino Jesu Christo, & suos providentiae divinae commendaret. Ab hac autem pietate: unde enim, nisi ab hac, posset? nata erat illa perpetua animi tranquillitas, quae nullis vitae incommodis & malis turbaretur, ille semper non modo placidus, sed etiam hilaris & subridens vultus, non, qui callide & per artem dissimularet malorum sensum & tumultus animi, sed quem pectoris tranquillitas explicaret atque serenaret. Nec aliud majus subsidium studiorum habuit illa ipsa religiosa animi tranquillitate. Neque enim ullo modo potuisset tam multa agere, docere, scribere, ac prope infinita legere, animo continere, & sine ulla difficultate, cum opus esset, reddere, nisi animus ab molestiis & curis omnibus intactum perpetuo servasset, & ita in potestate habuisset, ut convertere, quo vellet, atque opus videretur, totum posset.

Hac igitur tali pietate in Deum finite animos vestros a Spiritu S. imbui, ad illam malorum patientiam per pietatem animos durate, ad illam animi tranquillitatem placate. Sit uniuscujusque nostrum museo, immo animis, inscriptum, quod Mucianus Rufus ille, Canonici quondam Gothanus, museo suo inscripserat: Beata tranquillitas. Ita non modo ad doctrinam magnam & exquisitam pervenietis, (pervenire autem omnes velle debetis) sed etiam adversus omnes vitae molestias & misérias, adversus ipsum mortis, quamvis repentinae, timorem, animos munietis. Ita ergo facite, carissima capita, ita Hebenstreitii memoriam colite, & omnia ex sententia agite. P. P. Dom. xx. p. Trin. a. c. cxcclviii.

M E M O R I A

CHRISTIANI GOTTLIEB
JOECHERI

S. THEOL. DOCTORIS, ET HISTOR.
PROF. ORD.

em magnam difficilemque suscipiunt, qui historiae se doctores profitentur, praesertim universae ac dignae laudibus iis, quibus a sapientissimis viris est ornata, hoc est, quae sit interpretres veritatis, virtutis prudentiaeque magistra, & omnis doctrinae quasi metropolis *. Est enim ipsa rerum multitudine prope infinita, ut quae nullis temporum locorumque terminis circumscribitur, ac per innumera monumentorum volumina dissipatur, & tenebris ab antiquitate, inscitia, fraude, assentatione, gratia, odio, linguarumque varietate offusis obscura: in ea autem docenda opus est eleganti rerum dilectu, subtili judicio, prudentia acerrima, brevitate diserta, multis denique artificiis ad discentium vel memoriam juvandam, vel studium retinendum, vel iudicium acuendum. Itaque perpauci omni tempore reperti sunt, qui hujus professionis tantum onus sustinerent, & vel ~~amplitude~~ & amplitudine scientiae, vel docendi prudentia & solertia, intelligentibus satisfacerent. Nam primum,

* *Diodor. Sicul. L. I. p. 2.*

mum, quam multi fuerunt, qui, cum ad historiae
 studium accessissent, literarum & linguarum scientia,
 vel nulla, vel nimis tenui instructi, non ex ipsis auc-
 torum idoneorum fontibus, sed e compendiorum, alio-
 rumque vulgari lingua scriptorum librorum rivulis
 haustam scientiam, h. e. fabulam potius, quam histo-
 riam, & ipsi tenerent, & aliis traderent. Sed in iis
 ipsis, qui multis & magnis literarum praesidiis instructi
 tractarent historiam, & auctoribus ipsis assidue diligen-
 terque legendis ejus scientiam sibi compararent, mul-
 ti totam grammaticam & criticam videntur fecisse,
 nec aliud egisse, quam, ut genuina & certa monu-
 menta a spuriiis & incertis discernere, verba emen-
 darent, vel interpretarentur, obscurosque sensus illu-
 strarent, scriptorum vel consensum compararent, vel
 dissensum componerent, res denique ipsas, h. e. ritus,
 mores, eventus, rei publicae cujusque formam, &
 disciplinam civilem militaremque, intelligerent atque
 explicarent. Quos operae pretium fecisse, plurimum-
 que historiae profuisse, valde imperitus aut iniquus sit,
 qui dubitet. Itaque prudentissimi viri, quamquam ea
 ratione non contenti, tamen eam maximis laudibus
 extulerunt, in his Bolinbrokius, prima de historia epi-
 stola, & Gordonus in disputationibus Cornelianis. Sed
 hi cum assecuti essent alterum, ut tenerent historiam,
 quae esset interpretes veritatis, & doctrinarum cetera-
 rum quaedam illuminatrix, alterum ejus bonum, rem,
 judice Livio, praecipue in cognitione rerum salubrem
 ac frugiferam, praetermisisse videntur, quod in vir-
 tute adjuvanda, & prudentia acuenda cernitur, erudi-
 tionisque modo, non etiam sapientiae & prudentiae
 praesidiis studiosos instruxisse. Ab his diversi alii, eo
 ipso, in quo illi toti essent, neglecto, totos se ad po-
 liticam rationem dedere, & auctoribus rerum utcum-
 que, antiquis quidem, per versiones maxime lingua-
 rum vulgarium, intellectis, politicis observationibus,
 ut vocant, & praeceptis proponendis, historiam illu-
 minare, & vitae humanae publice privatimque fruc-
 tuosam reddere voluerunt. Quod genus, ad vulgarem
 opinionem haud paullo melius, illi ipsi, quos supra
 commemoravi, alique intelligentes viri, tantum abest,
 ut probent, ut illi superiori longe postponant. Ac pro-
 fecto,

fecto, cum utrique peccent, superiores longe excus-
tius peccant. Etenim, etsi illi partem aliquam historiae
bene docendae praetermittunt, tamen id faciunt, ut
opinamur, non ejus incertitia aut contemptu. Nam quo-
modo, primum, contemnant rem, ab illis ipsis re-
rum auctoribus, quos tantopere amant, tanti faciunt,
tanto studio & cura cognoverunt, à Thucydide, Xe-
nophonte, Polybio, Livio, Sallustio, Tacito, aliis-
que antiquis & recentioribus, mirifice commendatam
lectoribus? Deinde nullo modo possunt eos fugere
istae tantopere jactatae politicae observationes, &
prudentiae praecepta, quae, intellectis rite auctorum
verbis, sua sponte intelliguntur, praesertim, cum, ut
quisque melior est scriptor, illi ipsi, quos ante posui-
mus, & his similes, saepissime, diserte moneant lec-
tores, & digito demonstrent, quid insit in rebus tra-
ditis, ad vitam, ad prudentiam utile ac fructuosum:
nec quicquam, ut hoc utar, legas in laudatis illis Gor-
doni disputationibus, quod bonis illis Taciti, quos
ipse laudat, interpretibus grammaticis, Lipsio & Gro-
novio, in mentem non venisse putemus. Itaque non
multum a vero abhorreere videatur, qui eos talia mo-
nita non inculcare existimet propterea, quod, quae
ipsi, rebus rite intellectis, sua sponte viderant, alios
quoque facile animadversuros putarent; in quo etiam
humanitatis & modestiae laus ipsis debeatur. Utcun-
que sit, certe hominibus, animadversionem quandam
& cogitationem adhibere volentibus, rerum ipsarum
accurata, certa, & dilucida interpretatione, aditum
ad facultatem prudentiae comparandae patefacere vi-
dentur, & viam munire ejusmodi, in quam ingressos
alacriter nulla impedimenta morentur, nullae amba-
ges circumducant, & a meta retardent. At qui in al-
tero genere sunt, plerumque peccant in eo, quod
vulgaria, & sua sponte in oculos incurrentia iis, qui
historiam vel leviter tractant, etiam verbosius & sae-
pius, quam necesse erat, inculcant: neque modo vul-
gares, atque dudum abjecti & obsoleti, quales mul-
tos superius seculum tulit, quo ratio ea valde in scho-
lis celebrabatur, sed etiam novitii, qui multo exqui-
sitiora se tradituros profitentur. Sed multo majus vi-
tium est alterum, quod eam rationem etiam inutilem

ac

ac saepe ridiculam facit. Nam cum id genus hominum, ut ante diximus, plerumque verborum & literarum scientiam, quia non habet, contemnat, & in Graecis maxime Latinisque scriptoribus, e versionibus vulgaribus pendeat, saepissime fit, ut politicas illas vel observationes vel praeceptiones ducat e verbis male intellectis, & omnia alia, quam ipsis videbatur, sonantibus: cujus generis exempla, cum in aliis novitiis scriptis, tum in nobili illo de Caussis Legum libro, (*l'Esprit des Loix*) itemque altero ejusdem auctoris, de causis aucti lapsique Imperii Romani, reperiuntur.

Neque vero hi sunt probandi, qui aut veterem modo historiam amplectuntur, quam a Graecis Latinisque scriptoribus antiquis traditam habemus, contemta rerum, medio, ut vocant, aevo, & postrema temporum parte, gestarum scientia, aut contra omnem disciplinam conferunt ad secula Lege Carolina de Imperio, Auream bullam vocant, vel Maximiliano primo posteriora: quorum temporum scientiam qui tenent ac profitentur, nescio quomodo, etiam soli historici & idonei historiae docendae existimari coeperunt. Jam etsi fatendum est, utramque esse, Academica quidem disciplina, conjungendam, tamen prope magis excusandi videntur, qui in priori secta sunt, quam qui in posteriori. Majores quidem nostri, cum tempore instauratarum literarum in Academiis instituerent historiae disciplinam, etiamsi omnium temporum res tradi voluerunt, tamen antiquitatis maxime memoriam spectarunt, quae sacris, Latinis porro Graecisque libris, conservatur: eamque ob causam disciplinam illam conjunctam esse voluerunt cum literarum Graecarum & Latinarum doctrina. Apud nos quidem olim & Vitebergenses nulla fuit doctrina publica historiae propria, sed qui Graecarum & Latinarum literarum profitebatur disciplinam, idem historiarum professor erat: isque mos etiamnum in Batavis Academiis obtinet. Cujus rei consilium fuit haud dubie illud, ut, cum tirones historiam universam in corpus quoddam modicum reductam, partibus omnibus inter se, chronologico quodam nexu, secundum longitudinem, ut ita dicam, & latitudinem, coagmentatis, memoria essent complexi, ab iisdem magistris ad veterem historiam accu-

curatius & copiosius ex fontibus hauriendam adducerentur; reliquam, si vellent, suoapte studio, e libris novitiis, plenius & copiosius peterent. In quo illi non videntur temere fecisse.

Nam illa vetus historia, ejusque auctores sunt communes studiis omnium gentium, quae sunt ad humanitatem excultae: ab iisque lux accenditur Theologiae, & Jurisprudentiae, aliisque praeclaris artibus. Unde fit, ut longe pluribus opus sit accurata illius historiae, quam recentioris, scientia, ut longe etiam magis & ad conservandam illarum integritatem & lucem necessaria. Etenim quis hoc ignorat, quo tempore historia illa antiqua, e Graecis Latinisque scriptoribus haurienda, primum negligentius tractata, deinde plane abjecta esset culpa eorum, qui verborum & memoriae scientiam in iis esse clamarent, resque potius, & quae judicio acuendo prodesse, esse persequenda, quorum etiamnum progeniem quandam habemus, eo igitur tempore esse exortam illam barbariem, quae omnia divina & humana misere foedavit? Itaque sicut olim in coloniis Graecorum, cum ignis aeternus, qui in prytaneis e metropoli adlatus arderet, casu quodam aut negligentia esset extinctus, non poterat alia ratione rite restitui, quam ut e metropoleos prytaneo repeteretur: sic doctrinas magnas, a barbarie extinctas, constat, tum demum revixisse, cum lumen iis esset ex hac doctrinarum omnium, ut Diodorus vocabat, metropoli accensum. Quo magis timendum videtur, ne ad illas tenebras recidant omnia, si barbarus ille historiae talis contemptus redierit. Neque vero illud parvum momentum facit, quod ea fere prodita est ab ingeniis maximis, a clarissimis belli ducibus, a civitatum maximarum principibus, aut saltem hominibus, usu rerum civilium & militarium praeditis: quod rarissimum est in altero genere historiae. Itaque etiam formam historiae bene & ad usum vitae accommodatae docendae ab illis accepimus, & inter recentiores tanto quisque historicus & est, & habetur praestantior, quanto propius ad eorum similitudinem potuit imitando accedere: quod quam valde paucis contigerit, nemo potest, nisi qui ignoret historicos ipsos, ignorare. Illud autem haud scio an gravissimum sit, quod illa vetus histo-

historia, ejusque auctores, indigent interprete, multis literis erudito & exercitato: quod secus esse in recentioribus, quis non videt, qui aut vulgaribus linguis scripti sunt, aut, etiamsi bene Latine sunt scripti, qui sunt perpauca, tamen, quia res ipsae novitate sua sunt perspicuae, facilem intellectum habent, nec eruditionem, aut interpretem ad intelligendum requirunt. Ac nescio, an in hoc ipso sit maxima illecebra recentioris historiae, quod ab unoquoque, etiam nulla literarum scientia praedito, intelligi discique potest. Quo magis videri potest consentaneum, veterem historiam in Academiis, ubi interpretum facultas datur, accuratius & diligentius disci, recentiore ita, ut majores nostri voluere, adjuncta auctorum meliorum notitia, quos pauci illi, quibus aliquando opus sit majori rerum novarum scientia, cum ad usum rerum administrationemque reipublicae aditus paratur, legere possint. Atque ita profecto etiam hanc postremae aetatis historiam tractabunt rectius & fructuosius. Qui quidem in hac Germania in primis feliciter hanc recentiore historiam docuisse existimantur, & ejus veluti disciplinam constituisse, Conringium & Schurzfleischium, satis constat, non, ut nunc sit in multis, repente ad illam partem fuisse delatos, sed cum veterrimos primum cognovissent, deinde his proximos, & dum semper ad sequentes transirent, ab ipsa serie temporum ac scriptorum ad recentiore historiam esse deductos: nec ulla alia causa est, quare illi tam illustres in eo genere facti sint, quam quod hac via essent progressi. Ab his autem veluti signo dato, cum cupide ad hanc partem historiae multi omnibus locis convolassent, lucri spe in primis invitante, quae ab nobili juventute ostendebatur, res ipsa quidem coepit celebrari, sed non eadem via & ratione, verum sine illa praeparatione ab historia vetere e fontibus hausta, & sine literarum humanitate & elegantia, exortique sunt, qui potius de rebus istis garrere & nugari, quam cum judicio, dilectu, & ratione quadam disserere viderentur. In quo haec nostra urbs praecipua quadam felicitate usa est, cum ii, quos in primis & concursibus juventutis & fama celebratos scimus, a bonis literis egregie instructos fuisse, veterem historiam cum nova conjunxis-

se,

se, & hujus asperitatem ad illius elegantiam & humanitatem finxisse, ac mitigasse constat.

In eo numero vix dubitari potest, quin nuper fuerit Christianus Gottlieb Joecherus, cujus disciplina neque aliqua parte manca, neque ignorance linguarum & literarum barbara & ignobilis fuit. Modo catholicam historiam tradebat, inde ab rerum humanarum initiis ad Caroli M. tempora, modo Imperii Germanici res, inde a Carolo M. ad nostram aetatem: modo Notitiam Imperiorum ac Civitatum, mox Ecclesiae Christianae historiam docebat: ut nihil de literaria & philosophica dicam. Callebat literas Orientis egregie, Latinas & Graecas, ut vehementer amabat & laudabat, ita non vulgariter tenebat. Itaque etiam cum voluptate se legere, aiebat, cum omnes veteres, tum historicos in primis scriptores. In docendo porro omnia necessitati, nihil vanitati dabat, quae raris, & reconditis, minutisque observationibus jactandis cernebatur, recte judicans, eas per libros cum eruditis hominibus, & viris, qui judicare possent, communicandas esse, non tironibus venditandas, quibus abunde satisfaceret, si iis verae & accuratae rerum magnarum necessariarumque notiones, & vero etiam series rerum talis, qualem supra descripsimus, traderentur, super quarum fundamentis ipsi deinde, si ita videretur, & opus esset, aedificare possent. Quae disciplina tanto felicius ei procedebat, quod etiam aliae commendationes accedebant. Erat oratio profluens, & sine haesitatione labens: inerat lepos plurimus, & ingenii quaedam amoenitas, quae se, ut in consuetudine familiari, ita in docendo proferret, & aures animosque discipulorum teneret. Quo justius antea doluimus, cum repente debilitari & frangi videremus illam Vividam vim corporis animique ab gravis morbi impetu, nunc vero etiam mortem viri praeclari, & de rebus nostris egregie meriti, lugemus. Sed virorum egregiorum non tam lugere oportet mortem quam bona ingenii animique, res bene & cum utilitate publica actas, virtutesque considerare, iisque cogitandis & commemorandis ipsos veluti ad vitam revocare. Age igitur breviter, a quibus ortus, quomodo institutus, quod ingenium, qui mores fuerint, quid in rem literarum pub-

publicam fecerit, quos honores, quomodo gesserit, quomodo denique mortuus sit, breviter narrabimus.

Patriam habuit eandem hanc, quam doctrina sua ornavit, Lipsiam, natus an. **MDCXIV.** d. xx. Julii, patre Joanne Christophoro, mercatore honesto, & viro spectatae virtutis, filio Joannis Joecheri, qui & ipse in hac urbe mercaturam fecit, matre autem Margaretha, Mich. Etmulleri, Medici clarissimi, filia. Ab his destinatus cum esset literarum studiis, curam eorum regendorum benigne suscepit D. Leonhardus Baudisius, Senator praetorius, qui aviam maternam, defuncto Etmullero, in matrimonium duxerat, tum necessitudine, tum multo magis amore ingenii, quod in puero elucebat, commotus. Primum domesticis praeceptoribus traditus est: a quibus bene imbutus literarum Latinarum & Graecarum elementis, missus est Geram, inque disciplinam & domum Georgii Ludov. Goldneri, qui tum ejus urbis Gymnasio egregia cum fama praeerat. A quo & scientia ditatus, &, quod multo majus videbatur nostro, acerrima discendarum literarum cupiditate incensus, duobus annis exactis, dimissus est in Zittaviense Gymnasium, ad maternum quondam praeceptorem, tum vero illius Scholae Rectorem, Gotfridum Hofmannum, qui in primis felix ingeniis formandis putabatur. Is non modo ipse juvenem iis literis, quas callebat, erudiit, & ad differendi dicendique facultatem exercuit, sed etiam ad literarum Orientalium, Hebraicae, Chaldaicae, Syriacae & Samaritanae studium incitavit, quarum ibi doctor egregius erat Adamus Erdman Mirus, Gymnasii Con-Rector. Sed sermone vernaculo bene dicendi studium etiam auxit, & exemplo juvit hospes adolescentis, Grunewaldus, Ecclesiae Zittaviensis Archidiaconus, eloquentia praeditus egregia, qualis tum erat, & in illis locis laudabatur. Iniectus est ei tum etiam primum amor historiae literariae, per occasionem saepe visendae instructissimae bibliothecae urbanae, cui ille ipse Hofmannus praeerat. Nec minus in bonis, quae ex ea urbe deportasset, numerabat amicitiam, quam cum filiis Hofmanni duobus tum initam, ad extremum diligentissime conservavit, & coluit,

coluit, uno, qui post Francofurti Ictorum Collegio praefuit, Ordinarii nomine, & Professoris primarii, altero Civitatis Zittaviensis cum maxime Consulari, & ornamento insigni.

Cum bene maturus altioribus doctrinis videretur, in patriam reversus est, deditque nomen civitati nostrae. Amiserat interea Baudisium, qui, ut ante diximus, studiorum ejus rationem gubernarat: sed in ejus locum successit alius, etiam praestantior, Gotfridus Olearius, qui & patri adolescentis, propter veterem amicitiam, & vero etiam ingenio hoc dedit, ut non modo, quid, & a quo discendum esset, demonstraret, sed etiam potestatem sui quibet die adeundi faceret, & cum eo, vel experiundi ingenii profectusque, vel erudiendi causa, colloqueretur: cujus tanti beneficii memoriam & perpetuo conservavit, & semper cum magna voluptate usarpavit. Hoc ergo auctore, primum linguarum & philosophiae studia secutus est, audivitque assidue Hardium, ut veterem philosophiam disceret, & novae causa Polyc. Mullerum, Rudigerum, ad extremum Aug. Frid. Mullerum, quocum post collega conjunctissime vixit. Graecarum literarum magisterio usus est Schoetgenio, Hebraicarum autem primum Starkio, deinde Abichtio, per quem etiam magistros Judaicos intelligere didicit. Nec vulgares linguas neglexit. Itaque cum Francicae discendae initium jam Zittaviae fecisset, adjunxit etiam Britannicam & Hetruscam. Animus ab initio fuerat, medicae doctrinae studia sectari, audiveratque ea causa avunculum Mich. Ernestum Etmullerum, cujus etiam Exercitationem, de viribus Musices in corpore humano, pro cathedra defenderat: sed mutato deinde consilio, se contulit ad Theologiam: in qua sectatus est unum illum Gotfridum Olearium, Theologum unicum. Audiendi assiduitati adjunxit disputandi exercitationem, primum apud Philippum Olearium, deinde apud Jo. Schmidium, super Neumanni Aphorismis Theologicis.

Honores philosophiae mature cepit, creatus primum Baccalaureus, an. c1700cxii. duobus autem annis post, Magister philosophiae & bonarum artium. Mox & docendi privatim jus accepit, disceptata pro cathedra Exercitatione de Biante Prienaeo in argenteo numo.

Q

An.

AN. MDCCXVI. bis disputavit de variis veterum philosophorum modis studendi, eaque re consecutus est, ut anno post inter Assessores Collegii philosophorum locum obtineret. Mox etiam Theologicorum honorum initia cepit, Baccalaureusque Theologiae creatus est. Cum primum docendi jus datum erat, scholas habere coepit, super historia catholica, philosophica & literaria, mox etiam arte dicendi, cujus praecepta quotannis, saepe bis, frequenti auditorio explicavit: cum interea ipse saepissime se disertum probaret in funeribus honestissimorum hominum: extantque laudationes ejus, non modo singulae, sed etiam in corpus modicum collectae. In Philosophia universa docenda secutus est ab initio rationem Rudigerianam: sed cognitis post & excussis Leibnitii placitis, a Wolfio illustratis, coepit eum ita poenitere pristinae rationis, ut totum se ad Wolfianam transferret, fuitque primus, qui eam in hac Academia, lectionibus super Thummigiano compendio habendis, explicaret. Quae cum cupide a multis audirentur, tanto majori studio & cura illam philosophandi rationem tractavit, universamque philosophiam singulis annis interpretatus est, octonis per singulas hebdomadas horis, adjunctis etiam binis, quibus placita ejus disputando disceptarentur.

Haec omnia cum ageret assidue & strenue, adjungeretque lectionem, & scriberet multa, ut post dicemus, nec dies modo his agendis consumeret, sed etiam noctes, fretus firmitate & robore corporis: infestari coepit ab arthritide, quae primum in coxendicem incubuit, eique tres hiemes permolestas reddidit, post, relicta illa sede, per totum corpus vagata est. Ea liberatus thermarum Carolinarum usu, mollius habere corpus, & cautius uti valetudine instituit. Sed laboris magnitudo, & incommodi illius molestia multis & egregiis pensata est praemiis. Nam primum an. XXI. cooptatus est in Collegium Principale majus, mox autem stipendio auctus regio. Accessit an. XXX. Professio Philosophiae ordinaria, & duobus annis post, defuncto Jo. Burc. Menkenio, Professio Historiarum: quam quomodo ornarit, ante diximus. Honores theologicos ex merito accepit an. XXXV. editis duabus Exercitationibus eruditissimis adversus Wolfio-

ni furores, quibus alia ejusdem argumenti an. xxx. praecesserat. Mandata ei etiam est an. XLII. cura bibliothecae Academicae, an XLIX. Ephoria regionum alumnorum, an. LV. Praefectura villarum Academicarum, denique, mortuo an. LVI. Kappio, Decemviratus Collegio Paullino convictuque publico curando: in quibus fide, cura, labore omnibus satisfecit. Magistratum Academiae ter gessit, Ordinis autem Philosophici quinquies, magna cum dignitate atque auctoritate, & ex re utriusque.

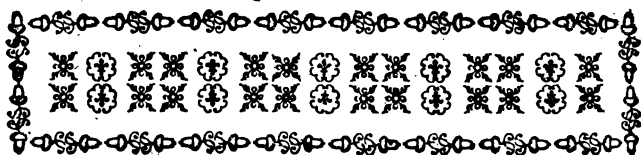
Multa scripsit, non modo per Academicas occasiones, sed etiam juvandae rei literarum publicae causa, cujus summum studium erat. Primum juxta J. B. Menkenium in Actis Eruditorum Latinis conficiendis, deinde etiam J. G. Rabenerum in Germanicis: quorum cura mox tota ad eum delata est an. xx. eosque Commentarios primum sub eodem titulo, deinde ab an. XI. sub titulo Narrationum de re literarum, earumque fortuna & incrementis, ut magna fide, diligentia, & elegantia, vel ipse scripsit, vel ab aliis idoneis viris ad finem usque anni superioris scribi curavit, ita libenter & cum fructu studiosi legerunt. Instituerat idem ille, quam ante diximus, Menkenius opus in primis utile iis, qui non ipsi studiosius se ad literarum historiam cognoscendam dedissent, aut in lauta supellectile librorum essent, in quo eruditorum hominum, qui ab omni memoria fuissent, vitae breviter ex idoneis auctoribus descriptae reperirentur. Ipse in eo opere aliquandiu laboravit: sed cum nimis occupatus teneretur aliis majoribus rebus, socium operis assumerat Jo. Daniele Jacobum, A. M. qui sacrorum postea antistes Pegaviae fuit. Post primae editionis, quae an. xv. curata est, exemplis divenditis, curam operis permisit Joechero, a quo multis modis auctum & emendatum prodiit an. xxv. & iterum an. xxxIII. At haec quoque tantum initia quaedam fuerunt Operis, quod incredibili labore postea congestum edidit quatuor voluminibus majoribus an. L. & LI. duraturum ad posteritatem monumentum. Quidam etiam Academici libelli recogniti & aucti in justum voluminis magnitudinem excrevere, ut Disputationis Anti-Wolstonianae, ut Oratio dicta auspicae Professionis

Philosophicae causa, in qua demonstrat, haereses caveri philosophiae accurata scientia. Et Anti-Wolstono quidem fecit titulum Examini Paralogismorum Thom. Wolstoni de Christi miraculis: alter liber inscribitur: Philosophia haeresium obex. Huic cum oppositus esset an. xxxiv. libellus, cujus index esset: Philosophia vetus & nova verae sapientiae obex, auctore incerto, (Jo. Eleutherii a Verimontibus nomen sibi induerat) anno post alius, qui sub Christophori a Verivallibus nomine latere voluit, edidit defensionem Philosophiae adversus hos, qui eam per causam pietatis oppugnant: atque ita controversiae finis factus. Saepe etiam praefatus est libris aliorum, iudicii ejus commendationem expetentibus, qui, quanta ejus esset auctoritas, scirent.

Hujus tam negotiosae & laboriosae vitae molem etsi per multos annos facile sustinuit vigor animi & corporis naturalis: tamen tandem repente fractus est ita, ut primum deficeret, deinde etiam succumberet vir vita longiori dignissimus. Initium factum est ante quinque amplius annos, repente copia sanguinis per nares tanta effusa, ut vitae periculum ostenderetur. Advocatus ad opem ferendam D. Ackermannus, vir medicae artis consultissimus, cujus consiliis in valetudine regenda uti solebat, cum periculi magnitudinem cerneret, non ipse modo remedia statim opposuit idonea, sed etiam in societatem curae vocavit Ludovicum, Virum Cel. eundemque Joechero amicissimum. Et tum quidem constitit sanguis, sed in perpetuum refrenari impetus ejus ad nares conversus non potuit. Itaque etiam post, statis temporibus, vernali & autumnali, magna copia prorupit. Et ab initio quidem hanc tantam profusionem sanguinis naturale corporis robur sustinuit, restitutis etiam brevi tempore viribus animi, alacritate corporis, & colore oris: tertio autem anno perniciem majorem attulit, cum repente dextri lateris resolutio sequeretur. Etenim ex ea non modo summa artuum debilitas eum invasit, sed etiam linguae usus impeditus est, ut subinde haereret, nec, quae vellet, promte proloqui posset. Nec modo corpus fractum est, sed etiam animi vires ita adfectae, ut pristina ingenii vis cele-
ritas.

ritasque, & alacritas in rebus agendis, valde desideraretur. Dabantur tamen interdum quaedam veluti intervalla mali, nitentibus subinde se exferere vigoris & naturalis roboris reliquiis, ut aliquid posset agere, & amicorum consuetudine frui. Levationem mali & aegritudinis etiam afferebant amor sermonesque fororis optimae, & fratris amantissimi, viri consultissimi, nec minus ceterorum necessariorum, qui ejus periculo & malis graviter adficiebantur. Sed mensis Maji initio, subito correptus est a singultu crebro, atroci, & pertinaci, qui, quorsum res brevi ventura esset, satis declarabat. Itaque ad eam imbecillitatem recidit, ut finem vitae adesse appareret. In qua tamen animus vim solita majorem ostendit, excitatam etiam & veluti recreatam ab alloquio Mathesii, Viri S. R. coelestis felicitatis spem ostentantis, & ad Domini, cui fideliter servisset, gaudia vocantis: ad quae ei mox, die x. Maji, aditus per placidam mortem patefactus est; cum annos LXIII. & menses fere decem vixisset, utilis patriae, Academiae, literisque, carus propinquis & amicis, jucundus omnibus.

Sed qui bene de nobis & republica meritis est, vitamque adeo ipsam officiis publicis privatisque impendit, eum mortuum quoque, jus fasque est, omnes colere, amare, & grata memoria prosequi, praesertim eos, qui aliquem fructum ex ejus pietate, doctrina, labore, humanitate ceperunt, vosque, carissimi Cives, quibus etiam prodesse memoria viri potest, in quo exemplar doctrinae eximiae, & industriae in omni actione, dignissimum imitatione vobis propositum videtis. Ita cujus viri fructum vobis mortis vis eripuit, vestra vobis pietas restituet. P. P. Dom. XVI. p. Trin.
A. C. MDCCCLVIII.

M E M O R I A

FRIDERICI AUGUSTI

S A N D E L I I

MEDICINAE CONSULTI ATQUE
DOCTORIS.

In partibus ingenii humani ambiguis, quae pari facilitate ad salutem & felicitatem hominum conferuntur, & ad perniciem trahuntur, haud dubie ponendum est insitum vetera movendi studium, & aliquid in artium disciplinis, in institutis vitae humanae, in moribus, in omnibus denique, de rebus divinis & humanis, opinionibus, novandi lubido: cujus tanta est in plerisque dulcedo, ut nova, etiam cum levi & incerta spe novi & majoris commodi, haud dubitent veteribus, quamvis usu diuturno probatis, propter ipsam novitatis gratiam, praepone-
re. Nam primum negari profecto non potest, in ea re inesse magnam partem humanitatis, qua vel maxime praestemus bestiis: propterea, quod harum & appetitionibus & affectionibus, quibus appetitiones excitantur, eos fines circumdedit natura, quos nec possent unquam, nec conarentur excedere. Itaque, ut quisque humanissimus est, h. e. longissime remotus ingenii altitudine ab humilitate bestiarum, ita maxime se cupit

pit ex illis veluti angustiis necessitatis naturalis & consuetudinis assidue eripere, tenditque ad aliquid novi vel excogitandum ingenio, vel comparandum labore, quo pascere animum, quo uti fruique possit. *Αἱ μὲν γὰρ φύσεις καινοτομοῦσι*, verissime ait Philo, in *Vita Mo-
sis* (L. I. init.) *magna ingenia novitatis sunt studiosa*, nec modo, ut ille ait, in doctrinarum studiis, sed etiam in ceteris rebus omnibus: nec aliam certioremen-
suram habemus ingenii magni, quam novorum inven-
torum. Ac si velimus verum fateri, nec nimis in-
festi simus novitatis, saepe sine causa & stulte in-
vidioso, verbo, huic ingenii humani libidini prope
debetur, quicquid boni habet genus humanum vel in
studiis doctrinae & artibus, vel in institutis vitae,
ausim dicere etiam quodammodo in religione. Et in
artibus quidem quibusque & doctrinis, nemo sit, qui
dubitet, *τὰς ἐπιδόσεις μεγάλαι εἰ ἀπὸ τῆς ἐμύνηντος πῆς καθι-
στῶσι, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἐπαινεθῆντος, καὶ τολμῶντος αἰεὶ π κινεῖν
τὸ μὴ καλῶς ἔχοντων* incrementa facta esse non per eos, qui usi-
tatis acquiescerent, sed per hos, qui ea emendarent, & conaren-
tur semper aliquid novare in rebus non bene constitutis, ut ait,
Isocrates (in *Euagora* p. 450.) Ipsa barbaries est, & bar-
bariei origo, in iis certos fines ponere, ultra quos,
velut ὑπὲρ τὰ ἰσκαμμένα, non liceat nec progredi, nec
cogitare: ignavia est, a stupore plerumque & tardita-
te nata, & ab voluptatis dulcedine nutrita, in artibus
ac disciplinarum studiis imitari naturam corporis,
quae, quia corporea, & cum natura bestiarum simili-
tudine conjuncta est, paucis, mediocribus, atque iis-
dem contenta, novitatem non modo non desiderat
valde, sed etiam adspernatur. Quodsi omnium inge-
nia tali αὐταρκείᾳ delectarentur, profecto vel nullae om-
nino artes essent, vel post tot secula adhuc in primis
earum initiiis haereremus, nec, si quando barbaries ar-
tes vel delevisset, vel corrupisset, ulla instauratio pos-
set contingere. Nunc cum in bonis ingeniis infideat na-
turalis illa vis, quae in res novas melioresque feratur,
non est timendum, ne aut non subinde nova incre-
menta capiant artes, aut non existant, qui corrupte-
lis doctrinae, ab adverso quodam fato inductis, co-
nentur mederi, non aliquando medeantur. Nam &
religio ipsa, cum esset foede inquinata humanis com-

mentis & barbariei fordibus, vehementerque obscurata literarum sacrarum ignoratione, Deus homines per insitam illam magnis & praeclaris ingeniis vim impulit, ut repurgandorum & emendandorum sacrorum studium fusciperent, curamque capefferent, nec deterri sinerent se clamoribus eorum, qui novandi libidinem ac temeritatem exprobrarent, & novas illas sacrorum librorum interpretationes, & dogmata nova, ita appellabant, negarent ferenda. Nihil dicam de artibus iis, quae non ingenium animumve humanum amplectuntur, sed ad vitae humanae vel necessitatem, vel jucunditatem diriguntur: in quibus vel sua sponte vident omnes, quam felix humanae vitae fuerit ille novitatis amor: quo sine ea etiamnum in illa prisca, & inter barbaras utriusque orbis gentes adhuc reliqua ruditate, ac paene dicam inhumanitate, jaceret: ad quam si repente redigeremur, in magnae poenae loco poneremus. Itaque non dubitavit poeta in regionibus beatorum collocare etiam eos, qui vitam inventas excoluere per artes, non modo magnas illas & eruditas intelligens, sed etiam ceteras & populares: quarum fructus etiam latius patet.

Sed habet illud novitatis studium duas cautiones, primam Isocrateam illam, ut novare aliquid conemur in rebus non bene constitutis, non ita, ut bene constituta novandi libidine convellamus: qui locus est valde lubricus. Est enim magni judicii, quid recte secusve se habeat in artibus ac doctrinae studiis, perspicere, nec minoris animi, ad novandum judicio potius, quam inscitia & temeritate impelli. Itaque hic quoque valet illud Graeci, qui, *ἀμαθίας μὲν ὁρᾷς, ἀφείκτου δ' ὅτιον φέρει*, ajebat: & ut levitatem ingenii parum culti praecipitem ad inanes, saepe etiam perniciosas, opiniones fert novitatis amor, praesertim de rebus sacris ac divinis, sic judicandi solertia & usus ab novandi festinatione retardat. Altera cautio est, ut novitas inventorum secum ferat novas utilitates, quae non sint in opinione inani, nec vana oratione jactentur, sed rei veritate probentur: quae est rara novorum inventorum laus, praesertim in iis artibus, quae non sola mentis agitatione continentur, & velut in se vertuntur, sed in agendo cernuntur ac probantur.

tur. Nam, ut verissime ait, non magis historiae, quam prudentiae auctor praeclarus, Livius (XLIV. 41.) *pleraque inventa nova mortalium in verbis vim habent: experiendo, cum agi, non, quemadmodum agatur, edisseri oportet, sine ullo effectu evanescent.* Quod ab illo de inventis militaribus & novis rei bellicae institutis dictum, & saepe usu compertum, patet latius. In re rustica, agrisque colendis, quam multos per annos agitavere se & exercuere ingenia, quam multa nova inventa audivimus jactari, per quae fertilitas agrorum vel augeri, vel elici e terra posset, ut majores frugum copias efferrent agri? quae pleraque vanitatis convicit usus, non legum magis novarum, quam aliorum inventorum verissimus iudex. Nam sicut illa, quae Stoicorum paradoxa dicuntur, habent probabilem speciem, cum disputandi subtilitate tractantur, *cum ventum ad verum est*, ut ait ille, inanissima veritatis reperiuntur: sic illa inventa blandiuntur, cum in se & rationibus suis spectantur, cum a verbis res venit ad manus, desituunt spem & expectationem.

Ac nescimus, an simillima saepe fit ratio eorum inventorum, quibus artem medendi locupletarunt ingenia doctissimorum hominum. Neque hoc ad jocum conferri volumus cum festivo Dialogorum, ad Lucianeorum similitudinem scriptorum, auctore, Fontanellio, qui, post excultam diligentius medicam artem, non minus multos mori dicit: sed de subtiliter excogitatis rationibus, quibus eam artem vel certiolem, non in agendo, sed in intelligendo atque explicando, vel philosophiae subtilitati propiorem efficere doctissimi atque ingeniosissimi viri conati sunt: quorum ingenium, subtilitatem atque doctrinam nisi agnosceremus ac laudaremus, profecto nihil admodum videremus. Sed illa ars magis efficax in agendo, & gratiosa in juvando effe vult, quam acuta & subtilis in differendo: illae autem subtiles, atque ad philosophicam & mathematicam *explicandam* exactae rationes, blandiuntur illae quidem ingeniis ad subtilitatem excultis, ceterum, si quis ad actum traducere tentat, repugnant ipsae conanti, & ab naturae morborumque varietate & inconstantia eluduntur. Itaque Sextus ille, subtilis adversus doctrinas disputator, maluit non subtilis esse, cum facile posset,

in arte medica, & in Empiricis numerari, non his, quos nunc appellamus, expertes doctrinae liberalis, atque usum inexpertum sequentes & jactantes, sed quos antiqua aetas laudabat: qui continerent artificium suum cognoscendis per usum anatomicum corporibus humanis, & per observationes assiduas morborum causis, eventis, vicissitudinibus, atque decursibus universis, viribus denique medicamentorum in quocunque genere corporum atque morborum.

Ex quo genere nuper apud nos fuit Fridericus Augustus Sandelius, qui a multis annis in hac urbe medicinam, & aliis, & sibi felicem fecit. In qua facienda plurimum nitcbatur diligentia observandi morbos, & scientia medicamentorum, quorum vim usu longo & accurato etiam ante cognoverat, quam ad artis medicae studium se contulisset. Et ille non erat alienus a doctrina subtiliori, quam a clarissimis scholae nostrae quondam Professoribus acceperat, nec contemnebat subtiliores artis auctores: admirabatur etiam, iisque favebat: sed cum faciendae medicinae totum se destinasset a principio, magis hoc curabat, quomodo morbos recte cognitos medicamentis idoneis depelleret, quam quomodo subtilitatem doctrinae confectaretur: praesertim cum propter diligentiam & facilitatem curandi, (quippe etiam amabat eos, qui curam ejus expetere solebant) ab ita multis olim expeteretur, ut tempus cognoscendarum indagandarumque talium rerum non daretur. Ita cum bene & utiliter faceret, aequum se etiam in judicandis & laudandis aliorum conatibus praebebat: quae est rara laus in omni genere doctorum: plerisque nihil nisi sua admirantibus, & aliorum laudem in contemptum sui stulta & superba interpretatione trahentibus. Nam etiam inventa ea, quae subtilitatis modo laudem consequuntur, utilitatem vitae humanae non attingunt, tamen hactenus probanda sunt, quoad habent acriorem quandam ingenii contentionem, quae ipsa ingenium acuit, & agitationem quandam liberalem, nec alienam ab eruditi hominis institutis. Erat autem omnino Sandelius vir ingenii ita placidi atque benigni, ut omnibus aequum se, comem, facilem, obsequiosum denique praeberet, nulla obtreccatione, invidia, aut malignitate

tate tangeretur: quas virtutes, praeter pietatem adversus Deum, etiam simplicitas quaedam morum, & frugalitas vitae antiqua alebat ac sustentabat: quae, quia semper satis habet, semper dives est, aut raras, aut nullos aditus dat vitiis, quibus plus nimio laborat, quae omnium minime debebat, eruditorum natio. Et erat ille dives, non ad regulam philosophorum, de frugalitate & *αὐραγεία* disputantium, sed ad populi trutinam, & ut bene nummati loqui solent: utebatur autem divitiis non ad locupletium modum, sed ad philosophorum normam: easque moriens ita collocavit, ut animum, amicorum etiam mortuorum memorem, & pietatis, integritatis, fideique amantem luculenter demonstraret.

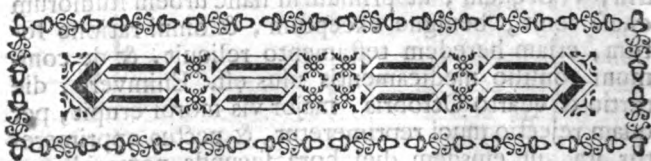
Venit in hanc urbem ab extremis Germaniae finibus, natus Otine, Episcopi Lubecensis sede, anno superioris seculi duodenonagesimo a. d. xv. Junii, patre Josepho Alexandro, Episcopi cubiculario, avo Josepho, viro honesto, qui Halis in Suevia vinariam fecit, matre autem Anna Sophia Oelrichia, & avia paterna Anna Maria Clemannia. Matrem amisit annos natus sex, patre autem orbatus est in seculi hujus initiis. Sed curam educandi pueri, annos tum tredecim nati, suscepit Joannes Philippus Foertschius, Archiater & Consiliarius aulicus Episcopi, & ultima patris voluntate, & indole pueri motus, quam per amicitiae paternae occasionem cognoverat. Institutus est religionis & literarum initiis ab domesticis doctoribus: post datus in Gymnasium oppidanum, quod tum Rectoris Enochii Swantenii fama celebrabatur, cujus fidem & dexteritatem mirifice solebat laudare. Is erat filius alterius Enochii Swantenii, qui post Professionem Poëseos Rostochiensis, Rectoratum Scholae Lubecensis, ad extremum Professionem Theologiae in eadem illa Academia tenuerat, scriptis etiam inter eruditos notus. Sed in illa Foertschiana tutela, amorem traxerat rei medicae. Itaque primum ad artem medicamentariam contulit animum: quam ita feliciter didicit, ut, tirociniis positis, apud nos in Linkianam officinam adscitus, opera sua per aliquot annos probata, Provisoris locum tenuerit: fuitque ad extremum usque carus Linkianae domui, non modo propter fidem, sed

sed etiam, quod illam omnibus officiis, grati animi & amoris causa, colebat. Inter haec animus ejus, ad majora adspirans, incensus est ipsius doctrinae medicae studio, cui obsequendi magna facultas dabatur: in quo incendebatur etiam atque adjuvabatur ab Linkiis. Itaque primum privatum magistrum sibi sumsit, Taudium quendam, Medicinae Candidatum, deinde publicos sectatus est, Rivinum, Schacherum & Etmullerum. Nec his contentus, Rostochium abiit, & illius scholae Medicos assidue audivit. Decurso legitimo doctrinae studio, coepit peregrinari per Batavos & Britannos. Ex quo itinere, dum per Trajectum ad Rhenum iter faceret, disceptata Exercitatione de Angina, Josepho Serruero praeside, ipsis Idibus Julii a. XII. honores doctrinae medicae Academicos rite cepit. Reversus in hanc urbem, in qua sedem fortunarum collocare in animo habebat, coepit medicinam facere, magno successu. Erat enim notus multis & probatus, & commendabatur plurimum ab Linkiis, & felices ejus curationes erant. Itaque anno post, mense Septembri, accepit in matrimonium Sabinam Elisabetham, D. Christiani Wolfii, Medici probatissimi, filiam, & formam, & animi virtutibus ornatam, quacum ad annum duodequadragesimum, hoc est, XXV. annos amplius, sine prole, sed concordissime, vixit: nec post aliud conjugium iniit. Sed illa felicia initia medicinae faciundae non destituerunt anni sequentes, semperque a quam plurimis ejus opera est expetita. Mortua autem uxore, cum viduitatem teneret, accederetque paullatim senectus, subtrahere se coepit praxi operosiori, nec inhians lucro, & cupiens paullo plus otii habere ad exercitationes pietatis, & ad fruendos amicos, quorum consuetudine mirifice acquiescebat.

Valetudine usus est percommoda & perpetua. Erat enim corpus robustum, & naturale robur tranquillitate animi, & temperantia sustentabatur: nisi quod tribus extremis annis, morbo arquo & defluxionibus laboravit crebrius. Mense autem Septembri superioris anni, correptus est febris catarrhali, quae benignior ab initio videbatur, & sine periculo. Nam tussis supervenerat, per quam rejiceretur improba materia. Sed majus malum suspicatus, vocavit in consilium Pohlium,

um, V.C. quem, ut primum in hanc urbem studiorum causa venit, benigne exceptum, & omni ratione fortum, etiam heredem testamento reliquit, & de communi consilio medicamentis usus est. Enimvero, die tertio & quarto Octobris, major vis morbi erupit, per quam rejectio muci reprimeretur, & pectus opprimeretur ita, ut ejusdem diei hora secunda pomeridiana, inter preces & cantus circumstantium, animam placide expiraret. Quo tempore mitior morbus erat, crebris etiam recreatus est sermonibus L. Jo. Jac. Bosii, Viri S. R. quibus animus converteretur ad futuram vitam, & cupiditatem discedendi ex hujus vitae turbis & miseriis. Vixit annos septuaginta cum tribus mensibus & diebus XIV. quae est longa aetas numero annorum aestimantibus. Sed nihil longum est, in quo est extremum, ad quod cum perveneris, praeteritum non minus breve sentias, quam tempus quamvis angustum. Una aeternitas longa est: ad quam, bene facietis, carissimi Cives, si omnem vitam pietate animi, sanctitate morum conferatis. P. P. Dominica Palmarum A. MDCCCLIX.

M E M O R I A
CAROLI GOTFRIDI
WINKLERI

J. U. DOCTORIS IN CURIA SUPREMA
LIPSIENSI ET CONSISTORIO REGIO
PATRONI CAUSARUM ORDINA-
RII ET SENATORIS AEDILITII
CIVITATIS LIPSIENSIS.

In institutis civitatum nobilissimarum hoc positum reperimus fuisse, ut in honoribus tribuendis praecipua ratio duceretur eorum, qui a nobilitate, hoc est, ut Aristoteles bene definit, antiqua generis virtute & opulentia (Polit. IV. 8.) commendarentur: non ut ceterorum virtus & industria ab eorum spe & aditu prorsus submoveretur: esset enim indignum, & reipublicae parum salutare: sed quod & aequitatis ratio illis magis suffragaretur, & major ac certior, ut in rebus humanis, reipublicae bene gerendae ac fortiter defendendae spes in illorum nobilitate, quam in ceterorum novitate, ostenderetur. In quo ne vanae opinionis levitatem, aut stultam nominum imaginumque admirationem plus, quam rem & meritum, valuisse putemus, novorum hominum apud Graecos Romanosque, & Philosophorum ipsorum, aucto-

auctoritas impedire videtur, qui eam consuetudinem non modo non tolli de republica voluerunt, sed etiam, ut partem disciplinae publicae, bene constitutae, conservandam existimarunt. Ac profecto si causa haec agenda sit nobilitati, tot tamque bonis argumentis eam possit defendere, ut, nisi ei nimis obstet invidia, haud dubie vincere debere videatur.

Ac primum, quamquam leve videatur, quod dicturus sum, praetermitti tamen non debet; natura ipsa nos imbuunt ad omnis, etiam in rebus sensu vitaeque carentibus, nedum humanis, antiquitatis venerationem. *Τὸ πρεσβύτερον καὶ ἀρχαιότερον, βαναυσιώτατον ἐστὶν ἀντιεικότερον*, verissime ait Philosophus (Met. I. 3.) In arcibus principum magis venerabundi intuemur vetustatem integram, quam magnificentissimam novitatem, & in majori honore esse solet arboris procerae & annosae etiam mediocris fecunditas, quam junioris & bonae succis lascivientis felix ubertas. Quanto magis consentaneum est, veterem virtutem, ejusque etiam non maximas reliquias, in honoris delectu praeferrere virtuti recenti, cujus qualis vis futura sit in posterum, ignoretur? Nam ut in arboribus repentina fertilitas raro diuturna est, sic in humili & obscuro genere, si quis excellentius quid effert, rarissime ad posteros nova bonitas propagatur. Atque etiam si volumus de novis hominibus recordari, quos antiquitas tradit ad summa pervenisse, & nobilitatem familiae suae intulisse, reperiemus, plerosque non nimis bonis artibus ad eum gradum esse enisos, nec tam innocentiae quam potentiae exemplum iis, qui ex se nascerentur, reliquisse. Omnino raro, etiam in nobilitate, ad honores magnos adscenditur, nisi per aliquam ingentium virtutum pariter atque vitiorum mixturam, nedum ab his, qui ad eos tanto difficilius se adscendere posse intelligunt, quanto longius absint ab nobilitatis splendore. In Atheniensi quidem republica, quicumque nulla nobilitatis suae suffragatione principes civitatis facti sunt, vitiorum magis quam virtutum magnitudine eo, quo contenderant, pervenere: Romae autem de ignobili genere vix quemquam, praeter Catonem Censorium & Ciceronem, solis bonis artibus & adeptos esse summos honores & tuitos reperimus.

Quod

Quod si in honoribus accipiendis rerum bene gestarum praemium, in mandandis autem gratus adversus bene meritos animus cernitur: profecto & nobilitas in petendo justam quandam mercedem postulat, & in tribuendo, quod majorum meritis debetur, persolvitur. Neque enim, qui bene de republica, consulendo, vigilando, laborando, merentur, aut in breve modo vitae suae tempus profunt, non etiam posteritatem amplectuntur, aut sibi pro curis, laboribus, odiis, periculis, reipublicae causa susceptis, satisfactum putant honoris sui brevitatem, & non de suis meritis aliquid ad posteros suos volunt redundare, quorum felicitatem animis ac spe praecipiunt; & ad se vel maxime pertinere putant. Profecto ut, qui rem privatam bene gerunt, non sua modo causa laborant, sed etiam, atque adeo multo magis, liberorum atque nepotum, quos vel maxime cupiunt suis laboribus ac sudoribus frui: ita qui rempublicam bene gerunt, etsi maxime ipsam rempublicam & officium sequuntur, tamen & liberis suis in posterum se prospicere & putant, & volunt, & vero etiam debent: praesertim cum etiam in iis sit aliqua reipublicae pars, quae parentibus ad tuendum atque ornandum etiam divinitus est commendata. Cicero quidem, homo novus, & interdum non satis aequus nobilitatis voluntati vindicandorum sibi honorum, (Agrar. II. 1.) tamen dignitatem generis in ornamentis numerat, quibus fretum ad Consulatus petitionem accedere par sit (Muren. 7.) nec reprehendit Serv. Sulpicium, quod etiam nobilitate dignitatem candidati aestimet, sed quod nobilitatem Murenae contemnat, & postquam Consulatum & nobilitatem generi suo intulerat, ipse filio suo petebat, & sperabat, quae alii nobiles talium parentum causa postulabant: *Commendo*, inquit (Catil. IV. extr.) *vobis parvum meum filium: cui satis erit praesidium non modo ad salutem, sed etiam ad dignitatem, si ejus, qui haec omnia suo solus periculo conservaverit, illum esse filium meminertis.* Neque ea aut injusta aut irrita fuit spes patris. Nam filius, quamquam nihil de paternis bonis habuit, praeter ingenium, tamen per omnes honorum gradus ad Consulatum pervenit: atque ita patri etiam mortuo suum tributum est. Ἰπὲρ ἧς γὰρ πατρίδος σφόδρα ἐπὶ δαζον, δικαίως πάντῃ καὶ πατριῶν κληρονομοῖσι, ait Lycurgus

gus Orator (c. Leocrat. c. 20.) *pro qua patria tantopere laborarunt, eam jure suo etiam mortui obtinent.* Sed non aliter mortui patriam, nisi per liberorum nepotumque honores & felicitatem, possunt obtinere.

Et ne res aequitatis modo honestate defendi, non etiam utilitatis publicae fructu commendari putetur, in cujus conservatione non minor aequitas intelligitur: ita multis & magnis utilitatibus institutum hoc tenetur, ut non ab aequitate praeceptum atque sancitum, sed ab ipsa utilitate repertum ac traditum videatur. Nam cum ab ipsa natura sui cuique liberi & posteri ad curam commendentur, ut ante diximus, profecto, ut in re familiari quaerenda & augenda, sic in re publica tuenda & bene gerenda stimulus acerrimus est, quem spes fructus, ad liberos atque nepotes redundaturi, admovet animis. Itaque si iis, qui in republica multis cum laboribus, vigiliis, molestiis, saepe etiam periculis & inimicitiis, administranda versantur, nihil talis spei ostenderetur, omnis meritorum fructus aut gratia cum ipsis moreretur: etsi magis publica, quam privata utilitate moveri debent viri boni: tamen, ut sunt homines, vix sustinerent, otium suum ac commodum relinquere, ut publico servirent, nec tot se laboribus frangerent, nec totam vitam molestiis impleri sinerent. Nunc, cum cuivis eorum infideat spes illa, se, bene de republica merendo, certum & perpetuo mansurum patrimonium liberis & posteris suis quaerere, tanto alacrius & laetius pro republica laborant, & laborum molestiam etiam posteritatis suae cogitatione leniunt.

Quamquam in illis ipsis, in quibus talis est, e majorum honoribus, opibus ac meritis, nobilitas, magna est reipublicae bene sperandi materies. Quo modo enim non melius speret de iis, quorum amoris erga se, ac studii, & fidei, multa & magna pignora habet? quae aut parva & pauca, aut nulla sunt in ceteris. Latini viros bonos eosdem vocarunt, & qui sunt locupletes ac bene de re familiari constituti, & qui fidem publice privatimque servare didicerunt: non temere & casu, ut saepe fit in verbis communicandis, sed ratione & consilio. Etenim ut ad fraudem illecebra maxima est in ipsa egestate: cum saepe videamus, non

R

modo

modo eos, qui nunquam viri boni fuerint, sed etiam, qui in eo numero habiti sint, cum, vel culpa sua, vel adversa aliqua fortuna, ad inopiam reciderint, ad omne genus fraudis praecipites ferri: sic fidei vineulum haud parvum est in bona copia, quae & non necessariam ac supervacuam fraudem facit, & fidem non modo necessitate adstringit, sed etiam utilitate commendat. Atque etiam natura hoc fert, ut homines ita magis ament patriam, ut magis multis & magnis bonis in ea fruantur, quod ejus felicitate suam conrineri, eaque affligenda & vexanda se quoque affligi, & bona sua vexari ac lacerari vident. Unde fit, ut ei magis faveant ac bene cupiant, ejus bonis laetentur, malis sollicitentur, & in ejus salute atque utilitate tuenda libentius & acrius laborent. Cicero quidem, in Sextiana, in iis, qui malis publicis pascantur, gaudent periculis & incommodis, ipsis hostibus patriae faveant, eorumque victorias paene ducant suas, hoc est, in hostibus patriae domesticis, sub civium persona latentibus, numerat non modo nocentes, & natura improbos, sed etiam rebus domesticis impeditos, in viris autem bonis, & patriae, communisque salutis & utilitatis amantibus, ut integros & sanos, ita de re familiari bene constitutos & locupletes. Ita profecto est. Non in solo, aut in lapidibus & faxis aedificiorum, haeret patriae amor, sed in iis rebus, quas nobis utendas & fruendas patria praebet, & in bonis, quae quisque in patria habet, quorumque vel usu & suavitate, vel caritate tenetur. Itaque ut ea quisque plura habet, ita magis, nisi sit valde improbus, amat patriam, cujus tutela tenentur: nec male vulgare proverbium patriam ponit, ubi bene cuique est. Quo modo igitur non patriam ament maxime, qui vel suorum vel avitorum bonorum habeant plurimum? Non profecto temere Romani, alique populi nobiles, reipublicae partes omnes, magistratus, leges & judicia, aerarium, militiam, iis modo credidere, quorum interesset maxime rempublicam bene geri, salvam & felicem esse, nec sine causa reprehensus est Aristoteles, quod Carthaginensium institutum, magistratum locupletibus modo credendi, improbasset. Quod si bonorum privatorum possessio tantam habet vim ad patriae amorem,

rem, non profecto minorem tribuere debemus praecipuo juri ac spei consequendorum honorum, praecipuaeque dignitati, in qua generosi animi non modo non minus, sed etiam majus bonum, quam in rei domesticae copiis, ponunt. Nec illa parva commendatio est ad caritatem, si quo in loco habeas cognationes & affinitates multas, & magnas, easque honestas, honoratas & potentes, & amicitias avitas & paternas plurimas, quae sunt nobilitatis & vetustatis bona, & monumenta majorum, quibus cum occurrat cogitatio, & quasi species eorum, a quibus ortus sis, quibus patriam, rem, dignitatis plurimum debeas. Quomodo porro non cara sit civitas ea, in qua tuenda ornandaque, scias, parentes majoresque a multis aetatibus laborasse, pericula multa, etiam vitae & capitis adiisse? Adde, quod amor loci ejus, ubi vivas, non repente venit, aut ad stabilitatem confirmatur. Longo tempore demum ita adsuefiunt non modo oculi, sed etiam animi locis ac regionibus, ut eorum adspectu atque usu aegre careant. Nec hujus modo temporis ratio ducenda est, quod ipsi numerare possumus, valeretque ad oculorum adsuefactionem, sed etiam tempus majorum duci debet, quod ad animos patriae terrae veluti firmiter devinciendos valere plurimum res ipsa docet. Nam ut alii sensus a majoribus, velut per manus traditi, ad posteros perveniunt, ita multo maxime hic sensus de patria, & amor adversus loca, in quibus vitalem spiritum haurire coepimus.

Quae sunt omnia ejusmodi, ut facile intelligatur, quam bene hoc, & utiliter sit institutum, ut meliori conditione sit in honoribus petendis nobilitas. Sed nos non hanc modo nobilitatem intelligimus, quam nostra consuetudo usurpat, sed omnem illam, quam Latinitas antiqua appellat, quae est in majorum virtutibus, divitiis, & honoribus, earumque rerum omnium vetustate. Neque vero Romanis, ut quisque eques est, ita statim nobilis habetur: nam Cicero, ut hoc utamur, ex satis antiqua familia equestri erat, & tamen in nobilitate non censebatur: sed honores in republica gesti dant nobilitatem: nec modo Romae nobilitas erat, sed etiam in aliis urbibus Italiae & provinciarum Romanarum, Itaque saepe apud Ciceronem

commemorantur viri, domi suae, hoc est, in ea civitate, in qua viverent, nobiles, quorum nobilitas ab honoribus, a maioribus in ea civitate gestis, ducebatur. Adversus ergo talem nobilitatem civitas nostra semper grata fuit, ornandis, atque ad rempublicam gerendam vocandis iis, quorum familiae vetere opulentia, virtute & honore flourerent; cum interea nec novam virtutem contemneret, aut ab honoribus removeret. Sed ea nobilitas vix alia in gente nunc major est, vel ornatior honoribus & copiis, quam in Winkleria, quae a duobus prope seculis non modo copiosam & nobilem mercaturam in hac urbe fecit, sed etiam omnibus urbicis honoribus, Consulatu, Aedilitate, Praectura, saepe, magna cum laude sua, & utilitate publica functa est. Neque modo hanc urbicam nobilitatem habet, sed etiam majorem illam, quae Caesaris judicio ac beneficio datur, acceptam a Ferdinando III. qui ea a. 1619. quatuor fratres cum patre donavit. Nihil dico de cognationibus & affinitatibus, per quas cum honoratissimis & clarissimis civitatis nostrae gentibus jungitur.

Ex hac gente fuit is, cujus memoriam commendare instituimus, Carolus Gotfridus Winklerus, vir consultiſſimus, Patronus causarum in summis Civitatis nostrae judiciis nuper primarius, & Senator aedilitius. Natus enim est in hac urbe a. d. vi. Dec. a. C. 1619. patre Christophoro Georgio, Senatore, Centurione urbico, & mercatore primario, e Susanna Sophia, D. Christiani Pakbuschii, in Scabinatu Electorali Assessoris Senioris, filia. Avum paternum habuit Henricum, mercatorem, proavum autem Georgium, qui, ut ante diximus, cum quatuor filiis, Benedicto, Andrea, Henrico, & Paulo, nobilitatis Germanicae codicillos & insignia accepit. Pueritiae magistrōs cum alios habuit doctos viros, tum M. Justum Gothardum Rabenerum, qui post in templo Thomano Diaconi loco sacra fecit, virum elegantis & exquisitae doctrinae: ex cujus disciplina venit in disciplinam scholae Nicolaitanae, cui tum Ludov. Christianus Crellius praeerat, formandis ingeniis in primis felix, in qua etiam Christianum Gottlieb Schwarziū praeceptorem habuit, qui post doctrina sua Altorfium illustravit. Inde

bene

bene instructus literis ad Academicos doctores audiendos transit, audivitque assidue, quicumque tum philosophiam, historiam, & jus utrumque maxima cum laude docerent. Itaque in utroque genere disciplinae honores meruit, per quos aditus ad docendum datur. Nam a. cıoııccxıı. Magister philosophiae creatus est, disceptavitque pro cathedra Exercitationem *de potestate legum civilium in jus naturae*, & quatuor annis post a Jure Consultis Witebergenſibus Doctoratum juris accepit, proposita & defenſa Diatriba *de Favore pauperum*. Sed antequam faceret, propter quae iste honos expetitur, statuit peragrarare partes Europae cultiores, & viſere, quae quaeque haberet viſenda, & adire viros eruditione claros, ut ex eorum sermonibus proficeret: petitisque primum Belgis & Batavis, per Britanniam adiit Franciam, eaque peragrata, per Germaniam rediit Lipsiam. Tum vero statim adpulit animum ad juris scientiam causis agendis proferendam: quod cum faceret assidue, dextre ac fideliter, facile impetravit, ut ei etiam in Curia superiori & Conſistorio regio locus extra ordinem inter Causarum actores daretur, e quo etiam aliquot annis post ad locum inter ordinarios obtinendum proveſtus est. Sed illa juris scientia, & in causis agendis industria, ei etiam suffragata est in petendo inter Senatores urbanos loco, cooptatusque est in amplissimum Ordinem a. cıoııccxxııı. cui ita probavit fidem & dexteritatem, ut ei primum a. xxxvıı. Magistratus jure dicundo, deinde duodecim annis post aedilitius mandaretur: quo utroque ita functus est, ut nec diligentia in cognoscendo, nec aequitas in decernendo, nec ſeveritas in coërcendo deſideraretur.

Neque vero publice modo felix fuit, honoribus capiendis, & republica gerenda, sed etiam privatim, matrimonio honesto & feliciter fecundo. Nam a. cıoııccxxvııı. duxit Joannam Theodoram, virginem ornatissimam, Jo. Philippi Kuſtneri, Senatoris aedilitii, filiam, quacum multos annos concordissime vixit. Eam amiſit ille quidem a. xlvıı. ipsis Kalendis Septembribus, sed ex ea habuit subolem, cujus pietate illam jacturam, quamvis magnam ac tristem, solaretur. Nam ei pepererat duas filias, Joannam Sophiam,

R 3

&

& Christianam Carolinam: quarum major D. Friderico Lebrecht Stolzio, viro consultissimo, causarum in Curia suprema & Consistoria Patrono, minor autem D. Gotfrido Leonhardo Joechero, viro amplissimo atque consultissimo, in Scabinorum Collegio Adessori, feliciter collocata est: & filium Corolum Gotfridum, J. V. D. & in Curia suprema Consistorioque regio causarum oratorem excellentem, & eximiae doctrinae virum. Nam Joannam Charitatem, & Ernestum Ludovicum praematura mors in prima infantia abstulit. Ultimum gaudiorum domesticorum habuit felix matrimonium filii cum ornatissima virgine, Guilielmia Dorothea, viri amplissimi, Christiani Gottlob Marbachii, Praefecti jure dicundo in praefectura Lauchstetina. Sed id gaudium ei parum liquidum fuit, jam tum afflicto valetudine, quae ei vitae finem attulit. Atque id unum ei non satis laetum in rebus fortunisque filii fuit.

Etenim, cum semper prospera valetudine usus esset, quae naturali corporis robore sustentabatur: repente, ante hos quatuor annos, rem suspectam facere coepere animi defectiones, a quibus subinde tentabatur. Etsi autem ita levatus est eo incommodo, ut nihil ei postea tale acciderit: tamen aliquid majoris mali subesse indicavit, primum, sensus lassitudinis in pedibus, cujus causa nulla appareret: quam mox angustiae pectoris consecutae sunt, quae serum circa praecordia colligi arguerent. Accessit mox pallor oris ejusmodi, qualis esse in vitioso corporis habitu solet. Itaque quamquam obibat solita munia: tamen pristina alacritas plane desiderabatur. Superioris autem anni mense Septembri aucta est vis mali ita, ut domi se continere cogeretur: nec post domo egressus est. Angustiae praecordiorum in dies majores erant: tumor pedum humidus, qui ad genua usque adscenderet: unde Ascites ortus, qui anxietates perpetuas, insomnes noctes, & ultimam imbecillitatem adferret, cui nullam medelam adferre possent viri artis medicae peritissimi D. Akermannus, & Eccardus, Medicus in Aula regia. Atque ita aegram vitam traxit ad XIX. Maji proxime superioris, quo, haud dubia cum spe melioris vitae, decessit: cujus tranquillitatem & beatitudinem

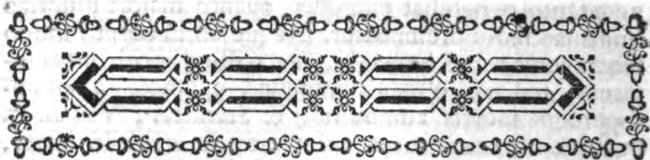
nam tanto expetebat cupidius, quanto majori miseriae humanae mole premebatur. Neque enim corpus modo subtraxerat rebus humanis, per tristem morbi necessitatem, sed multo magis animum, quem & adventantis procul mortis admonitu, & Stemleri, Viri S. R. ductu & hortatu, totum ad vitae, & actae in terris, & post mortem futurae, cogitationem transtulerat, in cuius una spe efficax adversus acerbitatem incommodorum suorum solatium reperiēbat. Quae ei spes etiam corporis & sanguinis Christi pignore ita firmata est, ut non modo praesentis mali sensum obtunderet, sed etiam ad mortis imminētis timorem depellendum valeret.

Quae res magno etiam solatio esse debet iis omnibus, ad quos iactura viri maxime pertinet. Neque enim non optime actum est cum eo, qui bene praeparatus, & sine timore, hoc tempore, ab hac vita, hoc est, ab acerbo sensu, & gravi metu malorum publicorum privatorumque discesserit: quando etiam ille, qui spei talis, qualis est in Christiano bene moriente, expers esset, tali tempore non invitum se mortuum titulo sepulcri professus est:

Κάθ' αὐτὸν ἔκ ἀίχων, ὅτι πάντων ἂν ἐπίμαρτος
Πολλῶν, ὡς περὶ ἰδῶν ἄλγιον ἢ θανάτου.

*Mortuus sum non invitus, quia jam non ero testis
Multorum, quae videre morte ipsa acerbius est.*

Vos, carissimi Cives, viri, de Civitate nostra bene meriti, memoriam benigne conservate, & res humanas omnes, quae nullam certam aut perpetuam oblectationem & suavitatem praestant, contemnere discite. P. P. Domin. xx. p. Trin. A. C. cixccclviii.

E L O G I U M
HENRICI DIDERICI
NEDDERHOFII

RIGA-LIVONI
MEDICINAE STUDIOSI

In magna & multiplici calamitate, quam nuper Academia nostra, in primisque Medicorum Ordo, per epidemici morbi saevitiam accepit, vix constitui potest, utrum magis dolendi sint ii, quorum e doctrina & arte felici fructum capiebamus, an quorum ingenium & doctrinae studium spem egregiam in posterum faciebat. Nam, ut praesens utilitas suavitatis sensu vincat eam, quae spe incerta ostenditur: magis certe favemus iis, de quibus praeclare speramus, in eorumque interitu non modo damni dolore, sed etiam aetatis misericordia movemur. Hortorum quidem domini magis curant arbusculas futuro saeculo profuturas, praesertim sua manu fatas, quam adultas & robustas, quarum felici foecunditate dudum fruuntur, & magis dolent, cum frigus, aut alia pernicies, illarum tenebritudinem enecavit, quam cum tempestatum vis arboris felicissimae annosum robur prostravit.

Sed in his, quorum acerba & miserabili morte magnam futuro saeculo utilitatem interceptam dolemus, non modo communibus illis causis movit animos Henr. Dider. Nedderhofius, sed etiam propriis, iisdemque ad

ad dolendum gravissimis. Fuit enim in eo alte insitus amor doctrinae universae, qui nulla vi vinci debilitarique posset, & studium ejus scientiae, ad quam se contulerat, rectissimum; denique huic Academiae se ingeniumque suum destinaverat. Nam cum & parentis voluntas naturae ejus amorique literarum adversaretur, & tot ac tantae utilitates ipsi ostenderentur a mercatura, quae cujusvis animum pellicere, & a literis avertere possent; tamen eae res non modo nihil ad restringendam doctrinae liberalissimam cupiditatem, sed etiam plurimum ad inflammandam valuerunt. Itaque jam tum, cum paternae voluntati parens, mercaturam tractabat, tamen, obsequens studio suo, horas subsecivas, nocturnasque plurimas, consumsit literis Graecis Latinisque discendis: patre autem inopinata & miserabili morte extincto, illius casus acerbitatem nullo alio magis solatio lenivit, quam quod jam, lucrosa arte relicta, ingenuae doctrinae totum se tradere, & cupiditati suae indulgere posse, sperabat. Sed ut intelligeres, illum literarum amorem non verbis modo, ut a multis, jactari, neque laboris molesti fuga, aut temeritate aliqua susceptum esse, cui plerique pueri amoris insiti honestum nomen praetendunt, primum tanto ardore aggressus est studia doctrinae, ut, qui diurnam sitim restringere festinaret, deinde tanta assiduitate & constantia persecutus est, ut ab iis nullis neque voluptatum illecebris avocari, neque laborum molestiis retardari posset. Cujus rei hoc vel maximum argumentum erat, quod in ea doctrina, quam sibi colendam delegerat, expetenda, non vias sequebatur eas, quas brevitatis & lenitatis opinio commendat ignavae voluptati, frequentesque facit ac celebres, sed regiam, quae longo quidem limite, per multosque variae doctrinae molestos anfractus, ac tarde, sed una ad veram & perfectam, & utilem, & gloriosam scientiam ducit. Itaque in eo etiam pulcherrimum exemplum rectissimi studii eluxit, quod vel honori esse Medicorum Ordini, vel incitamento medicae artis studia aemulantibus posset. Id ne cum mortuo interciderat, vimque suam amittat, age, omnem rationem studiorum, quam per septem annos tenuit, hac tabula breviter exponamus.

Ac primum cum in eo esset ingenium excellens & ad omnem elegantiam ab ipsa natura factum, literas Graecas & Latinas, & quicquid habet cum his aliquam conjunctionem, avidissime didicit, & ipse sua sponte sentiens elegantiam, quae est in Latinis Graecisque scriptoribus, & nactus praeceptorem, qui ingenium juvenile, intelligenter interpretando veteres scriptores, ad eum sensum acuere posset, & amorem earum literarum confirmare. Accesserat etiam utilitatis in medica scientia persuasio, & gloriae spes, qua ingenia excellentia maxime permoventur. Etenim ita induxerat animum, bonis auctoribus impulsus, ut crederet, ab his literis plurimum sibi adjumenti fore ad accuratam & excellentem medicae rei scientiam comparandam, & historia medicae artis cognoscenda didicerat, veterem esse hanc Ordinis illius gloriam, ut ei literae, in primis Graecae, plurimum debere existimarentur; cujus possessionem sibi quoque aliquando pro virili parte tuendam putabat. Neque vero satis habebat, in primo aut altero vitae Academicæ anno, aliquid illis literis tribuere, unam singulis diebus horulam audiendo humanitatis aliquo doctore consumere, quod vulgo faciunt, qui volunt etiam in Academia literis humanioribus operam dare videri: sed per totum illum septem annorum decursum, praeclari, de quo ante dixi, magistri institutione perpetuo usus est ita, ut una saltem quotidie hora apud eum disceret, nec tamen caeteros earum literarum in hac Academia doctores negligeret. Horum studiorum elegantiae & humanitati adjunxit Philosophiae severitatem, sed ita, ut ab ea barbariem vulgarem sejungeret, cuperetque, si Latine differendum aut scribendum esset, humano more loqui. Itaque cum vernaculum Philosophum audisset, cognovit etiam alterum, qui inventa Philosophorum bene Latine explicaret, omnesque Ciceronis de Philosophia libros duce & interprete eodem, de quo ante diximus, praeceptore cognovit: unde etiam hunc fractum se aiebat retulisse, ut non modo, quae bona haberent nostri Philosophi, ea fere e veteribus ducta didicerit, sed eadem etiam melius & uberius explicata legcrit. Sed maxime avebat cognoscere rerum corporearum naturam, eaque cognoscenda propius

pius accedere ad disciplinam eam, in qua veluti domicilium ingenii atque doctrinae constituere decreverat. In ea porro discenda neque acquievit ea parte, quae est veluti naturae historia, enarratque rerum corporearum *φαινόμενα*, quae vel sua se sponte offerunt oculis spectantium, vel per artificiorum quaedam quasi tormenta eliciuntur: neque satis habuit ei adjungere alteram, quae visorum rationes causasque indagat & explicat, conjecturalis magna parte & incerta: sed ei adjunxit mathematicam subtilitatem, sine qua fabulae similior est Physice, quam scientiae, vagaturque incertis levium conjecturarum ambagibus, nec patitur se humanis usibus accommodari.

Cum autem universam Physicem tractaret diligenter, tum vero maxime corporis humani partes, & cum singularum naturam & fabricam, tum omnium inter se coagmentationem, structuram, motusque discebat: neque modo ~~ea~~ doctrina percipienda, quae est corporis humani quasi historia, *φυσιολογία* Graeci vocant, sed multo magis altera illa subtiliori, quae corporibus humanis apte curiosaeque secandis inspicendisque continetur. In qua non satis habebat adesse magistris, cum cadavera secarent, ultra auditum & visum progredi non ausus, sed ipse cultrum, Anatomiae magistrum optimum, tractabat. Neque aliam ob causam artem corporum per lineas simulandorum discere instituerat, quam ut delineandis sua manu corporis in primis humani partibus, & accuratius cognosceret ipsas, & earum picturas satis acute spectaret: quod fieri nullo modo potest, nisi oculos arte linearis picturae eruditos afferas. Pari studio curaue versabatur in cognoscendis herbis, materia medica universa, earumque viribus, adsumpta etiam Chymia, per quam vel eliceret abditas materiae medicae vires, vel in usus medicos cogeret.

His instructus praesidiis, cum morborum, a quibus infestatur corpus humanum, naturam cognosset, accessit ad discendam medicinam ipsam, quae proprie dicitur, non modo leniorem illam, quae medicamentis debellare conatur morbos, sed etiam alteram efficacior, quae manu utitur; ne obstetricia quidem arte neglecta. Sed cum bene intelligeret imbecillitatem

tem

tem ingenii humani, & quam facile in tanta rerum multitudine aliquid, quamquam necessarium & utile, vel elaberetur, vel non satis accurate perciperetur, non modo non defugiebat, sed etiam quaerebat examina doctorum, quibus vel corrigeretur, si quid non satis recte cepisset, vel admoneretur, si quid excidisset: in primisque crebro utebatur exercitationibus disputandi, quibus vel devincirentur, quae didicisset, vel dubitationes eximerentur, vel denique lingua acueretur ad bene dicendum, quod maxime ab initio spectaverat, cupiens in hac Academia sedem fortunatum collocare, & medicina non modo facienda, sed etiam docenda, operam reipublicae navare.

Ac ne quis existimet, in hac studiorum descriptione magis, quod faciendum fuerit, quam quod fecerit Nedderhofius, a nobis esse demonstratum, age vitam omnem, ut natus, educatus, in primisque institutus sit, quod ingenium, qui mores, denique etiam, qui vitae finis fuerit, breviter exponemus.

Natus est Rigae in Livonis, a. d. VI. Octobris a. ccccxxx. patre Christophoro, mercatore primario, & in Collegio majori mercatorum seniore, viro non modo mercaturae faciendae felici peritia, sed etiam, ac prope magis, viri boni & religiosi laude in paucis probato, matre Joanna Rennia, e generosa & nobili Renniorum in Curlandia, stirpe. Matrem amisit mature: sed animus maternus ipsi restitutus est per Margaretham, Friderici Wewelii, Praefecti jure dicundo in Conventu Bauscensi, filiam, per omnia familiorem matri, quam novercae: cum ipse eam vicissim pro vera matre ita coleret & amaret, ut non modo carus ipsi, propter necessitudinem, sed etiam jucundus, propter obsequium, esset. Cum nihil prius aut magis curarent parentes, quam ut recto de Deo rebusque divinis omnibus sensu imbueretur, tum vero ad veram virtutem praeceptis, assuefactione, atque suo ipsorum, efficacissimo apud liberorum animos, exemplo adductus est. Cujus ut in reliquis rebus, ita in eo maximum puer documentum dedit, cum contra suum studium, de quo supra diximus, mercaturae se destinari a patre passus est; cujus faciendae scientiam ita ab ipso accepit, ut in ea discenda obsequi studio suo vide-

videretur. Cum parentis in ea re disciplina aliquot annis usus esset, missus in hanc urbem, commendatusque amico paterno, Arnoldo, fuit apud ipsum, ejusque paulo post socium, Peinemannum, ita, ut ipse operam suam egregie probaret, illi juvenem erectioris indolis omni humanitate complecterentur: culti eam ob causam ab ipso ad vitae usque finem omni officio: in primisque Arnoldus, cujus olim hospitio, post etiam amicitia usus est. Hic quamquam faciebat maxime, cujus causa erat a patre missus, tamen, ut ante diximus, ita indulgebat amoris doctrinae liberalis, ut tempus a necessariis negotiis vacuum in linguis, historiaeque consumeret, legendo & saepe colloquendo cum erudito amico, quem sibi adsciverat, ut haberet, cujus consulendi potestas esset, quoties inter legendum aliquid reperisset, ex quo ipse expedire se non posset. Vix annum ita exegerat, cum patrem miserabili morte amisit, cujus acerbissimam etiam fratris, eodem fato oppressi, jactura cumulavit. Nam cum a. L. in hanc urbem venisset, cum altero filio, qui ex oculis graviter laborabat, ut illius mali curationem expeteret, accidit, ut, repetens Rigam, in trajectu Sinus Curlandici, eversa vento navi, una cum filio mergeretur. Is luctus cum paullulum se fregisset, revixit illa pristina voluntas vitae in studiis doctrinae potius, quam mercatura, exigendae; cui jam nihil ob stare videbatur: consiliumque cepit, totum se transferre ad literas. Neque tamen id facere sustinuit, vel inconsulta, vel invita noverca, cupiens ei, quae sibi naturalis matris animum praestitisset, etiam filii naturalis pietatem reddere, in eoque se putabat etiam patri mortuo aliquam pietatis partem persolvere. Frustra animo ejus per literas saepe tentato, ipse Rigam proficiscitur, periculum facturum, si coram animum ejus flectere in sua vota posset. Ibi vero cum ei consilium suum idoneis rationibus, quae juveni ingenioso & cupido multae in mentem veniebant, probare tentaret, repente una ejus voce, interrogantis, an nolle esse aliquando, quod sperasset semper, optassetque, h. e. senectutis suae praesidium? ita fractus est, ut etiam consilium novum se penitus abjecturum, nec ullam ejus mentionem porro facturum, promitteret,

ret, nisi matri aliunde prospexisset Deus. Ita tum cessit e patria, reversusque Lipsiam, persecutus est pristinam vitae rationem. Interea accidit, ut mater, propter illam tantam in priori matrimonio demonstratam virtutem, a Bernardo Heidwinkelio, Senatore illius Civitatis gravissimo, expeteretur in matrimonium. Qua conditione accepta, cum sibi satis esse in reliquam vitam provisum putaret, nihil jam reliquum videbatur acquissimae matronae, quapropter tantae, tamque honestae cari & pii filii cupiditati porro adversaretur, nec ei liberam potestatem faceret, de vitae genere decernendi, in quam ipsi partem videretur. Hoc nuptio & matris causa (noverat enim singularem viri virtutem), & sua ipsius optatissimo accepto, non distulit a mercatoriis tabernis ad literarum officinas transire, deditque nomen Civitati nostrae a. d. ix. Nov. A. LI. Accessit autem jam ante institutus literis Latinis & Graecis, primum in schola patria, deinde in hac urbe ab Henrico Gottlob Hentschio A. M. viro literarum humaniorum exquisita scientia praedito. Sed ita captus erat & illarum ipsarum literarum & magistri amore, ut non ejus in iisdem literis disciplina magis, quam amicitia sibi porro utendum putaret. Itaque ab initiis Academicae vitae, ad mortem usque, quotidie ad eum discendi causa ventitavit, eoque duce atque interprete, Julii Caesaris Commentarios, Ciceronis epistolas, omnesque de Philosophia libros, Ovidii & Virgilii plurima & optima, Celsi libros aliquot, Gesneri Chrestomathiam Graecam, aliosque scriptores Graecos, Ernestina denique doctrinae solidioris initia cognovit. Nec minus assiduus fuit in scholis Ernesti, quibus Ciceronem aliosque veteres scriptores enarraret, aut bene dicendi praecepta explicaret: ad extremum etiam Historiam Catholicam enarrantem audivit; & Christum & ~~maxime~~ cum rem literariam enarraret. Philosophiae universae elementa accepit a Crusio, cuius etiam acroamaticae Theologiae lectiones, laudabili atque imitatione dignissimo exemplo, audivit. In physicis auditor fuit assiduus Winkleri, in Mathematicis Heinsii, usus insuper privatim institutione Langii, a quo etiam linearis picturae artificium didicit. Medicae autem artis, cui maxime studium suum destinaverat, discendae causa

audivit, in Physiologicis quidem Plazium & Jankium, in Pathologicis Ludovicum, & Rudigerum eosdemque in Therapeuticois. Herbarum & universae materiae medicae scientiam accepit a Bosio & Rudigero, Anatomies & Chirurgiae ab Jankio, Ludovico, & Hebenstreitio, quem etiam Medicinae forensis praeceptorem habuit. Neque praeceptis cognoscendis contentus fuit, sed etiam exercitationibus usus est, quibus vel praeceptorum scientia firmaretur, disputans assidue apud Bosium & Rudigerum, & explorandum se per examina praebens Ludovico, vel usum consequeretur eorum, quae bene didicisset, manum admoventes cadaveribus fecandis fasciisque Chirurgicis deligandis apud Jankium, a quo & obstetriciam artem didicit. Cognovit etiam historiam artis medicae & librorum de medicina, sedatus ea causa Plazium & Ludovicum. Audiendi autem assiduitati adjunxit lectionem librorum in quoque genere praestantissimorum, quorum egregium, pro illa aetate, apparatus reliquit: nec minorem Anatomicum, quo & ipse uteretur in discendo, & paullo post in docendo ut posset. Nam in animo habebat, honores Philosophiae & Medicinae Academicos hoc ipso anno petere, legitimisque specimenibus edendis, aditum sibi ad docendum munire, ut ad usum publicum conferret, quae tanto studio ac tanta diligentia, adde etiam sumtu, didicisset. Sed aliter visum Deo, qui tam praeclarum ingenium spectandum ostendere Academiae nostrae, non fruendum concedere voluit.

Erat juveni robustum in ceteris & validum a natura corpus, pectus tamen minus valebat, ab depressiori thorace, per quem etiam respirabat difficiliter, ut saepe anhelanti similior esset, quam respiranti. Accesserat etiam aliquid imbecillitatis ab intemperantia studiorum, quae ex insita illa & insatiabili discendi cupiditate nascebatur, fallebatque tanto facilius suavitudine, quanto magis eam robur corporis sustentare videbatur. Et sustentasset diu, nisi vis morbi vehementior eum invaderet, cui superandae corpus ita factum atque affectum vix par esset. Sed dum ille discendi aviditate assiduus est in valetudinariis, inspicitque vulnerum curationes, & febre putrida laboran-

rantes, haurit vaporis perniciosi tantum, ut ipse febrili corripereetur. Ejus impetum sensit primum d. xii. Decembris, sed ab initio ita levem, ut nihil periculi subesse videretur: eratque spes mali depellendi, sudoribus blande succedentibus, & miti diarrhoea superveniente, quae aptis medicamentis adjuvabatur. Sed repente die xxvii. gravior vis latentis mali prorupit, petechiis per cutem abortis, & symptomatis accedentibus, quae magnam malignitatem morbi arguerent. Ardor vehemens erat, somnus rarus aut nullus, anxietas praecordiorum maxima. Quae mala quamquam sustentabantur a robore juvenili, remediis idoneis adjuto, quae Ludovicus noster, tanto curiosius adhibebat, quanto erat optimi discipuli amantior: tamen ita aucta sunt, accedente etiam delirio perpetuo, ut iis ad extremum succumbendum esset. Itaque ipsis Kalendis Januariis, cum post diuturnas & vehementes agitationes requiescere videretur, mox placide animam exspiravit.

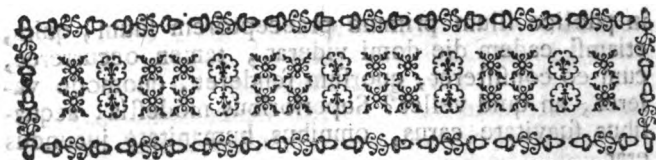
Ea mors tanto gravius affecit omnes, qui aut per disciplinam, aut consuetudinem, cognitum juvenem habuerant, quo magis non modo illa ingenii, studii, & doctrinae bona tanta dilexerant, sed etiam alia, vel majora, vel gratiora amaverant. Erat in eo species corporis egregia, cujus commendatio etiam eximia humanitate augeretur: religionis & pietatis studium insigne, quod non tam communibus signis, ut assiduitate sacrorum publicorum obeundorum, se proferret, quamquam haec quoque comparebant, quam rerum divinarum domestica cogitatione, quae audientibus lectionibus theologicis, legendisque libris ad excitandum pietatis sensum idoneis, aleretur. In primis disertissimas illas Saurini conciones adamarat, quas ita lectione crebra & cupida hauserat animo, ut pulchriores locos, quamvis longos, memoriter recitare posset. Animi prisca integritas erat: dictis factisque omnibus veritas constabat: nihil simulati, nihil tecti. Caverat, ne quid esset in animo, quod dissimulationis involucra desideraret: malebatque probitatem amicitiamque praestare, quam simulare. Praeceptorum tantus amor erat, ut eum etiam fortuito eorum occursum & adspectu exhilarari appareret. Nunquam vidit

in

in publico illum primum praeceptorem suum, quin, etiamsi eadem die domi viderat, tamen occurreret, cum eo consisteret, quorsum tenderet, quomodo valeret, an quid vellet? Superioribus modestia, aequalibus suavitate carus, omnibus humanitate jucundus erat.

Hujus ergo tam praeclari adolescentis memoriam ita conservate, carissimi Cives, ut ei vqs religionis amore, literarum ac doctrinae studio, probitate, modestia, humanitate, quam simillimos praestetis. P. P. Domin. Jubilate, A. cxcxcclviii.

E L O G I U M
GEORGII GOTFRIDI
ZEMISCHII

PHILOSOPHIAE ET BONARUM
ARTIUM MAGISTRI

ergo illa etiam spes destituta est, quam nobis Zemischii ingenium, & se jam proferens ad communes literarum usus doctrina attulerat! & frustra Academiae, Theologorumque in primis ordini, animo destinavimus doctorem, qui gloriam ejus, per tot praeclaros viros partam & propagatam late, tueretur! cum vestigiis avi proavique legendis ac persequendis ad Theologiae idoneam scientiam contenderet! O! spes hominum fragiles atque fallaces! Hunc talem juvenem, in quo tantus esset ingenii vigor, tanta in omnibus, quae ageret, alacritas, tanta industria, ingenii etiam animique hilaritas, quae validi corporis robore niti, & longae vitae spem facere videretur, hunc ergo tam mature rapi! & quae die literae bonae valetudinis nunciae venerant, eadem mortis repentinae nuncium afferri! Nempe hic malis nostris cumulus accedere debebat, ut mors etiam in Academiae veluti subolem, succrescentem futurae spei, & prope jam maturitati imminentem, non semel saeviret, peteretque caput in primis illius, qui caput spei nostrae esset: in quo eripiendo maximus dolor omni-

omnibus inureretur. Meministis enim, Cives optimi, cum ad nos nuncius ille esset perlatus, qui sermo per totam urbem fuerit, quae miseratio omnium, qui dolor etiam eorum, quibus ne de facie quidem notus fuisset. In ea urbe quidem, ubi mortuus est, cum percrebuisse de morte ejus, nemo fuit, quin vehementer commoveretur, etiam, qui tum primum nomen ejus audisset: & in funere ejus, cum in templo verba de eo fierent, tantus est exortus non modo fletus, sed etiam ejulatus omnium, ut dicentis verba exaudiri non possent, essetque aliquoties intervallum dicendi faciendum. Quid igitur erat, quod tantopere omnes commoveret? quod tam luctuosum funus illud faceret? Non enim quisquam in eo privatim jacturam gravem fecerat earum rerum, quarum amissio vehementius concitare animos solet: nec inaudita quaedam & nova dicendi vis illas lacrimas & lamentationes exprimebat: sed vel sponte occurrentes animis, vel demonstratae viri virtutes ingenii animique, memoria eorum, quae vel ipse egisset, vel nos de eo sperassemus, tantum motum afferebant. Occurrebat, hunc esse illum Zemischium, cujus universa juvenus nulla non modo vera vitii alicujus turpitudine, sed ne rumoris quidem & famae, suspicionis denique malignitatis violata fuisset: de quo omnia omnibus bene dicta atque audita: quod quam rarum sit in illa aetate, & in hac urbe, tam plena illecebris vitiorum, tam maligna, & suspicionibus indulgente, nemo ignorat: quantae gravitatis & constantiae fuerit in eo ingenio, & in fortuna, quae materiam vitiorum alendorum, & instrumenta cupiditatum large suppeditabat, omnes intelligunt. Felicem vero etiam hoc nomine Zemischium, cujus e morte tantus ad tam multos dolor pervenerit, praesortim rebus pulcherrimis, ingenio, doctrina, virtute, spe magna utilitatis communis destituta, evocatus! In quo ei laus perfoluta est, ut iustissima, ita pulcherrima, quae nobis etiam laudandi otium faciat. Serum enim & supervacaneum est, laudare, post tot ac tales significationes, omni profecto laudantis oratione & certiores & uberiores. Quamquam quomodo reticere de laudibus viri possumus, cujus vicia universa est ejusmodi, ut, ea perse-

S 2

quen-

quenda, ipsas laudes ejus persequi necesse sit, quarum in vestigia, non leviter impressa, sed penitus expressa, ubique incurrat oratio.

Extulit tam bonam indolem, foecunda praeclaris ingeniis Lipsia a. d. xvi. Aug. A. cxcxcxxv. Patrem habuit Jo. Gotfridum Zemischium, J. U. D. Jo. Benedicti, mercatoris nostratis filium, matrem autem Joannam Sabinam Oleariam, Gotfridi Olearii, Theologi eximii & clarissimi, filiam ex Christiana Sabina, quae patrem habuerat Ephraemum Langium, J. U. D. & causarum patronum egregium. Patre orbatus est altero anno post: sed parentis jacturam restituit affectus & cura Jo. Gotfridi Baueri, viri illustis, recepta tutela pueri, propter veterem necessitudinem cum Olearia gente: quam ille sustinuit tanto libentius indies ac jucundius, quanto melius id beneficium collocari videbat, ut primum se exserere coeperat ejus ingenium: cujus mature dedit eas significationes, ut omnia esse in puero appareret, quibus, de verissima Socratis aestimatione, magna ingenia merienda sunt. Nam & celeriter arripiebat, quae traderentur, &, quae arripuisset, firmiter retinebat, denique appetentissimus erat discendorum omnium, quorum a peritis audisset laudari scientiam, & privatim publiceque utilem praedicari: in iisque cognoscendis neque labore deterrebat, neque voluptate avocabatur. Quamquam non necesse habebat laborare, cujus ingenium vi sua laborem discendi tolleret, nec voluptatem desiderabat, cum insitum discendi studium liquidissima voluptate ac dulcedine omnia imbueret. Et incitabatur non modo natura, cujus potentissima cohortatio est, sed etiam matris, prudentissimae matronae, & praeceptorum optimorum amantissimis fidelissimisque praeceptis, ostendantium identidem avi exemplum, ad cujus gloriam ipsi contendendum esset. Primus in disciplinam puerum accepit Casp. Frider. Kempfius, A. M. vir bonis literis egregie instructus, qui nunc in Ecclesia Numburgensi Archidiaconi munere cum laude fungitur. Huic succedere, primum Joannes Klingerus, sacerdos post in Variscis, deinde Fridericus Augustus Kuhlius, A. M. sacerdos jam Balsdorfii, villa agri Lipsiensis, cujus dexteritatem & fidem in se

se erudiendo ita laudabat, ut ipsum vehementer & constanter amaret.

Inter haec etiam missus est in scholam urbanam ad S. Nicolai aedem: in qua duos annos amplius Ortlobii, in primisque Haltausii praeclara disciplina usus est. Sed ea non contentus, transiit in Scholam Thomanam, cupiens uti doctrina Ernesti, quem ita cepit, non modo studio & felicitate discendi, sed etiam humanitate & pudore, ut ei ab illo inde tempore esset longe carissimus: cum ipse vicissim ita ejus disciplina delectaretur, ut etiam posthaec, cum in Academiam se contulisset, omnes ejus publicas privatasque scholas, sive auctores Graecos & Latinos interpretantis, sive Novi Testamenti scriptores enarrantis, assidue frequentaret, & apud eum dicendi ac differendi exercitationibus, in omni denique studiorum ratione, consiliis ejus uteretur. Nec minus assiduus fuit in scholis aliorum, qui aliquam partem doctrinae liberalis, & ea ipsa de causa dignam cognitione, in primisque utilem ad scientiam, eam, in qua veluti domicilium ingenii collocare constituerat, bene docerent: recte existimans, in nullo genere doctrinae, omnium minime autem in Theologia, aliquid eximium atque perfectum existere posse, si non artium & doctrinarum bonarum omnium fundamentis inaedificaretur. In qua ipsa opinione quidam inerat fructus, quem e literarum humaniorum scientia capiebat. Iis enim tractandis didicerat, perfectionem illam, quam in veteribus Graecis & Latinis scriptoribus & agnoverunt, & admirati sunt per tot secula, quicumque non desiperent, quae est tanta, ut ad eam tanquam ad exemplar imitationis cura referatur, & tanquam ad normam nostra omnia exigantur, ac judicentur, eam igitur perfectionem maxima ex parte deberi veteri illi instituto, omnium liberalium artium, sine ullius praetermissione, discendarum. Fuit enim haec apud Graecos opinio cum ipsis illa doctrinis literarum ad Romanos propagata, omnes artes communi quodam vinculo, & quadam quasi necessitudine colligari, & sua inter se bona communicare. Ex hac autem verissima profecto opinione comparata fuit & constituta disciplina juventutis, quae nullius nec ignaviae, nec inscitiae, libertatem relinqueret,

ex illo artium choro deligendi, quas disceret, sed parē necessitatem imponderet omnium percipiendarum. Etenim intelligebant, in illa omnium consociatione & communione, non posse ullam, in primisque rationem dicendi, perfectam esse, nisi ab omnium ceterarum scientia duceretur. Nec vero alia magis causa fuit, propter quam in principiis instauratarum literarum tot illis antiquis simillimi viri, existerent, quam quod illa opinio ac disciplina restituta esset, & totum illum artium orbem emetiendum sumerent, qui se ad studia doctrinae contulissent.

Hoc ergo cum esset persuasum Zemischio, ita accedendum sibi putavit ad Theologiam, ut totum illud omnium bonarum artium curriculum ante decurreret: audivitque assidue in omnibus Philosophiae partibus Crusium, in Physicis etiam Winklerum, in Mathematicis Heinsum, in partibus humanitatis variis Cellertum, Christum, atque Jockherum. Adiunxit studium linguae Hebraicae, non vulgari ratione, sed exquisitè perfectèque discendi. Neque enim satis habuit, Grammaticae Hebraicae praecepta didicisse, & audisse, qui libros Hebraicos interpretarentur, Hebenstreitium & Thalemannum, sed etiam Judaeorum magistros intelligere voluit, & dialectos ceteras linguae orientalis, Chaldaicam, Syriacam & Arabicam cognoscere, sine quibus linguae Hebraicae perfecta scientia esse non potest, quicquid indignantur ii, qui, in earum ignoratione, tamen aequum putant, sibi quoque justam atque perfectam illius linguae scientiam tribui. Et Chaldaicam quidem ac Syriacam didicit magistro eodem, quem diximus, Hebenstreitio, Arabicam ab Michaelē Gottingensi & Reiskio. Cum haec diligenter faceret, assidueque tractaret libros sacros, accessit ad ipsam Theologiam, quae subtiliter in scholis traditur, in cujus partibus prope omnibus praecipuo usus est Crusio, in parte ea, quae est de moribus, Stemlero. Audivit etiam Historiam Ecclesiae docentes Beyerum, & Koernerum, consobrinum, cujus etiam consuetudine & familiaritate impense delectabatur. Et putabat ei se devinctum beneficio permagno, quod eum, inde a morte matris, usque ad sacer-

dotii

ſocii iſtiſta, habuerat ſtudioꝝ ſuozum rectoꝝem & comitem:

Sed decurſis Academicozum ſtudioꝝ ſpatiis, cum, Maſtri Philoſophiae honozibus capeſſendis, aditum ad docendi jus & facultatem tentaret, rationes ſuas valde conturbatas ſenſit bello, quod communem patriam repente oppreſſit. Nam cum eſſet molliori animo, quam ut ſuſtineret coram videre atque audire miſerias communes, ſtatuit diſcedere a patria, cum priſtina quies rediſſet. Habebat autem rationes ſuas ita deſcriptas, ut hiemem exigeret Gottingae, poſt in Batavos iret, non modo ut viſeret, quae ſibi viſenda putarentur, ſed ut aliquandiu Lugduni moraretur, & Hemſterhuſium in Graecis, Schultenſium autem in Hebraicis & Arabicis audiret. Et de Gottinga quidem conſilium habuit exitum ſuum: audivitque ibi magno cum fruſtu in Theologicis Feuerlinum, Geſnerum interpretantem Pindari Odas, & Encyclopaediam, Michaelem denique, excellentem literarum orientaliu doctorum: quozum etiam propenſam in ſe voluntatem, & ſingularem erga ſe humanitatem, miſiſce praedicabat: ſed de itinere in Batavos conſilium irritum fecere bellicae turbae, quae tum in iſtis regionibus exortae ſunt; per quas iter faciundum erat. Itaque ſatis habuit peragrarę inferioris Germaniae partes a bello liberarę, & viſere in primis Hamburgum atque Kilonium: ubi a S. R. Hanio, propinquo ſuo, humaniſſime exceptus, & omni genere benevolentiae atque liberalitatis cumulatus eſt. Ibi cum & conciones aliquoties ad populum habuiſſet, & in diſputationibus publicis doctrinae ſuae elegantiam protuliſſet, eam de ſe opinionem iniecit omnibus, ut locus, qui tum inter ſacerdotes vacabat, omnium votis ei deſtinaretur. Sed ipſe patriae ſuae deſtinarat ingenium ſuum, nec ab eo ſe propoſito deduci patebatur. Itaque cum beſſi finis longius etiam tum abeſſe videretur, neceſſarium cepit conſilium revertendi domum: rediitque ad nos menſe Octobri a. 1757. cum totum annum abſuiſſet, ſed egregie auctus ſcientia, & multozum praeſtantiſſimozum virozum notitia benevolentiaque beatus, quam ſibi ingenio, doctrina, humanitate, quocunque adveniſſet, celeriter conciliarat.

Dehinc serio appulit animum ad id, quod ante iter susceptum destinarat, hoc est, ad docendum: ejusque rei causa pro cathedra disceptavit libellum, *de Analogia linguarum, ut interpretationis*, sacrarum in primis literarum, *subsidio*. Id argumentum nemini ante proprio libello tractatum, erat cum hac de causa perdifficile, tum quod sine plurium linguarum accurata & copiosa scientia, & multo usu, nec intelligi satis, nec bene explicari potest, habetque multas & magnas cautiones. Non enim illa, quae vulgo dicitur, analogia intelligitur, quam Grammatici in arte sua tractant, & quae cujusque linguae quaedam quasi lex est, sed quae inest in comparatione linguarum variarum, & qua singula verba, ad eorum vim indagandam in lingua ea, in qua idoneis testimoniis & propriis cognosci non potest, & qua modos loquendi, quibus conjunctiones idearum exprimuntur: nec modo earum, quae ab eadem origine ducuntur, suntque ejusdem matris veluti filiae, quae ipsa similitudine sua sororiam conjunctionem ac necessitudinem indicant, sed etiam ceterarum, in primis earum, quae habent aliquem cultum liberalem. Ea igitur analogia saepe interpretibus profuit ad sensum verborum accurate & cognoscendum & definiendum, sed ita, ut ejus usus sensu magis quodam, ex usu multo linguarum, & interpretandi aduetudine teneretur. Zemischius autem, ab admonitu praeceptoris sui Ernesti tentavit & ipsam hujus analogiae notionem circumscriptius ac subtilius definire, & praecepta cautionesque indagare, quibus usus ejus regeretur. Atque hanc rem ita tractavit, ut bene jacta fundamenta hujus loci viderentur, & ipso exemplorum delectu & copia judicium facilius reddidit. In ipsa autem disceptatione publica talem se praestitit, ut omnes ingenii sollertiam, doctrinae copiam, & celeritatem mentis & linguae laudarent. Quamquam jam, annis duobus amplius ante, ea bona proferre coeperat, cum Diatriben Ernesti nostri *de difficultate N. T. bene interpretandi*, in eadem cathedra defenderet. Non ita multo post scholas coepit habere Syriacas & Graecas, quas qui frequentarunt, ejus in utroque genere disciplinam valde laudarunt.

Interea accidit, ut per operarum ferias, quas mer-

catus

catus autumnalis attulerat, persuaderi sibi pateretur ab amico quodam suo, ut se, valetudinis firmandae, & animi, tum e laboribus aestivis, tum e ceteris temporum molestiis, recreandi causa, eriperet ad breve tempus urbi patriae, abiretque secum Salzam in Turingis, unde Gotham & Erfurtum excurrere, vivere bibliothecas, & viros doctos convenire posset. Id consilium in principio ita bene evenire valetudini videbatur, ut magnas gratias ageret amico, qui sibi tam bene firmandi corporis animique facultatem obtulisset. Sed repente in contrarium & ad perniciem versa sunt omnia. Nam a. d. xxiii. Oct. cum mane caput levi dolore tentari sensisset, satis hilariter apud amicum pransus, circa vesperam vehementius cieri sibi ventriculum a nausea sensit: coepitque, cum magno cruciatu, & difficultate, rejicere, quicquid contingeret ventriculus. Id malum ei tum non primum incidebat, sed aliquoties eum ante ita infestarat, ut de vita timeretur. Primum eum invaserat peregrinantem Hamburgi, post iter Kiloniense; unde redux in hanc urbem, etsi utebatur medicamentis, atque exercitationibus, quae Jankii nostri sollertia ei praescripserat: tamen recurrebat subinde, & fere cum quadam acerbitalis accessione, nisi quod superiori aestate aliquid e solita vehementia remisisse videbatur. Sed post gravem jactationem ex assiduo vomendi nisu, somnus solebat supervenire, qui fessum corpus recrearet. Itaque etiam tum, quamquam trepidantibus, qui aderant, amicis, ipse nihil admodum metuebat, sed eos bono animo esse jubebat, ubi somnus accessisset, transiturum malum affirmans. In quo verus vates fuit. Nam malum illud in perpetuum transit: sed aliter, quam ipse putarat. Etenim, cum placide per reliquum noctis dormisset, nec quicquam amplius timeretur, rem primum suspectam fecit somnus ultra consuetudinem durans, deinde etiam gravior paullatim & sonantior spiritus. Appellatur nomine: non audit: prensus manu leviter agitur: concutitur etiam vehementer: ne hoc quidem sentit. Tum vero, ut in manifesto periculo, advocantur medicorum, Grabergii & Hufelandii VV. laudatissimorum, auxilia. Expromunt illi, quae tali in re adhibere attinet, omnia: vena etiam

pertunditur: frustra. Non revocari ac velut expegeri sensus possunt: brevi post rhonchi usque alpeiores: somnus denique alter, e quo ante rerum humanarum finem non evigilatur. Exuviae illatae sunt aedi, quae est in Urbis Coemeterio, comitante, & funeris solemnia celebrante innumerabili hominum multitudine. Laudatus est in eadem aede a M. Georgio Balthasare Hedeno, V. S. R. in Ecclesia Salzensi Archidiacono, apud quem diem vitae ultimum egerat. Habebat enim amicitiam cum filio ejus, optimo & humanissimo juvene, in communibus apud nos studiis contractam, qui aliquot mensibus ante, fugiens bellicos in his regionibus terrores, domum se receperat, nuper autem, magno cum patris luctu, Zemischium suum secutus est, illo ipso tempore, cum ei apud nos honores Magistri ab amplissimo Philosophorum Ordine pararentur.

Hunc ergo finem vitae, pulcherrime actae, habuit vir doctissimus, tristem illum quidem, primum suis, amitae in primis, Naundorfiae, matronae optimae, quam merito libenterque ut alteram matrem coluit & observavit, & patruo Zemischio, Mercatori apud nos primario, apud quem filii locum mutua pietate obtinuit, consobрино deinde, Koernerio, V. R. de quo supra diximus, denique etiam nobis, qui non, ut illi, privatam, sed publicam jacturam, vere aestimantibus haud paullo majorem, luximus: sed profecto felicem sibi. Quomodo enim non felicem putemus, cui, post vitam, ita honeste a pueris religioseque actam, licuit a vita discedere, cum publice privatimque omnia redundarent miseriis, quae dolore complerent animos bonorum, ac bene de re publica sentientium, nec modo praesentis, sed etiam futuri temporis cura excruciantur? An vero dubitamus, ipsi tale mortis genus optabile fuisse, quod esset sine omni sensu acerbitatis, quam mortis praesentis cogitatio & prope adspectus habet natura in animis, cum omnium, tum maxime juvenum, praesertim rebus bonis affluentium, & optimas spes in posterum, easque propinquas, intuentium. Nobis vero videtur benignitas divina in primis consulere voluisse ac parcere piaee animae, ne, in illo felici ad coelestia transitu, timore

more mortis cruciaretur. Erat enim natura timidior in adversis & periculis, sed ita, ut in eo corporis magis, quam animi imbecillitas appareret. Nam in ceteris rebus, quas humiles animae timent, nullum tantoris vestigium cernebatur: labores, vigiliis, molestiis omnes, quae studiorum & virtutis causa subinde essent, vehementer contemnebat. Et illa imbecillitas aliis multis & magnis bonis pensabatur, quae vel a natura acceperat, vel studio & labore pepererat, augebatque modestiam in omnibus rebus, quae est virtus juventutis maxime & laudabilis & amabilis.

Hujus tam praeclari ingenii fructum cum Academiae & literis interceperit praematura mors, vos quodammodo reddere potestis, carissimi Commilitones, in primis vos, qui sacrarum literarum studia aemulamini. Ejus autem rei haec una ratio est, si, qua via ille, obsecutus bonis auctoribus, ad eruditionem contendit, eam & vos vel ingrediamini, vel constanter persequamini. Longa est, non negamus, & multis locis aspera, habetque multas & longas ambages, sed tamen est omnibus illis, quae vel ab imperitis, vel ab assentatoribus juvenilis aetatis, ostentantur ignaviae, compendiaris semitis, non modo certior, sed etiam brevior. Deducit enim una ad veram, & solidam, & excellentem doctrinam, quam expetitis, expetere certe debetis: ceterae omnes abducunt tanto longius, quanto videntur esse breviores. Hoc ergo facietis, & simul pietate, probitate, modestia vos dignos sapientiae divinae humaneque studiis praestabitis. P. P. Dominica Palmarum. A. ciorccclix.

natura, ut, nisi quis, multis & magnis literarum Graecarum Latinarumque adjumentis instructus, accedat, nihil in ea magni efficere, aut perfecti, possit. Quare tantum earum literarum studium est injectum puero, adjuvante in primis ingenio ipso, quod suapte natura illarum elegantia, veluti *supernaturalis* quodam, moveretur, ut, aetate deinde, & usu, roboratum, ad extremum vitae duraverit. Docebat eas tum, in ludo literarum publico, Daniel quidam Mullerus, in primis magna cum doctrinae & assiduitatis opinione. Etenim semper hoc amplissimo ejus civitatis Ordini fuit curae, ut ingeniis, quorum ibi bonus, ab aliquot seculis, proventus fuit, magistri idonei suppeditarent. Huic igitur Mullero, perceptis aliunde utriusque linguae tirociniis, in disciplinam traditur: qua, per octo ipsos annos, ita usus est, ut magna cum laude, nec minori spe, ad Lipsienses dimitteretur. Hic, cognitis Philosophorum Mathematicorumque disciplinis, contulit se totum ad medicae doctrinae magistros, in primisque eos, qui tum principes numerabantur, Bohmum atque Rivinum, a quibus non docendo tantum, sed etiam consulendo, juvabatur. Etenim ita capiebantur adolescentis ingenio, studio, atque multo magis humanitate, & elegantia, omnes, ut non modo, quod, propter fidem, necessario omnibus praestarent, id huic, propter benevolentiam, libenter tribuerent, sed etiam cumulate illud munus suam aliis officiis cuperent. Magna tum erat Stahliani nominis, ac disciplinae, per Germaniam, fama, ad ejusque scholas, Halam, ex omnibus partibus confluebant, quicunque excellenter versari in arte medica vellent: quod, quemadmodum olim, tempore quodam, nemo, nisi, qui Alexandriae medicinam didicisset, sic tum a multis nemo, Stahlinae disciplinae expertus, in aliquo numero haberetur. Hac fama incensus Platnerus, Halam se confert: non quo ex fama penderet, quam, didicerat ab idoneis auctoribus, esse plerumque, in Academicis doctoribus mendacem, quippe ab adolescentibus fere, aliisque non minus imperitis hominibus, solitam commoveri: sed, ut ipse in rem praesentem veniret, suisque sensibus magis, quam alienis sermonibus, crederet, possetque, quid rei esset, cognos-

noscendo judicare. Eo cum venisset, Stahlium ipsum non ille quidem reperit: etenim Beralinum super commigrarat, ad Regiae Domus valetudinem curandam evocatus: at non unum Stahlianæ disciplinæ peritissimum doctorem: quos cum audiret, Stahlium paene ipsum videretur audire. Atque in hoc vel maxime cognoscere licet elegantiam ejus in judicando, quod, cum studiose ac diligenter eam rationem cognosset, tamen ab ea se in plerisque alienissimum esse, nunquam dissimulavit. Hoc tempore etiam in Christiani Thomasi notitiam, & prope familiaritatem, pervenit. Etenim non modo assiduus aderat scholis ejus, quibus vel Cautelas juris, quas ille vocabat, vel Hierarchiæ Romanæ historiam Pufendorfianam, interpretaretur, sed etiam, crebro virum adeundo, ita humanitatem, doctrinam, ingeniiq; amoenitatem ei probarat, ut, cum in bibliotheca Thomasiانا statim conventus haberentur a delectis viris, in quibus de rarioribus illius bibliothecae libris commentationculæ recitarentur, communi sodalium judicio edendæ, in hunc numerum & ipse a Thomasio reciperetur. Quo tempore etiam confirmatus est scientiæ librariæ amor, a Menkenio haustus, cujus hospitio, convictu, bibliotheca, institutione denique, quoad Lipsiæ vixerat, etiam in hoc genere usus fuerat. Adeo nihil ille reliquit intactum, quod vel adjuvare posset, vel ornare eam, in qua in primis elaborabat, scientiam, aut expolire ingenium, omninoque ad elegantiam & suavitatem consuetudinis, cum omni hominum politionum genere, valeret.

Ita ergo exultus ac locupletatus omni, cum necessaria, tum eleganti doctrina; primum, Lipsiæ, artium liberalium, deinde, Halæ, artis medicæ Doctor ita creatur, ut omnes judicarent, eum posse jam, cum fructu studiosorum, scholas medicas habere. Sed, qui consecutus esset, aliis ut satisfaceret artis scientiæ, nondum satisfaciebat sibi. Etenim ea erat ingenii & magnitudo, & altitudo, ut mediocritate contentus esse non posset, neque sibi conquiescendum putaret, donec aliquid consecutus esset ejusmodi, quo secerne-re se a vulgo, & clarus esse inter claros posset. Itaque contulit se primum Argentoratum, aditis in itinere,

more, quicunque tum Norimbergae, Altorfii, Augustae in Vindeliis, Ulmae, Tubingae & Sontgardiae, clari medica scientia essent, aut amplam, vel medicam, vel librariam, suppellectilem haberent. Nobilis tum erat Argentorati, Chirurgiae docendae & faciendae dexteritate, Marius quidam, Francogallus. Ad hunc ergo se applicat in primis, eique frequens adest, Chirurgiam praecipiendo demonstrandoque tradenti: cum interea & in rem praesentem crebro veniret, aduendis publicis valetudinariis, omnique generis encheresium chirurgicarum spectando: neque negligeret, quicunque isti, aut medicae artis exquisitiori scientia, aut elegantiori doctrina, excelleret: quos ille omnes etiam usu & consuetudine frequenti ita sibi devinxit, ut iis esset longe gratissimus. Hinc profectus, per Helvetiam, Sabaudiae partem, Lugdunum deinde, & Divionem, venit Lutetiam in Parisiis. Ibi se prope totum dat efficaciori medicinae, quae manu fert opem laborantibus. Nam & universas enchereses chirurgicas discit ab Antonio Thibaldo, & nobiliores quasdam a singulis, qui in aliquo genere in primis elaborassent: velut obstetricias a Ludovico Phil. Gregorio, cui saepe comes haeret, puerperis in partu difficili auxilianti: in primisque ocularias a Joanne Thoma Wothusio, Britanno, quem non modo saepe videt morbos oculorum dextre tractare, sed etiam paulatim imitatur feliciter. Neque fasciarum habenarumque pangendarum artificium negligit, quod peritus ejus magister, Cesavius, demonstrat: ratus, quod facientibus medicinam praecipit Celsus, idem discenti videndum esse, ut nec minima negligat: quamquam istud non tam est in minimis, quam vulgo numeratur. His agendis cum idoneam ejus artis, quam in primis appetierat, facultatem consecutus esset, ad reditum in patriam intendit animum: urgentibus etiam parentum literis, quorum desideria alterius filii mors incohererat. Ceterum ita comparat iter, ut per Batavos iret, viseretque Boerhavijs & Albino: in primis, medicorum facile tum principes, Anatomicumque Museum, quod Amstelredami instruxerat Ruyschius. Hinc reversus ad saxa, mox proficiscitur Lipsiam, ut, ibi domicilio constituto, medicinam docendo faciendoque exerceret. Annus

nus is erat seculi hujus viceſimus. Ibi tum celeriter eluxit ingenium ejus; doctrina, in morbisque curandis dexteritas, praesertim, cum morbos oculorum perite feliciterque tractaret, quorum ante remedia, in quibus quidem manus opera desideraretur, a circumforaneis fere hominibus peti solebant. Itaque etiam aliunde veniebant, qui, in hoc genere, consiliis ejus atque auxilio uterentur: in his etiam ex aula Dresenensi, qui ophthalmia, cum gravi coracae exulceratione, laboraret. Hic per scarificationem, a Wolhusio acceptam, feliciter curatus, suffragatione sua effecit, ut ei Anatomiae & Chirurgiae publice docendae munus extra ordinem mandaretur. Atque hoc initium illi muneris Academici fuit: a quo, per omnes paulatim gradus, ad summum, inter medicos, locum pervenit: auctus insuper aliis subinde beneficiis regiis, ut stipendio, quo extra ordinem frueretur, ad extremum etiam Consilarii aulici ornamentis. Quibus beneficiis ita grato animo respondit, ut nullis quamvis lautis, conditionibus ad sedem fortunarum alio transferendam induci posset. Atque etiam ita omnium ordinum judiciis & gratia florebat, adeoque doctrina ejus a studiosis, consilia ab aegrotantibus, consuetudo & amicitia ab omni genere hominum elegantiorum, expectebatur, in urbe denique vivebat, ita ingenii ejus & elegantiae & nobilitati opportuna, ut constitutae semel sedi omnibus vinculis usque ad mortem adstrictus teneretur. De qua priusquam dicamus, de disciplina ejus, institutis, omninoque vivendi genere exponendum videtur.

In discipulis suis esse volebat in primis Graecarum & Latinarum literarum non levem scientiam. Nam & ipse Latine in scholis disſerebat, & Graecos Latinosque medicinae veteris auctores, Hippocratem maxime, Aretaeum, & Celsum legi volebat. Itaque assidue utriusque linguae studium commendabat, hactenus tamen, ut ne ad id toti adhaerescerent; nec, illius dulcedine capti, medicas disciplinas ipsas negligentius tractarent. Ipse libenter horas subsecivas, veteribus omnis generis scriptoribus legendis, consume-
bat, eorumque amicitia & consuetudine delectabatur in primis, quos sciret in his literis maxime esse ver-
fatos.

fatos. Harum literarum elegantiae jungebat mathematicae doctrinae severitatem, varietatemque naturae, ita temperans utramque, ut nec ad mathematicorum subtilitatem trahi conjecturalem medicinae scientiam fineret, nec naturae cognoscendae studium ad inanem lulum oblectationemque magis, quam utilitatem artis medicae, referri pateretur. Causarum investigationem probabat eam, quae & posita esset in facultate nostra, non ita absconditis a natura penitusque retrusis rebus, ut nulla ingenii aries ad eas penetrare posset, & morborum cognitionem atque depulsionem juvaret. In ceteris honestius esse censebat, ignorantiam confiteri, quam vanis sapientiae simulacris eludi. Atque ut ab Empiricorum stupore ac temeritate deterrebat suos, sic nihil tam inane, tamque noxium esse demonstrabat, quam inductas in disciplinam opiniones, unde omnium rerum ratio redderetur, *indignis* hodie Dialectici vocant: quae, per speciem sapientiae, fallerent homines parum acutos, & a vera naturae, omninoque artis medicae scientia comparanda avocarent. Justam & legitimam artis medicae scientiam censebat, primum, accurata corporis humani notitia, quae, cadaveribus assidue ac diligenter secandis, & muneribus actionibusque ejus omnibus observandis, teneretur: tum, scientia morborum omnium, causarumque, a quibus, quomodo & quibus in locis, vel nascerentur, vel variarentur, vel denique, cum hominum vel salute, vel pernicie, extinguerentur; quam iisdem e fontibus repeti volebat: materiae porro medicae, omninoque medicamento- rum, cognitione, ab experimentis Chemicis, & observatione, ducta, quae vim cujusque, in morbo, & corpore quoque, doceret: denique, prudenti medicamentorum delectu, atque ad corporis cujusque naturam, temporumque opportunitates, attemperato usu. In primisque commendabat studium Chirurgiae, antiquissimi generis medendi, & adversus ejus obtretractores defendebat: neque eam solum ad Chirurgorum curationes consilio regendas, atque temeritatem coercendam assumi volebat, sed etiam ad internos morbos depellendos: cujus rationis ille primus apud nos auctor fuisse perhibetur. Etenim, nec hos

T

aut

aut satis intelligi plerumque, aut scienter atque efficaciter curari posse, existimabat, nisi ea vitiorum genera, quae manu tractarentur, essent perspecta: quippe, quae externis corporis partibus acciderent, sensibus illa obvia, eadem in partium internarum, viscerumque, morbis evenire: quae non posse rite cognosci, nisi externis illis vitiis perspectis, a quibus illa sede magis, quam natura, discreparent. Itaque assidue scholas chirurgicas habebat: quae ut hoc fructuosiores essent, omnem librorum, instrumentorumque chirurgicorum apparatus congregabat, nullis parcens sumtibus, ut, quicquid ubique, in eo genere, aut scriptum, aut inventum esset, suppeditaret. Docebat assidue, summa cum dexteritate ac fide. Latini sermonis magna facilitas erat, par perspicuitas & elegantia: quae augebatur etiam pronuntiandi suavitate: rerum exquisitus delectus, ordo concinnus: demonstrationes gravitate subtili, perspicuitate prope populari: totum genus differendi nativa quadam venustate conditum. Nihil arcani: resecta omnia atque aperta: quippe etiam ~~genu~~ oculorum, cujus artificium, cum instrumento, grandi pecunia a Wolhusio redemerat, liberaliter cum omnibus communicabat. Itaque hoc unum ille desiderii sui reliquit idoneum solatium, quod non unum reliquit similem sui. Neque tam scientiam ejus ademptam dolemus, quam ipsum.

Medicinam fecit magna cum nominis fama. Etenim curabat modeste, caute, ac diligenter, neque minori cum jucunditate, ac felicitate. Nemini se offerebat: & tamen a pluribus, quam vellet, expectebatur. Nulla arcanorum jactatio erat: nullus aliorum contemptus: in dictis & factis summus pudor: a quo etiam primam medico commendationem volebat peti. In consilio capiendi neque festinatione, neque audacia utebatur: melius existimans tardius, si modo certius, quam celerius, sed periculosius, discernere. In periculosos suspensio gradu vadebat, fateri etiam dubitationem & periculum solitus: unde timorem imperiti, aut invidi, interpretabantur, quod candoris & prudentiae erat. Sed ubi semel, rebus omnibus ponderatis, & cognitis, ceperat consilium, fidenti & constan-

stanti animo urgebat propositum, neque ab eo se abduci fortuitis eventis sinebat: quippe scientiae & recte facti conscientia nitebatur, quae omnem trepidationem & inconstantiam fugat. Neque acerba remedia fugiebat, ubi lenibus & jucundis proficere non daretur: saevam lenitatem existimans, quae cum periculo aegrotantium esset conjuncta. Itaque interdum etiam per febres, spasmos, inflammationes, suppurationesque, arte concitatas, ad salutem grassabatur. Ceterum ubi mitior ratio satis efficax videbatur, lenia praeferebat, rheum, aquas minerales, Peruvianum corticem, & similia. Atque, ut ratione magis duci, quam consuetudine, videres, multa contra consuetudinem, & inveteratas opiniones medentium, factitabat, unde ei ab initio prope bellum indictum est a mulierculis, quae suae quoque cognitionis esse aegrotantium, in primis puerperarum, curationes putabant. Proximis a partu diebus alvum, vel eluendo, vel ciendo, purgabat, magno cum puerperarum levamento. Nam ea ratione non raro & purpuram imminuentem repressit, & intermissum lochiorum fluxum restituit. Neque dubitabat clystere uti in omnibus acutis morbis, in quibus existunt ea, quae exanthemata dicuntur: quae res prospere cessit in multis. Medicamenta e genere terreno in ventriculo roborando repudiabat, iisque frangi potius ventriculi vires, quam firmari, docebat. Multas curationes nobiles fecit revocatis saepe ad salutem, qui pro depositis haberentur. Ut mittam oculorum curationes, quarum supra mentio injecta est, quas ille, in primis per *ῥύον*, feliciter, centies amplius, fecit: multos, qui phthisi desperata crederentur laborare, rhei diuturniori usu perfanavit: hydrocelen, paucis ante mortem annis, bis feliciter curavit, semel etiam in homine imbecillo, & gravi tabe paene exhausto: adolescenti genu, convulsus infelici saltu, & debilitatum, aquae destillatione firmavit: surditatem per concitatum vehemens in osse, quod mastoides vocant, ulcus depulit: ani fistulas, male aliquoties cultro tentatas, sectio-
ne sustulit: feminis, quae aliquoties abortum fecissent, rhabbarbari, terreis & nitro misti, usu roboravit uterum, ut contineret, ad maturitatem usque, prolem:

ulcera pedum inveterata & tumores, frustra tentatis aliorum auxiliis, saepe vinctura in perpetuum coërcuit atque siccavit; feminam foedo oris sapore, cuius nulla causa appareret, liberavit, incisa supra mammas carne, qua, iussa animadvertere, doloris aliquid senserat, & tabo plurimo, eoque teterrimo, inde detracto. Quibus rebus, multisque aliis similibus, tantam sui fiduciam injecit hominibus, ut, in gravissimis ac desperatis morbis, ad eum tanquam ad certam salutem, confugerent. Neque vero medicamentis semper, iisque aut multis, aut solis, adversus morbos pugnabat, quod medicamentorum propolis magis, quam medicis dicebat convenire: sed vel maxime victu regendo, omninoque iis, quae minima vulgo putantur, diligenter videndis, secutus praeceptum Celsi: de quo etiam ejus extat oratio. Pari ratione etiam rectam hominum valetudinem tuebatur, publice privatimque monens, quae prodesse valetudinis firmitati, quaeque obessent: quo pertinent, quae de morbis ex immunditie, de thoracibus, de aquae fontanae salubritate, de pallore per adversam valetudinem quaesito, de somno infantum ex agitatione cunarum, de somno in cubiculis calefactis, de actione negotiosa propter valetudinem circumcidenda, scripsit. Curandi dexteritatem, prudentiamque, commendabat ingenii suavitas, morumque elegantia singularis. Nihil in eo asperi, nisi forte necessitas & aegrotantium salus exigeret, aut inepta & noxia muliercularum sedulitas aliter coërceri non posset: nihil non moderatum, atque ad urbanitatem exquisitam compositum. Omnia ei veniebant in mentem, quae, quoque tempore, ac loco, apte, urbane, ac suaviter dicerentur. Quam facultatem, ab ingenio datam, idoneis lectiunculis alebat: Itaque, si tempus erat, totas horas apud aegrotos desidebat, eosque non consilio magis juvabat, quam sermone recreabat. Adeo ille etiam mutam atque tristem artem, disertam efficiebat hilaremque!

Nihil aequè curaverat, quam ut scientiam, ad medicinam recte vel docendam, vel faciendam, necessariam, in potestate haberet, neque circa commentarios medicos trepidare cogeretur, quoties aut scho-

lae

lae habendae essent, aut ad ferendam opem vocaretur: quod qui necesse habent in ullo genere disciplinae, vere vivunt in diem. Itaque etiam ad examina eorum, qui docendi potestatem peterent, non magis ipse praeparatus veniebat, quam, qui examinarentur, aequata, quoad posset, conditione utriusque: iniquum ratus, tironem respondere imparatum juberi, quae veteranus interrogare imparatus non posset: neque cogebatur de schedula interrogare, a qua si aut oculos dimoveret, aut alterius vel inscitia, vel calliditate, abstraheretur, captum se ac proditum ostenderet. His radicibus etiam fiducia illa nitebatur, quae eum usum esse diximus in curationibus morborum: cum facere se sciret, quae oporteret, etiam si non sequerentur, quae vellet.

Pleraque scripsit per occasiones Academicas, cum aut ipse munus publice docendi adiret, aut Doctores artis medicae inaugurarentur, aut sectiones cadaverum publicas indiceret, aut denique produceret, qui disputandi facultatem vellent ostendere. Argumenta, si quidem ab his discefferis, quae ante commemoravimus, sunt fere ex interiori Anatome, in primisque Chirurgia, cujus eum maxime studiosum diximus. Orationes inaugurandis Doctoribus habuit non paucas. In quibus ille non difficilia artis capita tractabat, quae nemo, nisi artis peritus, intelligeret, sed quae ab omnibus ex aequo intelligi, omnibusque vel emolumento esse, vel delectationi, possent: inhumanum ratus, omnium ordinum hominibus ad audiendum convocatis, ea dici, quae non omnes vel audire vellent, vel intelligere possent. Quod institutum ille etiam in multis programmatis tenuit, quibus ad solemnia inaugurationum invitaret: cum invitare homines consentaneum putaret per ea, quae possent legere. Illud etiam animadverti ab eo saepe spectatum, ut programmatum & orationum argumenta consentirent argumentis Disputationum, quae pro Doctoris honoribus defenderentur: veluti, cum Disputationi, de Rubore, prolusit, de pallore per adversam valetudinem quaesito, ea autem finita, de pudore medici dixit: quod omnes vident, neque doctrinae, neque ingenii vulgaris esse. Ea facultas si non dabatur,

salva illa, quam dixi, dicendi popularitate," ad personas inaugurandorum ita attemperabat orationem, aut ad tempora, ut facile elegantia in deligendo argumento appareret. Principatum in scriptis ejus facile tenent Institutiones Chirurgiae rationalis, cum medicae, tum ejus, quae manu fit, natae illae e scholis, quas per multos annos habuit, chirurgicis, diuturnaque observatione & usu: opus descriptione, perspicuitate, subtilitate, copia variae doctrinae, atque etiam elegantia, commendabile. Ab inflammationibus orsus, explicat earum varia eventa. Dehinc vulnerum, tumorum, ulcerum, fistularum varia genera, ossium morbos, atque alia insuper vitia, persequitur, quae manus curam in curando desiderant. Reliquis morbis statim curandi praecepta subjicit, consulens in eo tironibus pariter atque magistris, ne, istis a se divulgis, repetendorum antea dictorum molesta necessitas consequatur. Nihil est in ullo genere, quod ad hanc rationem pertineat, uspiam inventum ab ullo, quod in hoc libello desideres: eaque omnia exquisito delectu, miraue brevitate, sine ulla obscuritate, explicantur: si quis quidem veteris, interdum etiam interioris, Latinitatis non sit rudis, cujus ille amantissimus erat. Commemorantur etiam passim, qui de singulis capitibus diligentius scripserunt: quod facile erat ei, qui in lautissima suppellectili librorum esset. In scribendi genere nihil tam laborabat, quam ut perspicuus esset: praesertim, cum prope unice in docendo versaretur. Itaque etiam minus vinciebat orationem, & pronomina interdum magis frequentabat, quam elegantia aurium ferret. In orationibus limatior est: quae tamen & ipsae leniter & aequabiliter decurrunt. Puritatem quidem, praeterquam in paucis, diligenter conservavit. In primisque delectum verborum amplectebatur: neque alia de causa laboriose, ut aiebat ipse, scribebat, quam, quod in isto delectu sibi non adeo facile satisfaciebat.

Bibliothecam reliquit, qualis nunquam antea in hac urbe fuit: si non scriptorum veterum Graecorum & Latinorum delectu & copia, aut alio quo elegantiori genere, quamquam in his quoque excellebat: at medicorum librorum apparatu, quem habuit, cum in cmri
ge-

genere egregium, tum in Anatomico & Chirurgico, historiaque medica, tam locupletem & plenum, ut nihil propemodum ei deesset, quod ullo tempore, aut loco, scriptum de tali argumento extaret. Atque ipse auditus est paucis ante, quam mortuus est, diebus, cum diceret, nihil se quidem magnopere scire de Chirurgicis & Anatomicis, quod addi posse videretur. Peregrini quidem medici, qui ad eam visendam venerant, fateri solebant, nihil se simile usquam vidisse; ut dolendum videatur, tantum, tot annorum studio, tantisque sumptibus, congestum thesaurum tam celeriter dissipari.

Sed cum satis de disciplina ejus, institutisque, dixerimus, qualis in reliqua ratione vivendi fuerit, paucis addemus. Religionem sine ambitione colebat, recte & magnifice, hoc est, convenienter naturae ac librorum divinatorum auctoritati, de Deo, rebusque divinis, sentiendo, se suaque omnia voluntati Dei permittendo; a cujus benignitate tranquille expectabat, quae alii quibuscunque artibus anxie peterent. Superstitionem non modo communi sapientum omnium odio prosequeretur, sed etiam proprio quodam: cum eam omni tempore obfuisse demonstraret verae medicinae. Bonum virum fuisse, ne inimici quidem abnuerint. Nihil ficti inerat, nihil simulati: nihil assentationis servilis, etsi saepe cum Principibus & aulicis versato: nulla avaritia: nullae malae aut sordidae, vel in honoribus, vel in pecuniis quaerendis, artes: ingenii altitudine omnia humilia longe excedente: magnum contra eorum, qui talibus uterentur, odium. Atque ille boni & prudentis viri laudem non modo animi quadam magnitudine, & officii cura adpetebat, sed etiam ad perfectionem laudis medicae assumendam putabat. Amicitias tanto majori cum fide colebat, quanto majus praesidium ad vitae humanae suavitatem in iis ponebat. Nihil tam difficile ac molestum putabat; quod non amicorum causa libenter, ac sine omni utilitatis respectu, faceret. Iis porro se totum aperiebat, cautus alioqui, & non ignarus latebrarum & fraudum, quae in humanis animis esse soleant. Unde haud difficile est, intelligere, quanta fuerit in deligendis amicis diligentia. Amicos

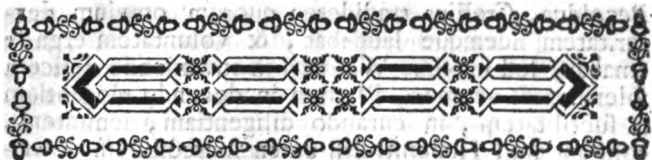
T 4

autem

autem probabat ab ingenii suavitate, doctrina, publici boni studio, omninoque honestatis amore, atque etiam *impugnata* patientia. Ipsius autem amicitia tanto magis expetebatur & colebatur a multis, quo magis ea, & propter doctrinam, prudentiamque viri, fructuosa, & propter suavitatem ingenii, jucunda reperiēbatur.

Quo minus est mirandum, ejus mortem acerbam omnibus & luctuosam accidisse: cum prope nemo esset, quin aliquam in eo jacturam videretur fecisse. Ea ipsi evenit a. d. XIX. Decembris anni a. C. N. cīccccxxxvii. post gravem & repentinam pectoris oppressionem, quae eū in coetū amicorum erat adorta. Nam hinc sella adoperta domum perlatus, cum vix cubiculum esset ingressus, apoplexia extinctus est. Reliquit duas filias, totidemque filios: quos, optabile est, parentis gloriam, pro ingenii facultate, tueri, & novis laudibus cumulare.

E L O G I U M
J U S T I G O T F R I D I
G U N Z I I

Justus Gotfridus Gunzius natus est in oppi-
dulo ad radices Saxi Regii, a quo & no-
men habet, XII. M. P. ab urbe Dresena,
anno hujus seculi quartodecimo, ipsis Ka-
lendis Martiis, patre Gotfrido, sacrorum
ibi tum antistite. Initiis literarum a domestico præ-
ceptore perceptis, missus est Gorlitium in Lusatos,
ad capiendum omnium humaniorum literarum cul-
tum: unde bene conformatus discessit Lipsiam ad al-
tiorum literarum, in primisque Medicæ artis, stu-
dium: ad quod ille, sive ingenii bonitate incensus,
sive ab auctoribus bonis admonitus, ita accessit, ut
non mediocrem artis vel intelligendæ, vel facien-
dæ scientiam sibi comparandam putaret, sed ut in
utroque genere aliquando excellere cuperet. Itaque
primum se ad Physicos contulit, sed eos, qui ipsius
naturæ velut audiendæ spectandæque facultatem,
per experimentorum aditum, darent. Physices autem
amoenitati adjunxit severitatem mathematicæ doctri-
næ, sine qua justam aut utilem medicæ doctrinæ
scientiam contingere non posse, Walthero, Medico
tum primario, crediderat, usus excellenti Richteri
Haufenique disciplina. Sic præparatus accessit ad
medicæ doctrinæ partes omnes cognoscendas, quas ei
Waltherus, Platnerus, Hebenstreitius, Quelmalzius,
T 5 Pe-

Regoldus, Crellius tradidere: quorum omnium dexteritatem fidemque laudabat, & voluntatem erga se amabat, sed maxime Waltheri in inveniendo felicem solertiam & acumen, Plattneri in docendo elegantiam & subtilitatem, in curando diligentiam, lenitatem, constantiam, Hebenstreitii autem incredibilem doctrinae varietatem & copiam admirabatur, consequi conabatur, ad extremum se consecutum esse factis ostendit. Posthaec, editis legitimis profectus speciminibus, primum Philosophiae, deinde medicae artis doctor creatus, coepit, quae feliciter didicerat, aliis tradendo, aditum sibi ad locum inter publicos medicinae doctores munire. Qui ei paullo post datus est, suffragante in primis Walthero. Iussus enim est Anatomicam & Chirurgiam inter Professores regios extra ordinem docere. Ante vero, quam Scholas publicas aperiret, iter per Jenam, Gotham, Cassellas, Marpurgum, Giesam, Moguntiacum, Wormatiam, Argentoratum, & Lotharingos, fecit Lutetiam Parisiorum: quacunque transiret, non modo medicis claris, sed etiam litteratoribus, historicis, philosophis, bibliothecis publicis privatisque, & quaecunque visenda quaeque urbs haberet, aditis, cognitisque. Lutetiae autem, qua maxime intenderat iter, eadem ille quidem curiose fecit, sed magis tamen, hoc est, diligentia & assiduitate summa, usus est exercitationibus anatomicis & chirurgicis, adjutus consiliis exemplisque clarissimorum, qui tum erant, virorum: velut in corporibus secandis, Haunalti & Bertini; in curationibus, quae manu sunt universis, Guerini & Ledrani: in obstetriciis separatim, Gregorii: in oculariis denique, Sanct-Yvonis. Quibus omnibus, & eas, quae in discendo exercendoque laudantur, virtutes, & quae in vita usuque familiari amantur, ita probavit, ut etiam absentem laudarent, amarent, omnibusque officiis colerent. His agendis cum decem ipsos menses in Urbe exegisset, percellitur repentino mortis paternae nuncio, cogiturque, abjecto diuturnioris commorationis consilio, reditum in patriam parare. Sed hunc quoque gubernat discendi aviditas, quae satiari non potest. Nam per Flandros Brabantosque in Batavos abiit, visitque Insulas, Gandavum, Bruxellas, Antverpiam,

plam, Roterodamum, Harlemum, Hagas, Lugdunum, Trajectum, Amstelodamum, &c. Multorum ibi summorum in arte medica virorum, non modo in notitiam, sed amicitiam venit; adeo celeriter & doctrinam & humanitatem ejus adamarant: in his Switenii, alterius Boerhavii, quocum ei ab illo tempore ad mortem usque intercessit, literis ultro citroque mittendis, & omni genere officiorum sustentata. Reversus Lipsiam, quod factum est anno undequadragesimo ad finem vergente, statim scholas publicas privatasque coepit habere, in primis in eo genere, ad quod maxime studium suum contulerat, edens etiam subinde in publicum aliquid exquisitae observationis, aut inventorum suorum, ut de calculi curandi viis, quas chirurgi Franco-galli invenissent, de comodo parturientium situ, de arteria maxillari interna, de herniis: quae omnia sic probata sunt peritioribus, ut medici exteri eum primariis in suo genere viris haud dubie adnumerarent. Sed etiam principes in hac urbe medici sic judicabant, nominatim Platnerus, idoneus certe judex, nec prodigus ille laudis: qui saepe inter amicos eum medicorum in hac urbe eruditissimum pronuntiavit. Quamquam rebus ita se judicare ostendit, cum Chirurgiae institutiones, quas absolvere per valetudinem ipse non posset, per eum potissimum absolvi voluit. Quo minus mirandum est, si mox omnes undique honores in eum congesti sunt, qui cadere in ejus ordinis virum possent. Nam adscitus est anno XLIV. suffragante Bertino, in Academiae Scientiarum Parisiensis consortium, primum hactenus, ut per literas inventa a se & observata ad Academicos referret, mox, ut ipse in Academicorum numero esset: anno autem XLVI. in Academiam Rothomagensensem, & ad extremum in Succicam. Neque domestica ei praemia defuere. Nam a. XLVII. Physiologiam, proxime sequente, Anatomen & Chirurgiam, publice inter ordinarios profiteri jussus est: duobus autem post evocatus est Dresenam, ad Regis valetudinem curandam, & Collegium Medico-Chirurgicum consiliis & auctoritate regendum, hac conditione, ut locum inter Professores Lipsienses retineret,

neret, & ipse legeret, qui sua vice Anatómen & Chirurgiam Lipsiae doceret.

Omnium maxime adamaverat Anatomem: quam qui negligerent, aut contemnerent, velut sordidam, foedam, & parum salubrem, nihil aliud nisi ignaviam profiteri iudicabat. Nec profecto mundius & elegantius est, fistulas ani inspicere, & hernias tractare, nec salubrius, valetudinaria obire. Atque etiam hanc ob causam videatur purissima, quod eam solam Empiricorum vulgus profanum non attingit. Sed omnium illa medicae doctrinae partium est difficillima, ipso Hippocrate (*de Corde, init.*) negante, cujusvis esse, corpora secando bene tractare. At Günzii erat. Etenim nec sumtibus in comparando instrumento Anatomico, nec labori in exercendo, nec sibi unquam pepercerat: mentem, oculos, manum, cultellos denique ipsos, ita sibi obedientes diligentia & assuetudine reddiderat, ut nunquam aberrarent. In hac porro fabricae humanae indagazione solis oculis credebat: his ipsis tum demum, cum aliquoties idem testati essent: non ignarus, quam facile oculi viderent, quod videre vellemus, quam facile specie inani deciperentur: nihil opinionibus tribuebat, omnia cultello: menditia denique tanta adhibebatur, ut nec delicatiorum oculi demonstrationes ejus refugerent, quas etiam facilitas quaedam explicandarum rerum, rationumque reddendarum commendabat; tanta illa, ut omnibus appareret, dudum in potestate habuisse virum, quae aliis traderet.

Multa in omni parte medicae doctrinae vel invenit, & vidit primus, vel ea luce perfudit, ut invenisse videretur. Interiorem arteriam maxillarem, in quam ille carotida exterior desinere putabat, longe planius & diligentius ipso Winslovio descripsit: at vasa lymphatica & venas, quae in ligamento, quo hepar suspenditur, medio atque sinistro ad septum transversum, & peritonaeum adscendunt, primus descripsit, lineari pictura expressit, & quem usum in corpore humano haberent, ostendit. Glandulae θυρεοειδής fabricam figuramque, cartilaginem κρικειδή, & musculos περιϋστείς, περιθυρεοειδής, σολοϋειδής, κρικοθυρεοειδής, aliosque, novis observationibus, in Academicorum Parisienſium

Com-

Commentarios relatis, illustravit, itemque septa, quibus plures corporis humani cavitates dirimuntur, quae ille primus docuit, non per medium duci, sed cavum quodque, ut Circum Romanum spina, inaequaliter partiri. Nec minus lucis adfudit cerebri partibus, matri piaë & ἀραχνοειδῇ, lobis, substantiae corticali & medullari, matrisque durae in falcis speciem propagationi & sinubus, glandulae pineali, ventriculis, infundibulo, fornici, aliisque. Nihil tam laborabat, quam ut omnium corporis partium situm recte definiret atque describeret, cujus diligentiae specimina utilia exstant in libello *de Utero & muliebribus*. Nec minus curabat hoc, ut, sicut alia Medicorum & Chirurgorum inventa, ita, quae diligentissimus quisque apud externos partium corporis indagator reperisset, & ipse cognosceret, & eum studiosis in praelectionibus communicaret, velut de fabrica, figura, mutationibus usuque ossium in infantibus recens natis, pueris, & adolescentibus, aliaque permulta, nullis parcens sumibus, dum studio suo obsequeretur, & studiosorum utilitati consuleret. Neque satis habebat, naturam partium corporis omnium accuratius cognovisse, observationis solam vel suavitatem vel laudem expetens, sed ad usum curationum, tum earum, quae medicamentis fiunt, tum, quae manum desiderant, conferre tentabat. Nam & morbos, & vitia, quae infestant corpus humanum, in his ἀμαύρωσι, σαρφάλωφι, & cataractam, itemque hernias & ozaenam maxillae, ita pervestigavit, ut novos medendi modos exquireret & meliores. In quo ei subinde accidit, quod multis ante ipsum magnis viris, ut invidia ei fieret ab iis, qui etiam in curationibus morborum aliquid innovari, nisi ab se, non ferrent; ut, cum Peruvianum corticem, & vomitoria adhiberet in morbis iis, in quorum curationes eis nondum aditum consuetudo & consensus medentium fecisset. Sed eam ille invidiam superabat constantia, & eventu curationum magnarum felici, qui ei tam saepe contigit, ut certatim eum & admirarentur alii, & imitarentur, ii autem, qui periculosius aegrotarent, ejus auxilium in primis expeterent.

Multa

Multa scripsit, plena observationum maxime, tum alius bonae frugis, pleraque per occasiones scholasticas, ut in doctoribus creandis, Anatomicis exercitationibus indicendis, aut juvenibus ad disputandum producendis, quaedam etiam in Commentarios exterrarum Academiarum relata, de libris medicis in Actis Lipsiensibus plurima, libellos denique alios. Hippocratis libellos de *humoribus purgandis* & de *Diaeta acutorum*, itemque *Epidem. Sect. I. a Guil. Dureto* cum Versione Latina & doctis commentariis editos, non modo repetendos formis Lipsiensibus curavit, sed etiam novis animadversionibus verborum atque rerum auxit, praefixa etiam elegante & erudita praefatione. Atque in animo habebat edere *alterum Volumen Aërii*, & *Celsum* emendare atque illustrare, comparatis undique & scriptorum & editorum subsidiis: sed id consilium praematura mors destituit.

Etenim cum ab adolescentia incredibili flagraret discendi studio, cuperetque excellere inter paucos, incidit in quandam legendi cogitandique quasi intemperantiam, qua commisit, ut hypochondria vitium contraherent. Ejus mali vis primum erupit anno sexto & quadagesimo, non sine periculo vitae: quod ille quidem tum evasit, ceterum subinde illius mali reliquias & sensit & timuit. Auctis deinde & negotiis, & molestiis munerum, magis in dies fractum est corpus natura sua non admodum robustum; cujus latentia vitia amicis color oris pallidus & luridus satis indicabat. Nec ipse ignorabat imminens periculum. Nam anno toto ante, quam occubuit, animadverterat, arteriae motum tertio quoque tempore hiare, & imbecillitatem corporis in dies augeri sentiebat. Ipsum discrimen eum oppressit anno LIV. mense Junio, in procinctu itineris in Poloniam, quo in comitatu regio iturus erat. Nam repente eum invasit primum imbecillitas, qualis esse a defatigatione gravi solet, mox catarrhus vehemens, sed tanto cum aestu, ut celeriter in febrim acutam exardesceret, ex qua inflammatio orta, cujus perspicua signa sexta die, mortem adesse, nunciabant: quae altero die, h. e. a. d. XXII. Jun. consecuta est, magno cum moerore suorum; ac dolore omnium, qui viri ingenium, doctrinam,

nam, artem, virtutemque cognovissent, & quanta in eo jactura facta esset, judicare possent. Uxorem habuit Joannam Caritatem Hocheimeriam, Lipsiensis mercatoris filiam, matronam ornatissimam, ex qua duas filias totidemque filios suscepit: quos paternae laudis haereditatem tueri cupimus,

202

LIBRARY OF THE

UNIVERSITY OF CHICAGO
DIVISION OF THE PHYSICAL SCIENCES
500 EAST MATHESON DRIVE
CHICAGO, ILLINOIS 60607
TEL. 733-4331

202

JO. AUGUSTI ERNESTI
NARRATIO

DE

JO. MATTHIA GESNERO

AD

DAVIDEM RUHNKENIUM V. C.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

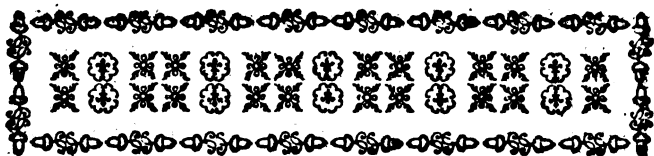
LIBRARY

1961

CHICAGO, ILL.

1961

CHICAGO, ILL.

JO. AUG. ERNESTI NARRATIO

D E

JO. MATTHIA GESNERO

A D

DAVIDEM RUHNKENIUM V. C.

cerbum dolorem renovare jubes, Ruhn-
keni, Vir Celeberrime, cum Tibi de Ges-
neri vita, ingenio, institutis, moribus-
que a me vis scribi: cujus obitum cum
& literarum causa omnibus vehementer
esse dolendum putas, & mea quoque
causa Te scribis dolere, & verissime judicas, & ad-
versus me peramanter facis. Nam fuit profecto ta-
lis, qualem paucos ante annos descripsi in Home-
rici Operis praefatione (quam ille in ultimis ad me
litteris *ιστοριον* suum appellabat) *Graecarum omniumque*
bonarum literarum in Germania, (addiderim, non modo hac
nostra, sed omni memoria) longe princeps, ingenii autem fe-
licitate, doctrinae accuratae & exquisitae copia, orationis do-
nique elegantia & dulcedine veterum optimo cuique similimus:
neque id Tibi, aut cuiquam, qui ingenium & doctri-
nam recte aestimare possit, dubium arbitror videri.
Quodsi Tibi contigisset, illum coram videre & allo-
qui, cum eo diem unum & alterum exigere familia-
riter, ita Te adfectum ab eo discessurum fuisse con-
fido, ut nostrum quondam Askewium, Britannum V. C.

V 2

cui

qui cum in peregrinatione ab eo ad me venisset, ad primam Gēsneriani nominis mentionem, in admirationem non modo doctrinae, sed humanitatis, sed elegantiae, sed suavitatis effusus, *talem*, inquit, *virum nunquam vidi*. Adeo ille ingenii & doctrinae magnitudinem etiam externis illis bonis aequabat. Ego autem quomodo non praecipuo & acerbo dolore excrucier in istius morte, qui me adolescentem, ut primum vidit, & de literis mecum collocutus est, ita adamavit & laudavit, ut omnibus aequalibus, etiam cum invidia quadam sua, palam praeferret, quocum tres ipsos annos in Scholā Thomana conjunctissime & suavissime vixi, post autem per xxvii. annos amicitiam sanctissime colui, animo denique, voluntate, ac sensu de literis ipsis, & de rebus omnibus, ita conjunctus fui, ut ipse saepe miraretur tantam consensionem ingeniorum & animorum nostrorum, nec modo in literis ad me suis, sed etiam apud alios. Et nihil dixi de ejus in me meritis, quae multa, & magna, & jucunda extiterunt. Quarum rerum causa quantopere illum amaverim, & in eadem illa epistola dixi, & ita vulgo notum fuit, ut etiam amicus quidam meus, cognita ejus morte, statim ad me accurreret, & per ambages me ad eam cognoscendam deduxerit, ne, repentino jacturae tantae nuncio, vehementius, quam opus esset, perturbarer.

Erat autem tum recens adhuc dolor alius e morte Praeceptoris, unius de omnibus superstitis, & optime de me meriti, Frid. Gothilf. Freytagii, qui Scholam Portensem triginta amplius annos optime rexit, & ejus veterem gloriam paene unus sustentavit. Erat enim, ut alia bona mittam, Graecarum & Latinarum literarum eximia scientia praeditus, in primisque exquisito judicio elegantiae in scribendo valebat. Hic primus orationem ineam limae suae severitate expolivit, intra justos fines redigere, & numerosam efficere docuit. Et habebat admirabile artificium effingendae orationis puerilis, non modo iis, quae scripta essent, castigandis, pro cujusque ingenii & facultatis modo, sed etiam actum ipsum & quasi nifum scribendi, & elaborandae orationis adjuvans, praecipiendo, admonendo, cavendo. Nec alii Graecarum literarum amo-

amorem debeo, quarum discendarum studium ille mihi, ab iis alieniori, quod ad consilium vitae futurae nihil admodum mihi profuturas, passus eram mihi persuaderi, opportunitate aliqua usus, ita efficaciter injecit, ut post etiam intemperantiam discendi coërcere necesse habuerit. Denique me deduxit ille in domum Stiglitii, Consularis nuper Civitatis nostrae, a quo quantopere adjutus, ornatus, denique etiam amatus sim, cum sciant omnes, sitque in eo pars magna dignitatis nostrae, non opus est dicere. Itaque morte ejus cognita, quamquam multarum rerum jucundissimarum, quas ante attigi, memoria subibat animum, tamen longe major invasit moeror, quem etiam Scholae illius fortuna, & identidem incursans & se immiscens Stiglitii memoria aggravabat, cujus prudentiam, gravitatem, constantiam, auctoritatem, Civitati alienissimo tempore ademptam, nunc quoque lugemus.

Ad hunc ergo dolorem cum accessisset Gesneri mors, incredibile dictu est, quanto moerore fuerim oppressus. Quo magis abhorruì a consilio hoc scribendi, cum Tu, V. C. statim ab nuncio rei ad vos perlato, a me petiisses. Nunc cum, interjecto longiori tempore, resederit ille tumor, & Tu me subinde admonueris, suscepi Tibi describere imaginem viri: non quo id omnium maxime possem, aut quo considerem plane exprimere tanti ingenii tantaeque virtutis pulchritudinem, sed ut Tibi, cui virum non nisi de scriptis nosse contigit, adumbrarem utcunque totum ingenium illud & virtutem universam, quae longe profecto latius patuerunt, quam existimare possint, qui sibi imaginem ejus e scriptis fingant. In quo mihi plane accidit, quod iis, qui uxorem cariorum acerba morte amiserunt. Etenim quae cogitatio ab initio, in viriditate luctus, ita perturbat ac moerore conficit animos, ut eos etiam avocare & avertere ab tali cogitatione necesse habeant, ea paullatim accipit suavitatem tantam, ut eam etiam oblectationis causa sibi proponant, eique, libentissime indulgeant. Profecto haec dum scripsi, recensendis animo & intuendis viri bonis, tanta non modo voluptate perfusus sum, ut Tibi saepe gratias tacitas egerim, qui me ad hanc scriptionem impulisses, sed etiam caritate viri incensus, ut, cum maxime amarim,

rim, tamen multo magis, quam antea, amare Gesnerum viderer. Itaque Te quoque, & quicumque haec legerint, ita adfectos ab hac lectione discessuros confido, ut ad pristinum de Gesnero iudicium, quamquam praeclarum, benevolentiamque, magnam accessionem factam sentiant.

Natus est anno superioris seculi uno & nonagesimo in Franconiae villa prope Noribergam, sed Anspacensis ditionis, patre Jo. Samuele, qui ibi sacra faciebat magna cum sanctitatis laude. Hujus de majoribus etsi nihil certi possum tradere, unde planum fiat, an cum magno illo Conrado communes origines noster habuerit; tamen ab eo memini mihi ante multos annos scribi, se vestigiis quibusdam eo duci, ut ab eadem se stirpe ortum crederet: itaque non dubitasse, Conradum imitari, quatuor elementorum figuras in epistolis signandis usurpando, praesertim hortante Jo. Jacobo Gesnero, Tigurinae Scholae clarissimo ornamento. Hoc autem ille scripserat propterea, quod vitio dederat nescio quis, quod eo signo uteretur, cui nihil praeter nomen cum illa familia esset commune, atque arrogantiae & vanitatis nomine reprehenderat. At ille non opus habebat ab alio petere nominis claritatem, qui sui ipse ingenii luce nomen suum satis illustre fecisset. Sed de hac re certiora suo tempore traderet, qui vitae Gesnerianae Commentarium scribere instituit, Hambergerus V. C.

Patrem mature amisit, annos natus undecim; sed affectum patris & curam reddidit vitricus, qui non modo puerum ipse, quoad domi suae habuit, literis erudit, sed etiam in Gymnasium Anspacense deduxit, in quo octo ipsos annos convictu publico, & disciplina literarum usus est. Praeerat tum illi ludo Georgius Nicolaus Koelerus, magnae vir doctrinae & excellenti docendi solertia, sed qui fama digna carebat, quod ingenii monimenta prodere non curabat. Enimvero omni tali monumento illustrius est, quod sibi in Gesnero disciplina sua conformando peperit, & nactus est ab hujus grata eloquentia, qua imaginem ejus expressit. Ille autem mirifice delectabatur hoc opere disciplinae suae, gaudebatque se ab discipulo doctrina & eloquentia supera-

ri.

ri. Itaque cum ad eum scribebat, utebatur hac praescriptione: *Lentulus Ciceroni suo*. In institutis viri hujus, quibus eum longe a fastu paedagogico abfuisse, & varietati ingeniorum accommodare solitum disciplinam pateat, hoc maxime numeraverim, quod Gesnerus libenter narrabat. Cum in lectionibus tradenda videbat, quae ad Gesnerum nihil pertinerent, intelligebatque, eum, si nihil aliud, at nihil acturum, quod vix sperari potest in alacrioris ingenii puero, certe tempus perditurum; adferebat, quod ipse ageret separatim a ceteris, locum difficiliorem e scriptore Graeco, aut e Codice Hebraico, saepe etiam una continuatione & sine accentibus scriptos, verba item Graeca aut Hebraica temere ac nullo ordine contexta, quae, dum ceteros doceret, ipse explicaret, & deinde explicata praeceptorī traderet: qua re mirifice adolescentis ingenium ad quaerendum & investigandum acuebatur. Cum nihil attulerat per tales occasiones, patiebatur eum interea alias res tractare, literas Syriacas, Arabicas, Aethiopicas, Samaritanas, pingere, aut ad legendi facultatem exerceri, suppeditatis etiam libris. Atque ad harum linguarum omnium, etiam novitiarum, Francicae, Italicae, Britannicae initia percipienda privatim, docendo, hortando adducebat. Quorum institutorum prudentiam sibi plurimum profuisse fatebatur; libenterque commemorabat, quantum temporis illa cura praeceptoris & indulgentia lucratus esset, quod sibi in alia disciplina periturum fuisset, & permultis praeclaris ingeniis perit per condiscipulorum tarditatem & superbam incitiam praeceptorum, ad contemptum sui trahentium & irascentium, si quis non vult bonas horas sibi perire. Quo nomine mihi olim meminisse quendam de praeceptoribus iniquiorem fuisse, qui, sive ipse animadverterat, sive ab aliis audierat, me, dum ipse suo modo interpretaretur, quae haberet in manibus, alia legere. Herodiani quodam tempore historias interpretabatur, sed, sive suo quodam instituto, sive potius eorum causa, qui parum profecissent, quorum solet esse in Graecis magnus numerus, tardissime progrediebatur, cum in singulis verbis diu haereret, omnia cum pulvisculo

excuteret; cum ego, tarditatis illius impatiens, ita eum praecurrerem in textu Graeco legendo, ut in extremo libro decurrerem, cum ille adhuc moliretur in primo. Cum igitur aliquando me vidisset attentius defixum in libro meo legendo, nec dubitaret, quin aliud legerem, quam quod ipse explicaret, repente, dum alius recitat, quod jusserat, descendit de cathedra, & me oppressurus suspensio gradu adrexit mihi. Jubet me pergere in lectione ab alio coepta. Ego coepi quaerere locum: ab vicino, ipso inspectante, petere librum. Tum ille, velut me in manifesto delicto deprehendisset, accusare fastidium meum. Et parum aberat . . . Ego autem, animo sumto, ei demonstrabam, Herodianum esse, quem legerem, adfirmantibus etiam vicinis: & res ipsa fidem faciebat, cum nullus alius liber in manibus esset: mihi nimis leptum negotium esse: itaque praegressum esse legendo, & cum maxime versari in ultimo. Proferebam etiam chartulas, in quibus quaedam excerpta e libris singulis scripseram. Hac ille demonstratione confusus conticuit, nec mihi postea molestus fuit. Et narrabat mihi post Freytagius, eum apud se hoc nomine de me questum, quod ea res ad contemptum sui pertinere videretur: se autem ei sic respondisse, ut diceret, cum meum studium omnibus notum esset, nec ipse ignoraret, me jam tertium annum acerrimo studio in Graecis versari, securum esse de me, & quid legerem, inquirere non debuisse. Est sane res majoris prudentiae & artificii, quam vulgo credunt, multos, in tanta ingeniorum, adde etiam profectus diversitate, una disciplina continere, sive, docendi rationem ita ingeniorum varietati accommodare, ut eodem tempore tarditati & celeritati consulas, illam incites, hanc non retardes & frangas. Ejus rei nec una ratio est, nec eadem cadit in omnia docentium ingenia. Sed de ea re hoc loco dicere ac praecipere nihil attinet: de Gesnero dicere instituimus: ad hunc igitur redibimus.

Non uni praeceptorum carus erat Gesnerus, sed omnibus, qui praeclara ingenia cognoscere & amare didicerant: in his in primis Jo. Frid. Weillio, viro multae & elegantis doctrinae, qui studia Principum Anspacensium

sum Friderici & Guilielmi Friderici magna cum fide & pari laude rexerat. Is igitur non modo tum Gesnerum multis beneficiis adfecit, sed etiam Academicis studiis prospexit, lauto stipendio impetrato, quo tenuitas fortunarum sublevaretur. Dimissus ex Anspacensi disciplina Jenam abiit, audivitque praestantissimos Philosophiae, Matheseos, Historiae, linguarum ac Theologiae doctores; sed in primis Danzium & Buddeum sectatus est. Ab illo quidem ad intimos literarum Hebraicarum recessus deductus est, nec minus Syriacae, Chaldaicae & Arabicae linguae idoneam & ad Hebraicas literas utilem scientiam. Buddeum autem, assidue audivit, Theologiam, Controversias, Historiam Ecclesiae tradentem, itemque Grotii divinum de jure belli ac pacis opus interpretantem. Et hunc quidem ita cepit ingenii admirabili praestantia, doctrinae recto studio, ac mox doctrina ipsa & virtute, ut eum vellet esse in contubernio filii Caroli Francisci, qui in aula Ducis Gothani, Consilarii, ad extremum Procancellarii munere magna cum laude functus ante paucos annos mortuus est. Atque etiam opera ejus in rebus privatis, quae quidem ad literariam rem pertinerent, utebatur. Nec eo utebatur ut ministro, sed ut amico, saepe etiam consiliario, omniumque bonorum suorum in communionem vocabat. Ei bibliotheca viri patebat: multo magis ipse, hoc est, doctrina, consilium, animus. Cum eo saepe differere, in horto, quoties res & tempestas sineret, deambulare; quoties otium suum oblectare vellet, Gesnerum vocare, non modo ut in societatem oblectationis veniret, sed ut eam etiam ingenii sui sermonumque amoenitate augeret. Erat autem Buddeus, ut commemorabat Gesnerus, in summa gravitate, tamen, cum animum remiserat, & ab laborum severitate ad otii hilaritatem descenderat, mirificae comitatis; cujus tum opportunitate usus Gesnerus eliciebat sermones de quibuscunque rebus vellet, h. e. quas maxime cognoscere cuperet, nec unquam ab tali sermone, nisi doctior, recedebat. In hac domo etiam natum primum est studium historiae literariae, cujus discendae & bibliotheca copiosissima, & multo magis dominus ejus amplam facultatem dabant. Ceterum cum bene in-

colligeret Buddeus, quanta materia esset in ingenio Gesneri, & jam etiam doctrina in multis generibus literarum, in primisque in eo, quod ad humanitatem pertineret, consideretque, in eo doctorem excellentem habituram esse juventutem scholasticam, impulit eum primum ad petendos honores, per quos docendi jus in Academiis datur, paullo post autem commendatione sua perfecit, ut ad munus docendi in Scholam Vinariensem vocaretur, cui, per tredecim annos, summa cum fide & pari laude praefuit.

Ea conditio longe inferior ingenio & doctrina viri erat. Itaque subinde expetebatur ad majora & lautiora munera. Sed erant alia, per quae retinebatur ita, ut nulla eum conditio ab his sedibus abstrahere posset: primum omnium Frid. Gothilf. Mareschalli e Greifsis, qui principem in aula Ducis locum tenebat, constantissima benevolentia & inusitata liberalitas. Nam cum esset ipse doctissimus & omnium literarum amantissimus, perspexissetque Gesneriani ingenii & doctrinae praestantiam, ita Gesnerum adsciverat, ut quotidie apud se coenaret, etiam inter illustres convivas, secum in praedium iret, in bibliotheca, quam egregie instructam habebat, federet differendi causa, denique super omnibus, quae ad ecclesiasticam & scholasticam rem pertinerent, consuleret. Cujus rei etiam hunc fructum libenter Gesnerus commemorabat, quod cum multis illustribus viris notitiam, etiam amicitiam contraxisset, per quas multis deinde profuisset. Accesserat deinde etiam cura bibliothecae, quae de Logaviana & Schurzfleischiana instructa erat in arce principis, & librorum optimorum, praesertim historicorum, copia abundabat. Huic bibliothecae septem ipsos annos ita praefuit, ut quicquid temporis ab aliis curis & laboribus vacaret, in ea ordinanda, & multo magis in Commentariis conficiendis consumeret, non qui nomina librorum ordine certo digesta haberent, sed qui argumenta, quae vel totis libris, vel singulis librorum partibus, non modo ex instituto & de consilio librorum universorum, sed etiam obiter explicarentur. Eam rem sic agebat, ut libris singulis perlustratis, saepe etiam lectis, titulos rerum in schedis notaret, & in cistulas ad certum ordinem dispositas

fitas conderet, quas ad extremum, cum omnes perspexisset, in Commentarios digereret, atque ita & sibi & aliis facultatem pararet reperiendi, quicquid de quaque re in libris illius bibliothecae esset. Aliquoties cum audivi, cum diceret, se in illo tanto ac diuturno labore hac spe sustentatum esse, quod putaret, eo perfecto communis cujusdam Oraculi sedem in illa bibliotheca fore, quod & ipsis, & per se consulentibus responsa de omnibus rebus daret: interdum per jocum, Oraculi nomen etiam ad se transferebat. Sed illa spes ad irritum cecidit, fortuna quadam, ut tum interpretabatur, adversa, ut eventus docuit, providentia quadam divina, quae vincula illa, per quae Vinariae tantopere adstringeretur, abumperet, ut ad loca deduceretur ea, in quibus dignum tali ingenio atque doctrina theatrum, & amplior bene de literis merendi materia contingeret. Et solebat hoc in primis libenter usurpare sermonibus, nec modo providentiae divinae de se tam bene meritae praedicandae causa, sed etiam, ut alios confirmaret, & eorum spem ad illius providentiae benignam sapientiam converteret, nihil sibi omnium, quae animo suo sibi destinasset, & in magna felicitatis parte expetisset (quae multa mihi per multas occasiones, etiam mea causa, commemorabat) contigisse, sed omnia alia, votis suis ac spe majora. In quibus maxime ponebat illum Vinariensem casum. Nam mortuo Guilielmo Ernesto Duce, cum Mareschallus ab administratione reipublicae summotus, multique, ut fit, una loco pulsi essent, qui ejus gratia locum suum obtinuissent, malum illud etiam Gesnerum contigit praeter ipsius & omnium opinionem. Etenim ita etiam novi Principis gratia floruerat, ut cum certe salvum omnes, multi etiam honoratorem fore putarent Amabat Princeps literas: commendatus ei Gesnerus erat a Buddeo, quo praeceptore quondam Halis Princeps usus erat: saepe ei liberalissime promiserat, aliasque benevolentiae significationes dederat. Venerat aliquando ad eum, qui thesauros auri atque argenti maximos aliquo loco diceret latere, eosque se indagatos arte sua eruturum promitteret. Benigne accepta erat impostoris promissio: ipse, dum perficeret pro-

promissa, laute habitus. Dies unus, alter, tertius: nihil fit. Cum dies bene multi abissent, non exsoluta fide, urgereturque a Principe, redactus ad angustias, nihil, ait, sibi ad inveniendum obstare praeter unam formulam, cujus vim assequi satis non posset: in hoc incili se haerere: si quis inde se posset expedire, ad effectum rei susceptae venturum. *Eundem est ad Gesnerum*, inquit Princeps: *omnia ille scit*. Itur ergo ad eum. Gesnerus negat, se artes magicas didicisse aut exercuisse: enimvero consideraturum formulam. Venit in mentem, se hujusmodi quid in libro aliquo vidisse, forte Trithemiana Steganographia. Hanc ergo primam adit: reperit ecce totam formulam. Re ad Principem delata, & fraude cognita, multatus, uti dignus erat, impostor abit: ceterum Gesnerus laudibus ferri: hunc vero esse virum: eum minus digne nunc haberi: ubi ad se summa rerum venerit, longe ornatorem fore. Itaque eum, ut dixi, non modo incolumitas, sed etiam novi honores opinione hominum & fama destinabantur. Sed omnia alia evenere. Adempta est bibliothecae cura, quamvis deprecantibus omnibus, qui aliquid apud Principem possent, & hunc unum idoneum ei curationi asseverarent. Rogabat, ut sibi modo absolvere opus institutum liceret. Id quoque negatum est. Tum vero displicere Vinaria, nec modo hanc ob causam, quod intra muneris scholastici angustias cogeretur, sed quod etiam nimis affligi videret domum in se tam beneficam, & alios, quos coleret atque amaret. Itaque cum ei paullo post oblata esset Gymnasii Anspacensis gubernatio, libenter accepit conditionem, tanquam divinitus oblatum donum, quod etiam commendationis non parum haberet a facultate bene merendi de Schola & Urbe de se tam bene merita, & illo ipso anno, quo plaga tanta injecta erat, sublatiis rebus, migravit. Eo venit exoptatissimus omnibus, summis infimis in favorem viri effusis. Et ipsum audiavi narrantem, quomodo post multorum annorum intervallum adfectus fuerit, cum ad illum pueritiae suae nidum venisset, & in amplexus veteris praeceptoris, Koeleri, qui nuper ad Praesulatum Svabacensem a scholastica statione traductus erat. Sed omne tempus, quod

quod inde apud Anspacenses egisset, jucundissime exactum esse praedicabat: cujus suavitatis partem bonam Oederō V. C. tribuebat, quem in scholastica curatione collegam concordissimum habuerat, & in consuetudine quotidiana perjucundum confabulatorem. Quo fecit libentius, ut utrumque filium, in disciplinam acceptum, primum ad elegantiam doctrinae formaret, deinde bene conformatos proveheret. Nam major natu commendatione ejus Gymnasium Thoruniense regendum accepit, eique rei dexterrime praefuit: sed intemperantia studiorum, ut audiavi e Geretio, clarissimo illo Ecclesiae Thor. Antistite, Gesneri cognato, atque, ut opinor, etiam moerore amissae ex partu uxoris, Geretae, vitam praecipitavit: alter in Carolino Collegio apud Brunsvicenses magna cum laude philosophiam & mathematicas artes docet.

Verum Anspacensis commoratio non fuit diuturna, tredecim fere mensium. Vacabat tum apud nos Rectoris in Schola Thomana locus. Cum eum Senatus mandare quam maxime idoneo viro cuperet, primoribus Collegii Gesnerum impense commendavit illusterrimus Bunavius, qui tum Senatui Ecclesiastico Dresdae summa cum dignitate praesidebat, & omnibus, qui exquisitius docti essent, verissime & enixissime favebat: nam casu in hac Urbe erat inspiciendarum rerum Academicarum causa. Acceptum est saluberrimum consilium ab iis, qui maxime consultum scholae cuperent, & acceptum est hoc facilius & libentius, quod non modo de doctrina viri constabat, sed erant etiam, quibus exquisita viri humanitas & elegantia nota esset. Etenim non multis annis ante Thomas Fritschius, qui nobilem librariam in hac urbe factitabat, cum Jenae Buddeum magnifice de ejus doctrina judicantem audisset, cupiditate ejus cognoscendi incensus, dum huc rediret, per Vinariam transierat, atque etiam secum Lipsiam abduxerat, tum animi causa, tum ut ejus consiliis in rebus nonnullis, quas pararet, in primis in Lexici Fabriani, itemque historici repetitione uteretur. Is eum adduxerat in conventum virorum primariorum, Stiglitii, Boernerii, Baudisii, Menkenii, Mascovii, Wagneri, qui singulis diebus Martis ab hora sexta coibant. Erant ibi pri-

primum sermones plures de literis: sequebatur coenae frugalis, quae & ipsa sermonibus talibus exhilararetur. Munus excipiendi convivas in orbem ibat, & licebat adducere, si cui hospes venisset, cujus ingenium ab talis conventus consilio non abhorreere videretur. Narrabat mihi Stiglitius, quo tempore consilia de eo vocando agitabantur, omnes mirifice captos fuisse viri ingenio, doctrina, quae sine ostentatione paedagogica proferretur, & morum urbanitate. Invitatus igitur est literis Senatus ad Scholam Thomanam gubernandam. Nec cubitavit accipere, quod deferebatur: non quo poeniteret sortis suae & Anspacensium, sed quod sibi majorem hic facultatem dari putaret bene de literis merendi, nec sine numine divino eam sibi conditionem oblatam. Venit huc mense Septembris anni trigesimi, exceptusque est ita, ut facile agnosceret propensissima omnium in se studia, & summam in sua doctrina & dexteritate fiduciam; cum ei non modo honos a primariis viris haberetur maximus, sed etiam potestas fieret, rei scholasticae, ut videretur, ordinandae. Saepe erat cum primoribus Civitatis vel colloquendi vel coenandi causa: ei liberi in disciplinam dabantur: omni genere liberalitatis cumulabatur. Unum ex eo genere commemorasse sat erit. Cum prima hieme, nondum absoluta Scholae exaedificatione & domicilii, quod ei destinabatur, longius ab schola habitaret, publice dabatur pecunia, ut fellam adopertam conductor, qua deferri in scholam, & finitis lectionibus, referri domum posset. Sed omnium maxime & constantissime eum amabat ac tuebatur Stiglitius, Scholae Thomanae tum Curator, qui etiam amorem ejus ad extremum ita conservavit, ut etiam audito Gesneri nomine gauderet. Incredibile dictu est, quantum Scholae illi profuerit, non modo disciplina ejus rectius ac novis legibus constituenda, & auctoritate regenda, sed etiam literis nova tum apud nos & pulcherrima ratione tradendis. Nec minus dixerim meritum de literis universis. Nam profecto etiam rectius ac melius de literis humanioribus, earumque vera & justa scientia, & Latine scribendi facultate, judicare, nostros homines coepit docere. Quae res ei etiam invidiam apud nonnullos contraxit, qui

qui cum in his literis ante crediti essent excellere, eo cognito, magnam pristinae de se opinionis diminutionem factam sentiebant. Augebat invidiam primorum in eo praeter ceteros laudando, colendo & ornando inusitatum studium: quam ille tamen modestia, & summa in omnes humanitate lenire tentabat. Sed ejus valetudini aër, victus, in primis, ut ipse aiebat, aqua, non bene convenire videbatur. Nam plerumque non satis valuit, & bis ita aegrotavit, ut vitae periculum adiret, semel anno primo, iterum quarto, illo ipso tempore, quo ei Gottingensis conditio offerebatur: quamquam posterioris morbi etiam alia causa fuisse videbatur, de qua dicere non est necesse. Quo facilius ei persuaderi potuit, ut ea conditione sibi utendum putaret.

Abiit ergo Gottingam, dolentibus omnibus, qui, quantam jacturam faceret Schola & Civitas ipsa, intelligerent. Ibi inter primos fuit, qui scholis habendis erudirent, quos novae scholae fama contraxerat, & allicerent fama nominis alios. Et fuit haud dubie per omne tempus princeps eorum, qui plurimum ei doctrina & consilio prodesse, ejusque gloriam fama ingenii & doctrinae, operibusque praeclaris longe lateque propagarent. Itaque probatissimus & carissimus fuit, quoad vixit, operis pulcherrimi post Deum auctori, & non modo illius, sed ipsarum literarum Statori unico, Magno Munchusio; cujus de laudibus si ita dicere vellem, uti dignus est, atque ipse sentio, longissima mihi explicanda esset oratio; quam hic locus non capit. Et sunt ejus opera & praeclare facta vel disertissima oratione disertiora. Gesnerus quidem in eo pulcherrimam & maxime amabilem felicitatis suae atque etiam gloriae partem verissime ponebat, quod, quicquid vel commodorum vel ornamentorum sibi Gottingae contigisset, id omne de manu illius acceptum teneret. Sed multiplicem personam ibi sustinebat, primum Professoris humanitatis universae, deinde Bibliothecarii, tertiam Antistitis Seminarii Philologici, quartam Inspectoris Scholarum per Luneburgicas terras universarum. Ac primam quidem quomodo sustinuerit, si Tibi dicam, Ruhnkeni Clarissime, injuriam fecerim judicio Tuo.

Ei.

rim, tamen multo magis, quam antea, amare Gesnerum viderer. Itaque Te quoque, & quicumque haec legerint, ita adfectos ab hac lectione discessuros confido, ut ad pristinum de Gesnero iudicium, quamquam praeclarum, benevolentiamque, magnam accessionem factam sentiant.

Natus est anno superioris seculi uno & nonagesimo in Franconiae villa prope Noribergam, sed Anspacensis ditionis, patre Jo. Samuele, qui ibi sacra faciebat magna cum sanctitatis laude. Hujus de majoribus etsi nihil certi possum tradere, unde planum fiat, an cum magno illo Conrado communes origines noster habuerit; tamen ab eo memini mihi ante multos annos scribi, se vestigiis quibusdam eo duci, ut ab eadem se stirpe ortum crederet: itaque non dubitasse, Conradum imitari, quatuor elementorum figuras in epistolis signandis usurpando, praesertim hortante Jo. Jacobo Gesnero, Tigurinae Scholae clarissimo ornamento. Hoc autem ille scripserat propterea, quod vitio dederat nescio quis, quod eo signo uteretur, cui nihil praeter nomen cum illa familia esset commune, atque arrogantiae & vanitatis nomine reprehenderat. At ille non opus habebat ab alio petere nominis claritatem, qui sui ipse ingenii luce nomen suum satis illustre fecisset. Sed de hac re certiora suo tempore tradet, qui virae Gesnerianae Commentarium scribere instituit, Hambergerus V. C.

Patrem mature amisit, annos natus undecim; sed affectum patris & curam reddidit vitricus, qui non modo puerum ipse, quoad domi suae habuit, literis erudit, sed etiam in Gymnasium Anspacense deduxit, in quo octo ipsos annos convictu publico, & disciplina literarum usus est. Praeerat tum illi ludo Georgius Nicolaus Koelerus, magnae vir doctrinae & excellenti docendi solertia, sed qui fama digna carebat, quod ingenii monimenta prodere non curabat. Enimvero omni tali monumento illustrius est, quod sibi in Gesnero disciplina sua conformando peperit, & nactus est ab hujus grata eloquentia, qua imaginem ejus expressit. Ille autem mirifice delectabatur hoc opere disciplinae suae, gaudebatque se ab discipulo doctrina & eloquentia supera-

ri

ri. Itaque cum ad eum scribebat, utebatur hac praescriptione: *Lentulus Ciceroni suo*. In institutis viri hujus, quibus eum longe a fastu paedagogico abfuisse, & varietati ingeniorum accommodare solitum disciplinam pateat, hoc maxime numeraverim, quod Gesnerus libenter narrabat. Cum in lectionibus tradenda videbat, quae ad Gesnerum nihil pertinerent, intelligebatque, eum, si nihil aliud, at nihil acturum, quod vix sperari potest in alacrioris ingenii puero, certe tempus perditurum; adferebat, quod ipse ageret separatim a ceteris, locum difficiliorem e scriptore Graeco, aut e Codice Hebraico, saepe etiam una continuatione & sine accentibus scriptos, verba item Graeca aut Hebraica temere ac nullo ordine contexta, quae, dum ceteros doceret, ipse explicaret, & deinde explicata praeceptoris traderet: qua re mirifice adolescentis ingenium ad quaerendum & investigandum acuebatur. Cum nihil attulerat per tales occasiones, patiebatur eum interea alias res tractare, literas Syriacas, Arabicas, Aethiopicas, Samaritanas, pingere, aut ad legendi facultatem exerceri, suppeditatis etiam libris. Atque ad harum linguarum omnium, etiam novitiarum, Francicae, Italicae, Britannicae initia percipienda privatim, docendo, hortando adducebat. Quorum institutorum prudentiam sibi plurimum profuisse fatebatur; libenterque commemorabat, quantum temporis illa cura praeceptoris & indulgentia lucratus esset, quod sibi in alia disciplina periturum fuisset, & permultis praeclaris ingeniis perit per condiscipulorum tarditatem & superbam incitiam praeceptorum, ad contemptum sui trahentium & irascentium, si quis non vult bonas horas sibi perire. Quo nomine mihi olim memini quendam de praeceptoribus iniquiorem fuisse, qui, siue ipse animadverterat, siue ab aliis audierat, me, dum ipse suo modo interpretaretur, quae haberet in manibus, alia legere. Herodianus quodam tempore historias interpretabatur, sed, siue suo quodam instituto, siue potius eorum causa, qui parum profecissent, quorum solet esse in Graecis magnus numerus, tardissime progrediebatur, cum in singulis verbis diu haereret, omnia cum pulvisculo

excuteret; cum ego, tarditatis illius impatiens, ita eum praecurrerem in textu Graeco legendo, ut in extremo libro decurrerem, cum ille adhuc moliretur in primo. Cum igitur aliquando me vidisset attentius defixum in libro meo legendo, nec dubitaret, quin aliud legerem, quam quod ipse explicaret, repente, dum alius recitat, quod jusserat, descendit de cathedra, & me oppressurus suspensio gradu adrexit mihi. Jubet me pergere in lectione ab alio coepta. Ego coepei quaerere locum: ab vicino, ipso inspectante, petere librum. Tum ille, velut me in manifesto delicto deprehendisset, accusare fastidium meum. Et parum aberat . . . Ego autem, animo sumto, ei demonstrabam, Herodianum esse, quem legerem, adfirmantibus etiam vicinis: & res ipsa fidem faciebat, cum nullus alius liber in manibus esset: mihi nimis leptum negotium esse: itaque praegressum esse legendo, & cum maxime versari in ultimo. Proferebam etiam chartulas, in quibus quaedam excerpta e libris singulis scripseram. Hac ille demonstratione confusus conticuit, nec mihi postea molestus fuit. Et narrabat mihi post Freytagius, eum apud se hoc nomine de me questum, quod ea res ad contemptum sui pertinere videretur: se autem ei sic respondisse, ut diceret, cum meum studium omnibus notum esset, nec ipse ignoraret, me jam tertium annum acerrimo studio in Graecis versari, securum esse de me, & quid legerem, inquirere non debuisse. Est sane res majoris prudentiae & artificii, quam vulgo credunt, multos, in tanta ingeniorum, adde etiam profectus diversitate, una disciplina continere, sive, docendi rationem ita ingeniorum varietati accommodare, ut eodem tempore tarditati & celeritati consulas, illam incites, hanc non retardes & frangas. Ejus rei nec una ratio est, nec eadem cadit in omnia docentium ingenia. Sed de ea re hoc loco dicere ac praecipere nihil attinet: de Gesnero dicere instituimus: ad hunc igitur redibimus.

Non uni praeceptorī carus erat Gesnerus, sed omnibus, qui praeclara ingenia cognoscere & amare didicerant: in his in primis Jo. Frid. Weillio, viro multae & elegantis doctrinae, qui studia Principum Anspacensium

sum Friderici & Guilielmi Friderici magna cum fide & pari laude rexerat. Is igitur non modo tum Gesnerum multis beneficiis adfecit, sed etiam Academicis studiis prospexit, lauto stipendio impetrato, quo tenuitas fortunarum sublevaretur. Dimissus ex Anspacensi disciplina Jenam abiit, audivitque praestantissimos Philosophiae, Matheseos, Historiae, linguarum ac Theologiae doctores; sed in primis Danzium & Buddeum sectatus est. Ab illo quidem ad intimos literarum Hebraicarum recessus deductus est, nec minus Syriacae, Chaldaicae & Arabicae linguae idoneam & ad Hebraicas literas utilem scientiam. Buddeum autem assidue audivit, Theologiam, Controversias, Historiam Ecclesiae tradentem, itemque Grotii divinum de jure belli ac pacis opus interpretantem. Et hunc quidem ita cepit ingenii admirabili praestantia, doctrinae recto studio, ac mox doctrina ipsa & virtute, ut eum vellet esse in contubernio filii Caroli Francisci, qui in aula Ducis Gothani, Consiliarii, ad extremum Procancellarii munere magna cum laude functus ante paucos annos mortuus est. Atque etiam opera ejus in rebus privatis, quae quidem ad literariam rem pertinerent, utebatur. Nec eo utebatur ut ministro, sed ut amico, saepe etiam consiliario, omniumque bonorum suorum in communionem vocabat. Ei bibliotheca viri patebat: multo magis ipse, hoc est, doctrina, consilium, animus. Cum eo saepedifferere, in horto, quoties res & tempestas sineret, deambulare; quoties otium suum oblectare vellet, Gesnerum vocare, non modo ut in societatem oblectationis veniret, sed ut eam etiam ingenii sui sermonumque amoenitate augeret. Erat autem Buddeus, ut commemorabat Gesnerus, in summa gravitate, tamen, cum animum remiserat, & ab laborum severitate ad otii hilaritatem descenderat, mirificae comitatis; cujus tum opportunitate usus Gesnerus eliciebat sermones de quibuscunque rebus vellet, h. e. quas maxime cognoscere cuperet, nec unquam ab tali sermone, nisi doctior, recedebat. In hac domo etiam natum primum est studium historiae literariae, cujus discendae & bibliotheca copiosissima, & multo magis dominus ejus amplam facultatem dabant. Ceterum cum bene in-

celligeret Buddeus, quanta materia esset in ingenio Gesneri, & jam etiam doctrina in multis generibus literarum, in primisque in eo, quod ad humanitatem pertineret, consideretque, in eo doctorem excellentem habituram esse juventutem scholasticam, impulit eum primum ad petendos honores, per quos docendi jus in Academiis datur, paullo post autem commendatione sua perfecit, ut ad munus docendi in Scholam Vinariensem vocaretur, cui, per tredecim annos, summa cum fide & pari laude praefuit.

Ea conditio longe inferior ingenio & doctrina viri erat. Itaque subinde expetebatur ad majora & lautiora munera. Sed erant alia, per quae retinebatur ita, ut nulla eum conditio ab his sedibus abstrahere posset: primum omnium Frid. Gothilf. Mareschalli e Greifsis, qui principem in aula Ducis locum tenebat, constantissima benevolentia & inusitata liberalitas. Nam cum esset ipse doctissimus & omnium literarum amantissimus, perspexissetque Gesneriani ingenii & doctrinae praestantiam, ita Gesnerum adsciverat, ut quotidie apud se coenaret, etiam inter illustres convivas, secum in praedium iret, in bibliotheca, quam egregie instructam habebat, federet differendi causa, denique super omnibus, quae ad ecclesiasticam & scholasticam rem pertinerent, consuleret. Cujus rei etiam hunc fructum libenter Gesnerus commemorabat, quod cum multis illustribus viris notitiam, etiam amicitiam contraxisset, per quas multis deinde profuisset. Accesserat deinde etiam cura bibliothecae, quae de Logaviana & Schurzfleischiana instructa erat in arce principis, & librorum optimorum, praesertim historicorum, copia abundabat. Huic bibliothecae septem ipsos annos ita praefuit, ut quicquid temporis ab aliis curis & laboribus vacaret, in ea ordinanda, & multo magis in Commentariis conficiendis consumeret, non qui nomina librorum ordine certo digesta haberent, sed qui argumenta, quae vel totis libris, vel singulis librorum partibus, non modo ex instituto & de consilio librorum universorum, sed etiam obiter explicarentur. Eam rem sic agebat, ut libris singulis perlustratis, saepe etiam lectis, titulos rerum in schedis notaret, & in cistulas ad certum ordinem dispositas

fitas conderet, quas ad extremum, cum omnes perspexisset, in Commentarios digereret, atque ita & sibi & aliis facultatem pararet reperiendi, quicquid de quaque re in libris illius bibliothecae esset. Aliquoties cum audivi, cum diceret, se in illo tanto ac diuturno labore hac spe sustentatum esse, quod putaret, eo perfecto communis cujusdam Oraculi sedem in illa bibliotheca fore, quod & ipsis, & per se consulentibus responsa de omnibus rebus daret: interdum per jocum, Oraculi nomen etiam ad se transferebat. Sed illa spes ad irritum cecidit, fortuna quadam, ut tum interpretabatur, adversa, ut eventus docuit, providentia quadam divina, quae vincula illa, per quae Vinariae tantopere adstringeretur, abumperet, ut ad loca deduceretur ea, in quibus dignum tali ingenio atque doctrina theatrum, & amplior bene de literis merendi materia contingeret. Et solebat hoc in primis libenter usurpare sermonibus, nec modo providentiae divinae de se tam bene meritae praedicandae causa, sed etiam, ut alios confirmaret, & eorum spem ad illius providentiae benignam sapientiam converteret, nihil sibi omnium, quae animo suo sibi destinasset, & in magna felicitatis parte expetisset (quae multa mihi per multas occasiones, etiam mea causa, commemorabat) contigisse, sed omnia alia, votis suis ac spe majora. In quibus maxime ponebat illum Vinariensem casum. Nam mortuo Guilielmo Ernesto Duce, cum Mareschallus ab administratione reipublicae summotus, multique, ut fit, una loco pulsi essent, qui ejus gratia locum suum obtinuissent, malum illud etiam Gesnerum contigit praeter ipsius & omnium opinionem. Etenim ita etiam novi Principis gratia floruerat, ut cum certe salvum omnes, multi etiam honoratiorem fore putarent. Amabat Princeps literas: commendatus ei Gesnerus erat a Buddeo, quo praeceptore quondam Halis Princeps usus erat: saepe ei liberalissime promiserat, aliasque benevolentiae significationes dederat. Venerat aliquando ad eum, qui thesauros auri atque argenti maximos aliquo loco diceret latere, eosque se indagatos arte sua eruturum promitteret. Benigne accepta erat impostoris promissio: ipse, dum perficeret pro-

promissa, laute habitus. Dies unus, alter, tertius: nihil fit. Cum dies bene multi abissent, non exsoluta fide, urgereturque a Principe, redactus ad angustias, nihil, ait, sibi ad inveniendum obstare praeter unam formulam, cujus vim assequi satis non posset: in hoc incili se haerere: si quis inde se posset expedire, ad effectum rei susceptae venturum. *Eundem est ad Gesnerum*, inquit Princeps: *omnia ille scit*. Itur ergo ad eum. Gesnerus negat, se artes magicas didicisse aut exercuisse: enimvero consideraturum formulam. Venit in mentem, se hujusmodi quid in libro aliquo vidisse, forte Trithemiana Steganographia. Hanc ergo primam adit: reperit ecce totam formulam. Re ad Principem delata, & fraude cognita, multatus, uti dignus erat, impostor abit: ceterum Gesnerus laudibus ferri: hunc vero esse virum: eum minus digne nunc haberi: ubi ad se summa rerum venerit, longe ornatior fore. Itaque eum, ut dixi, non modo incolumitas, sed etiam novum honores opinione hominum & fama destinabantur. Sed omnia alia evenere. Ademta est bibliothecae cura, quamvis deprecantibus omnibus, qui aliquid apud Principem possent, & hunc unum idoneum ei curationi asseverarent. Rogabat, ut sibi modo absolvere opus institutum liceret. Id quoque negatum est. Tum vero displicere Vinaria, nec modo hanc ob causam, quod intra muneris scholastici angustias cogeretur, sed quod etiam nimis affligi videret domum in se tam beneficam, & alios, quos coleret atque amaret. Itaque cum ei paullo post oblata esset Gymnasii Anspacensis gubernatio, libenter accepit conditionem, tanquam divinitus oblatum donum, quod etiam commendationis non parum haberet a facultate bene merendi de Schola & Urbe de se tam bene merita, & illo ipso anno, quo plaga tanta injecta erat, sublatis rebus, migravit. Eo venit exoptatissimus omnibus, summis infimis in favorem viri effusus. Et ipsum audivi narrantem, quomodo post multorum annorum intervallum adfectus fuerit, cum ad illum pueritiae suae nidum venisset, & in amplexus veteris praeceptoris, Koeleri, qui nuper ad Praesulatum Svabacensem a scholastica statione traductus erat. Sed omne tempus, quod

quod inde apud Anspacenses egisset, jucundissime exactum esse praedicabat: cujus suavitatis partem bonam Oederō V. C. tribuebat, quem in scholastica curatione collegam concordissimum habuerat, & in consuetudine quotidiana perjucundum confabulatorem. Quo fecit libentius, ut utrumque filium, in disciplinam acceptum, primum ad elegantiam doctrinae formaret, deinde bene conformatos proveheret. Nam major natu commendatione ejus Gymnasium Thoruniense regendum accepit, eique rei dexterrime praefuit: sed intemperantia studiorum, ut audiavi e Geretio, clarissimo illo Ecclesiae Thor. Antistite, Gesneri cognato, atque, ut opinor, etiam moerore amissae ex partu uxoris, Geretiae, vitam praecipitavit: alter in Carolino Collegio apud Brunsvicenses magna cum laude philosophiam & mathematicas artes docet.

Verum Anspacensis commoratio non fuit diuturna, tredecim fere mensium. Vacabat tum apud nos Rectoris in Schola Thomana locus. Cum eum Senatus mandare quam maxime idoneo viro cuperet, primoribus Collegii Gesnerum impense commendavit illusterrimus Bunavius, qui tum Senatui Ecclesiastico Dresdae summa cum dignitate praesidebat, & omnibus, qui exquisitius docti essent, verissime & enixissime favebat: nam casu in hac Urbe erat inspiciendarum rerum Academicarum causa. Acceptum est saluberrimum consilium ab iis, qui maxime consultum scholae cuperent, & acceptum est hoc facilius & libentius, quod non modo de doctrina viri constabat, sed erant etiam, quibus exquisita viri humanitas & elegantia nota esset. Etenim non multis annis ante Thomas Fritschius, qui nobilem librariam in hac urbe factitabat, cum Jenae Buddeum magnifice de ejus doctrina judicantem audisset, cupiditate ejus cognoscendi incensus, dum huc rediret, per Vinariam transierat, atque etiam secum Lipsiam abduxerat, tum animi causa, tum ut ejus consiliis in rebus nonnullis, quas pararet, in primis in Lexici Fabriani, itemque historici repetitione uteretur. Is eum adduxerat in conventum virorum primariorum, Stiglitii, Boernerii, Baudisii, Menkenii, Mascovii, Wagneri, qui singulis diebus Martis ab hora sexta coibant. Erant ibi
pri-

primum sermones plures de literis: sequebatur coenae frugalis, quae & ipsa sermonibus talibus exhilararetur. Munus excipiendi convivas in orbem ibat, & licebat adducere, si cui hospes venisset, cujus ingenium ab talis conventus consilio non abhorrire videretur. Narrabat mihi Stiglitius, quo tempore consilia de eo vocando agitabantur, omnes mirifice captos fuisse viri ingenio, doctrina, quae sine ostentatione paedagogica proferretur, & morum urbanitate. Invitatus igitur est literis Senatus ad Scholam Thomanam gubernandam. Nec cubitavit accipere, quod deferebatur: non quo poeniteret sortis suae & Anspacensium, sed quod sibi majorem hic facultatem dari putaret bene de literis merendi, nec sine numine divino eam sibi conditionem oblatam. Venit huc mense Septembris anni trigesimi, exceptusque est ita, ut facile agnosceret propensissima omnium in se studia, & summam in sua doctrina & dexteritate fiduciam; cum ei non modo honos a primariis viris haberetur maximus, sed etiam potestas fieret, rei scholasticae, ut videretur, ordinandae. Saepe erat cum primoribus Civitatis vel colloquendi vel coenandi causa: ei liberi in disciplinam dabantur: omni genere liberalitatis cumulabatur. Unum ex eo genere commemorasse sat erit. Cum prima hieme, nondum absoluta Scholae exaedificatione & domicilii, quod ei destinabatur, longius ab schola habitaret, publice dabatur pecunia, ut sellam adoportam conductor, qua deferri in scholam, & finitis lectionibus, referri domum posset. Sed omnium maxime & constantissime eum amabat ac tuebatur Stiglitius, Scholae Thomanae tum Curator, qui etiam amorem ejus ad extremum ita conservavit, ut etiam audito Gesneri nomine gauderet. Incredibile dictu est, quantum Scholae illi profuerit, non modo disciplina ejus rectius ac novis legibus constituenda, & auctoritate regenda, sed etiam literis nova tum apud nos & pulcherrima ratione tradendis. Nec minus dixerim meritum de literis universis. Nam profecto etiam rectius ac melius de literis humanioribus, earumque vera & justa scientia, & Latine scribendi facultate, judicare, nostros homines coepit docere. Quae res ei etiam invidiam apud nonnullos contraxit,

qui

qui cum in his literis ante crediti essent excellere, eo cognito, magnam pristinae de se opinionis diminutionem factam sentiebant. Augebat invidiam primorum in eo praeter ceteros laudando, colendo & ornando inusitatum studium: quam ille tamen modestia, & summa in omnes humanitate lenire tentabat. Sed ejus valetudini aër, victus, in primis, ut ipse aiebat, aqua, non bene convenire videbatur. Nam plerumque non satis valuit, & bis ita aegrotavit, ut vitae periculum adiret, semel anno primo, iterum quarto, illo ipso tempore, quo ei Gottingensis conditio offerebatur: quamquam posterioris morbi etiam alia causa fuisse videbatur, de qua dicere non est necesse. Quo facilius ei persuaderi potuit, ut ea conditione sibi utendum putaret.

Abiit ergo Gottingam, dolentibus omnibus, qui, quantam jacturam faceret Schola & Civitas ipsa, intelligerent. Ibi inter primos fuit, qui scholis habendis erudirent, quos novae scholae fama contraxerat, & allicerent fama nominis alios. Et fuit haud dubie per omne tempus princeps eorum, qui plurimum ei doctrina & consilio prodesse, ejusque gloriam fama ingenii & doctrinae, operibusque praeclaris longe lateque propagarent. Itaque probatissimus & carissimus fuit, quoad vixit, operis pulcherrimi post Deum auctori, & non modo illius, sed ipsarum literarum Statori unico, Magno Munchusio; cujus de laudibus si ita dicere vellem, uti dignus est, atque ipse sentio, longissima mihi explicanda esset oratio; quam hic locus non capit. Et sunt ejus opera & praeclare facta vel disertissima oratione disertiora. Gesnerus quidem in eo pulcherrimam & maxime amabilem felicitatis suae atque etiam gloriae partem verissime ponebat, quod, quicquid vel commodorum vel ornamentorum sibi Gottingae contigisset, id omne de manu illius acceptum teneret. Sed multiplicem personam ibi sustinebat, primum Professoris humanitatis universae, deinde Bibliothecarii, tertiam Antistitis Seminarii Philologici, quartam Inspectoris Scholarum per Luneburgicas terras universarum. Ac primam quidem quomodo sustinuerit, si Tibi dicam, Rubnkeni Clarissime, injuriam fecerim judicio Tuo.

Ei

Bibliothecarius qualis fuerit, ea, quae de Vinariensis bibliothecae curatione dicta sunt, & vero etiam multiplex linguarum & doctrinarum scientia, quaerere non sinunt. Ipse autem non modo scientia Bibliothecariorum omnium longe princeps erat, sed etiam elegantissima humanitate, & exprompta adversus hospites facilitate. Quoties ad usus communes patebat Bibliotheca, ipse praesto esse, circumire, qui adessent, elicere sermones, consilia dare, libros ei rei, de qua quaererent, idoneos indicare, praebere, viam reperiendi, utendi, demonstrare ac munire. Hospites autem quoties ad bibliothecam visendam venissent, sermonem ad sua cujusque studia trahebat, quid in eo genere rarum, praecipuum, proprium esset, ostendebat, de rebus ipsis, quoad cujusque captus ferret, & sine scholastica ostentatione posset, differebat. Itaque illi sic discedebant, ut, doctrinam potius an elegantiam & humanitatem praedicarent, vix decernerent. Et est illa bibliotheca, ubi aliquis optet Bibliothecarii munere fungi, digna Bibliothecario Gesnero. Non dicam, quam bene habitet, quamquam hoc quoque in bibliotheca laudatur. Initia illius, quae vidi ipse in dedicatione scholae novae, erant ea, ut justae bibliothecae modum haberent. Sed ab illo tempore, ampliata utrimque sede sua, incrementa cepit, quanta vix tribus seculis alia speret. Quicquid uspiam dignum illa sede prodit, id eo defertur: quicquid quispiam de Doctoribus publicis optet ibi esse, id, ut ibi sit, curatur. Catalogi ab omnibus Europae partibus convolant ad Munchusium; ab eo ad Bibliothecarium veniunt, ut quid ipsi, quid Professoribus placeat, ematur, nulla copia Viri Summi liberalitatem fatigante.

Seminarium Philologicum, ipsius de consilio institutum, habuit eundem adeo auctorem & praesidem. Scripserat olim, adhuc paene juvenis, Jenae, de Buddaei sententia, *Institutiones rei scholasticae*. Ejus libri tum consilium erat, ut lectionibus super eo habendis juvenes idoneos conformaret ad scholasticum munus recte obeundum; ne agendo demum discere necesse haberent. Sed id consilium tum erat impeditum vocatione Vinariensi. Videbatur ei consilii hu-

jus

jus ad rem deducendi opportunitas data esse Göttingae, ubi & facultas juvenum esset, ea studia aemulantium, & necessitas talis instituti ostendebatur, ante omnia, ubi haberet Maecenatem, animo, & voluntate, & liberalitate ad omnia paratissimum, quae bene consulerentur. Ita tum Seminarium hoc est institutum. Recipiuntur, exactis studiorum tirociniis, qui, de praefidis judicio, ingenio & voluntate parati sunt ad rem scholasticam administrandam. Hi ab eo, docendo, monendo, exercendo, ad id genus provinciae bene administrandae, & omnes partes ejus recte peragendas praeparantur. Et sunt iis regia beneficentia stipendia constituta. Sed tota instituti ratio ab ipso Gesnero literis perscripta est, nec indiget oratione nostra. Id autem pluribus scholis valde profuisse, ut ego non dicam, Tua Te sponte arbitror judicaturum esse.

Minus felix fuit Inspectio Scholarum, non Gesneri culpa, qui sui consilii copiam omnibus & doctoribus scholarum & curatoribus patere volebat, illis in docendi ratione, his in delectu doctorum, & doctorum ipsorum opera, vita, moribus, disciplina idonea regendis. Sed & doctoribus multis ille talis monitor & magister non valde placebat, & ceteri etiam, ne sui juris deminutio fieret, timebant: quasi aliud verius & majus jus esset, quam recte & utiliter facere, sive tua sponte, sive ab alterius consilio & admonitu facias. Et audio, Gesnero mortuo, hanc Inspectionis provinciam esse sublatam, rogantibus Civitatum Magistratibus, & facilitate atque indulgentia primatum aulicorum.

His quatuor personis adjuncta est ante hos decem annos, quinta, cum, instituta Academia doctrinarum, ipsi Classis historica & philologica credita est, ad extremum etiam totius Academiae gubernatio. Hanc quoque personam ita gessit, ut & Academiae gloriam nomine suo illustraret, & pluribus literarum capitibus novam lucem accenderet, cum se ad ea diligentius rimanda & illustranda dedisset. Ea quae sint, Commentarii Academiae docent, & Schedae Göttingenses, quae de libris novis exponunt. Per eam occasionem etiam deductus est ad Orphica, certe dili-

gentius tractanda, de quibus post dicemus. Neque haec, quamvis multa, & magna, & plena laboris, ita eum occupabant, ut nihil superesset temporis ad literas scriptis juvandas & ornandas: quae ab eo tot ac talia habemus, ut nihil aliud egisse videri possit. Lipsiae quidem inter multos ac statos labores, & qui in Scholae instauratione extra ordinem accedebant, ut minora taceam, *Rei rusticae scriptores* absolvit, & *Lexicon Fabrianum* totum iterum recensuit, correxit, & locupletavit. Gottingae autem, ut scis, *Lucianum* Latinum fecit, & notis exquisitis ornavit, *Quintiliani Oratorias Institutiones*, *Plinii Epistolas* & *Panegyricum*, *Horatium* & *Claudianum* castigavit, & utilissimis & eruditionis accuratae plenissimis notis illustravit, denique *Thesaurum Latinitatis*, opus maximum, & laboriosissimum, & eruditissimum edidit, vel unum ad immortalitatem nominis & perennem gloriam suffecturum. Et illa minora prope innumerabilia ne numero quidem, quae vel per occasiones solennes publice scripsit, vel aliis privatis de causis.

Inter haec Gottingae ita valuit corpore, ut semel tantum periculose aegrotaverit, ante hos decem annos. Quod periculum elapsus, tamen a reliquiis mali infestatus, ad extremum etiam oppressus est. Modo pedes ab incumbensibus eo vitii reliquiis intumescere cum pruriente rubore: modo attollente se ad intestina malo, coctio & excretio turbari, superveniente etiam interdum maligno alvi fluxu. Sustentabat tamen malum naturalis animi & corporis vigor, ut sufficeret laboribus, atque etiam pristinam hilaritatem conservaret. Nec dubitatur, quin longius vitam tracturus fuisset, nisi supervenissent, per quae validius irritaretur malum, & perniciēs acceleraretur. Culpam ergo festinatae mortis bellum sustinet, in primisque superioris hiemis saevitia, quae aëris immunditiae, & victus tum inopia, tum insolentia, etiam bene valentes afflixit, ac saepe oppressit, nedum languentes & male adfectos. Nam uxoris mortem, quae & ipsa in societatem causarum vocari possit, ita placide & constanter tulit, ut ad perniciem corporis valuisse vix videatur. Primum gravius tentatus est mense Septembri anni sexagesimi, cum, in reditu a legatione ad Xaverium Du-

Ducem, diutius aërem humidiores in Visurgi amne hausisset. Superiori itaque anno, in omnibus ad me literis, mortis sibi propius minantis mentionem fecit, ut interdum etiam dubitare de Orphicis absolvendis videretur. In literis autem a. d. V. Kal. Jun. scriptis, etsi ostendebat, se propter vacationem scholarum habendarum sperare, ad finem venturum *Syntagma Orphicum*, tamen addiderat, nisi quid gravius inciderit, & de diarrhoearum molestiis iis, quas medici nostri ad paralyfin viscerum trahebant, & ad mortis vicinae periculum. Quae praedictio eventum suum habuit. Nam vertente Julio, ita aucta est mali vis & imbecillitas corporis, ut mortem prope adesse appareret; quae consecuta est a. d. III. Non. Aug.

Arbitror Te animadvertisse, Ruhnkeni Clarissime, per totum hujus narrationis decursum, in Gesnero non minus rarae fortunae, quam doctrinae exemplum extare. Ejus felicitatis magnus cumulus fuit, immo permagna pars, in matrimonio, quod Vinariae inierat cum Elisabetha Charitate Eberhardia, Sacerdotis Gerani in Ducatu Gothano filia, quam, sola animi & virtutis praestantia incensus, duxerat. Erant in ea omnia, quae beatum matrimonium redderent: amor & reverentia mariti insignis, liberorum diligentissima cura, rei familiaris administratio plena scientiae, fidei & parsimoniae honestae, quae decus conservaret, & studio mariti non adversaretur. Memini, cum ipse bonam copiam librorum, in auctione externa emtorum, acceptam mecum perspiceret, eam adstare, cum pretia ejusque dicerentur, probare salubritatem emtionis, laudare librorum pulchritudinem, denique optare, ut etiam major copia emta esset. Haec an per simulationem dixerit nec ne, haud pro certo dicam: vocis quidem sonus & oris species nihil habebant, quod simulationis suspicionem praeberet. Ceterum si, ut est feminarum ingenium, aliter de hoc genere sumptus faciendi sensit, prudentia tamen feminae apparet, quae innocenti studio viri non adversaretur, sed ei potius verbis indulgeret. Quo minus miranda est illa constantissima concordia & pietas mutua, cujus vix aliud pulchrius exemplum vidi. Et tulerunt hae tantae virtutes praemia digna, per liberos ingenii prae-

clari & fortunae optabilis. Nam filius Carolus Philippus, ob medicae doctrinae & artis, atque etiam virtutis reliquae praestantiam, inter Medicos Regis Poloniae adscitus est, atque ornamentis Consiliarii aulici condecoratus; filia autem, Christiana Elisabetha est in matrimonio ejusdem artis, fortunae, & ordinis in aula Cassellana viri, Jo. Jacobi Huberi: quibus, & ipsorum, & parentis causa, optabile est, etiam in posterum omnia secunda contingere.

Haec habui, quae de vita Viri Summi Tibi, V. C. narrarem: in quibus ipsis ejus, h. e. ingenii, animi, & morum imaginem, si non plane expressi, tamen non leviter adumbravi. Sed magis elaboranda est illa adumbratio, ut plane Gesnerum perspicere, & animo contueri totum possis; quod Te maxime intellexi a me expetiisse.

Ingenio ab omni parte excellenti & rari exempli fuisse, nemo dubitaverit, qui, quae scripserit, & quomodo scripserit, quaeque etiam in iis generibus caluerit, in quibus nulla monumenta prodidit, non ignorat, omninoque per consuetudinem familiarem eum cognovit. Quanta facilitate ac celeritate in arripiendo, & firmitate in retinendo fuerit, multitudo linguarum ac disciplinarum argumento est, quas paene puer perdidicerat, maturiori autem aetate vel exquisitae, vel supra mediocritatem. callebat. Et tamen interdum memoria minus, quam vellet, se valere dicebat, ridebatque philosophos quosdam recentiores, qui etiam a memoriae magnitudine judicandi vim debilitari, dicerent, hanc autem majorem esse in iis, qui memoria parum valerent. Sed satis fidebat memoriae in iis rebus, in quibus domicilium ingenii posuerat. Itaque non utebatur Excerptorum auxilio, nec alio subsidio memoriae, quod nos quidem cognoverimus, nisi quod interdum in capite librorum lectorum notabat quaedam insignia in utramque partem. Cum se ad scribendum dederat, omnia ei veniebant in mentem, sine cogitandi contentione. Itaque non diu moliebatur, sed brevi tempore profligabat, paene sine labore ullo, quae alium valde fatigarent. Cum in nodum difficilem inciderat, ut in emendando, interpre-

tando, fere in prima intentione ingenii occurrebat, quod quaereret: ubi res non processerat, semel iterumque tentando, ultra non quaerebat. Neque enim vim faciendam esse ingenio: Elicienda esse, non exprimenda, quae probare perito & eleganti judici velis: quae nimis laboriose quaesita sint, vultum nitentis habere: his ipsis verbis, per Jocum, utebatur. Atque hinc illa omnium, quae scripsit, naturalis & grata simplicitas, quae paene cogit probare inventa ejus, & de rebus omnibus sententias. Sed huic tantae ingenii felicitati adjunctum erat plurimum urbanitatis & venustatis, non modo illius, quae in toto habitu orationis & rerum tractandarum modo cernitur, sed etiam ejus, quae in singulis sententiis ac dictis se profert.

Scientiae paene infinita copia erat. Orientis linguas prope omnes callebat, Hebraicam, Chaldaicam, Syriacam, Samaritanam, Arabicam, Aethiopicam: Hebraicas literas ita excellenter, ut certare de principatu cum principibus earum literarum posset. Audivi eum, cum diceret, se Danzii de his literis libros, si perirent, restitutum. Latinarum & Graecarum literarum principibus adnumerare nemo dubitaverit. Poetas, Oratores, Historicos, Philosophos pari studio ac diligentia legerat, nec minus diligenter res, quam verba tractarat. Nec ita admirabatur veteres, ut contemneret recentiores. Nam & hos legendo cognoverat. Theologiam ex eleganti Budaei disciplina acceptam nunquam dimiserat, nec erat quicquam in ea disciplina, quod cum fugeret. Sed laudabat Theologiam, quae e fontibus sacris ducta, & literis ornata esset. Novam hanc subtilitatem metaphysicorum demonstratorum non magis, quam veterem illam scholasticam, probabat, & in rebus theologicis ἀσφάλεια magis ab sensu impresso per scripturas & agentem per eas spiritum S. quam ab subtilitate demonstrandi laudabat atque expetebat. Itaque vix ferebat, testimonium Sp. S. quod vocamus in arte, repudiari, de quo etiam, non ita multis ante mortem mensibus, indignatiunculam quandam suam literis apud me effudit, quem in eo sibi consentientem sciebat.

Quaestiones subtiliores, & ad summam religionis nihil pertinentes, sed controversiae plus quam veritatis & utilitatis habentes, averfabatur. Itaque de iis disputationes etiam a se amovebat, negando se Theologum esse, usus per jocum Italico Sixti dicto: *Io non sono Teologo*: quod vidi etiam in partem deteriorem per imperitiam aut malignitatem trahi.

Philosophiam vehementer amabat. Veteris scientificissimus, etiam novam & ejus inventa tenebat, nulli sectae addictus. Itaque cum hic esset, non minus saepe mecum de philosophia, quam de literis Graecis & Latinis, differebat. Historiam naturae adamarat lecto diligenter Plinio, naturae historico. Sed etiam recentiorum observata libenter cognoscebat. In quo magnum adjumentum habuit Gottingae a consuetudine plurium naturae scrutatorum, Halleri, Segneri, Holmanni, & instituta in primis Academia, de qua supra dixi. Sed jam in hac urbe profecerat e Walthero & Platnero, quibus utebatur plurimum, itemque Hausenio, cujus etiam experimenta physica spectare cupiebat, quae tum primum proposuerat rerum naturalium studiosis, cum negaret sibi turpe fore, si horum spectator inter adolescentes federet; cum illa mimica spectacula sine turpitudine promiscue quaelibet aetas adiret. Sed haec Hausenii, praeceptoris mei amantissimi, Mathematici excellentis & *in der Naturgeschichte*, mentio me ad eam partem doctrinae Gesnerianae deducit, quam literatores vulgo non attingunt, cum superiores illi principes, Melancthon, Camerarius, Jos. Scaliger, P. Victorius, alique magno studio amplexi sint. Itaque, ut alia incommoda taceam, interdum accidit, ut in poëtis, ubi Astronomica attingunt, vel haereant, vel turpiter labantur. Gesnerus autem non erat in hac parte doctrinae rudis; ut qui etiam Algebram tractaverat; negabatque perfectam humanitatis doctrinam sine illa scientia contingere posse. Et studiose commendabat adolescentibus hanc doctrinam, qua etiam ingenia acuerentur ad omne genus doctrinae recte percipiendum, & ad coercendam ingenii lasciviam, comparandamque *in der Naturgeschichte* in omni genere doctrinae.

Historiam non modo veterem ita cognoverat, et
ex-

excelleret, sed etiam recentiore non neglexerat. Lexici historici, quod, e Buddei instituto, per Thom. Fritschium curatum est, cum editio altera pararetur, ei mandata est pars ea, quae ad Brunsvicensem & Brandenburgicam historiam pertineret: Et quae in Relationibus de libris novis IX. p. itemque in prolusione aliqua de Russici Imperii historia scripta sunt, ea vero ita probata sunt, ut etiam Commentariis Academiae Petropolitanae infererentur. Habuerat hujus scientiae augendae amplissimam facultatem in bibliotheca Vinariensi, qua vix alia est in hoc genere locupletior. Attigerat etiam Jus Civile Romanum, praeceptore Laur. Andr. Hambergero, quem Gravinæ Origines Juris interpretantem Jenae audierat. Neque enim ignorabat, quam multa essent in libris Latinis, quae sine juris illius scientia satis intelligi & explicari non possent.

Latinae eloquentiae non praeceptorem magis excellentem, quam exemplum rectissimum & perpulchrum fuisse, nemo dubitaverit. Praecepta dicendi non inutilia putabat, sed in docenda juventute iis parce utendum censebat: admonebatque assidue suos, ne in iis magnam spem ad bene dicendi ac scribendi facultatem ponerent, sed in exemplis potius accurate cognoscendis, & in exercitationis assiduitate & constantia. Imitationem exemplorum commendabat, non servilem illam, sed liberalem, quae exemplis bene & assidue cognitis, & ingenii bonitate constaret, h. e. ea, qua ipse usus esset. Puritatem orationis Latinae laudabat, & pueris in primis sectandam dicebat, cujus aetati ea cura conveniret; ceterum superstitionem morosam improbat, magisque habitum universae orationis curandum, & ad exempla recta fingendum dicebat. Itaque in castigandis & judicandis vel discipulorum vel aliorum scriptis, qua verba & phrasae, minus acerbis erat, etiam subtimidus, ne reprehenderet, quae idonea auctoritate defendi possent, patiebaturque in eo sibi discentes obloqui. In Scholis non probabat morem singulorum scripta privatim corrigendi, non praesentibus, qui scripsissent. Eum laborem frustra fere insumi, quod plerique vel negligerent inspicere, quae

emendata essent, vel rationem & causam emendationis nescirent. Itaque sic instituerat in Schola Thoma-na, ut in exercitationibus publicis, majores & pro-veciores statim Latine exciperent, quae Germanice proponeret, & audientibus omnibus, quos excitarat, corrigeret, ut inde & alii proficerent, & peccata sua emendarent. Ceterum, dum illos audiebat, modo hunc, modo alium interrogabat, quid ipse scripsisset, vel libros inspiciebat: interdum etiam veluti consilia cum discipulis inibat, de modo recte vel exprimendae sententiae, vel scripti emendandi, ut omnes acueret. Ipsius oratio pura est, elegans, perspicua, & venusta, etiam cum tenuissimas res, ut grammaticas & criticas, tractat: in ceteris, quae aliquem ornatum capiunt, crebra sententiis, acutis, novis, &, ut res sunt, vel gravibus, vel suavis, adpersa verborum floribus, non oppleta, leniter profluens, bene vineta & omnibus de causis mire dulcis. Quas ob virtutes, quicquid scripserat, cupidissime legebatur. Nunquam deerat, quod diceret apte ad causam, & ad personas. Ipsae illae praefatiunculae breves in capite Tabularum, quae lectiones Professorum indicarent, semper aliquam bonam & non vulgarem sententiam habebant, aut si hanc, tamen novo modo tractatam, & hanc ob causam suavitatis commendationem. Mirificum artificium erat in imaginibus personarum pingendis, in quibus etiam pulchritudini reliquae adpersas labeculas ita exprimebat, ut lectores alienos non secus, atque En-nium naevus in pueri cari articulo, delectarent, nec offenderent cognatos. An orator perfectus fuerit, qualem Cicero fingit, alienum sit quaerere, aut in utramvis partem pronunciare. Si perfectus orator est, qui de omnibus rebus apte dicat, erit ei haec laus non deneganda. Quid enim non apte rebus & personis scripsit? Sin is, qui etiam grandia vel sua natura, vel motu animi, apte possit dicere, iudicandi facultas nulla est in eo, qui sublimis illius orationis, praesertim qua motu animi magno censeretur, usurpandae facultatem nec habuerit, nec habere in illo vitae genere potuerit. Ceterum memini me ex eo audire, sibi orationis illius usum negatum, quod vox ei apta & latera non contigissent: & illam vehementiorem sententis,

tiis, voce, gestu orationem a nostris moribus esse alienam.

Eloquentiae adjuncta erat poëtica facultas, quam multis exemplis egregiis probavit peritissimis. Eam autem magis a naturae, lectione poëtarum adjunctae, bonitate, quam exercitationum assiduitate habebat. Et feliciter ei res procedebat, sive Elegos, sive Odas, sive hexametros scriberet, mansitque ei facultas haec ad annum sexagesimum, quo, ut supra dixi, graviter decubuit. Nam ab eo morbo ita ipsi exciderat, ut frustra versus conaretur. Sed quod magis quis miretur, paucis ante mortem annis repente rediit. Adeo illa facultas non est in potestate nostra!

Docendi genus non modo perspicuum & accuratum erat, sed etiam suavitate quadam ingenii commendabatur, sine ostentatione doctrinae & lectionis. In enarrandis auctoribus Graecis & Latinis haec spectabat, primum, ut studiosi recte intelligerent verba & sententias: deinde, ut sententiarum & verborum virtutes sentire consuescerent, & gustu elegantiae & pulchritudinis imbuerentur, imbiberentque sensum honesti ac decori: sed nihil magis, quam ut seriem totius orationis perspicerent, modumque rei cujusque tractandae. Itaque etiam celerius plerumque in interpretando progrediebatur, nec probabat eos, qui in nimis multas & minutas partes in interpretando conciderent v. c. orationem Ciceronis unam, in singulisque diu haererent per speciem diligentiae, quae nihil praetermitteret, & in succum & sanguinem dissentium convertere omnia conaretur. Nam ita cum singula diligentius perspicere viderentur tirones, totius perspiciendi facultatem adimi. Eandemque ob causam non probabat intervalla plura & longiora fieri lectionum super eodem scriptore, aut eadem oratione: sed eandem rem continuatis horis, & sepositis interea aliis rebus agi volebat; ita brevi tempore integras orationes absolvi, ut, qui mediocrem diligentiam adhiberent, totius argumentum, partes omnes, earumque conjunctionem & explicationem tenerent. Ejus rei rationem ab eo in praefatione Livii Lipsiensis accurate expositam cognoscere possunt, qui volent. Nos quidem & ipsi hanc rationem constanter

fecuti sumus in Schola Thomana. Per vices, ut hoc utar, horis antemeridianis ita interpretabamur Orationes & Epistolas Ciceronis, ut unum & alterum librum epistolarum uno tenore, senis per unam hebdomada dierum horis, explicarem: iis mensis fere unius spatio absolutis, eodem modo aliquot orationes enarrabamus. Ita vertente anno, cum summa rerum actarum fieret, dimidium certe epistolarum volumen, & sedecim amplius orationes, absolutas constabat. Item cum libros de Officiis proposuissemus, singulos libros una continuatione, eo quo diximus modo, explicabamus, ut intervalla non capitum & parvarum particularum, sed librorum fierent. Itaque qui quatuor aut tres annos usi erant disciplina nostra, Ciceronem non ex articulo uno & item altero, sed permagna sui parte cognoverant: eamque rationem discipulis nostris plurimum scio & ad intelligendum & ad scribendum profuisse. Licebat autem nobis in illa Schola talibus institutis uti, quod carebamus miseris illis legum vinculis, quibus in aliis Scholis obnoxii sunt etiam boni praeceptores, ut non possint suis institutis uti: & id faciebamus inconsultis iis, qui, de more, Inspectorum nomen ferrent. Deylingio memini me hoc narrare, cum plures jam annos illa ratione usus eram. Cum ei excusare factum instituerem, ille vero etiam me prudenter fecisse, agebat. Nam consulendo saepe bona consilia corrumpi. Me vero rectius Inspectoribus omnibus intelligere, certe debere, quid esset utile juventuti.

Sed ut ad Gesnerum redeam, in docendo magis curabat ingenia bona, & in quibus studium appareret, quam tarda & ignava. Si quos cognoverat, usu, & re aliquoties tentata, nihil proficere, ingenii & voluntatis vitio, eos fere negligebat, ne in iis male periret tempus, quod aliis prodesse posset. Et scio quosdam, cum se viderent negligi, & causam intelligerent, pudore incensos esse ad studium doctrinae, & proficere coepisse. Putabatur etiam interdum subiracundus esse in docendo: nec negabat, se aetate ea, quae ferventior esset natura, in hoc infirmiore fuisse: addebatque per jocum, solatium sibi & aliis iracundioribus in docendo

do honestum & magnum esse a Cicerone propositum, quod, ut quisque ingeniosior sit, eo iracundius docere dicat (*Rosc. Com. cap. 11.*) Aetate proVectiori, audiui, libenter ac saepe digredi solitum ad rationem praecipendi de moribus, & ad explicandos locos communes ex eo genere, prope in concionum modum. Quae res si minus consilio docendi, at aetatis auctoritati apta fuit, cujus propria est, ut verissime ait Cicero, monendi, cohortandi, adde etiam objurgandi severitas & gravitas, quam etiam verbosiores senectus ipsa fecit, praesertim in eo, qui etiam in verbis exercendis consenuerat.

Scripta ejus pleraque, majora omnia, pertinent ad grammaticam & criticam rationem. Gottingae res scholasticae saepe facultatem dedere aliquid scribendi, in quo magis eloquentiam & ingenium posset ostendere. Memini eum, cum de scribendis libris colloqueremur, optare, ut aliquando scribere posset, in quibus ingenium magis quam diligentia valeret. Nam & jucundius legi, & plures atque etiam optabiliores lectores invenire, & majorem laudem parare, cum diligentiam in potestate omnes haberent, ingenio natura valeremus, & facilius docte, quam ingeniose & venuste scriberetur. Libri autem ii, qui sunt, e grammatico & critico genere, hoc est, auctores Graeci & Latini ab ipso curati, profecto sunt ejusmodi, ut disciplinam quandam habeant talium operum recte & salubriter condendorum. Crisis est modesta, severa & accurata, docta, atque etiam felix. Difficilia & obscura malebat explicare, quam corrigendo ad intelligentiam communem accommodare. Conjecturas ingeniosas laudabat magis, quam probabat; & nihil magis quam dulces illas ingenii illiccebras in judicando cavendum monebat. Nec tamen ingenio, literis & doctrina diu subacto, nihil tribuebat: quo & ipse non pauca feliciter correxit. Principatum in auctoribus constituendis & interpretandis tribuebat lectioni scriptoris cujusque assidue, & uno tenore aliquoties repetitae, per quam ipsius scriptoris ingenium perspiceretur ac prope indueretur. Plerosque hac maxime de causa saepe verum non vidisse, aliena ab mente scriptorum tradidisse, & repugnantia scripsisse, quod

quod talem lectionem neglexissent : de quo in Scriptorum rusticorum praefatione accurate scripsit. Itaque non probabat cunctationes editorum nimias; per quas oblivionem venire & eorum, quae scriptor, & quae interpret ante dixisset. In interpretando & illustrando brevitatem sequebatur, sed quae nihil desiderari pateretur. Itaque non obruebat lectores notis, sed adjuvabat. Nec verba modo curabat, sed vel in primis res. Scriptorum Graecorum bene & eleganter vertendorum nullum aliud pulchrius exemplum extat, ut opinor, quam Luciani interpretatio Latina, quam ab Hemsterhusio, Viro Summo, depositam ipse susceperat: adeo pura, elegans, & formae Lucianae retinens est, salva Latinitate. In eo autem scriptore etiam hac, opinor, de causa felicius laboravit, quod eum ab adolescentia studiose legerat, ac paene imbiberat. In hoc ipso primum fere & maxime didicerat, quid ad inveniendum & judicandum prodesset lectio continens, & totum velut spatium saepe decurrens, & seriem rerum universam persequens. Nam hinc venerat ille primum velut gustus Lucianus, per quem, quid Luciani esset, nec ne, & in libellis universis, & in singulis verbis eleganter discerneret, deinde acumen videndi, quid suo, quid alieno loco esset, ut in Demosthenis Encomio, quod transpositione unius paginae feliciter primus restituit. Nec alia via primus omnium sensus veros Hippocratici de diaeta libri indagavit, & obscuritate liberavit: protractis in lucem Hippocraticis animabus; in quo tamen etiam sagacitas ingenii & (*ἀκριβεια*) diligentia, tum in iudicando, quid intelligas nec ne, tum in determinandis notationibus verborum ac rerum profuit. Extrema aetate Orphica diligentius tractavit, iisque emendandis & illustrandis coronidem imponere huic generi operum ac laborum constituerat: quae erat digna tanto ingenio tantaque doctrina materia. Et satis scio, id opus, cui ad absolutionem nihil praeter praefationem deesse audio, dignissimum Gessneri nomine, & gloriosum Germaniae fore: in quo etiam Tecum saepe reperies actum, Celeberrime Ruhnkeni, quem propter in-

ingenium doctrinamque vehementer admirabatur, mea causa etiam amabat.

Lexicorum vel conficiendorum, vel locupletandorum & emendandorum rationem optime tenuisse, graviter vel indoctus vel impudens sit, qui ambigat, aut se simulet ambigere. Farrago quidem Latina, quae a Fabro quodam primum instituta, ad has copias exaggerata est, ejus de manibus primum sic prodiit, ut usibus discientium pariter & docentium videretur sufficere. Et tamen majus opus concepit animo, Thesaurum Latinitatis, ad formam Stephaniani institutum, sed quod jure suo unius nomine inscripsit. Neque enim aliter Stephaniano labore usus est, quam probasi operis sui: ceterum ita correxit, auxit, non modo verbis & formis loquendi, sed etiam explicatione locorum innumerabilium, ut novum opus haberi posset. Quod nos quidem optime potuimus judicare, qui opus, ut manu ejus exierat, vidimus atque perspeximus. Neque tamen ita perfectum hoc opus vel volebat videri, aut voluerat esse, ut nihil ei ab aliis diligentia posset accedere, quod sane imperiti & iniqui sit, ab uno homine postulare. Non ignorabat, id fieri non posse, nisi quis omnes ex ordine auctores Latinos hoc uno consilio legat, ut omnia in locos suos digerat: quod profecto non cadit in unum hominem ejus aetatis, quae tali labori satis apta sit. Qui Lexica contemnere videri volebant, & eorum auctores, omninoque de labore hoc, ut contemnendo, nec satis digno hominibus doctioribus, detraherent, quos inter vestrates fuisse quosdam scio, Ruhnkeni Doctissime, iis non irascebatur ille quidem, ceterum contemnere illorum contemptum, atque etiam ridere magniloquentiam solebat. Recte. Sunt enim fere aut ii, qui id genus laboris recte aestimare nesciunt, aut ipsi hoc contemptu avertere suspicionem volunt, se talibus e libris saepe sua sumere. Est profecto multo facilius, minorisque doctrinae, in uno, aut aliquot scriptoribus Latinis, de verbis & de phrasibus, quibus velis ac possis, aliquid, vel explicandi, vel illustrandi causa, afferre in medium, quam omnes Latinitatis copias recensere, ubi nullam partem praetermittere intactam licet. Et si notis illorum contemptorum detrahere velis,

lis, quae ad Lexicon pertineant, aut e Lexicis, si non aperte, at callide, & artificio quodam, sumta sint, quae reliqui summa foret? Sed de ea re ipse dixit, tum in Thesauri praefatione, tum in ea, quam Reiheriano Thesauro scripsit, qua etiam non leviter offensum scio aliquem vestratium; sive ita sibi conscius erat, ut ad se traheret, quae ibi in hanc sententiam dicta repererat, sive quis, ut mihi narrari mementi, ex hac urbe ad eum miserat plagulam illam, & in eum scripta esse persuaserat, quae in eam partem dicta essent. Sed haec de ingenio Gesneri, doctrina, & meritis in literas, dicta sunt: ad animum ejus moresque veniamus: quae pars etiam pulchrior & jucundior, nisi vehementer fallor, reperietur.

Initium faciamus a religionis reverentia & amore atque pietate in Deum. Et religionem quidem tanti faciebat, in eaque tantum hominis bonum esse censebat, ut generis humani communes hostes judicaret, & propterea odio acerrimo dignos, qui eam eripere hominibus, aut ejus dignitatem labefactare conarentur. Ipse veritatem Christianae religionis & praestantiam sensu magis & experientia quam subtilitate demonstrandi se cognovisse dicebat, praesertim in periculosis morbis, cum vitae finis adesse videretur: non quo plane contemneret demonstrationes a viris doctis tentatas, sed quod eas aliis magis, quam demonstratori prodesse, magisque ad alliciendos animos, quam ad certam persuasionem valere, *πληροφορίαν* illam *πίστεως*, rerum humanarum & mortis ipsius viatricem, ab sensu a Spiritu S. impresso venire existimaret. Pietas in Deum erat integra, nulla ostentatione fucata, factis magis quam specie & verbis se proferens, totiusque vitae moderatione & aequitate. Nam neque in rebus secundis, quae ei per vitam prope universam contingere, efferebatur, neque in adversis ita deprimebatur, ut se ad aequitatem animi attollere non posset. In periculis, quae imminebant Gottingae, antequam iterum caperetur ab hostibus, consuefecerat animum, meliora sperare, fretus providentia divina: cum secus evenisset, ferre, quae accidissent. Eximere spem conantibus, *interea*, respondebat, *usura fruamur*. Per totum tempus, quod inde capta iterum urbe, inter

com-

communia & magna incommoda, quae per obsidionem superioris hiemis premebant urbem, exactum est, in literis ad me suis nihil admodum questus est; sed omnia tolerabilia narravit. Haec aequitas & constantia esse non potest, nisi a vera pietate in Deum, quae & munit animum adversus acerbiteriam sensus, cumque lenit & extinguit, & animum reverenter submittere voluntati divinae docet. Audivi in principijs rerum Gottingensium, nondum constitutis omnibus, ei irasci solitos, qui multa sibi deesse quererentur, cum ipsi nihil sibi deesse diceret. Nempe eadem ipsi, quae aliis deerant, fortasse etiam plura, ut qui a Lipsiae copiis venerat, sed animus aequus ei non deerat, qui se flectere & aptare rebus posset, non res sibi parere vellet, insuetas imperii humani, nec audientes cupiditatum humanarum vota. Pulcherrimum dictu est, quomodo tulerit acerbissimum casum uxoris optimaе, quacum tot annos vixerat, cujusque auxilio in illa valetudinis infirmitate maxime indigebat. *Recepti me, paucis diebus post ad me scripsit, ab animi confusione, quem adpectus moribundae & mortuae & pompa mortis offuderat. Melius erat me destitui, quam ipsam, cum alterutrum destitui necesse esset.*

Nec fortunae magis aequus erat, quam hominibus. Suum cuique reddere iudicio suo, etiam cum corollario: nemini invidere fortunam, omnium minime laudem & gloriam. Immo favebat ingeniis, saepe supra, quam digna essent, & ab illa, quam dixi, aequitate, & ab studio hominum vel juvandorum laude sua, vel incendendorum. Itaque etiam peccatis & erroribus facilis erat, tegebatque magis & dissimulabat, quam aperiebat aut exprobrabat. Solos hos non satis ferebat, qui ad inscitiam adjungerent impudentiam, & ostentarent doctrinam, in qua ne mediocritatem quidem attigissent. Fatebatur, eam sibi indignationem commoveri a memoria fraudis, quae sibi aliquoties ab tali impudentia & ostentatione oblata esset. Erat autem haec indignatio ejusmodi, quae ultra verba non procederet, eaque modo apud ipsos, corrigendi causa, aut inter amicos, expromebatur. In scriptis neminem unquam ob talem aliquam causam asperius tractavit, praeter unum Helladium, cujus

ius impudentiam, in Miscellaneis Lipsiensibus prioribus acri sale perfricuit. Et aliquoties eum audiui optare, ut sibi illud juvenilis acrimoniae ac prope lasciviae, opusculum revocare liceret: quod optatum, nisi fallor, etiam scripto prodidit.

Par aequitas erat adversus eos, a quorum sententiis discreparet sua, nec modo, in consiliis capiendis, sed etiam in communibus literis, nec vidi, qui facilius, ubi veritas ab se non staret, in alterius sententiam flecteretur: quippe non se, sed veritatem spectabat. Atque etiam, cum in pertinacem disputatorem, quamvis falsum defenderet, inciderat, aliquoties tentata correctione, ubi nihil proficiebat, cedere se simulabat, eo vultu, ut ille stultus etiam se vicisse gauderet: quam laetitiam se nemini invidere dicebat. Cavebat tamen, ne posthaec tali disputationi se immittere necesse haberet. Ac scio fuisse, quocum de interpretationibus & emendationibus locorum difficultum sermones conferre omni modo fugeret.

A quibus vero durius ipse tractatus erat in hoc genere, iis nunquam acerbe rescripsit. Non tulerat Petrus Burmannus dissensum ejus in locis Quintilianeis. Itaque in Lucaniis notis aliquoties, ut scis, Ruhnkeni Doctissime, vehementius rescripserat. Quid Gesnerus? Nihil nisi leniter questus est super injuria apud Ruckerum, Jctum, Burmanni collegam; a quo facillime exoratus est, ut parceret seni, quem nimio plus adfligeret morbus gravissimus. Pontederæ morosas & suspicaces, injurias magis, quam querelas, quomodo exceperit, omni ultione praetermissa, veras & lenes querelas atrocibus reponens, (*praef. Luciani*) non ignoras. Nihil dico de Menkenio, qui, nulla injuria accepta, corporis magis, ut putabam, quam animi morbo incensus, in eum effuderat aliquid bilis vitiosae: cui nihil pro ista acerbitate reddidit, nisi *Programma de ministratoribus criminum (Bolzen-drebern)* quo nomine ab illo appellatus erat, sed ne verbo quidem laeso Menkenio. Ita hoc paene lusu res transmissa est. Quotusquisque ad hanc sapientiam & aequitatem animi se pervenisse vere potest dicere? Sed majus etiam fecit in Popevicio, a quo Thesaurus Lati-

Latinitatis pari inscitia & acerbitate reprehensus erat in libro, quem *de mari* inscripserat. Vis scire, mi Ruhnkeni, qua de causa? Nempe in Lexico eo, quod non Germanis solis aut maxime scripserat, in quo non magis verbum Germanicum esse voluerat, quam editores Britannii Anglicanum, aut Stephanus quondam Francicum, in eo igitur nominibus Latinis plantarum, animalium, arborum, nomina vera Germanorum non addiderat. Magnum crimen & dignum istis tragoediis! Et laudavit contra Fabrianum Lexicon, quod ipse Gesnerus bis totum recensuerat, ut facile fuisset omnia in novum Thesaurum vocabula Germanica transferre, si consilium tulisset. Sed ille sive nimio linguae patriae amore & studio, quod etiam, cum paulo post editum librum hic esset, mulierculae interdum ridebant, ablatus, sive, ut tum fama ferebat, ab obtreptatoribus Gesneri Lipsiensibus inductus in hanc fraudem erat. Cujus famae fidem tum mihi facere videbatur, quod satis sciebam, unum ex istis hominibus cuidam obscuro & famelico, qui redemptori scriptorum rusticorum, nescio qua de causa, iratus, jactarat, se in corrigendis speciminibus typographicis sustulisse multa peccata Grammatica notarum, ei igitur pecuniam obtulisse, ut ea scripto vulgaret. Haec propterea scripsi, ut intelligerent homines invidi & maligni, artes has minutas & obscuras non in obscuro esse, sed cum contemptu & infamia sua patefieri, post mortem etiam proferri. Sed Gesnerus, ut ad eum redeamus, adeo non aegre tulit injuriam, ut etiam auctor esset homini conficiendi nomenclatoris herbarum, arborum, piscium &c. Latino-Germanici, eum accuratis rerum ipsarum explicationibus, quales historiae naturalis periti desiderarent, eique in ea re, quicquid opis ferre posset, polliceretur, si Gottingam venire, & ibi hoc agere vellet.

Haec autem tanta lenitas & mansuetudo non a lenitudine naturali & negligentia famae venerat, nec ab assuetudine injuriarum excipiendarum, quae callum obducit paullatim, sed ab inductione animi, quae sola constantiam dignam Philosopho & Christiano adfert. Inerat enim natura teneritas quaedam & mollitudo animi in utramque partem, ut acri sensu & be-

Y

nefi-

deficiorum & injuriarum moveretur. Ea conservata & aucta erat perpetua indulgentia, qua summi eum viri constanter foverant multos per annos. Itaque ab initio, quod ipse mihi fatebatur, vehementius movebatur, cum ei aliquid accidisset, quod non deberet, isque morsus animi ipso vultu se prodebat. Sed ille, id quod animadvertenti observare licebat, omni opere forbebat dolorem, & animum cogebat concoquere, in principiis quidem non sine incommodo valetudinis, paulatim sine noxa & magna cum constantia: quam cum ab aliis, tum a Brendelio, eruditissimo & celeberrimo medico Gottingensi, audivi praedicari, cum ille paullo post gravem Gesneri morbum, de quo ante dixi, aliquot dies in hac urbe commoraretur, & multum esset mecum. Etenim nihil aliud magis agebat se mirari in Gesnero, quam lenitatem & patientiam in ferendo tali dolore. Incredibile esse dictu, quae ille & quanta cum constantia & aequitate interdum in Consilio publico a collegis quibusdam audierit. Nec vero ita opprimebat dolorem, ut memoriam retineret, & se retinere, per occasionem, dictis factisque ostenderet. Etiam cum repentino aliquo & non proviso dolore opprimebatur, tamen statim colligebat se, atque & ad ignoscendum paratus erat, & vero etiam ad amicitiam jungendam, si quis vellet.

Neque enim prouidorem aut aptiorem ad amicitias hominem vidi, vel natura & ingenio, vel animo & moribus. Qui tam libenter loqueretur cum mortuis, quorum delectum coetum domi, pulcherrimum concilium in bibliotheca publica habebat, tamen non minus libenter, vel coram, vel per literas, agebat cum vivis. Omnium hominum erat: nemo ab ejus aditu, consuetudine, sermone excludebatur. Et poterat cum omnibus, apte ad personam cujusque, sermocinari, ut supra praedicavi. Alliciebat autem ad se omne genus hominum meliorum doctrinae suae & humanitatis fama, capiebatque adeuntes ac colloquentes sermonum copia, utilitate, varietate, comitate, atque etiam, cum personae, res ac tempus paterentur, amoenitate. Nihil in eo arrogantiae aut fastidii erat, vel adversus eos, quibuscum esset, vel

vel de quibus sermo incideret : de nemine detrahere , extollere etiam supra veritatem , seque demittere infra aequales aut minores vel ordine , vel ingenio & doctrina. In lectione paene infinita , etiam scriptores recentioris aetatis Francicos , Britannicos , Italicos , Germanicos complexus erat. Itaque non modo de his quoque sermones ferere poterat , sed etiam refertus erat copia rerum , factorum , dictorum , quibus commemorandis exhilararet confabulatores. Et ipse acute movebatur in jocando. Erat autem genus jocandi liberale , venustum , hilare , inter eruditos etiam doctum. Quo minus mirandum , si , ut priora tempora praetermittam , quoad Gottingae vixit , etiam ab illustrissimis hominibus , & exquisita elegantia excultis ejus consuetudo expetita fuit. Duces quidem Francici , qui Gottingae per hoc bellum praesidiis praefuere , omnes ejus consuetudine libenter sunt usi , saepeque ad eum visendum colloquendi causa ita venerunt , ut eum in mediis studiis literarum opprimerent , & de rebus iis , in quibus tractandis eum repererant , cum eo dislicerent. Dux autem Novi Castri , cum Regi Comes Gottingae esset ante plures annos , cum nullo alio plures sermones miscuit , eum omnium maxime humanitate sua est complexus.

Sed ut haec sint ad amicitias conciliandas & sustentandas efficacissima , tamen sunt modo , ut ita dicam , voluptaria & condimenta amicitiarum. Illa vero majora , sanctiora , & salubriora , fides , integritas , juvandi verissima voluptas & acerrimum studium , constantia denique , pariter reperiebantur. Quae sunt labefactandarum aut dissolvendarum amicitiarum , suspiciones , invidiae , levitates , longissime aberant. A suspicionibus non modo in amicos , sed etiam alios , adeo alienus erat , ut etiam saepe deciperetur , a quibus non putarat , opusque haberet admonitionibus amicorum , ut caveret. Sed malebat in hanc partem cum aliquo incommodo suo ac dolore decipi , quam in alteram cum injuria adversus innoxios , & nimis bonus videri , quam maligne cautus.

Nihil illo officiosius non modo in amicitiiis , sed adversus omnes. Et officium , id quod multis locis

& in multis hominibus intellexi, ita praestabat, ut appareret eum gaudere officio, & in eo fructum amicitiae ponere. Nec quemquam ejus auxilium in ulla re frustra expetiisse, scio, ejus facultatem haberet. Interdum non optima gratia referebatur: nec tamen poenitebat. Ipse autem quicquid ei vel a majoribus beneficii, vel ab amicis & aequalibus & minoribus officii, tributum esset, ita accipiebat, ut etiam gratia augetur, memoria perpetua prosequeretur, & in beneficio accepto poneret, si remunerandi occasio oblata esset ab iis, quibus deberet.

In suos indulgentia mirifica erat, sed innoxia, & quae officii gravitate salubriter temperaretur. Itaque liberi auctoritatem ejus ita reverebantur, ut metus omnis abesset, cum patre una inque conspectu ejus esse, omnia, quae vellet, quaeque velle conjicerent, facere gauderent. Ex institutis paternae disciplinae non alienum sit hoc commemorare, quod ab infantia ita consuefecerat filiam pariter ac filium, ut secum Latine omnia loquerentur, ad cuius rei facultatem ipse eos adduxerat non praeceptorum severitate, & scholis habendis, sed usus lenitate, & artificiis, minus quam disciplinae similioribus. Idemque in nepte ex filia & instituisse & perfecisse audiui.

Consuetudo vitae domesticae haec erat. Dormiebat ad horam sextam, nisi qua necessitas citius surgere juberet: somnum petebat ab hora decima: aliter vix satis ad labores vigeat. A prandio residens in solio expectabat somnum, qui ei paratus & perofficiosus aderat, sed, ut humani salutatores negotiosorum hominum solent, vix ultra horae quadrantem manebat: & tamen plane recreatus surgebat. Negabat, se sine hac refectione satis alacrem ad reliquam diei partem esse. A coena, quam tenuem & parcam sumebat, in museum pergebat, studiisque doctrinae, vel epistolis scribendis, ad horam decimam vacabat. Id tempus, quod sine interpellatoribus exigere licebat, in primis carum habebat, idque sibi eripi non libenter patiebatur. Miraberis, Ruhnkeni Optime, quomodo in hac vitae consuetudine, quam ab initio usque ad extremum tenuit, inter tot labores docendi, negotia alia publica, interpellationes crebras
adeun-

adeuntium, curas rerum domesticarum, cum etiam epistolas saepe & ad multos scriberet, immo ad omnes, a quibus per literas compellatus esset, quomodo tantas doctrinae copias congerere, tot libris conficiendis ac scriptiōibus aliis sufficere potuerit. Sed sibi vicariam temporis longioris adsciverat mirificam & diligentissimam dispensationem diei, quae nullam particulam sine actione effluere sineret; & a natura habebat mirabilem alacritatem facilitatemque agendi, de qua etiam supra commemoravi, magisque ingenii parati felicitate, & consuetudinis efficacia, quam laboris contentione valebat. Ea porro alacritas per omnem diem aequabiliter vigebat, & ad somni capiendi horam statam perferebatur, magisque usu edoctus, quam lassitudine coactus lectum, cum hora venerat, petebat: in quem cum se vix conjecerat, quamquam sine fatigatione, tamen mox obdormiscebat, & ad horam, quam diximus, sine intervallis vigiliarum, placide somnum continuabat.

Corporis species, in statura justa, plurimum dignitatis habebat; eaque, ut audio, ad extremum salva permansit. Oris lineamenta bene expressa sunt in imagine ea, quae caput Thesauri ornat, nisi quod artifex, dum radio fingere vultum ad comitatem & hilaritatem tentat, sive illa pictoris culpa fuit, irridenti similiorem fecit: quo nomine Geretium, de quo supra dixi, apud me indignari memini. Erat enim in vultu plurimum gravitatis, sed quae a tristitia longe abesset, & temperaretur comitate. In sermone cum amicis, & adeuntibus visendi causa, hilaritatis etiam aliquid accedebat, quo facile caperet animos hominum. Pronunciabat perspicue, presse tamen, & cum aliqua gratia. In incessu, gestu & omni motu corporis, ingenii illa & animi alacritas, de qua ante dixi, perspiciebatur. Nec ea destituta est a corpore, statim post graviolem illum morbum; paulatim tamen aliquid languoris trahere videbatur.

Alacritas & vigor ingenii ne moribundum quidem defecit, multo minus tranquillitas & aequitas animi. In ipso lecto fatali circumfusum fuisse libris, & legisse aliquid, aut scripsisse, constat. Nec Orphica aberant. Ad extremum medici per familiarem quendam ei de-

nunciavit; vitae finem haud procul abesse. Qua denunciatione audita, *bene habet*, inquit. *Quae cum Deo agenda sunt discedentibus a vita, non ad hoc tempus distuli. Et meis mandata dedi pleraque. Ergo cetera expediamus.* Atque ita fecit: biduumque proximum, sine ulla trepidatione, inter placida & tranquilla omnia, exegit, ipso oris habitu & sermonum omnium constantia tranquillitatem pectoris approbante. In sermonibus ipsis omnia digna viro vere Christiano, & qui sapientiam divinam & humanam tot per annos exercuisset: in quibus & ipsis placide defecit. Ita qui totam prope vitam voce, literis, facis docendo consumpsit, etiam finem vitae habuit, in quo esset disciplina pulcherrima mortis bene obeundae, nec minus gloriae apud posteritatem habitura, quam cetera ingenii, animi ac vitae bona, quoad literis & sapientiae & virtuti honos suus constabit, habebunt.

Verusne fui, Ruhnkeni Praestantissime, cum in principio dicerem, quomodo affectus ab hac lectione discessurus esses? Utcunque sit, ea certe, quae de Gesnero dixi, verissime a me dicta sunt, nec quicquam verius possum dicere, quam, me memoriam viri ad finem vitae summa cum pietate conservatum, eaque mihi nihil in rebus humanis carius & jucundius futurum. Vale!

I N D E X O R A T I O N U M.

I.

De Humanitatis Disciplina. Pag. 1

I I.

Pectus est, quod disertus facit. 20

I I I.

De Institutis Criticorum in studiis Theologiae imitandis. 38

I V.

De Conversionibus Eloquentiae. 57

V.

De studiis Philosophiae discendae docendaeque regendis. 72

V I.

De doctrinae accuratae & promptae laudibus. 86

V I I.

De Belli Pacisque artium comparatione. 100

V I I I.

De ingeniorum Graecorum & Romanorum comparatione. 113

P R O L U S I O N U M.

I.

De nomine Patris Patriae. 125

I I.

De artis bene cogitandi & bene dicendi conjunctione. 134

Dz

PROLUSIONUM.

	I I I.	
<i>De laudis & famae studio.</i>		144
	I V.	
<i>De Philosophia populari.</i>		149
	V.	
<i>De Philosophia Vitae.</i>		157

ELOGIORUM.

	I.	
<i>Joannis Friderici Christi.</i>		171
	I I.	
<i>Joannis Christiani Hebenstreitii.</i>		183
	I I I.	
<i>Jo. Florentis Rivini.</i>		196
	I V.	
<i>Benjam. Gottl. Bosseckii.</i>		208
	V.	
<i>Jo. Ernesti Hebenstreitii.</i>		222
	V I.	
<i>Christiani Gottl. Joescheri.</i>		233
	V I I.	
<i>Friderici Augusti Sandelii.</i>		246
	V I I I.	
<i>Caroli Gotfridi Winkleri.</i>		254
	I X.	
<i>Henrici Diderici Nedderbosii.</i>		264
	X.	
<i>Georgii Gotfridi Zemischii.</i>		274
	X I.	
<i>Jo. Zachariae Platneri.</i>		284
	X I I.	
<i>Iusti Gotfridi Gunzii.</i>		297
	Accessit	
<i>Narratio de Jo. Matth. Gesnero.</i>		307

CORRIGENDA.

p. 8. l. 37. *possit* l. *possim*.

p. 24. l. 11. *vim* l. *vis*.

p. 26. l. 23. *alte* l. *alsi*.

p. 43. l. 3. *compendii* l. *compendijs*.

p. 46. l. 13. *quam* l. *quem*.

p. 66. l. 2. *quas* l. *quae*.

p. 67. l. 16. *tantum* l. *tante*.

p. 107. l. 26. *conjuncti* l. *conjunctiss*.

A GLOSSARY

AND
OF THE
TERMS
AND
PHRASES
USED
IN THE
ARTICLE
OF THE
CONSTITUTION
OF THE
UNITED STATES
OF AMERICA
AND
IN THE
ARTICLE
OF THE
CONSTITUTION
OF THE
STATE OF NEW YORK

